MARCI ANNAEI
L V C A N I
PHARSALIA
SIVE
DE BELLO CIVILI
LIBRI DECEM

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMAN.
BIBLIOTECA GOVERNATIVA PER LE BIBLIOTECHE ... ROMA

MANNHEMII
Cura & Sumptibus Societatis litteratae.
MDCCLXXIX

M. ANNAEI LVCANI
VITA
EX
COMMENTARIO ANTIQVISSIMO

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EM.

MARCVS ANNAEVS LVCANVS patrem habuit M. Annaeum Melam ex prouincia Baetica Hiſpaniae interioris, Cordubenſem Equitem Rom. illuſtrem inter ſuos; notum Romae, & propter Senecam fratrem, clarum per omnes virtutes virum, & propter ſtudium vitae quietioris; quod ſequens, quo magis a turba recedebat, minus latebat. Matrem habuit & regionis eiusdem & vrbis Aciliam nomine, Acilii Lucani filiam, oratoris operae apud proconſules frequentis, & apud clariſſimos viros non nullius ingenii; adeo non improbandus, vt in-

ſcriptis aliquibus hodie quoque duret eius memoria: cuius cognomen huic inditum adparet. Natus eſt III. Non. Nouemb. C. Caeſare Auguſto Germanico II. L. Caeſiano I. Coſſ. Sed in patria ſua non valuit educari: fatorum, credo, decretis, vt id ingenium quod orbem fama ſui impleturum creſceret, in domina mundi aleretur vrbe. Octauum enim menſem agens Romam translatus eſt. Ac ne diſpar euentus in eo narraretur eius, qui in Heſiodo refertur, quum opinio tunc non diſſimilis maneret, cunas infantis, quibus ferebatur, apes circumuolarunt, osque inſidere complures, aut dulcem iam tum ſpiritum eius inhaurientes, aut facundum, & qualem nunc exiſtimamus; futurum ſignificantes. A

praeceptoribus tunc eminentiſſimis eſt eruditus, eosque intra breue temporis ſpatium ingenio adaequauit: vna vero ſtudentes ſuperauit profectibus. Declamauit & Graece & Latine cum magna admiratione audientium. Ob quod puerili mutato in ſenatorium cultum, & in notitiam Caeſaris Neronis facile peruenit, & honore vix dum aetati debito dignus iudicatus eſt. Geſſit autem quaeſturam: in qua cum Collegis, more tunc vſitato, munus gladiatorium edidit, ſecundo populi fauore, ſacerdotium etiam accepit. Equidem hactenus tempora habuit ſecunda. Quae autem ſequuntur, mutata inuidia & odio Neronis, ipſi exitium, domeſticis luctum miſerabilem adtulerunt. Inter amicos enim Caeſaris, quod tam conſpi-

cuus fieret profectus in poetica, frequenter offendebatur. Quippe & certamine pentaterico acto in Pompeii theatro laureis, recitante Nerone, fuerat coronatus, & ex tempore Orphea fcriptum in experimentum ingenii ediderat; & tres libros quales videmus. Quare inimicum fibi fecit Imperatorem. Quo ambitiofe imitante non hominum tantum, fed & artium fibi principatum vendicante, interdictum eft & poetica, interdictum eft etiam cauffarum actionibus. Hoc factum Caefaris iuuenili aeftimans animi calore, fperansque vltionem, a coniuratis in caedem Neronis focius adfumtus eft: fed parum faufte. Deceptus eft enim a Pifone & Confularibus, aliisque praetura perfunctis illuftribus viris. Dum vindictam expetit,

in mortem irruit. Nam ſua ſponte coactus vita excedere, venas ſibi praecidit; periitque prid. Cal. Maias Attico Veſtino & Nerua Sylano Coſſ. XXVII aetatis annum agens: non ſine iactura vtilitatis; quum patriae, quae tantam immature amiſit indolem; tum ſtudiorum quoque. Reliqui enim VII. Belli ciuilis libri locum calumniantibus, tamquam mendoſi non darent. Qui tametſi ſub vero crimine non egent patrocinio, de iisdem dici, quod in Ouidii libris praeſcribitur, poteſt: „ Emendaturus, ſi licuiſſet, erat. „ Exſtant eius & alii complures; vt, *) Iliacon. Saturnalia. Catas-

*) In indiculo hoc operum Lucani pleraque ſunt aut corrupta aut obſcura. Io. Alb. Fabricius ea clarius & verius his verbis enumerat:

comon. Siluarum X. Tragoedia Medea imperfecta. Salticae Fabulae XIV. Et Hippamata prosa oratione in Octauium Sagittam: & pro eo, de incendio vrbis. Epistolarum ex Campania. Non fastidiendi quidem omnes: tales tamen, vt belli ciuilis videatur accessio.

Deperdita Lucani sunt, Catacusmos Iliacus, Catalogus Heroidum, Hectoris lytra, Orpheus, Saturnalia, Siluarum Libri X, Medea Tragoedia imperfecta, Hypomnemata prosa oratione in Octauium Sagittam, & pro eo Declamationes, Epistolae ex Campania, Satyricae Fabulae XIV &c. &c.

M. ANNAEI LVCANI
VITAE
FRAGMENTVM EX C. SVETONII TRANQVILLI (VT VIDETVR) LIBRO DE CLARIS POETIS

M. Annaevs Lvcanvs Cordubenſis prima ingenii experimenta in Neronis laudibus dedit quinquennali certamine. Dein Ciuile bellum, quod cum Pompeio a Caeſare geſtum eſt, recitauit. Qui tantae leuitatis & immoderatae linguae fuit, vt in Praefatione quadam aetatem & initia ſua cum Virgilio comparans, auſus ſit dicere: *Et quantum mihi reſtat ad Culicem?* Hic initio adoleſcentiae, quum ob infeſtum matrimonium patrem ſuum ruri agere longe cog-

nouiſſet, reuocatus Athenis a Nerone, cohortique amicorum additus, atque etiam quaeſtura honoratus. Non tamen permanſit in gratia. Siquidem aegre ferens recitante ſe, ſubito, ac nulla niſi refrigerandi ſui cauſſa, indicto Senatu, Neronem receſſiſſe; neque verbis aduerſus Principem, neque factis exorbitantibus poſthaec temperauit. Adeo vt quondam in latrinis publicis, clariore ſtrepitu ventris emiſſo, hemiſtichium Neronis, magna conſeſſorum fuga pronunciarit: *Sub terris tonuiſſe putes.* Sed & famoſo carmine quum ipſum, tum potentiſſimos amicorum, grauiſſime proſcidit. Ad extremum paene ſignifer Piſonianae coniurationis exſtitit, multus in gloria tyrannicidarum palam praedicanda; ac plenus mi-

narum; vsque eo intemperans, vt Caesaris caput proximo cuique iactaret. Verum detecta coniuratione, nequaquam animi constantiam praestitit. Facile enim confessus, & ad humillimas deuolutus preces; matrem quoque innoxiam inter socios nominauit, sperans impietatem sibi apud parricidam Principem profuturam. Impetrato autem mortis libero arbitrio, codicillos ad patrem corrigendos quibusdam versibus suis exarauit. Epulatusque largiter, Brachia ad secandas venas medico praebuit. Poemata eius praelegi memini: confici vero ac venalia proponi, non tantum operose ac diligenter; sed inepte quoque.

ARGVMENTVM

LIBRORVM M. ANNAEI LVCANI SINGVLIS VERSIBVS PER SINGVLOS LIBROS DISPOSITIS

Caesaris a Gallis reditum canit ad sua *Primus.*
Magnum cum patribus profugum docet inde *Secundus.*
Tertius excitas notat in sua funera gentes.
Quartus habet partis mutilas vtriusque cohortes.
Quintus componit cum Caesare militis iras.
Sextus Thessaliae bellis adcommodat oras.
Septimus exsequitur planctu miserabile bellum.
Separat *Octauus* Pompeii morte duellum.
Nonus areniuagum commendat laude Catonem.
Caesaris in Pharia *Decimus* canit vrbe vigorem.

Hoc Argumentum, & quae singulis libris praefixa sunt, ex MS. Guelferbytano, qui olim Rottendorffii, postea Gudii fuerat, desumta sunt: quum aliae editiones Ioann. Sulpicii summaria exhibere soleant.

M. ANNAEI LVCANI
CIVILIS BELLI
SIVE
PHARSALIAE
LIBER I.

ARGVMENTVM

Caesaris in primo, Gallis vbicumque subactis,
Italiam reditus describitur, vtque coactis
Inuidia patribus aquilas deponere iussus
Atque triumphali pompa torpescere cassus.
Ille dolens tanti mercede carere laboris,
Insinuat sociis tanti monumenta doloris.
Quorum consilio missos per Gallica rura
Dirigit, & reuocat, quae liquerat, agmina plura.
Omnibus instructus Romam petit exagitatus:
Quo rumore pauens populus fugit atque senatus,
Monstra dehinc coelo, terra conspecta marique
Semina bellorum spargenda minantur vbique.

Bella per Emathios plus quam ciuilia campos,
Iusque datum sceleri canimus, populumque potentem

In ſua victrici conuerſum viſcera dextra:
Cognatasque acies: & rupto foedere regni,
Certatum totis concuſſi viribus orbis 5
In commune nefas: infeſtisque obuia ſignis
Signa, pares aquilas, & pila minantia pilis.

Quis furor, o ciues! quae tanta licentia ferri?
Gentibus inuiſis Latium praebere cruorem,
Quumque ſuperba foret Babylon ſpolianda tropaeis 10
Auſoniis, vmbraque erraret Craſſus inulta,
Bella geri placuit nullos habitura triumphos?
Heu, quantum terrae potuit pelagique parari
Hoc, quem ciuiles hauſerunt, ſanguine, dextrae!
Vnde venit Titan, & nox vbi ſidera condit, 15
Quaque dies medius flagrantibus aeſtuat horis,
Et qua bruma rigens ac neſcia vere remitti,
Adſtringit Scythico glacialem frigore pontum:
Sub iuga iam Seres, iam barbarus iſſet Araxes,
Et gens, ſi qua iacet naſcenti conſcia Nilo. 20
Tunc, ſi tantus amor belli tibi Roma nefandi,
Totum ſub Latias leges quum miſeris orbem,
In te verte manus: nondum tibi defuit hoſtis.
At nunc ſemirutis pendent quod moenia tectis

Vrbibus Italiae, lapſisque ingentia muris 25
Saxa iacent, nulloque domus cuſtode tenentur,
Rarus & antiquis habitator in vrbibus errat:
Horrida quod dumis multos inarata per annos
Heſperia eſt, deſuntque manus poſcentibus aruis;
Non tu, Pyrrhe ferox, nec tantis cladibus auctor 30
Poenus erit: nulli penitus deſcendere ferro
Contigit: alta ſedent ciuilis vulnera dextrae.
Quod ſi non aliam venturo fata Neroni,
Inuenere viam, magnoque aeterna parantur
Regna deis, coelumque ſuo ſeruire Tonanti 35
Non niſi ſaeuorum potuit poſt bella gigantum:
Iam nihil, o ſuperi, querimur: ſcelera ipſa, nefasque
Hac mercede placent: diros Pharſalia campos
Impleat: & Poeni ſaturentur ſanguine manes:
Vltima funeſta concurrant proelia Munda. 40
His, Caeſar, Peruſina fames, Mutinaeque labores
Accedant fatis: &, quas premit aſpera, claſſes,
Leucas: & ardenti ſeruilia bella ſub Aetna.
Multum Roma tamen debet ciuilibus armis,
Quod tibi res acta eſt. Te, quum, ſtatione peracta, 45
Aſtra petes ſerus, praelati regia coeli

Excipiet, gaudente polo: ſeu ſceptra tenere,
Seu te flammigeros Phoebi conſcendere currus,
Telluremque nihil mutato ſole timentem
Igne vago luſtrare iuuet. Tibi numine ab omni 50
Cedetur iurique tuo natura relinquet,
Quis deus eſſe velis, vbi regnum ponere mundi.
Sed neque in Arctoo ſedem tibi legeris orbe:
Nec polus auerſi calidus qua vergitur Auſtri;
Vnde tuam videas obliquo ſidere Romam. 55
Aetheris inmenſi partem ſi preſſeris vnam,
Sentiet axis onus. Librati pondera coeli
Orbe tene medio: pars aetheris illa ſereno
Tota vacet, nullaeque obſtent a Caeſare nubes.
Tunc genus humanum poſitis ſibi conſulat armis, 60
Inque vicem gens omnis amet: pax miſſa per orbem
Ferrea belligeri compeſcat limina Iani.
Sed mihi iam numen: nec, te ſi pectore vates
Accipio, Cirrhaea velim ſecreta mouentem
Sollicitare deum, Bacchumque auertere Nyſa. 65
Tu ſatis ad vires Romana in carmina dandas.

Fert animus cauſſas tantarum expromere rerum,
Inmenſumque aperitur opus, quid in arma furentem

Impulerit populum, quid pacem excuſſerit orbi.
Inuida fatorum ſeries, ſummisque negatum 70
Stare diu; nimioque graues ſub pondere lapſus;
Nec ſe Roma ferens. Sic, quum, compage ſoluta,
Saecula tot mundi ſuprema coegerit hora,
Antiquum repetent iterum chaos omnia; mixtis
Sidera ſideribus concurrent: ignea pontum 75
Aſtra petent: tellus extendere litora nolet
Excutietque fretum: fratri contraria Phoebe
Ibit, &, obliquum bigas agitare per orbem
Indignata, diem poſcet ſibi: totaque diſcors
Machina diuulſi turbabit foedera mundi. 80
In ſe magna ruunt: laetis hunc numina rebus
Creſcendi poſuere modum. Nec gentibus vllis
Commodat in populum, terrae pelagique potentem,
Inuidiam Fortuna ſuam. Tu cauſſa malorum
Facta tribus dominis communis Roma, nec vmquam 85
In turbam miſſi feralia foedera regni.
O male concordes nimiaque cupidine caeci,
Quid miſcere iuuat vires, orbemque tenere
In medium? dum terra fretum, terramque leuabit
Aer, & longi voluent Titana labores, 90

Noxque diem coelo totidem per ſigna ſequetur;
Nulla fides regnis ſociis, omnisque poteſtas
Impatiens conſortis erit. Nec gentibus vllis
Credite; nec longe fatorum exempla petantur:
Fraterno primi maduerunt ſanguine muri. 95
Nec pretium tanti tellus pontusque furoris
Tunc erat: exiguum dominos commiſit aſylum.

Temporis anguſti manſit concordia diſcors,
Paxque fuit non ſponte ducum. Nam ſola futuri
Craſſus erat belli medius mora. Qualiter vndas 100
Qui ſecat & geminum gracilis male ſeparat Iſthmos,
Nec patitur conferre, fretum: ſi terra recedat,
Ionium Aegaeo franget mare: ſic, vbi ſaeua
Arma ducum dirimens, miſerando funere, Craſſus
Aſſyrias Latio maculauit ſanguine Carras, 105
Parthia Romanos ſoluerunt damna furores.
Plus illa vobis acie, quam creditis, actum,
Arſacidae: bellum victis ciuile dediſtis.
Diuiditur ferro regnum: populique potentis,
Quae mare, quae terras, totum quae continet orbem,
Non cepit fortuna duo. Nam pignora iuncti 111
Sanguinis & diro ferales omine tedas

Abſtulit ad manes, Parcarum, Iulia, ſaeua
Intercepta manu. Quod ſi tibi fata dediſſent
Maiores in luce moras, tu ſola furentes 115
Inde virum poteras atque hinc retinere parentem,
Armatasque manus excuſſo iungere ferro,
Vt generos mediae ſoceris iunxere Sabinae.
Morte tua diſcuſſa fides bellumque mouere,
Permiſſum ducibus. Stimulos dedit aemula virtus. 120
Tu noua ne veteres obſcurent acta triumphos,
Et victis cedat piratica laurea Gallis,
Magne, times: te iam feries, vſusque laborum
Erigit, impatiensque loci fortuna ſecundi.
Nec quemquam iam ferre poteſt Caeſarue priorem, 125
Pompeiusue parem. Quis iuſtius induit arma,
Scire nefas: magno ſe iudice quisque tuetur:
Victrix cauſſa deis placuit, ſed victa Catoni.
Nec coiere pares: alter vergentibus annis
In ſenium, longoque togae tranquillior vſu 130
Dedidicit iam pace ducem: famaeque petitor
Multa dare in vulgus: totus popularibus auris
Impelli, plauſuque ſui gaudere theatri:
Nec reparare nouas vires, multumque priori

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Credere fortunae. Stat magni nominis vmbra. 135
Qualis frugifero quercus fublimis in agro
Exuuias populi veteres facrataque geftans
Dona ducum: nec iam validis radicibus haerens,
Pondere fixa fuo eft: nudosque per aera ramos
Effundens, trunco, non frondibus, efficit vmbras: 140
Et quamuis primo nutet cafura fub Euro,
Tot circum filuae firmo fe robore tollant,
Sola tamen colitur. Sed non in Caefare tantum
Nomen erat, nec fama ducis: fed nefcia virtus
Stare loco: folusque pudor, non vincere bello. 145
Acer, & indomitus; quo fpes, quoque ira vocaffet,
Ferre manum, & numquam temerando parcere ferro:
Succeffus vrguere fuos, inftare fauori
Numinis: impellens quidquid fibi fumma petenti
Obftaret, gaudensque viam feciffe ruina. 150
Qualiter expreffum ventis per nubila fulmen
Aetheris impulfi fonitu, mundique fragore
Emicuit, rupitque diem populosque pauentes
Terruit, obliqua praeftringens lumina flamma,
In fua templa furit: nullaque exire vetante 155
Materia, magnamque cadens, magnamque reuertens

Dat ſtragem late, ſparſosque recolligit ignes.
Hae ducibus cauſſae ſuberant: ſed publica belli
Semina, quae populos ſemper merſere potentes.
Namque vt opes mundo nimias fortuna ſubacto 160
Intulit & rebus mores ceſſere ſecundis,
Praedaque & hoſtiles luxum ſuaſere rapinae:
Non auro, tectisue modus: menſasque priores
Aſpernata fames: cultus geſtare decoros
Vix nuribus, rapuere mares: foecunda virorum 165
Paupertas fugitur, totoque arceſſitur orbe,
Quo gens quaeque perit. Tum longos iungere fines
Agrorum, & quondam duro ſulcata Camilli
Vomere, & antiquos Curiorum paſſa ligones
Laxa ſub ignotis extendere rura colonis. 170
Non erat is populus, quem pax tranquilla iuuaret,
Quem ſua libertas inmotis paſceret armis.
Inde irae faciles, &, quod ſuaſiſſet egeſtas,
Vile nefas, magnumque decus ferroque petendum,
Plus patria potuiſſe ſua: menſuraque iuris 175
Vis erat: hinc leges & plebiſcita coactae,
Et cum conſulibus turbantes iura tribuni:
Hinc rapti pretio faſces, ſectorque fauoris

Ipſe ſui populus, fatalisque ambitus vrbi,
Annua venali referens certamina Campo: 180
Hinc vſura vorax, auidumque in tempora foenus,
Et concuſſa fides, & multis vtilè bellum.

Iam gelidas Caeſar curſu ſuperauerat Alpes,
Ingentesque animo motus, bellumque futurum
Ceperat. Vt ventum eſt parui Rubiconis ad vndas, 185
Ingens viſa duci patriae trepidantis imago
Clara per obſcuram vultu moeſtiſſima noctem,
Turrigero canos effundens vertice crines,
Caeſarie lacera, nudisque adſtare lacertis,
Et gemitu permixta loqui: „ Quo tenditis vltra? 190
Quo fertis mea ſigna viri? ſi iure venitis,
Si ciues: huc vsque licet. „ Tum perculit horror
Membra ducis, riguere comae, greſſumque coercens
Languor in extrema tenuit veſtigia ripa.
Mox ait: „ O magnae qui moenia proſpicis vrbis
Tarpeia de rupe Tonans, Phrygiique penates 196
Gentis Iuleae, & rapti ſecreta Quirini,
Et reſidens celſa Latialis Iuppiter Alba,
Veſtalesque foci, ſummique o numinis inſtar
Roma, faue coeptis: non te furialibus armis 200

Perſequor: en! adſum victor terraque marique
Caeſar, vbique tuus, (liceat modo) nunc quoque miles.
Ille erit, ille nocens, qui me tibi fecerit hoſtem.,,
Inde moras ſoluit belli, tumidumque per amnem
Signa tulit propere. Sicut ſqualentibus aruis 205
Aeſtiferae Libyes viſo Leo comminus hoſte
Subſedit dubius, totam dum colligit iram;
Mox vbi ſe ſaeuae ſtimulauit verbere caudae,
Erexitque iubas, vaſto & graue murmur hiatu
Infremuit: tum torta leuis ſi lancea Mauri 210
Haereat, aut latum ſubeant venabula pectus,
Per ferrum, tanti ſecurus vulneris, exit.

Fonte cadit modico, paruisque impellitur vndis
Puniceus Rubicon, quum feruida canduit aeſtas:
Perque imas ſerpit valles, & Gallica certus 215
Limes ab Auſoniis diſterminat arua colonis.
Tunc vires praebebat hiems, atque auxerat vndas
Tertia iam grauido pluuialis Cynthia cornu,
Et madidis Euri reſolutae flatibus Alpes.
Primus in obliquum ſonipes opponitur amnem 220
Excepturus aquas. Molli tum cetera rumpit
Turba vado fracti faciles iam fluminis vndas.

Caeſar vt aduerſam, ſuperato gurgite, ripam
Adtigit, Heſperiae vetitis & conſtitit oris,
„ Hic, ait, hic pacem, temerataque iura relinquo; 225
Te, Fortuna, ſequor: procul hinc iam foedera ſunto.
Credidimus fatis. Vtendum eſt iudice bello. „
Sic fatus, noctis tenebris rapit agmina ductor
Impiger. It torto Balearis verbere fundae
Ocior, & miſſa Parthi poſt terga ſagitta: 230
Vicinumque minax inuadit Ariminum, & ignes
Solis lucifero fugiebant aſtra relicto.
Iamque dies primos belli viſura tumultus
Exoritur: ſeu ſponte deum, ſeu turbidus Auſter
Impulerit, moeſtam tenuerunt nubila lucem. 235
Conſtitit vt capto iuſſus deponere miles
Signa foro, ſtridor lituum, clangorque tubarum
Non pia concinuit cum rauco claſſica cornu.
Rupta quies populis ſtratisque excita iuuentus
Deripuit ſacris adfixa penatibus arma, 240
Quae pax longa dabat: nuda iam crate fluentes
Inuadunt clipeos, curuataque cuſpide pila,
Et ſcabros nigrae morſu rubiginis enſes.
Vt notae fulſere aquilae, Romanaque ſigna,

Et celſus medio conſpectus in agmine Caeſar, 245
Diriguere metu, gelidus pauor adligat artus,
Et tacito mutos voluunt ſub pectore queſtus:
„ O male vicinis haec moenia condita Gallis,
O triſti damnata loco! pax alta per omnes,
Et tranquilla quies populos: nos praeda furentum, 250
Primaque caſtra ſumus. Melius, Fortuna, dediſſes
Orbe ſub Eoo ſedem, gelidaque ſub Arcto,
Errantesque domus, Latii quam clauſtra tueri.
Nos primi Senonum motus, Cimbrumque ruentem
Vidimus, & Martem Libyes, curſumque furoris 255
Teutonici. Quoties Romam Fortuna laceſſit,
Hac iter eſt bellis. „ Gemitu ſic quisque latenti,
Non auſus timuiſſe palam: vox nulla dolori
Credita: ſed quantum, volucres quum bruma coercet,
Rura ſilent, mediusque tacet ſine murmure pontus, 260
Tanta quies. Noctis gelidas lux ſoluerat vmbras:
Ecce faces belli, dubiaeque in proelia menti
Vrguentes addunt ſtimulos, cunctasque pudoris
Rumpunt fata moras: iuſtos Fortuna laborat
Eſſe ducis motus, & cauſſas inuenit armis. 265
Expulit ancipiti diſcordes vrbe tribunos

Victo iure minax iactatis curia Gracchis.
Hos iam mota ducis, vicinaque ſigna petentes
Audax venali comitatur Curio lingua:
Vox quondam populi, libertatemque tueri 270
Auſus, & armatos plebi miſcere potentes.
Vtque ducem varias voluentem pectore curas,
Conſpexit: „Dum voce tuae potuere iuuari
Caeſar, ait, partes, quamuis nolente ſenatu,
Traximus imperium tunc, quum mihi Roſtra tenere
Ius erat, & dubios in te transferre Quirites. 276
At poſtquam leges bello ſiluere coactae,
Pellimur e patriis laribus, patimurque volentes
Exſilium: tua nos faciet victoria ciues.
Dum trepidant nullo firmatae robore partes, 280
Tolle moras: ſemper nocuit differre paratis:
Par labor atque metus pretio maiore petuntur.
Bellantem geminis tenuit te Gallia luſtris,
Pars quota terrarum? facili ſi proelia pauca
Geſſeris euentu, tibi Roma ſubegerit orbem. 285
Nunc neque te longi remeantem pompa triumphi
Excipit, aut ſacras poſcunt Capitolia lauros.
Liuor edax tibi cuncta negat: genteſque ſubactas

Vix impune feres: socerum depellere regno
Decretum genero est. Partiri non potes orbem: 290
Solus habere potes. „ Sic postquam fatus, & ipsi
In bellum prono tantum tamen addidit irae,
Accenditque ducem; quantum clamore iuuatur
Eleus sonipes, quamuis iam carcere clauso
Inmineat foribus, pronusque repagula laxet: 295
Conuocat armatos extemplo ad signa maniplos:
Vtque satis trepidum, turba coeunte, tumultum
Composuit vultu, dextraque silentia iussit:
„ Bellorum o socii, qui mille pericula Martis
Mecum, ait, experti, decimo iam vincitis anno, 300
Hoc cruor Arctois meruit diffusus in aruis,
Vulneraque, & mortes, hiemesque sub Alpibus actae?
Non secus ingenti bellorum Roma tumultu
Concutitur, quam si Poenus transcenderit Alpes
Hannibal. Implentur validae tirone cohortes: 305
In classem cadit omne nemus: terraque marique
Iussus Caesar agi. Quid? si mihi signa iacerent
Marte sub aduerso, ruerentque in terga feroces
Gallorum populi? nunc, quum Fortuna secundis
Mecum rebus agat, superique ad summa vocantes, 310

Tentamur. Veniat longa dux pace ſolutus
Milite cum ſubito parteſque in bella togatae,
Marcelluſque loquax, & nomina vana Catones.
Scilicet extremi Pompeium, emtique clientes
Continuo per tot ſatiabunt tempora regno? 315
Ille reget currus nondum patientibus annis?
Ille ſemel raptos numquam dimittet honores?
Quid iam rura querar totum ſuppreſſa per orbem,
Ac iuſſam ſeruire famem? quis caſtra timenti
Neſcit mixta foro? gladii quum triſte micantes 320
Iudicium inſolita trepidum cinxere corona,
Atque auſo medias irrumpere milite leges
Pompeiana reum clauſerunt ſigna Milonem?
Nunc quoque ne laſſum teneat priuata ſenectus,
Bella nefanda parat ſuetus ciuilibus armis, 325
Et docilis Sullam ſceleris viciſſe magiſtrum.
Vtque ferae tigres numquam poſuere furorem,
Quas nemore Hyrcano, matrum dum luſtra ſequuntur
Altus caeſorum pauit cruor armentorum;
Sic & Sullanum ſolito tibi lambere ferrum 330
Durat, Magne, ſitis. Nullus ſemel ore receptus
Pollutas patitur ſanguis manſueſcere fauces.

Quem tamen inueniet tam longa potentia finem?
Quis ſcelerum modus eſt? ex hoc te iam, improbe, regno
Ille tuus ſaltem doceat deſcendere Sulla. 335
Poſt Cilicasne vagos, & laſſi Pontica regis
Proelia, barbarico vix conſummata veneno,
Vltima Pompeio dabitur prouincia Caeſar;
Quod non, victrices aquilas deponere iuſſus,
Paruerim? mihi ſi merces erepta laborum eſt, 340
His ſaltem longi, non cum duce, praemia belli
Reddantur: miles ſub quolibet iſte triumphet.
Conferet exſanguis quo ſe poſt bella ſenectus?
Emeritis quae ſedes erit? quae rura dabuntur,
Quae noſter veteranus aret, quae moenia feſſis? 345
An melius fient piratae, Magne, coloni?
Tollite iampridem victricia, tollite ſigna:
Viribus vtendum eſt, quas fecimus: arma tenenti
Omnia dat, qui iuſta negat: neque numina deerunt.
Nam nec praeda meis, neque regnum quaeritur armis:
Detrahimus dominos vrbi ſeruire paratae. ,, 351
Dixerat: at dubium non claro murmure vulgus
Secum incerta fremit: pietas, patriique penates

Quamquam caede feras mentes, animosque tumentes
Frangunt; sed diro ferri reuocantur amore, 355
Ductorisque metu. Summi tum munera pili
Laelius, emeritique gerens insignia doni,
Seruati ciuis referentem praemia quercum
,, Si licet, exclamat, Romani maxime rector
Nominis, & ius est veras expromere voces; 360
Quod tam lenta tuas tenuit patientia vires,
Conquerimur. Deeratne tibi fiducia nostri?
Dum mouet haec calidus spirantia corpora sanguis,
Et dum pila valent fortes torquere lacerti,
Degenerem patiere togam, regnumque senatus? 365
Vsque adeo miserum est ciuili vincere bello?
Duc age per Scythiae populos, per inhospita Syrtis
Litora, per squalidas Libyes sitientis arenas.
Haec manus, vt victum post terga relinqueret orbem,
Oceani tumidas remo compescuit vndas: 370
Fregit & Arctoo spumantem vortice Rhenum.
Iussa sequi tam posse mihi, quam velle necesse est.
Nec ciuis meus est, in quem tua classica, Caesar,
Audiero. Per signa decem felicia castris,
Perque tuos iuro quocumque ex hoste triumphos; 375

Pectore si fratris gladium, iuguloque parentis
Condere me iubeas, plenaeque in viscera partu
Coniugis, inuita peragam tamen omnia dextra;
Si spoliare deos, ignemque inmittere templis,
Numina miscebit castrensis flamma monetae; 380
Castra super Tusci si ponere Thybridis vndas,
Hesperios audax veniam metator in agros.
Tu quoscumque voles in planum effundere muros,
His aries actus disperget saxa lacertis:
Illa licet, penitus tolli quam iusseris vrbem, 385
Roma sit. „ His cunctae simul adsensere cohortes,
Elatasque alte, quaecumque ad bella vocaret,
Promisere manus. It tantus ad aethera clamor,
Quantus, piniferae Boreas quum Thracius Ossae
Rupibus incubuit, curuato robore pressae 390
Fit sonus, aut rursum redeuntis in aera siluae.

Caesar vt acceptum tam prono milite bellum,
Fataque ferre videt, ne quo languore moretur
Fortunam, sparsas per Gallica rura cohortes
Euocat, & Romam motis petit vndique signis. 395
Deseruere cauo tentoria fixa Lemano,
Castraque, quae Vogesi curuam super ardua rupem,

Pugnaces pictis cohibebant Lingonas armis
Hi vada liquerunt Isarae, qui gurgite ductus
Per tam multa suo, famae maioris in amnem 400
Lapsus, ad aequoreas nomen non pertulit vndas.
Soluuntur flaui longa statione Rutheni:
Mitis Atax Latias gaudet non ferre carinas,
Finis & Hesperiae, promoto limite, Varus:
Quaque sub Herculeo sacratus numine portus 405
Vrguet rupe caua pelagus: non Corus in illum
Ius habet, aut Zephyrus: solus sua litora turbat
Circius, & tuta prohibet statione Monoeci.
Quaque patet litus dubium, quod terra, fretumque
Vindicat alternis vicibus, quum funditur ingens 410
Oceanus, vel quum refugis se fluctibus aufert.
Ventus ab extremo pelagus sic axe volutet,
Destituatque ferens; an sidere mota secundo
Tethyos vnda vagae lunaribus aestuet horis;
Flammiger an Titan, vt alentes hauriat vndas, 415
Erigat Oceanum, fluctusque ad sidera ducat,
Quaerite, quos agitat mundi labor: at mihi semper
Tu, quaecumque moues tam crebros caussa meatus,
Vt superi voluere, lates. Tunc rura Menetis

Qui tenet, & ripas Aturi, qua litore curuo 420
Molliter admiſſum claudit Tarbellius aequor,
Signa mouet, gaudetque amoto Santonus hoſte:
Et Biturix, longisque leues Sueſſones in armis:
Optimus excuſſo Leucus Rhemusque lacerto,
Optima gens flexis in gyrum Sequana frenis: 425
Et docilis rector roſtrati Belga couini:
Auernique auſi Latios ſe fingere fratres,
Sanguine ab Iliaco populi; nimiumque rebellis
Neruius, & caeſi pollutus foedere Cottae:
Et qui te laxis imitantur Sarmata braccis 430
Vangiones: Batauique truces, quos aere recuruo
Stridentes acuere tubae: qua Cinga pererrat
Gurgite: qua Rhodanus raptum velocibus vndis
In mare fert Ararim: qua montibus ardua ſummis
Gens habitat cana pendentes rupe Gebennas: 435
(Pictones immunes ſubigunt ſua rura; nec vltra
Inſtabiles Turonas circumſita caſtra coercent.
In nebulis Meduana tuis marcere peroſus
Andus, iam placida Ligeris recreatur ab vnda,
Inclyta Caeſareis Genabos diſſoluitur alis.) 440
Tu quoque laetatus conuerti proelia Treuir:

Et nunc tonſe Ligur, quondam per colla decore
Crinibus effuſis toti praelate Comatae:
Et quibus inmitis placatur ſanguine diro
Teutates, horrensque feris altaribus Heſus, 445
Et Taranis Scythiae non mitior ara Dianae.
Vos quoque, qui fortes animas, belloque peremtas
Laudibus in longum vates dimittitis aeuum,
Plurima ſecuri fudiſtis carmina Bardi.
Et vos barbaricos ritus, moremque ſiniſtrum 450
Sacrorum Druidae poſitis repetiſtis ab armis.
Solis noſſe deos, & coeli numina vobis,
Aut ſolis neſcire datum: nemora alta remotis
Incolitis lucis. Vobis auctoribus, vmbrae
Non tacitas Erebi ſedes, Ditisque profundi 455
Pallida regna petunt: regit idem ſpiritus artus
Orbe alio: longae (canitis ſi cognita) vitae
Mors media eſt. Certe populi, quos deſpicit Arctos,
Felices errore ſuo, quos ille timorum
Maximus haud vrguet, leti metus. Inde ruendi 460
In ferrum mens prona viris, animaeque capaces
Mortis: & ignauum rediturae parcere vitae.
Et vos cirrigeros bellis arcere Caucos

Oppofiti, petitis Romam, Rhenique feroces
Deferitis ripas, & apertum gentibus orbem. 465
Caefar, vt inmenfae collecto robore vires
Audendi maiora fidem fecere, per omnem
Spargitur Italiam, vicinaque moenia complet.
Vana quoque ad veros acceffit fama timores,
Irrupitque animos populo, cladernque futuram 470
Intulit, & velox properantis nuntia belli
Innumeras foluit falfa in praeconia linguas.
Eft, qui, tauriferis vbi fe Meuania campis
Explicat, audaces ruere in certamina turmas
Adferat, & qua Nar Thyberino illabitur amni 475
Barbaricas faeui difcurrere Caefaris alas:
Ipfum omnes aquilas, collataque figna ferentem,
Agmine non vno, denfisque incedere caftris.
Nec, qualem meminere, vident: maiorque, feroxque
Mentibus occurrit, victoque inmanior hofte. 480
Hunc inter Rhenum populos Alpemque iacentes,
Finibus Arctois, patriaque ab fede reuulfos
Pone fequi, iuffamque feris a gentibus vrbem,
Romano fpectante, rapi. Sic quisque pauendo
Dat vires famae: nulloque auctore malorum 485

Quae finxere, timent. Nec ſolum vulgus inani
Percuſſum terrore pauet: ſed curia, & ipſi
Sedibus exſiluere Patres, inuiſaque belli
Conſulibus fugiens mandat decreta ſenatus. 489
Tum quae tuta petant, & quae metuenda relinquant,
Incerti, quo quemque fugae tulit impetus, vrguent
Praecipitem populum, ſerieque haerentia longa
Agmina prorumpunt. Credas, aut tecta nefandas
Corripuiſſe faces, aut iam, quatiente ruina,
Nutantes pendere domos: ſic turba per vrbem 495
Praecipiti lymphata gradu, velut vnica rebus
Spes foret afflictis, patrios excedere muros,
Inconſulta ruit. Qualis, quum turbidus Auſter
Reppulit ab Libycis inmenſum Syrtibus aequor,
Fractaque veliferi ſonuerunt pondera mali, 500
Deſilit in fluctus, deſerta puppe, magiſter,
Nauitaque, &, nondum ſparſa compage carinae,
Naufragium ſibi quisque facit: ſic, vrbe relicta,
In bellum fugitur. Nullum iam languidus aeuo
Eualuit reuocare parens, coniuxue maritum 505
Fletibus, aut patrii, dubiae dum vota ſaluti
Conciperent, tenuere Lares: nec limine quisquam

Haesit, & extremo tunc forsitan vrbis amatae
Plenus abit visu: ruit irreuocabile vulgus.
O faciles dare summa deos, eademque tueri 510
Difficiles! vrbem populis, victisque frequentem
Gentibus, & generis, coeat si turba, capacem
Humani, facilem, venturo Caesare, praedam
Ignauae liquere manus. Quum pressus ab hoste
Clauditur externis miles Romanus in oris, 515
Effugit exiguo nocturna pericula vallo:
Et subitus rapti munimine cespitis agger
Praebet securos intra tentoria somnos.
Tu tantum audito bellorum nomine Roma
Desereris; nox vna tuis non credita muris. 520
Danda tamen venia est tantorum danda pauorum:
Pompeio fugiente, timent. Tum ne qua futuri
Spes saltem trepidas mentes leuet, addita fati
Peioris manifesta fides, superique minaces,
Prodigiis terras implerunt, aethera, pontum. 525
Ignota obscurae viderunt sidera noctes,
Ardentemque polum flammis, coeloque volantes
Obliquas per inane faces, crinemque timendi
Sideris, & terris mutantem regna cometen.

Fulgura fallaci micuerunt crebra ſereno, 530
Et varias ignis tenſo dedit aere formas:
Nunc iaculum longo, nunc ſparſo lumine lampas
Emicuit coelo. Tacitum ſine nubibus vllis
Fulmen, & Arctois rapiens e partibus ignes,
Percuſſit Latiale caput: ſtellaeque minores 535
Per vacuum ſolitae noctis decurrere tempus,
In medium venere diem: cornuque coacto
Iam Phoebe toto fratrem quum redderet orbe,
Terrarum ſubita percuſſa expalluit vmbra.
Ipſe caput medio Titan quum ferret Olympo, 540
Condidit ardentes atra caligine currus,
Inuoluitque orbem tenebris, gentesque coegit
Deſperare diem: qualem fugiente per ortus
Sole Thyeſteae noctem duxere Mycenae.
Ora ferox Siculae laxauit Mulciber Aetnae; 545
Nec tulit in coelum flammas, ſed vertice prono
Ignis in Heſperium cecidit latus. Atra Charybdis
Sanguineum fundo torſit mare. Flebile ſaeui
Latrauere canes. Veſtali raptus ab ara
Ignis, & oſtendens confectas flamma Latinas 550
Scinditur in partes, geminoque cacumine ſurgit,

Thebanos imitata rogos. Tum cardine tellus
Subſedit, veteremque, iugis nutantibus, Alpes
Diſcuſſere niuem. Tethys maioribus vndis
Heſperium Calpen, ſummumque impleuit Atlanta. 555
Indigetes fleuiſſe deos, vrbisque laborem
Teſtatos ſudore Lares, delapſaque templis
Dona ſuis, dirasque diem foedaſſe volucres
Accipimus; ſiluisque feras ſub nocte relictis
Audaces media poſuiſſe cubilia Roma. 560
Tum pecudum faciles humana ad murmura linguae,
Monſtroſique hominum partus numeroque modoque
Membrorum, matremque ſuus conterruit infans.
Diraque per populum Cumanae carmina vatis
Vulgantur. Tum, quos ſectis Bellona lacertis 565
Saeua mouet, cecinere deos: crinemque rotantes
Sanguinei populis vlularunt triſtia Galli.
Compoſitis plenae gemuerunt oſſibus vrnae.
Tum fragor armorum, magnaeque per auia voces
Auditae nemorum: & venientes comminus vmbrae.
Quique colunt iunctos extremis moenibus agros, 571
Diffugiunt: ingens vrbem cingebat Erinnys,
Excutiens pronam flagranti vertice pinum,

Stridentesque comas: Thebanam qualis Agauen
Impulit, aut saeui contorsit tela Lycurgi 575
Eumenis: aut iussu qualem Iunonis iniquae
Horruit Alcides, viso iam Dite, Megaeran.
Insonuere tubae, & quanto clamore cohortes
Miscentur, tantum nox atra, silentibus auris,
Edidit. Et medio visi consurgere campo 580
Tristia Sullani cecinere oracula manes:
Tollentemque caput gelidas Anienis ad vndas
Agricolae fracto Marium fugere sepulcro.
Haec propter placuit Tuscos de more vetusto
Acciri vates. Quorum qui maximus aeuo 585
Aruns incoluit desertae moenia Lunae,
Fulminis edoctus motus, venasque calentes
Fibrarum, & monitus errantes in aere pinnae:
Monstra iubet primum, nullo quae semine discors
Protulerat natura, rapi, sterilique nefandos 590
Ex vtero fetus infaustis vrere flammis.
Mox iubet & totam pauidis a ciuibus vrbem
Ambiri, & festo purgantes moenia lustro,
Longa per extremos pomoeria cingere fines
Pontifices, sacri quibus est permissa potestas. 595

Turba minor ritu ſequitur ſuccincta Gabino,
Veſtalemque chorum ducit vittata ſacerdos,
Troianam ſoli cui fas vidiſſe Mineruam.
Tum qui fata deum ſecretaque carmina ſeruant,
Et paruo lotam reuocant Almone Cybeben: 600
Et doctus volucres Augur ſeruare ſiniſtras:
Septemuirque epulis feſtus, Titiique ſodales:
Et Salius laeto portans ancilia collo:
Et tollens apicem generoſo vertice Flamen.
Dumque illi effuſam longis anfractibus vrbem 605
Circumeunt, Aruns diſperſos fulminis ignes
Colligit, ac terra moeſto quum murmure condit,
Datque locis numen ſacris. Tunc admouet aris
Electa ceruice marem. Iam fundere Bacchum
Ceperat, obliquoque molas inducere cultro: 610
Impatiensque diuo nôn grati victima ſacri,
Cornua ſuccincti premerent quum torua miniſtri,
Depoſito victum praebebat poplite collum.
Nec cruor emicuit ſolitus: ſed vulnere largo
Diffuſum rutilo dirum pro ſanguine virus. 615
Palluit adtonitus ſacris feralibus Aruns,
Atque iram ſuperum raptis quaeſiuit in extis.

Terruit ipſe color vatem: nam pallida taetris
Viſcera tincta notis, gelidoque infecta cruore
Plurimus adſperſo variabat ſanguine liuor. 620
Cernit tabe iecur madidum: venasque minaces
Hoſtili de parte videt. Pulmonis anheli
Fibra latet, paruusque ſecat vitalia limes.
Cor iacet: & ſaniem per hiantes viſcera rimas
Emittunt: promuntque ſuas omenta latebras. 625
Quodque (nefas) nullis impune adparuit extis,
Ecce, videt capiti fibrarum increſcere molem
Alterius capitis: pars aegra & marcida pendet,
Pars micat & celeri venas mouet improba pulſu.
His vbi concepit magnorum fata malorum, 630
Exclamat: „Vix fas, ſuperi, quaecumque monetis
Prodere me populis: neque enim tibi ſumme litaui
Iuppiter hoc ſacrum: caeſique in pectora tauri
Inferni venere dei. Non fanda timemus.
Sed venient maiora metu. Di viſa ſecundent, 635
Et fibris ſit nulla fides; ſed conditor artis
Finxerit iſta Tages. „ Flexa ſic omina Tuſcus
Inuoluens, multaque tegens ambage canebat.

At Figulus, cui cura deos, ſecretaque coeli

Noſſe fuit, quem non ſtellarum AegyptiaMemphis 640
Aequaret viſu, numerisque mouentibus aſtra,
„ Aut hic errat, ait, vlla ſine lege per aeuum
Mundus, & incerto diſcurrunt ſidera motu:
Aut, ſi fata mouent, vrbi generique paratur
Humano matura lues. Terraene dehiſcent, 645
Subſidentque vrbes? an tollet feruidus aer
Temperiem? ſegetes tellus infida negabit?
Omnis an infuſis miſcebitur vnda venenis?
Quod cladis genus, o ſuperi, qua peſte paratis
Saeuitiam? extremi multorum tempus in vnum 650
Conuenere dies. Summo ſi frigida coelo
Stella nocens nigros Saturni accenderet ignes,
Deucalioneos fudiſſet Aquarius imbres,
Totaque diffuſo latuiſſet in aequore tellus.
Si ſaeuum radiis Nemeaeum, Phoebe, Leonem 655
Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo,
Succenſusque tuis flagraſſet curribus aether.
Hi ceſſant ignes. Tu qui flagrante minacem
Scorpion incendis cauda, chelasque peruris,
Quid tantum, Gradiue, paras? nam mitis ab alto 660
Iuppiter occaſu premitur, Venerisque ſalubre

Sidus hebet, motuque celer Cyllenius haeret,
Et coelum Mars ſolus habet. Cur ſigna meatus
Deſeruere ſuos, mundoque obſcura feruntur:
Enſiferi fulget nimium latus Orionis? 665
Inminet armorum rabies: ferrique poteſtas
Confundet ius omne manu: ſcelerique nefando
Nomen erit virtus: multosque exibit in annos
Hic furor. Et ſuperos quid prodeſt poſcere finem?
Cum domino pax iſta venit. Duc Roma malorum 670
Continuam ſeriem: cladem que in tempora multa
Extrahe, ciuili tantum iam libera bello. „
Terruerant ſatis haec pauidam praeſagia plebem:
Sed maiora premunt. Nam qualis vertice Pindi
Edonis Ogygio decurrit plena Lyaeo: 675
Talis & adtonitam rapitur matrona per vrbem,
Vocibus his prodens vrguentem pectora Phoebum:
„ Quo feror, o Paean? qua me ſuper aethera raptam
Conſtituis terra? video Pangaea niuoſis
Cana iugis, latosque Aemi ſub rupe Philippos. 680
Quis furor hic, o Phoebe, doce: quid tela, manusque
Romanae miſcent acies, bellumque ſine hoſte eſt?
Quo diuerſa feror? primos me ducis in ortus,

Qua mare Lagaei mutatur gurgite Nili.
Hunc ego, fluminea deformis truncus arena 685
Qui iacet, agnoſco: dubiam ſuper aequora Syrtin
Arentemque feror Libyen, quo triſtis Erinnys
Tranſtulit Emathias acies. Nunc deſuper Alpis
Nubiferae colles, atque aeriam Pyrenen
Abripimur. Patriae ſedes remeamus in vrbis, 690
Impiaque in medio peraguntur bella ſenatu.
Conſurgunt partes iterum, totumque per orbem
Rurſus eo. Noua da mihi cernere litora ponti,
Telluremque nouam: vidi iam, Phoebe, Philippos.,,
Haec ait: & laſſo iacuit defecta furore. 695

M. ANNAEI LVCANI
CIVILIS BELLI
SIVE
PHARSALIAE
LIBER II.

ARGVMENTVM

Qui liber inſequitur notat omnia plena timoris,
Vota, preces, lacrimas veteriſque relata doloris.
Bruto vt & aliis obſtantia dicta Catonis,
Pompeiique fugam, Syllae, Thermi atque Libonis.
Domitii litem poſcentis mortis amara,
Sed, licet inuitum, ſeruatum mortis ab hora.
Pompeium ſocios acuentem in proelia dictis,
Sed, clarente metu, ſignis ceſſaſſe relictis.
Caeſaris ingenti maria intercluſa labore,
Structa ſed iniectis facibus ſaxiſque labare.
Brundiſianorum defectu paene retentus,
Nauibus relictis euadis, Magne, duabus.

Iamque irae patuere deum, manifeſtaque belli
Signa dedit mundus: legesque, & foedera rerum,

Digitized by Google

Praeſcia monſtrifero vertit natura tumultu,
Indixitque nefas. Cur hanc tibi rector Olympi
Sollicitis viſum mortalibus addere curam, 5
Noſcant venturas vt dira per omina clades?
Siue parens rerum quum primum informia regna,
Materiemque rudem flamma cedente recepit,
Fixit in aeternum cauſſas, qua cuncta coercet,
Se quoque lege tenens, & ſaecula iuſſa ferentem 10
Fatorum inmoto diuiſit limite mundum:
Siue nihil poſitum, ſed Fors incerta vagatur,
Fertque refertque vices, & habet mortalia caſus;
Sit ſubitum, quodcumque paras: ſit caeca futuri
Mens hominum fati: liceat ſperare timenti. 15
Ergo vbi concipiunt, quantis ſit cladibus orbi
Conſtatura fides ſuperum, ferale per vrbem
Iuſtitium: latuit plebeio tectus amictu
Omnis honos: nullos comitata eſt purpura faſces.
Tunc queſtus tenuere ſuos, magnusque per omnes 20
Errabat ſine voce dolor. Sic funere primo
Adtonitae tacuere domus, quum corpora nondum
Conclamata iacent, nec mater crine ſoluto
Exigit ad ſaeuos famularum brachia planctus:

Sed quum membra premit fugiente rigentia vita, 25
Vultusque exanimes, oculosque in morte natantes,
Nec dum eſt ille dolor, ſed iam metus: incubat amens,
Miraturque malum. Cultus matrona priores
Depoſuit: moeſtaeque tenent delubra cateruae.
Hae lacrimis ſparſere deos, hae pectora duro 30
Adflixere ſolo: lacerasque in limine ſacro
Adtonitae fudere comas: votisque vocari
Adſuetas crebris feriunt vlulatibus aures.
Nec cunctae ſummi templo iacuere Tonantis:
Diuiſere deos: & nullis defuit aris 35
Inuidiam factura parens: quarum vna madentes
Sciſſa genas, planctu liuentes atra lacertos,
„ Nunc, ait, o miſerae contundite pectora matres,
Nunc laniate comas, neue hunc differte dolorem,
Et ſummis ſeruate malis: nunc flere poteſtas 40
Dum pendet fortuna ducum: quum vicerit alter,
Gaudendum eſt. „ His ſe ſtimulis dolor ipſe laceſſit.

Nec non bella viri, diuerſaque caſtra petentes
Effundunt iuſtas in numina ſaeua querelas.
„ O miſerae ſortis, quod non in Punica nati 45
Tempora, Cannarum fuimus, Trebiaeque iuuentus.

Non pacem petimus, ſuperi: date gentibus iras:
Nunc vrbes excite feras: coniuret in arma
Mundus: Achaemeniis decurrant Medica Suſis
Agmina: Maſſageten Scythicus non adliget Iſter: 50
Fundat ab extremo flauos Aquilone Sueuos
Albis, & indomitum Rheni caput: omnibus hoſtes
Reddite nos populis: ciuile auertite bellum:
Hinc Dacus premat, inde Getes: occurrat Iberis
Alter, ad Eoas hic vertat ſigna pharetras. 55
Nulla vacet tibi, Roma, manus. Vel perdere nomen
Si placet Heſperium, ſuperi, collatus in ignes
Plurimus ad terras per fulmina decidat aether.
Saeue parens, vtrasque ſimul partesque ducesque,
Dum nondum meruere, feri. Tantone nouorum 60
Prouentu ſcelerum quaerunt, vter imperet vrbi?
Vix tanti fuerat ciuilia bella mouere,
Vt neuter. „ Tales pietas peritura querelas
Egerit: At miſeros angit ſua cura parentes,
Oderuntque grauis viuacia fata ſeneſtae, 65
Seruatosque iterum bellis ciuilibus annos.

Atque aliquis magno quaerens exempla timori,
„ Non alios, inquit, motus tunc fata parabant,

Quum poſt Teutonicos victor, Libycosque triumphos
Exſul limoſa Marius caput abdidit vlua. 70
Stagna vuidi texere ſoli, laxaeque paludes
Depoſitum, Fortuna, tuum: mox vincula ferri
Exedere ſenem, longusque in carcere paedor.
Conſul, & euerſa felix moriturus in vrbe
Poenas ante dabat ſcelerum. Mors ipſa refugit 75
Saepe virum, fruſtraque hoſti conceſſa poteſtas
Sanguinis inuiſi. Primo qui caedis in ictu
Deriguit, ferrumque manu torpente remiſit;
Viderat inmenſum tenebroſo carcere lumen
Terribilesque deas ſcelerum, Mariumque futurum, 80
Audieratque pauens: „ Fas haec contingere non eſt
Colla tibi: „ debet multas hic legibus aeui,
Ante ſuam, mortes: vanum depone furorem.
Si libet vlciſci deletae funera gentis,
Hunc, Cimbri, ſeruate ſenem. Non ille fauore 85
Numinis, ingenti ſuperum protectus ab ira,
Vir ferus, & Romam cupienti perdere fato
Sufficiens. Idem pelago delatus iniquo
Hoſtilem in terram, vacuisque mapalibus actus,
Nuda triumphati iacuit per regna Iugurthae, 90

Et Poenos pressit cineres. Solatia fati
Carthago, Mariusque tulit: pariterque iacentes
Ignouere deis. Libycas ibi colligit iras.
Vt primum fortuna redit: seruilia soluit
Agmina: conflato saeuas ergastula ferro 95
Exeruere manus. Nulli gestanda dabantur
Signa ducis, nisi qui scelerum iam fecerat vsum,
Adtuleratque in castra nefas.* Pro fata! quis ille,
Quis fuit ille dies, Marius quo moenia victor
Corripuit? quantoque gradu mors saeua cucurrit? 100
Nobilitas quum plebe cadit: lateque vagatur
Ensis, & a nullo reuocatum pectore ferrum.
Stat cruor in templis: multaque rubentia caede
Lubrica saxa madent. Nulli sua profuit aetas.
Non senis extremum piguit vergentibus annis 105
Praecepisse diem: non primo in limine vitae
Infantis miseri nascentia rumpere fata.
Crimine quo caedem parui potuere mereri?
Sed satis est iam, posse mori. Trahit ipse furoris
Impetus: &, visum lenti, quaesisse nocentem. 110
In numerum pars magna perit: rapuitque cruentus
Victor ab ignota vultus ceruice resectos

Dum vacua pudet ire manu. Spes vna ſalutis,
Oſcula pollutae fixiſſe trementia dextrae.
Mille licet gladii mortis noua ſigna ſequantur, 115
Degener o populus, vix ſaecula longa decorum
Sic meruiſſe viris, nedum breue dedecus aeui,
Et vitam, dum Sulla redit. Cui funera vulgi
Flere vacet? vix te ſparſum per viſcera, Baebi,
Innumeras inter carpêntis membra coronae 120
Diſceſſiſſe manus: aut te, praeſage malorum
Antoni, cuius laceris pendentia canis
Ora ferens miles feſtae rorantia menſae
Impoſuit. Truncos lacerauit Fimbria Craſſos.
Saeua Tribunicio maduerunt robora tabo. 125
Te quoque, neglectu violatae, Scaeuola, Veſtae,
Ante ipſum penetrale deae, ſemperque calentes
Mactauere focos: paruum ſed feſſa ſenectus
Sanguinis effudit iugulo, flammisque pepercit.
Septimus haec ſequitur, repetitis faſcibus, annus: 130
Ille fuit vitae Mario modus, omnia paſſo,
Quae peior fortuna poteſt, atque omnibus vſo,
Quae melior: menſoque, homini quid fata paterent.

Iam, quot apud Sacri cecidere cadauera portum,

Aut Collina tulit ſtratas quot porta cateruas? 135
Tunc quum paene caput mundi, rerumque poteſtas
Mutauit translata locum, Romanaque Samnis
Vltra Caudinas ſpirauit vulnera Furcas,
Sulla quoque inmenſis acceſſit cladibus vltor.
Ille quod exiguum reſtabat ſanguinis vrbi 140
Hauſit. Dumque nimis iam putria membra recidit,
Exceſſit medicina modum, nimiumque ſecuta eſt,
Qua morbi duxere, manus. Periere nocentes;
Sed quum iam ſoli poſſent ſupereſſe nocentes.
Tum data libertas odiis, reſolutaque legum 145
Frenis ira ruit, non vni cuncta dabantur,
Sed fecit ſibi quisque nefas. Semel omnia victor
Iuſſerat. Infandum domini per viſcera ferrum
Exegit famulus: nati maduere paterno
Sanguine. Certatum eſt, ceruix cui caeſa parentis 150
Cederet: in fratrum ceciderunt praemia fratres.
Buſta repleta fuga, permixtaque viua ſepultis
Corpora: nec populum latebrae cepere ferarum.
Hic laqueo fauces, eliſaque guttura fregit:
Hic ſe praecipiti iaculatus pondere dura 155
Diſſiluit percuſſus humo: morteſque cruento

Victori rapuere ſuas: hic robora buſti
Exſtruit ipſe ſibi, nec dum omni ſanguine fuſo
Deſilit in flammas, &, dum licet, occupat ignes.
Colla ducum pilo trepidam geſtata per vrbem, 160
Et medio congeſta foro: cognoſcitur illic
Quidquid vbique iacet. Scelerum non Thracia tantum
Vidit Biſtonii ſtabulis pendere tyranni,
Poſtibus Antaei Libye: nec Graecia moerens
Tot laceros artus Piſaea fleuit in aula. 165
Quum iam tabe fluunt, confuſaque tempore multo
Amiſere notas, miſerorum dextra parentum
Colligit, & pauido ſubducit cognita furto.
Meque ipſum memini caeſi deformia fratris
Ora rogo cupidum, vetitisque imponere flammis, 170
Omnia Sullanae luſtraſſe cadauera pacis:
Perque omnes truncos, qua cum ceruice reciſum
Conueniat, quaeſiſſe caput. Quid ſanguine manes
Placatos Catuli referam? quum victima triſtes
Inferias Marius forſan nolentibus vmbris 175
Pendit, inexpleto non fanda piacula buſto:
Quum laceros artus, aequataque vulnera membris
Vidimus, & toto quamuis in corpore caeſo

Nil animae letale datum, moremque nefandae
Dirum ſaeuitiae, pereuntis parcere morti. 180
Auulſae cecidere manus, exſectaque lingua
Palpitat, & muto vacuum ferit aera motu.
Hic aures, alius ſpiramina naris aduncae
Amputat: ille cauis euoluit ſedibus orbes,
Vltimaque effundit ſpectatis lumina membris. 185
Vix erit vlla fides tam ſaeui criminis, vnum
Tot poenas cepiſſe caput. Sic mole ruinae
Fracta ſub ingenti miſcentur pondere membra:
Nec magis informes veniunt ad litora trunci,
Qui medio periere freto. Quid perdere fructum 190
Iuuit, &, vt vilem, Marii confundere vultum?
Vt ſcelus hoc Sullae, caedesque oſtenſa placeret,
Agnoſcendus erat. Vidit Fortuna colonos
Praeneſtina ſuos cunctos ſimul enſe recepto
Vnius populum pereuntis tempore mortis. 195
Tunc flos Heſperiae, Latii iam ſola iuuentus,
Concidit, & miſerae maculauit ouilia Romae.
Tot ſemel infeſto iuuenes occumbere leto,
Saepe fames, pelagique furor, ſubitaeque ruinae,
Aut terrae coelique lues, aut bellica clades, 200

Numquam poena fuit. Densi vix agmina vulgi
Inter & exsangues, inmissa morte, cateruas
Victores mouere manus. Vix caede peracta
Procumbunt, dubiaque labant ceruice: sed illos
Magna premit strages: peraguntque cadauera partem
Caedis: viua graues elidunt corpora trunci. 206
Intrepidus tanti sedit securus ab alto
Spectator sceleris: miseri tot millia vulgi
Non piguit iussisse mori. Congesta recepit
Omnia Tyrrhenus Sullana cadauera gurges. 210
In fluuium primi cecidere, in corpora summi.
Praecipites haesere rates, & strage cruenta
Interruptus aquis fluxit prior amnis in aequor,
Ad molem stetit vnda sequens: dum sanguinis alti
Vis sibi fecit iter, campumque effusa per omnem, 215
Praecipitique ruens Thyberina ad flumina riuo
Haerentes adiuuit aquas: nec iam alueus amnem,
Nec retinent ripae, redditque cadauera campo.
Tandem Tyrrhenas vix eluctatus in vndas
Sanguine caeruleum torrenti diuidit aequor. 220
His ne Salus rerum, Felix his Sulla vocari,
His meruit tumulum medio sibi tollere campo?

Haec rurſus patienda manent: hoc ordine belli
Ibitur: hic ſtabit ciuilibus exitus armis.
Quamquam agitant grauiora metus, multumque coitur
Humani generis maiore in proelia damno. 226
Exſulibus Mariis bellorum maxima merces
Roma recepta fuit: nec plus victoria Sullae
Praeſtitit, inuiſas penitus quam tollere partes.
Hos alio fortuna vocas: olimque potentes 230
Concurrunt. Neuter ciuilia bella moueret,
Contentus, quo Sulla fuit. „ Sic moeſta ſenectus
Praeteritique memor flebat, metuensque futuri.

At non magnanimi percuſſit pectora Bruti
Terror, & in tanta pauidi formidine motus 235
Pars populi lugentis erat: ſed nocte ſopora,
Parrhaſis obliquos Helice quum verteret axes,
Atria cognati pulſat non ampla Catonis.
Inuenit inſomni voluentem publica cura
Fata virum caſusque orbis, cunctisque timentem, 240
Securumque ſui; farique his vocibus orſus:
„ Omnibus expulſae terris, olimque fugatae
Virtutis iam ſola fides, quam turbine nullo
Excutiet fortuna tibi; tu mente labantem

Dirige me, dubium certo tu robore firma. 245
Namque alii Magnum, vel Caefaris arma fequantur:
Dux Bruto Cato folus erit. Pacemne tueris,
Inconcuffa ferens dubio veftigia mundo?
An placuit, ducibus fcelerum, populique furentis
Cladibus inmixtum, ciuile abfoluere bellum? 250
Quemque fuae rapiunt fcelerata in proelia cauffae:
Hos polluta domus, legesque in pace timendae;
Hos ferro fugienda fames, mundique ruinae
Permifcenda fides. Nullum furor egit in arma;
Caftra petunt magna victi mercede: tibi vni 255
Per fe bella placent? quid tot duraffe per annos
Profuit inmunem corrupti moribus aeui?
Hoc folum longae pretium virtutis habebis:
Accipiunt alios, facient te bella nocentem.
Ne tantum, o fuperi, liceat feralibus armis, 260
Has etiam mouiffe manus: nec pila lacertis
Miffa tuis caeca telorum in nube ferantur:
Nec tanta in cafum virtus eat. Ingeret omnis
Se belli fortuna tibi. Quis nolet in ifto
Enfe mori, quamuis alieno vulnere labens, 265
Et fcelus effe tuum? melius tranquilla fine armis

Otia solus ages, sicut coelestia semper
Inconcussa suo voluuntur sidera lapsu.
Fulminibus propior terrae succenditur aer,
Imaque telluris ventos, tractusque coruscos 270
Flammarum accipiunt: nubes excedit Olympus
Lege deum. Minima rerum discordia turbat:
Pacem magna tenent. Quam laete Caesaris aures
Accidet, & tantum venisse in proelia ciuem!
Nam praelata suis numquam diuersa dolebit 275
Castra ducis Magni. Nimium placet ipse, Catoni
Si bellum ciuile placet. Pars magna senatus,
Et duce priuato gesturus proelia consul
Sollicitant, proceresque alii, quibus adde Catonem
Sub iuga Pompeii; toto iam liber in orbe 280
Solus Caesar erit. Quod si pro legibus arma
Ferre iuuat patriis, libertatemque tueri:
Nunc neque Pompeii Brutum, nec Caesaris hostem,
Post bellum victoris habes. „ Sic fatur. At illi
Arcano sacras reddit Cato pectore voces: 285

„ Summum, Brute, nefas ciuilia bella fatemur:
Sed quo fata trahunt, virtus secura sequetur.
Crimen erit superis & me fecisse nocentem.

Sidera quis, mundumque valet ſpectare cadentem
Expers ipſe metus? quis, quum ruat arduus aether,
Terra labet, mixto coeuntis pondere mundi, 291
Compreſſas tenuiſſe manus? gentesne furorem
Heſperium ignotae, Romanaque ſigna ſequentur,
Deductique fretis alio ſub ſidere reges?
Otia ſolus agam? procul hunc arcete furorem, 295
O ſuperi, motura Dahas vt clade Getasque,
Securo me, Roma cadat. Ceu morte parentem
Natorum orbatum, longum producere funus
Ad tumulos iubet ipſe dolor: iuuat ignibus atris
Inſeruiſſe manus, conſtructoque aggere buſti 300
Ipſum atras tenuiſſe faces: non ante reuellar,
Exanimem quam te complectar Roma, tuumque
Nomen libertas, & inanem proſequar vmbram.
Sic eat: inmites Romana piacula diui
Plena ferant: nullo fraudemus ſanguine bellum. 305
O vtinam, coelique deis, erebique liberet
Hoc caput in cunctas damnatum exponere poenas?
Deuotum hoſtiles Decium preſſere cateruae:
Me geminae figant acies, me barbara telis
Rheni turba petat: cunctis ego peruius haſtis 310

Excipiam medius totius vulnera belli.
Hic redimat ſanguis populos: hac caede luatur,
Quidquid Romani meruerunt pendere mores.
Ad iuga cur faciles populi, cur ſaeua volentes
Regna pati pereunt? me ſolum inuadite ferro, 315
Me fruſtra leges & inania iura tuentem:
Hic dabit, hic pacem iugulus, finemque laborum
Gentibus Heſperiis: poſt me regnare volenti
Non opus eſt bello. Quin publica ſigna, ducemque
Pompeium ſequimur? nec, ſi fortuna fauebit, 320
Hunc quoque totius ſibi ius promittere mundi
Non bene compertum eſt: ideo me milite vincat,
Ne ſibi ſe viciſſe putet. „ Sic fatur: & acres
Irarum mouit ſtimulos: iuuenisque calorem
Excitat in nimios belli ciuilis amores. 325

Interea, Phoebo gelidas pellente tenebras,
Pulſatae ſonuere fores: quas ſancta relicto
Hortenſi moerens irrumpit Marcia buſto.
Quondam virgo toris melioris iuncta mariti:
Mox vbi connubii pretium, mercesque ſoluta eſt 330
Tertia iam ſoboles, alios fecunda penates
Impletura datur, geminas & ſanguine matris

Permixtura domus. Sed poſtquam condidit vrna
Supremos cineres, miſerando concita vultu,
Effuſas laniata comas, contuſaque pectus 335
Verberibus crebris, cineresque ingeſta ſepulcri,
Non aliter placitura viro, ſic moeſta profatur:
„ Dum ſanguis inerat, dum vis materna, peregi
Iuſſa Cato, & geminos excepi foeta maritos.
Viſceribus laſſis, partuque exhauſta, reuertor 340
Iam nulli tradenda viro. Da foedera priſci
Illibata tori: da tantum nomen inane
Connubii: liceat tumulo ſcripſiſſe, Catonis
Marcia; ne dubium longo quaeratur in aeuo,
Mutarim primas expulſa, an tradita taedas. 345
Non me laetorum comitem, rebusque ſecundis
Accipis: in curas venio, partemque laborum.
Da mihi caſtra ſequi: cur tuta in pace relinquar,
Et ſit ciuili propior Cornelia bello? „

Hae flexere virum voces, & tempora quamquam 350
Sint aliena toris, iam fato in bella vocante:
Foedera ſola tamen, vanaque carentia pompa
Iura placent, ſacrisque deos admittere teſtes.
Feſta coronato non pendent limine ſerta;

Infulaque in geminos difcurrit candida poftes, 355
Legitimaeque faces, gradibusque adcliuus eburnis
Stat torus, & picto veftis difcriminat auro:
Turritaque premens frontem matrona corona,
Translata vetuit contingere limina planta.
Non timidum nuptae leniter tectura pudorem 360
Lutea demiffos velarunt flammea vultus:
Balteus haud fluxos gemmis adftrinxit amictus,
Colla monile decens, humerisque haerentia primis
Suppara nudatos cingunt angufta lacertos.
Sic, vt erat, moefti feruat lugubria cultus: 365
Obfita funerea celatur purpura lana,
Quoque modo natos, hoc eft amplexa maritum.
Non foliti lufere fales: nec more Sabino
Excepit triftis conuicia fefta maritus.
Pignora nulla domus, nulli coiere propinqui. 370
Iunguntur taciti, contentique aufpice Bruto.
Ille nec horrificam fancto dimouit ab ore
Caefariem, duroque admifit gaudia vultu:
(Vt primum tolli feralia viderat arma,
Intonfos rigidam in frontem defcendere canos 375
Paffus erat, moeftamque genis increfcere barbam.

Vni quippe vacat ſtudiisque odiisque carenti,
Humanum lugere genus) nec foedera priſci
Sunt tentata tori: iuſto quoque robur amori
Reſtitit. Hi mores, haec duri inmota Catonis 380
Secta fuit, ſeruare modum, finemque tenere,
Naturamque ſequi, patriaeque impendere vitam;
Nec ſibi, ſed toto genitum ſe credere mundo.
Huic epulae, viciſſe famem: magnique penates,
Submouiſſe hyemem tecto: pretioſaque veſtis, 385
Hirtam membra ſuper Romani more Quiritis
Induxiſſe togam: Venerisque huic maximus vſus,
Progenies; vrbi pater eſt, vrbique maritus:
Iuſtitiae cuſtos, rigidi ſeruator honeſti:
In commune bonus: nullosque Catonis in actus 390
Subrepſit, partemque tulit ſibi nata voluptas.

Interea trepido diſcedens agmine Magnus,
Moenia Dardanii tenuit Campana coloni.
Haec placuit belli ſedes, hinc ſumma mouenti
Hoſtis in occurſum ſparſas extendere partes, 395
Vmbroſis mediam qua collibus Appenninus
Erigit Italiam, nullo quo vertice tellus
Altius intumuit propiusue acceſſit Olympo.

Mons inter geminas medius se porrigit vndas
Inferni superique maris: collesque coercent 400
Hinc Tyrrhena vado frangentes aequora Pisae,
Illinc Delmatiis obnoxia fluctibus Ancon.
Fontibus hic vastis inmensos concipit amnes,
Fluminaque in gemini spargit diuortia ponti.
In laeuum cecidere latus, veloxque Metaurus, 405
Crustumiumque rapax, & iuncto Sapis Isauro,
Senaque, & Adriacas qui verberat Aufidus vndas:
Quoque magis nullum tellus se soluit in amnem,
Eridanus, fractas deuoluit in aequora siluas,
Hesperienque exhaurit aquis. Hunc fabula primum
Populea fluuium ripas vmbrasse corona: 411
Quumque diem pronum transuerso limite ducens,
Succendit Phaeton flagrantibus aethera loris,
Gurgitibus raptis penitus tellure perusta,
Hunc habuisse pares Phoebeis ignibus vndas. 415
Non minor hic Nilo, si non per plana iacentis
Aegypti Libyas Nilus stagnaret arenas.
Non minor hic Istro, nisi quod, dum permeat orbem
Ister, casuros in quaelibet aequora fontes
Accipit; & Scythicas exit non solus in vndas. 420

Dexteriora petens montis decliuia Thybrim
Vnda facit, Rutubamque cauum. Delabitur inde
Vulturnusque celer, nocturnaeque editor aurae
Sarnus, & vmbrosae Liris per regna Maricae
Vestinis impulsus aquis, radensque Salerni 425
Culta Siler, nullasque vado qui Macra moratus
Alnos, vicinae percurrit in aequora Lunae.
Longior educto qua surgit in aera dorso,
Gallica rura videt, deuexasque excipit Alpes.
Tunc Vmbris Marsisque ferax, domitusque Sabello
Vomere, piniferis amplexus rupibus omnes 431
Indigenas Latii populos, non deserit ante
Hesperiam, quam quum Scyllaeis clauditur vndis,
Extenditque suas in templa Lacinia rupes.
Longior Italia, donec confinia pontus 435
Solueret incumbens, terrasque impelleret aequor.
At postquam gemino tellus elisa profundo est,
Extremi colles Siculo cessere Peloro.

Caesar in arma furens, nullas, nisi sanguine fuso,
Gaudet habere vias, quod non terat hoste vacantes 440
Hesperiae fines, vacuosque irrumpat in agros,
Atque ipsum non perdat iter, consertaque bellis

Bella gerat. Non tam portas intrare patentes
Quam fregiſſe iuuat: nec tam patiente colono
Arua premi, quam ſi ferro populetur, & igni. 445
Conceſſa pudet ire via, ciuemque videri.
Tunc vrbes Latii dubiae, varioque fauore
Ancipites, quamquam primo terrore ruentis
Ceſſurae belli, denſo tamen aggere firmant
Moenia, & abrupto circumdant vndique vallo: 450
Saxorumque orbes, & quae ſuper eminus hoſtem
Tela petant, altis murorum turribus aptant.
Pronior in Magnum populus, pugnatque minaci
Cum terrore fides: vt quum mare poſſidet Auſter
Flatibus horriſonis, hunc aequora tota ſequuntur: 455
Si rurſus tellus, pulſu laxata tridentis
Aeolii, tumidis inmittit fluctibus Eurum,
Quamuis icta nouo, ventum tenuere priorem
Aequora, nubiferoque polus quum ceſſerit Euro,
Vindicat vnda Notum. Facilis ſed vertere mentes
Terror erat, dubiamque fidem fortuna ferebat. 461
Gens Hetruſca fuga trepidi nudata Libonis,
Iusque ſui pulſo iam perdidit Vmbria Thermo.
Nec gerit auſpiciis ciuilia bella paternis

Caesaris audito conuersus nomine Sulla. 465
Varus, vt admotae pulsarunt Auximon alae,
Per diuersa ruens neglecto moenia tergo,
Qua siluae, qua saxa, fugit. Depellitur arce
Lentulus Asculea. Victor cedentibus instat,
Deuertitque acies: solusque ex agmine tanto 470
Dux fugit, & nullas ducentia signa cohortes.
Tu quoque nudatam commissae deseris arcem
Scipio Nuceriae: quamquam firmissima pubes
His sedeat castris, iampridem Caesaris armis
Parthorum seducta metu: qua Gallica damna 475
Suppleuit Magnus, dumque ipse ad bella vocaret,
Donauit socero Romani sanguinis vsum.

At te Corfini validis circumdata muris
Tecta tenent, pugnax Domiti: tua classica seruat
Oppositus quondam polluto tiro Miloni. 480
Vt procul inmensam campis consurgere nubem,
Ardentesque acies percussis sole corusco
Conspexit telis, „ socii decurrite, dixit,
Fluminis ad ripas, vndisque inmergite pontem:
Et tu montanis totus nunc fontibus exi, 485
Atque omnes trahe gurges aquas, vt spumeus alnos,

Discussa compage, feras. Hoc limite bellum
Haereat, hac hostis lentus terat otia ripa.
Praecipitem cohibete ducem: victoria nobis
Hic primum stans Caesar erit.,, Nec plura locutus,
Deuoluit rapidum nequidquam moenibus agmen. 491
Nam prior e campis vt conspicit, amne soluto,
Rumpi Caesar iter, calida prolatus ab ira,
,, Non satis est muros latebras quaesisse pauori?
Obstruitis campos, fluuiisque arcere paratis, 495
Ignaui? non, si tumido me gurgite Ganges
Submoueat, stabit iam flumine Caesar in vllo,
Post Rubiconis aquas. Equitum properate cateruae:
Ite simul pedites: ruiturum adscendite pontem.,,
Haec vbi dicta, leuis totas accepit habenas 500
In campum sonipes: crebroque simillima nimbo
Trans ripam validi torserunt tela lacerti.
Ingreditur pulsa fluuium statione vacantem
Caesar, & ad tutas hostis compellitur arces.
Et iam moturas ingentia pondera turres 505
Erigit, & mediis subrepsit vinea muris.
Ecce, nefas belli, reseratis agmina portis,
Captiuum traxere ducem, ciuisque superbi

Conſtitit ante pedes. Vultu tamen alta minaci
Nobilitas recta ferrum ceruice popoſcit. 510
Scit Caeſar poenamque peti, veniamque timeri.
„ Viue, licet nolis, & noſtro munere, dixit,
Cerne diem. Victis iam ſpes bona partibus eſto,
Exemplumque mei: vel, ſi libet, arma retenta;
Et nihil hac venia, ſi viceris ipſe, paciſcor. „ 515
Fatur: & adſtrictis laxari vincula palmis
Imperat. Heu quanto melius vel caede peracta
Parcere Romano potuit fortuna pudori!
Poenarum extremum ciui, quod caſtra ſecutus
Sit patriae, Magnumque ducem, totumque ſenatum,
Ignoſci. Premit ille graues interritus iras, 521
Et ſecum: „ Romamne petes, pacisque receſſus,
Degener? in medios belli non ire furores
Iamdudum moriture paras? rue certus, & omnis
Lucis rumpe moras, & Caeſaris effuge munus. „ 525

Neſcius interea capti ducis arma parabat
Magnus, vt admixto firmaret robore partes.
Iamque ſecuturo iuſſurus claſſica Phoebo,
Tentandasque ratus moturi militis iras,
Adloquitur tacitas veneranda voce cohortes: 530

,, O ſcelerum vltores, melioraque ſigna ſecuti:
O vere Romana manus: quibus arma ſenatus
Non priuata dedit, votis depoſcite pugnam.
Ardent Heſperii ſaeuis populatibus agrí:
Gallica per gelidas rabies effunditur Alpes: 535
Iam tetigit ſanguiš pollutos Caeſaris enſes.
Di! melius, belli tulimus quod damna priores:
Coeperit inde nefas. Iam iam, me praeſide, Roma
Supplicium, poenamque petat. Neque enim iſta vocari
Proelia iuſta decet, patriae ſed vindicis iram. 540
Nec magis hoc bellum eſt, quam quo Catilina parauit
Arſuras in tecta faces, ſociusque furoris
Lentulus, exſertique manus veſana Cethegi.
O rabies miſeranda ducis! quum fata Camillis
Te, Caeſar, magnisque velint miſcere Metellis, 545
Ad Cinnas Mariosque venis. Sternere profecto,
Vt Catulo iacuit Lepidus, noſtrasque ſecures
Paſſus, Sicanio tegitur qui Carbo ſepulcro,
Quique feros mouit Sertorius exſul Iberos.
Quamquam, ſi qua fides, his te quoque iungere Caeſar
Inuideo, noſtrasque manus quod Roma furenti 551
Oppoſuit. Parthorum vtinam poſt proelia ſoſpes,

Et Scythicis Craffus victor remeaffet ab aruis,
Vt fimili cauffa caderes, qua Spartacus hoftis.
Te quoque fi fuperi titulis accedere noftris 555
Iufferunt, valet, en! torquendo dextera pilo:
Feruidus haec iterum circum praecordia fanguis
Incaluit: difces non effe ad bella fugaces,
Qui pacem potuere pati. Licet ille folutum,
Defectumque vocet, ne vos mea terreat aetas. 560
Dux fit in his caftris fenior, dum miles in illis.
Quo potuit ciuem populus perducere liber,
Adfcendi, fupraque nihil, nifi regna, reliqui.
Non priuata cupis, Romana quisquis in vrbe
Pompeium tranfire paras. Hinc conful vterque, 565
Hinc acies ftatura ducum. Caefarne fenatus
Victor erit? non tam caeco trahis omnia curfu,
Teque nihil, Fortuna, pudet. Multisne rebellis
Gallia iam luftris, aetasque impenfa labori
Dant animos? Rheni gelidis quod fugit ab vndis, 570
Oceanumque vocans incerti ftagna profundi;
Territa quaefitis oftendit terga Britannis?
An vanae tumuere minae, quod fama furoris
Expulit armatam patriis e fedibus vrbem?

Ieu demens, non te fugiunt, me cuncta sequuntur: 575
Qui quum signa tuli toto fulgentia ponto;
Ante bis exactum quam Cynthia conderet orbem,
Omne fretum metuens pelagi pirata reliquit,
Angustaque domum terrarum in sede poposcit.
Idem ego per Scythici profugum diuortia Ponti 580
Indomitum regem, Romanaque fata morantem,
Ad mortem, Sulla felicior, ire coegi.
Pars mundi mihi nulla vacat: sed tota tenetur
Terra meis, quocumque iacet sub sole, tropaeis.
Hinc me victorem gelidas ad Phasidos vndas 585
Arctos habet: medius calida mihi cognitus axis
Aegypto, atque vmbras nusquam flectente Syene.
Occasus mea iura timet, Tethynque fugacem
Qui ferit Hesperius post omnia flumina Baetis.
Me domitus cognouit Arabs, me Marte feroces 590
Heniochi, notique erepto vellere Colchi.
Cappadoces mea signa timent: & dedita sacris
Incerti Iudaea dei, mollisque Sophene.
Armenios, Cilicasque feros, Taurosque subegi.
Quod socero bellum, praeter ciuile, reliqui?,, 595
Verba ducis nullo partes clamore sequuntur,

Nec matura petunt promiſſae claſſica pugnae.
Senſit & ipſe metum Magnus; placuitque referri
Signa, nec in tanti diſcrimina mittere Martis
Iam victum fama non viſi Caeſaris agmen. 600
Pulſus vt armentis primo certamine taurus
Siluarum ſecreta petit, vacuosque per agros
Exſul in aduerſis explorat cornua truncis:
Nec redit in paſtus, niſi quum ceruice recepta
Excuſſi placuere tori: mox reddita victor 605
Quos libet in ſaltus comitantibus agmina tauris
Inuito paſtore trahit: ſic viribus impar
Tradidit Heſperiam, profugusque per Appula rura
Brundiſii tutas conſcendit Magnus in arces.
Vrbs eſt Dictaeis olim poſſeſſa colonis, 610
Quos Creta profugos vexere per aequora puppes
Cecropiae, victum mentitis Theſea velis.
Qua latus anguſtum iam ſe cogentis in arcum
Heſperiae, tenuem producit in aequora linguam,
Hadriacas flexis claudit qua cornibus vndas. 615
Nec tamen hoc artis inmiſſum faucibus aequor
Portus erat, ſi non violentos inſula Coros
Exciperet ſaxis, laſſasque retunderet vndas.

Hinc illinc montes ſcopuloſae rupis aperto
Oppoſuit natura mari, flatusque remouit, 620
Vt tremulo ſtarent contentae fune carinae.
Hinc late patet omne fretum, ſeu vela ferantur
In portus, Corcyra, tuos, ſeu laeua petatur
Illyris Ionias vergens Epidamnos in vndas.
Huc fuga nautarum, quum totas Hadria vires 625
Mouit, & in nubes abiere Ceraunia, quumque
Spumoſo Calaber perfunditur aequore Saſon.

Ergo vbi nulla fides rebus poſt terga relictis,
Nec licet ad duros Martem conuertere Iberos,
Quum mediae iaceant inmenſis tractibus Alpes: 630
Tum ſobole ex tanta natum, cui firmior aetas,
Adfatur: „ Mundi iubeo tentare receſſus.
Euphraten, Nilonque moue, quo nominis vsque
Noſtri fama venit, quas eſt vulgata per vrbes
Poſt me Roma ducem: ſparſos per rura colonos 635
Redde mari Cilicas: Pharios hinc concute reges,
Tigranemque meum. Nec Pharnacis arma relinquas,
Admoneo, nec tu populos vtraque vagantes
Armenia, Pontique feras per litora gentes,
Riphaeasque manus, & quas tenet aequore denſo 640

Pigra palus Scythici patiens Maeotia plaustri.
Sed quid plura moror? totos mea, nate, per ortus
Bella feres, totoque vrbes agitabis in orbe
Perdomitas: omnes redeant in castra triumphi.
Et vos, qui Latios signatis nomine fastus, 645
Primus in Epiron Boreas agat: inde per arua
Graiorum, Macetumque nouas adquirite vires:
Dum paci dat tempus hiems. „ Sic fatur & omnes
Iussa gerunt, soluuntque cauas a litore puppes.

At numquam patiens pacis, longaeque quietis 650
Armorum, ne quid fatis mutare liceret,
Adsequitur, generique premit vestigia Caesar.
Sufficerent aliis primo tot moenia cursu
Rapta, tot obsessae depulsis hostibus arces:
Ipsa caput mundi bellorum maxima merces, 655
Roma capi facilis: Sed Caesar in omnia praeceps,
Nil credens acti, quum quid superaret agendum,
Instat atrox: & adhuc, quamuis possederat omnem
Italiam, extremo sedeat quod litore Magnus,
Communem tamen esse dolet: nec rursus aperto 660
Vult hostes errare freto, sed molibus vndas
Obstruit, & latum deiectis rupibus aequor.

Cedit in inmenſum caſſus labor: omnia pontus
Haurit ſaxa vorax, montesque inmiſcet arenis.
Vt maris Aegaei medias ſi celſus in vndas 665
Depellatur Eryx, nullae tamen aequore rupes
Emineant, vel conuulſo ſi vertice Gaurus
Decidat in fundum penitus ſtagnantis Auerni.
Ergo vbi nulla vado tenuit ſua pondera moles,
Tunc placuit caeſis innectere vincula ſiluis, 670
Roboraque inmenſis late religare catenis.
Talis fama canit tumidum ſuper aequora Perſen
Conſtruxiſſe vias, multum quum pontibus auſus,
Europamque Aſiae, Seſtonque admouit Abydo,
Inceſſitque fretum rapidi ſuper Helleſponti, 675
NonEurum,Zephyrumque timens,quum vela,ratesque
In medium deferret Athon. Sic ora profundi
Artantur nemorum caſu: tunc aggere multo
Surgit opus, longaeque tremunt ſuper aequore turres.

Pompeius tellure noua compreſſa profundi 680
Ora videns, curis animum mordacibus angit,
Vt referet pelagus, ſpargatque per aequora bellum.
Saepe Noto plenae, tenſisque rudentibus actae
Ipſa maris per clauſtra rates faſtigia molis

Discussere salo, spatiumque dedere carinis: 685
Tortaque per tenebras validis ballista lacertis,
Multifidas iaculata faces. Vt tempora tandem
Furtiuae placuere fugae: ne litora clamor
Nauticus exagitet, neu buccina diuidat horas,
Neu tuba praemonitos perducat ad aequora nautas 690
Praecepit sociis. Iam coeperat vltima virgo
Phoebum laturas ortu praecedere Chelas,
Quum tacitas soluere rates. Non ancora voces
Mouit, dum spissis auellitur vncus arenis:
Dum iuga curuantur mali, dumque ardua pinus 695
Erigitur, pauidi classis siluere magistri:
Strictaque pendentes deducunt carbasa nautae,
Nec quatiunt validos, ne sibilet aura, rudentes.
Dux etiam votis hoc te, Fortuna, precatur,
„ Quam retinere vetas, liceat sibi perdere saltem 700
Italiam. „ Vix fata sinunt: nam murmure vasto
Impulsum rostris sonuit mare, fluctuat vnda,
Totque carinarum permixtis aequora sulcis.

Ergo hostes portis, quas omnes soluerat vrbis
Cum fato conuersa fides, murisque recepti, 705
Praecipiti cursu flexi per cornua portus

Ora petunt, pelagusque dolent contingere classes.
Heu pudor! exigua est fugiens victoria Magnus.
Angustus puppes mittebat in aequora limes
Artior Euboica, qua Chalcida verberat, vnda. 710
Hic haesere rates geminae, classique paratas
Excepere manus: tractoque ad litora bello,
Hic primum rubuit ciuili sanguine Nereus.
Cetera classis abit summis spoliata carinis:
Vt Pagasaea rates peteret quum Phasidos vndas, 715
Cyaneas tellus emisit in aequora cautes,
Rapta puppe minor subducta est montibus Argo,
Vanaque percussit pontum Symplegas inanem,
Et statura redit. Iam Phoebum vrguere monebat
Non idem Eoi color aetheris, albaque nondum 720
Lux rubet, & flammas propioribus eripit astris:
Et iam Pliias hebet, flexi iam plaustra Bootae
In faciem puri redeunt languentia coeli,
Maioresque latent stellae, calidumque refugit
Lucifer ipse diem. Pelagus iam Magne tenebas, 725
Non ea fata ferens, quae, quum super aequora victor
Praedonem sequerere maris. Lassata triumphis

Deſtituit fortuna tuis. Cum coniuge pulſus,
Et natis, totosque trahens in bella penates,
Vadis adhuc ingens, populis comitantibus, exſul. 730
Quaeritur indignae ſedes longinqua ruinae.
Non, quia te ſuperi patrio priuare ſepulcro
Maluerint, Phariae buſto damnantur arenae:
Parcitur Heſperiae; procul hoc vt in orbe remoto
Abſcondat Fortuna nefas, Romanaque tellus 735
Inmaculata ſui ſeruetur ſanguine Magni.

M. ANNAEI LVCANI
CIVILIS BELLI
SIVE
PHARSALIAE
LIBER III.

ARGVMENTVM

Tertius insinuat Pompeii insomnia dira,
Coniugis vmbra sui quibus intimat omina dura.
Caesaris aduentu, legum praeeunte ruina,
Templa Iouis Romae tristi spoliata rapina.
Nomine Pompeii motas in proelia gentes
Quantas vix memorant bellorum extrema gementes.
Massiliae ciues ingentia mentibus ausos,
Praecipitis belli currentia sistere nisos.
Quos licet in primo iuuit fortuna labore,
Decepit misere extremo reuoluta tenore.
Denique tentantes naualibus vltima fati
Igne, mari, ferro paene omnes mortificati.

Propulit vt classem velis cedentibus Auster
Incumbens, mediumque rates mouere profundum,

Omnis in Ionios ſpectabat nauita fluctus:
Solus ab Heſperia non flexit lumina terra
Magnus, dum patrios portus, dum litora numquam 5
Ad viſus reditura ſuos, tectumque cacumen
Nubibus, & dubios cernit vaneſcere montes.
Inde ſoporifero ceſſerunt languida ſomno
Membra ducis: diri quum plena horroris imago
Viſa caput moeſtum per hiantes Iulia terras 10
Tollere, & accenſo furialis ſtare ſepulcro.
„ Sedibus Elyſiis, campoque expulſa piorum
Ad Stygias, inquit, tenebras manesque nocentes,
Poſt bellum ciuile trahor. Vidi ipſa tenentes
Eumenidas, quaterent veſtris quas lampadas armis. 15
Praeparat innumeras puppes Acherontis aduſti
Portitor: in multas laxantur Tartara poenas.
Vix operi iunctae dextra properante ſorores
Sufficiunt: laſſant rumpentes ſtamina Parcas.
Coniuge me laetos duxiſti, Magne, triumphos: 20
Fortuna eſt mutata toris: ſemperque potentes
Detrahere in cladem fato damnata maritos
En! nupſit tepido pellex Cornelia buſto.
Haereat illa tuis per bella, per aequora ſignis,

Dum non ſecuros liceat mihi rumpere ſomnos, 25
Et nullum veſtro vacuum ſit tempus amori,
Sed teneant Caeſarque dies, & Iulia noctes.
Me non Lethaeae, coniux, obliuia ripae
Inmemorem fecere tui, regesque ſilentum
Permiſere ſequi. Veniam, te bella gerente, 30
In medias acies. Numquam tibi, Magne, per vmbras
Perque meos manes genero non eſſe licebit.
Abſcidis fruſtra ferro tua pignora. Bellum
Te faciet ciuile meum. „ Sic fata, refugit
Vmbra per amplexus trepidi dilapſa mariti. 35

Ille, dei quamuis cladem, manesque minentur,
Maior in arma ruit, certa cum mente malorum.
„ Et, quid, ait, vani terremur imagine viſus?
Aut nihil eſt ſenſus animis a morte relictum,
Aut mors ipſa nihil. „ Titan iam pronus in vndas 40
Ibat, & igniferi tantum demerſerat orbis,
Quantum deeſſe ſolet lunae ſeu plena futura eſt,
Seu iam plena fuit: tunc obtulit hoſpita tellus
Puppibus acceſſum facilem: legere rudentes,
Et poſito remis petierunt litora malo. 45

Caeſar, vt emiſſas venti rapuere carinas,

Abſconditque fretum claſſes, & litore ſolus
Dux ſtetit Heſperio, non illum gloria pulſi
Laetificat Magni: queritur quod tuta per aequor
Terga ferant hoſtes. Neque enim iam ſufficit vlla 50
Praecipiti fortuna viro: nec vincere tanti,
Vt bellum differret, erat. Tunc pectore curas
Expulit armorum, pacique intentus agebat,
Quoque modo vanos populi conciret amores,
Gnarus & irarum cauſſas, & ſumma fauoris 55
Annona momenta trahi. Namque adſerit vrbes
Sola fames, emiturque metus, quum ſegne potentes
Vulgus alunt. Neſcit plebes ieiuna timere.
Curio Sicanias tranſcendere iuſſus in vrbes,
Qua mare tellurem ſubitis aut obruit vndis, 60
Aut ſcidit, & medias fecit ſibi litora terras.
Vis illic ingens pelagi, ſemperque laborant
Aequora, ne rupti repetant confinia montes:
Bellaque Sardoas etiam ſparguntur in oras.
Vtraque frugiferis eſt inſula nobilis aruis, 65
Nec plus Heſperiam longinquis meſſibus vllae,
Nec Romana magis complerunt horrea terrae:
Vbere vix glebae ſuperat, ceſſantibus Auſtris,

Quum medium nubes Borea cogente ſub axem
Effuſis magnum Libye tulit imbribus annum. 70
Haec vbi ſunt prouiſa duci, tunc agmina victor
Non armata trahens, ſed pacis habentia vultum,
Tecta petit patriae. Pro, ſi remeaſſet in vrbem,
Gallorum tantum populis, Arctoque ſubacta,
Quam ſeriem rerum longa praemittere pompa, 75
Quas potuit belli facies! vt vincula Rheno,
Oceanoque daret: celſos vt Gallia currus
Nobilis, & flauis ſequeretur mixta Britannis.
Perdidit o qualem vincendo plura triumphum!
Non illum laetis vadentem coetibus vrbes, 80
Sed tacitae videre metu: non conſtitit vsquam
Obuia turba duci. Gaudet tamen eſſe timori
Tam magno populis, & non ſe mallet amari.
Iamque & praecipites ſuperauerat Anxuris arces,
Et qua Pomtinas via diuidit vda paludes, 85
Qua ſublime nemus, Scythicae qua regna Dianae;
Quaque iter eſt Latiis ad ſummam faſcibus Albam:
Et celſa de rupe procul iam proſpicit vrbem,
Arctoi toto non viſam tempore belli:
Miratusque ſuae, ſic fatur, moenia Romae: 90

„ Tene, deum ſedes, non vllo Marte coacti
Deſeruere viri! pro qua pugnabitur vrbe?
Di! melius, quod non Latias Eous in oras
Nunc furor incubuit, nec iuncto Sarmata velox
Pannonio, Dacisque Getes admixtus: habenti 95
Tam pauidum tibi Roma ducem Fortuna pepercit,
Quod bellum ciuile fuit. „ Sic fatur, & vrbem
Adtonitam terrore ſubit. Namque ignibus atris
Creditur, vt captae, rapturus moenia Romae,
Sparſurusque deos. Fuit haec menſura timoris: 100
Velle putant, quodcumque poteſt. Non omina feſta,
Non fictas laeto voces ſimulare tumultu:
Vix odiſſe vacat. Phoebea palatia complet
Turba Patrum, nullo cogendi iure ſenatus,
E latebris educta ſuis: non conſule ſacrae 105
Fulſerunt ſedes: non proxima lege poteſtas
Praetor adeſt: vacuaeque loco ceſſere curules.
Omnia Caeſar erat. Priuatae curia vocis
Teſtis adeſt. Sedere Patres cenſere parati,
Si regnum, ſi templa ſibi, iugulumque ſenatus, 110
Exſiliumque petat. Melius, quod plura iubere
Erubuit, quam Roma pati. Tamen exit in iram,

Viribus an poſſint obſiſtere iura, per vnum
Libertas experta virum. Pugnaxque Metellus
Vt videt ingenti Saturnia templa reuelli 115
Mole, rapit greſſus, & Caeſaris agmina rumpens,
Ante fores nondum reſeratae conſtitit aedis.
(Vsque adeo ferrum ſolus, mortemque timere
Auri neſcit amor. Pereunt diſcrimine nullo
Amiſſae leges: & pars viliſſima rerum 120
Certamen mouiſtis opes) prohibensque rapina
Victorem, clara teſtatur voce Tribunus:
„ Non niſi per noſtrum vobis percuſſa patebunt
Templa latus, nullasque feres niſi ſanguine ſacro
Sparſas, raptor, opes. Certe violata poteſtas 125
Inuenit iſta deos: Craſſumque in bella ſecutae
Laeua tribunitiae vouerunt proelia dirae.
Detege iam ferrum. Neque enim tibi turba verenda eſt
Spectatrix ſcelerum: deſerta ſtamus in vrbe.
Non feret e noſtro ſceleratus praemia miles: 130
Sunt quos proſternas populi, quae moenia dones.
Pacis ad exhauſtae ſpolium non cogit egeſtas:
Bellum Caeſar habes. „ His magnam victor in iram
Vocibus accenſus: „ Vanam ſpem mortis honeſtae

Concipis: haud, inquit, iugulo ſe polluet iſto 135
Noſtra, Metelle, manus. Dignum te Caeſaris ira
Nullus honos faciet. Te vindice tuta relicta eſt
Libertas? non vsque adeo permiſcuit imis
Longus ſumma dies, vt non, ſi voce Metelli
Seruantur leges, malint a Caeſare tolli. „ 140
Dixerat: & nondum foribus cedente tribuno
Acrior ira ſubit: ſaeuos circumſpicit enſes,
Oblitus ſimulare togam. Tum Cotta Metellum
Compulit audaci nimium deſiſtere coepto.
„ Libertas, inquit, populi, quem regna coercent, 145
Libertate perit; cuius ſeruaueris vmbram,
Si, quidquid iubeare, velis. Tot rebus iniquis
Paruimus victi: venia eſt haec ſola pudoris,
Degeneriſque metus, nil iam potuiſſe negari.
Ocius auertat diri mala ſemina belli. 150
Damna mouent populos, ſi quos ſua iura tuentur,
Non ſibi, ſed domino grauis eſt, quae ſeruit, egeſtas. „
Protinus abducto patuerunt templa Metello.
Tunc rupes Tarpeia ſonat, magnoque reuulſas
Teſtatur ſtridore fores: tunc conditus imo 155
Eruitur templo multis non tactus ab annis

Romani cenſus populi, quem Punica bella,
Quem dederat Perſes, victi quem praeda Philippi:
Quod tibi, Roma, fuga Pyrrhus trepidante reliquit,
Quo te Fabricius regi non vendidit auro, 160
Quidquid parcorum mores ſeruaſtis auorum,
Quod dites Aſiae populi miſere tributum,
Victorique dedit Minoia Creta Metello,
Quod Cato longinqua vexit ſuper aequora Cypro.
Tunc Orientis opes, captorumque vltima regum 165
Quae Pompeianis praelata eſt gaza triumphis
Egeritur: triſti ſpoliantur templa rapina;
Pauperiorque fuit tunc primum Caeſare Roma.

Interea totum Magni fortuna per orbem
Secum caſuras in proelia mouerat vrbes. 170
Proxima vicino vires dat Graecia bello.
Phocaicas Amphiſa manus ſcopuloſaque Cyrrha,
Parnaſosque iugo miſit deſertus vtroque.
Boeoti coiere duces, quos impiger ambit
Fatidica Cephiſos aqua, Cadmeaque Dirce, 175
Piſaeaeque manus, populisque per aequora mittens
Sicaniis Alpheos aquas. Tunc Maenala liquit
Arcas, & Herculeam miles Trachinius Oeten.

Theſproti, Dryopesque ruunt, quercusque ſilentes
Chaonio veteres liquerunt vertice Selloe. 180
Exhauſit totas, quamuis dilectus, Athenas,
Exiguae Phoebea tenent naualia puppes,
Tresque petunt veram credi Salamina carinae.
Iam dilecta Ioui centenis venit in arma
Creta vetus populis, Cnoſosque agitare pharetras
Docta, nec Eois peior Gortyna ſagittis. 186
Tunc qui Dardaniam tenet Oricon, & vagus altis
Diſperſus ſiluis Athamas, & nomine priſco
Encheliae verſi teſtantes funera Cadmi,
Colchis & Adriacas ſpumans Apſyrtis in vndas. 190
Penei qui rura colunt, quorumque labore
Theſſalus Aeſoniam vomer proſcindit Iolcon.
Inde laceſſitum primo mare, quum rudis Argo
Miſcuit ignotas temerato litore gentes,
Primaque cum ventis, pelagique furentibus vndis
Compoſuit mortale genus, fatisque per illam 196
Acceſſit mors vna ratem. Tum linquitur Aemus
Thracius, & populum Pholoe mentita biformem.
Deſeritur Strymon tepido committere Nilo
Biſtonias conſuetus aues, & barbara Cone 200

Sarmaticas vbi perdit aquas, ſparſamque profundo
Multifidi Peucen vnum caput adluit Iſtri:
Myſiaque, & gelido tellus perfuſa Caico
Idalis, & nimium glebis exilis Arisbe.
Quique colunt Pitanen, & quae tua munera Pallas 205
Lugent damnatae Phoebo victore Celenae:
Qua celer & rectis deſcendens Marſya ripis
Errantem Maeandron adit, mixtusque refertur:
Paſſaque ab auriferis tellus exire metallis
Pactolon: qua culta ſecat non vilior Hermus. 210
Iliacae quoque ſigna manus, perituraque caſtra
Ominibus petiere ſuis: nec fabula Troiae
Continuit, Phrygiique ferens ſe Caeſar Iuli.
Accedunt Syriae populi, deſertus Orontes,
Et felix, ſcit fama, Ninos: ventoſa Damaſcos, 215
Gazaque, & arbuſto palmarum diues Idume.
Et Tyros inſtabilis, pretioſaque murice Sidon.
Has ad bella rates non flexo limite ponti,
Certior haud vllis duxit Cynoſura carinis.
Phoenices primi, famae ſi creditur, auſi 220
Manſuram rudibus vocem ſignare figuris.
Nondum flumineas Memphis contexere biblos

Nouerat: & ſaxis tantum, volucresque feraeque,
Sculptaque ſeruabant magicas animalia linguas.
Deſeritur Taurique nemus, Perſeaque Tarſos, 225
Coryciumque patens exeſis rupibus antrum,
Mallos, & extremae reſonant naualibus Aegae.
Itque Cilix iuſta iam non pirata carina.
Mouit & Eoos bellorum fama receſſus,
Qua colitur Ganges, toto qui ſolus in orbe 230
Oſtia naſcenti contraria ſoluere Phoebo
Audet, & aduerſum fluctus adtollit in Eurum:
Hic vbi Pellaeus, poſt Tethyos aequora, ductor
Conſtitit, & magno vinci ſe faſſus ab orbe eſt.
Qua feriens rabidum diuiſo gurgite pontum 235
Vaſtis Indus aquis mixtum non ſentit Hydaſpen.
Quique bibunt tenera dulces ab arundine ſuccos,
Et qui tinguentes croceo medicamine crinem
Fluxa coloratis adſtringunt carbaſa gemmis.
Quique ſuas ſtruxere pyras, viuique calentes 240
Conſcendere rogos. Pro, quanta eſt gloria genti,
Inieciſſe manum fatis, vitaque repletos,
Quod ſupereſt, donaſſe deis! Venere feroces
Cappadoces, duri populus non cultor Amani,

Armeniusque tenens voluentem ſaxa Niphaten : 245
Aethera tangentes ſiluas liquere Coatrae.
Ignotum vobis Arabes veniſtis in orbem,
Vmbras mirati nemorum non ire ſiniſtras,
Tunc furor extremos mouit Romanus Oretas,
Carmanosque duces, quorum iam flexus in Auſtrum
Aether, non totam mergi tamen adſpicit Arcton, 251
Lucet & exigua velox ibi nocte Bootes.
Aethiopumque ſolum, quod non premeretur ab vlla
Signiferi regione poli, niſi, poplite lapſo,
Vltima curuati procederet vngula Tauri. 255
Quaque caput rapido tollit cum Tigride magnus
Euphrates, quos non diuerſis fontibus edit
Perſis, & incertum, tellus ſi miſceat amnes,
Quod potius ſit nomen aquis. Sed ſparſus in agros
Fertilis Euphrates Phariae vice fungitur vndae: 260
At Tigrin ſubito tellus abſorbet hiatu,
Occultosque tegit curſus, rurſumque renatum
Fonte nouo flumen pelagi non abnegat vndas.
Inter Caeſareas acies, diuerſaque ſigna
Pugnaces dubium Parthi tenuere fauorem, 265
Contenti feciſſe duos. Vnxere ſagittas

Errantes Scythiae populi, quos gurgite Bactros
Includit gelido, vastisque Hyrcania siluis.
Hinc Lacedaemonii, moto gens aspera freno,
Heniochi, saeuisque adfinis Sarmata Moschis. 270
Colchorum qua rura secat ditissima Phasis:
Qua Croeso fatalis Halys, qua vertice lapsus
Riphaeo Tanais diuisi nomina mundi
Imposuit ripis, Asiaeque, & terminus idem
Europae, mediae dirimens confinia terrae, 275
Nunc hunc, nunc illum, qua flectitur, ampliat orbem.
Quaque fretu torrens Maeotidas egerit vndas
Pontus, & Herculeis aufertur gloria metis,
Oceanumque negat solas admittere Gades.
Hinc Essedoniae gentes, auroque ligatas 280
Substringens, Arimaspe, comas: hinc fortis Arius,
Longaque Sarmatici soluens ieiunia belli
Massagetes quo fugit equo; volucresque Geloni.

Non, cum Memnoniis deducens agmina regnis
Cyrus, & effusis numerato milite telis 285
Descendit Perses, fraternique vltor amoris
Aequora quum tantis percussit classibus, vnum
Tot reges habuere ducem. Coiere nec vmquam

Tam variae cultu gentes, tam diſſona vulgi
Ora. Tot inmenſae comites miſſura ruinae 290
Exciuit populos, ac dignas funere Magni
Exſequias Fortuna dedit. Non corniger Hammon
Mittere Marmaricas ceſſauit in arma cateruas:
Quidquid ab occiduis Libye patet arida Mauris,
Vsque Paraetonias Eoa ad litora Syrtes. 295
Acciperet felix ne non ſemel omnia Caeſar,
Vincendum pariter Pharſalia praeſtitit orbem.

Ille vbi deſeruit trepidantis moenia Romae,
Agmine nubiferam rapto ſupereuolat Alpen:
Quumque alii famae populi terrore pauerent, 300
Phocais in dubiis auſa eſt ſeruare iuuentus
Non Graia leuitate fidem, ſignataque iura,
Et cauſſas, non fata, ſequi. Tamen ante furorem
Indomitum duramque viri deflectere mentem
Pacifero ſermone parant, hoſtemque propinquum 305
Orant Cecropiae praelata fronde Mineruae.

„ Semper in externis populo communia veſtro
Maſſiliam bellis teſtatur fata tuliſſe,
Comprenſa eſt Latiis quaecumque annalibus aetas.
Et nunc, ignoto ſi quos petis orbe triumphos, 310

Accipe deuotas externa in proelia dextras.
At ſi funeſtas acies, ſi dira paratis
Proelia diſcordes, lacrimas ciuilibus armis
Secretumque damus. Tractentur vulnera nulla
Sacra manu. Si coelicolis furor arma dediſſet, 315
Aut ſi terrigenae tentarent aſtra gigantes,
Non tamen auderet pietas humana vel armis,
Vel votis prodeſſe Ioui; ſortesque deorum
Ignarum mortale genus, per fulmina tantum
Sciret adhuc ſolum coelo regnare Tonantem. 320
Adde quod innumerae concurrunt vndique gentes,
Nec ſic horret iners ſcelerum contagia mundus,
Vt gladiis egeant ciuilia bella coactis.
Sit mens iſta quidem cunctis, vt veſtra recuſent
Fata, nec haec alius comitetur proelia miles. 325
Cui non conſpecto languebit dextra parente?
Telaque diuerſi prohibebunt ſpargere fratres.
Finis adeſt rerum, ſi non committitis illis
Arma, quibus fas eſt. Nobis haec ſumma precandi,
Terribiles aquilas, infeſtaque ſigna relinquas 330
Vrbe procul, noſtrisque velis te credere muris,
Excludique ſinas, admiſſo Caeſare, bellum.

Sit locus exceptus ſceleri, Magnoque, tibique
Tutus, vt inuictae fatum ſi conſulat vrbi,
Foedera ſi placeant, ſit, quo veniatis inermes. 335
Vel, quum tanta vocent diſcrimina Martis Iberi,
Quid rapidum deflectis iter? non pondera rerum,
Non momenta ſumus: numquam felicibus armis
Vſa manus, patriae primis ab ſedibus exſul,
Et poſt translatas exuſtae Phocidos arces, 340
Moenibus exiguis alieno in litore tuti,
Illuſtrat quos ſola fides. Si claudere muros
Obſidione paras, & vi perfringere portas,
Excepiſſe faces tectis, ac tela parati,
Vndarum raptos auerſis fontibus hauſtus 345
Quaerere, & effoſſam ſitientes lambere terram:
Et deſit ſi larga Ceres, tunc horrida cerni,
Foedaque contingi maculato carpere morſu.
Nec pauet hic populus pro libertate ſubire,
Obſeſſum Poeno geſſit quae Marte Saguntum. 350
Pectoribus rapti matrum, fruſtraque trahentes
Vbera ſicca fame medios mittentur in ignes;
Vxor & a caro poſcet ſibi fata marito.
Vulnera miſcebunt fratres, bellumque coacti

Hoc potius ciuile gerent. „ Sic Graia iuuentus 355
Finierant: quum turbato iam prodita vultu
Ira ducis, tandem teſtata & voce dolorem.
„ Vana mouet Graios noſtri fiducia curſus.
Quamuis Heſperium mundi properemus ad axem,
Maſſiliam delere vacat. Gaudete cohortes: 360
Obuia praebentur fatorum munere bella.
Ventus vt amittit vires, niſi robore denſo
Occurrunt ſiluae, ſpatio diffuſus inani:
Vtque perit magnus nullis obſtantibus ignis,
Sic hoſtes mihi deeſſe nocet: damnumque putamus
Armorum, niſi, qui vinci potuere, rebellant. 366
Sed ſi ſolus eam dimiſſis degener armis,
Tunc mihi tecta patent. Iam non excludere tantum,
Incluſiſſe volunt. At enim contagia belli
Dira fugant. Poenas dabitis pro pace petita: 370
Et nihil eſſe meo diſcetis tutius aeuo,
Quam duce me bellum. „ Sic poſtquam fatus, ad vrbem
Haud trepidam conuertit iter: tum moenia clauſa
Conſpicit; & denſa iuuenum vallata corona.
Haud procul a muris tumulus ſurgentis in altum 375

Telluris paruum diffuso vertice campum
Explicat: haec patiens longo munimine cingi
Visa duci rupes, tutisque aptissima castris.
Proxima pars vrbis celsam consurgit in arcem
Par tumulo, mediisque sedent conuallibus arua. 380
Tunc res inmenso placuit statura labore,
Aggere diuersos vasto committere colles.
Sed prius vt totam, qua terra cingitur, vrbem
Clauderet, a summis perduxit ad aequora castris
Longum Caesar opus, fontesque & pabula campi 385
Amplexus fossa, densas tollentia pinnas
Cespitibus, crudaque exstruxit brachia terra.

Iam satis hoc Graiae memorandum contigit vrbi,
Aeternumque decus, quod non impulsa, neque ipso
Strata metu, tenuit flagrantis in omnia belli 390
Praecipitem cursum: raptisque a Caesare cunctis,
Vincitur vna mora. Quantum est, quod fata tenentur!
Quodque virum toti properans imponere mundo
Perdidit hos Fortuna dies! tunc omnia late
Procumbunt nemora, & spoliantur robore siluae: 395
Vt, quum terra leuis mediam virgultaque molem
Suspendant, structa laterum compage ligatam

Artet humum, preſſus ne cedat turribus agger.
Lucus erat longo numquam violatus ab aeuo,
Obſcurum cingens connexis aera ramis, 400
Et gelidas alte ſubmotis ſolibus vmbras.
Hunc non ruricolae Panes, nemorumque potentes
Siluani Nymphaeque tenent, ſed barbara ritu
Sacra deum, ſtructae diris altaribus arae;
Omnis & humanis luſtrata cruoribus arbos. 405
Si qua fidem meruit ſuperos mirata vetuſtas,
Illis & volucres metuunt inſiſtere ramis,
Et luſtris recubare ferae: nec ventus in illas
Incubuit ſiluas, excuſſaque nubibus atris,
Fulmina: non vllis fronde praebentibus auris, 410
Arboribus ſuus horror ineſt. Tum plurima nigris
Fontibus vnda cadit, ſimulacraque moeſta deorum
Arte carent, caeſisque extant informia truncis.
Ipſe ſitus, putrique facit iam robore ſqualor
Adtonitos: non vulgatis ſacrata figuris 415
Numina ſic metuunt: tantum terroribus addit,
Quos timeant non noſſe deos. Iam fama ferebat,
Saepe cauas motu terrae mugire cauernas,
Et procumbentes iterum conſurgere taxos,

Et non ardentis fulgere incendia ſiluae, 420
Roboraque amplexos circumfluxiſſe dracones.
Non illum cultu populi propiore frequentant,
Sed ceſſere deis. Medio quum Phoebus in axe eſt,
Aut coelum nox atra tenet, pauet ipſe ſacerdos
Acceſſus, dominumque timet deprendere luci. 425

Hanc iubet inmiſſo ſiluam procumbere ferro:
Nam vicina operi, belloque intacta priore
Inter nudatos ſtabat denſiſſima montes.
Sed fortes tremuere manus, motique verenda
Maieſtate loci, ſi robora ſacra ferirent, 430
In ſua credebant redituras membra ſecures.
Implicitas magno Caeſar torpore cohortes
Vt vidit primus raptam librare bipennem
Auſus, & aeriam ferro proſcindere quercum,
Effatur merſo violata in robora ferro: 435
„ Iam ne quis veſtrum dubitet ſubuertere ſiluam,
Credite me feciſſe nefas. „ Tunc paruit omnis
Imperiis non ſublato ſecura pauore
Turba, ſed expenſa ſuperumque & Caeſaris ira.
Procumbunt orni, nodoſa impellitur ilex, 440
Siluaque Dodonis, & fluctibus aptior alnus,

Et non plebeios luctus testata cupressus,
Tum primum posuere comas, & fronde carentes
Admisere diem: propulsaque robore denso
Sustinuit se silua cadens. Gemuere videntes 445
Gallorum populi: muris sed clausa iuuentus
Exsultant. Quis enim laesos impune putaret
Esse deos? seruat multos fortuna nocentes:
Et tantum miseris irasci numina possunt.
Vtque satis caesi nemoris, quaesita per agros 450
Plaustra ferunt: curuoque soli cessantis aratro
Agricolae raptis annum fleuere iuuencis.

Dux tamen impatiens haesuri ad moenia Martis
Versus ad Hispanas acies, extremaque mundi,
Iussit bella geri. Stellatis axibus agger 455
Erigitur, geminasque aequantes moenia turres
Accipit: hae nullo fixerunt robore terram,
Sed per iter longum caussa repsere latenti.
Quum tantum nutaret onus, telluris inanes
Concussisse sinus quaerentem erumpere ventum 460
Credidit, ac muros mirata est stare iuuentus.
Illinc tela cadunt excelsas vrbis in arces.
Sed maior Graio Romana in corpora ferro

Vis inerat. Neque enim ſolis excuſſa lacertis
Lancea, ſed tenſo balliſtae turbine rapta, 465
Haud vnum contenta latus tranſire, quieſtit:
Sed pandens perque arma viam, perque oſſa, relicta
Morte, fugit: ſupereſt telo poſt vulnera curſus.
At ſaxum quoties ingenti verberis actu
Excutitur, qualis rupes, quam vertice montis 470
Abſcidit impulſu ventorum adiuta vetuſtas,
Frangit cuncta ruens: nec tantum corpora preſſa
Exanimat: totos cum ſanguine diſſipat artus.
Vt tamen hoſtiles denſa teſtudine muros
Tecta ſubit virtus, armisque innexa priores 475
Arma ferunt, galeamque extentus protegit vmbo,
Quae prius ex longo nocuerunt miſſa receſſu,
Iam poſt terga cadunt: nec Graiis flectere iactum,
Aut facilis labor eſt longinqua ad tela parati
Tormenti mutare modum: ſed pondere ſolo 480
Contenti, nudis euoluunt ſaxa lacertis.
Dum fuit armorum ſeries, vt grandine tecta
Innocua percuſſa ſonant, ſic omnia tela
Reſpuit: at poſtquam virtus incenſa virorum
Perpetuam rupit defeſſo milite cratem, 485

Singula continuis cesserunt ictibus arma.
Tunc adoperta leui procędit vinea terra,
Sub cuius pluteis, & tecta fronte latentes
Moliri nunc ima parant, & vertere ferro
Moenia: nunc aries suspenso fortior ictu 490
Incussus densi compagem soluere muri
Tentat, & impositis vnum subducere saxis.
Sed super & flammis, & magnae fragmine molis,
Et sudibus crebris, & adusti roboris ictu
Percussae cedunt crates, frustraque labore 495
Exhausto fessus repetit tentoria miles.
Summa fuit Graiis starent vt moenia voti.
Vltro acies inferre parant: armisque coruscas
Nocturnis texere faces: audaxque iuuentus
Erupit: non hasta viris, non letifer arcus, 500
Telum flammà fuit, rapiensque incendia ventus
Per Romana tulit celeri munimina cursu.
Nec, quamuis viridi luctetur robore, lentas
Ignis agit vires: teda sed raptus ab omni
Consequitur nigri spatiosa volumina fumi: 505
Nec solum siluas: sed saxa ingentia soluit,
Et crudae putri fluxerunt puluere cautes.

Procubuit, maiorque iacens adparuit agger.
Spes victis telluris abit, placuitque profundo
Fortunam tentare mari. Non robore picto 510
Ornatas decuit fulgens tutela carinas,
Sed rudis, & qualis procumbit montibus arbos,
Conferitur ftabilis naualibus area bellis.
Et iam turrigeram Bruti comitata carinam
Venerat in fluctus Rhodani cum gurgite claffis, 515
Stoechados arua tenens. Nec nón & Graia iuuentus,
Omne fuum fatis voluit committere robur:
Grandaeuosque fenes mixtis armauit ephebis.
Accepit non fola viros, quae ftabat in vndis
Claffis; & emeritas repetunt naualibus alnos. 520
Vt matutinos fpargens fuper aequora Phoebus
Fregit aquis radios, & liber nubibus aether,
Et pofito Borea, pacemque tenentibus Auftris,
Seruatum bello iacuit mare, mouit ab omni
Quisque fuam ftatione ratem, paribusque lacertis 525
Caefaris hinc puppes, hinc Graio remige claffis
Tollitur: impulfae tonfis tremuere carinae,
Crebraque fublimes conuellunt verbera puppes.
Cornua Romanae claffis, validaeque triremes,

Quasque quater ſurgens exſtructi remigis ordo 530
Commouet, & plures quae mergunt aequore pinus,
Multiplices cinxere rates. Hoc robur aperto
Oppoſitum pelago. Lunata fronte recedunt,
Ordine contentae gemino creuiſſe liburnae.
Celſior at cunctis Bruti praetoria puppis 535
Verberibus ſenis agitur molemque profundo
Inuehit, & ſummis longe petit aequora remis.
Vt tantum medii fuerat maris, vtraque claſſis
Quod ſemel excuſſis poſſet tranſcurrere tonſis,
Innumerae vaſto miſcentur in aethere voces: 540
Remorumque ſonus premitur clamore: nec vllae
Audiri potuere tubae. Tunc caerula verrunt,
Atque in tranſtra cadunt, & remis pectora pulſant.
Vt primum roſtris crepuerunt obuia roſtra:
In puppim rediere rates, emiſſaque tela 545
Aera texerunt, vacuumque cadentia pontum.
Et iam diductis extendunt cornua proris,
Diuerſaeque rates laxata claſſe receptae.
Vt, quoties aeſtu Zephyris, Eurisue repugnat,
Huc abeunt fluctus, illuc mare: ſic vbi puppes 550
Sulcato varios duxerunt gurgite tractus,

Quod tulit illa ratis remis, haec retulit aequor.
Sed Graiis habiles, pugnamque laceſſere pinus
Et tentare fugam, nec longo frangere gyro
Curſum, nec tarde flectenti cedere clauo. 555
At Romana ratis ſtabilem praebere carinam
Certior, & terrae ſimilem bellantibus vſum.
Tunc in ſignifera reſidenti puppe magiſtro
Brutus ait, „paterisne acies errare profundo,
Artibus & certas pelagi? iam conſere bellum: 560
Phocaicis medias roſtris adpone carinas.„
Paruit, obliquas & praebuit hoſtibus alnos.
Tunc quaecumque ratis tentauit robora Bruti,
Ictu victa ſuo, percuſſae & capta cohaeſit.
Aſt alias manicaeque ligant, teretesque catenae, 565
Seque tenent remis: tecto ſtetit aequore bellum.

Iam non excuſſis torquentur tela lacertis,
Non longinqua cadunt iaculato vulnera ferro:
Miſcenturque manus. Nauali plurima bello
Enſis agit. Stat quisque ſuae de robore puppis 570
Pronus in aduerſos ictus: nullique peremti
In ratibus cecidere ſuis. Cruor altus in vndas
Spumat, & obducti concreto ſanguine fluctus.

Et quas immissi traxerunt vincula ferri,
Has prohibent iungi conferta cadauera puppes. 575
Semianimes alii vastum subiere profundum,
Hauseruntque suo permixtum sanguine pontum.
Hi luctantem animam lenta cum morte trahentes,
Fractarum subita ratium periere ruina.
Irrita tela suas peragunt in gurgite caedes: 580
Et quodcumque cadit frustrato pondere ferrum,
Exceptum mediis inuenit vulnus in vndis.
Phocaicis Romana ratis vallata carinis,
Robore diducto laeuum dextrumque tuetur
Aequo Marte latus: cuius dum pugnat ab alta 585
Puppe Tagus, Graiumque audax aplustre retentat,
Terga simul pariter missis & pectora telis
Transigitur: medio concurrit pectore ferrum,
Et stetit incertus flueret quo vulnere sanguis,
Donec vtrasque simul largus cruor expulit hastas, 590
Diuisitque animam, sparsitque in vulnera letum.
Dirigit huc puppim miseri quoque dextra Telonis,
Qua nullam melius, pelago turbante, carinae
Audiuere manum: nec lux est notior vlli
Crastina, seu Phoebum videat, seu cornua lunae, 595

Semper venturis componere carbaſa ventis.
Hic Latiae roſtro compagem ruperat alni:
Pila ſed in medium venere trementia pectus,
Auertitque ratem morientis dextra magiſtri.
Dum cupit in ſociam Gyareos erepere puppim, 600
Excipit inmiſſum ſuſpenſa per ilia ferrum,
Adfixusque rati, telo retinente, pependit.
Stant gemini fratres, fecundae gloria matris,
Quos eadem variis genuerunt viſcera fatis.
Diſcreuit mors ſaeua viros: vnumque relictum 605
Agnorunt miſeri, ſublato errore, parentes,
Aeternis cauſſam lacrimis: tenet ille dolorem
Semper, & amiſſum fratrem lugentibus obfert.
Quorum alter, mixtis obliquo pectine remis
Auſus Romanae Graia de puppe carinae 610
Iniectare manum: ſed eam grauis inſuper ictus
Amputat: illa tamen niſu quo prenderat, haeſit,
Deriguitque tenens ſtrictis inmortua neruis.
Creuit in aduerſis virtus: plus nobilis irae
Truncus habet: fortique inſtaurat proelia laeua, 615
Rapturusque ſuam procumbit in aequora dextram.
Haec quoque cum toto manus eſt abſciſſa lacerto.

Iam clipeo, telisque carens, non conditur ima
Puppe: ſed expoſitus, fraternaque pectore nudo
Arma tegens, crebra confixus cuſpide perſtat: 620
Telaque multorum leto caſura ſuorum
Emerita iam morte tenet. Tum vulnere multo
Effugientem animam laſſos collegit in artus:
Membraque contendit toto, quicumque manebat,
Sanguine, & hoſtilem, defectis robore neruis, 625
Inſiluit, ſolo nociturus pondere, puppim.
Strage virum cumulata ratis, multoque cruore
Plena, per obliquum crebros latus accipit ictus.
At poſtquam ruptis pelagus compagibus hauſit,
Ad ſummos repleta foros, deſedit in vndas, 630
Vicinum inuoluens contorto vertice pontum.
Aequora diſcedunt merſa diducta carina,
Inque locum puppis cecidit mare. Multaque ponto
Praebuit ille dies varii miracula fati.
Ferrea dum puppi rapidos manus inſerit vncos, 635
Adfixit Lycidan. Merſus foret ille profundo,
Sed prohibent ſocii, ſuſpenſaque crura retentant.
Scinditur auulſus: nec, ſicut vulnere, ſanguis
Emicuit lentus: ruptis cadit vndique venis:

Diſcurſusque animae diuerſa in membra meantis 640
Interceptus aquis. Nullius vita peremti
Eſt tanta dimiſſa via: pars vltima trunci
Tradidit in letum vacuos vitalibus artus,
At tumidus qua pulmo iacet, qua viſcera feruent,
Haeſerunt ibi fata diu: luctataque multum 645
Hac cum parte viri vix omnia membra tulerunt.

Dum nimium pugnax vnius turba carinae
Incumbit prono lateri, vacuamque relinquit,
Qua caret hoſte, ratem: congeſto pondere puppis
Verſa, caua texit pelagus, nautasque carina: 650
Brachia nec licuit vaſto iactare profundo,
Sed clauſo periere mari. Tunc vnica diri
Conſpecta eſt leti facies, quum forte natantem
Diuerſae roſtris iuuenem fixere carinae.
Diſceſſit medium tam vaſtos pectus ad ictus: 655
Nec prohibere valent obtritis oſſibus artus,
Quo minus aera ſonent, eliſo ventre, per ora
Eiactat ſaniem permixtus viſcera ſanguis.
Poſtquam inhibent remis puppes, ac roſtra recedunt,
Deiectum in pelagus perfoſſo pectore corpus 660
Vulneribus transmiſit aquas. Pars maxima turbae

Naufraga, iactatis morti obluctata lacertis,
Puppis ad auxilium sociae concurrit: at illis,
Robora quum vetitis prensarent altius vlnis,
Nutaretque ratis populo peritura recepto, 665
Impia turba super medios ferit ense lacertos:
Brachia linquentes Graia pendentia puppi,
A manibus cecidere suis: non amplius vndae
Sustinuere graues in summo gurgite truncos.
Iamque omni fusis nudato milite telis 670
Inuenit arma furor: remum contorsit in hostem
Alter: at hi tortum validis aplustre lacertis,
Auulsasque rotant, excusso remige, sedes.
In pugnam fregere rates. Sidentia pessum
Corpora caesa tenent, spoliantque cadauera ferro. 675
Multi inopes teli, iaculum letale reuulsum
Vulneribus traxere suis, & viscera laeua
Oppressere manu, validos dum praebeat ictus
Sanguis & hostilem quum torserit exeat hastam.
Nulla tamen plures hoc edidit aequore clades, 680
Quam pelago diuersa lues. Nam pinguibus ignis
Adfixus tedis, & tecto sulfure viuax
Spargitur: at faciles praebere alimenta carinae

Nunc pice, nunc liquida rapuere incendia cera.
Nec flammam ſuperant vndae: ſparſisque per aequor
Iam ratibus fragmenta ferus ſibi vindicat ignis. 686
Hic recipit fluctus, extinguat vt aequore flammas;
Hi, ne mergantur, tabulis ardentibus haerent.
Mille modos inter leti, mors vna timori eſt,
Qua coepere mori. Nec ceſſat naufraga virtus. 690
Tela legunt deiecta mari, ratibusque miniſtrant:
Incertasque manus ictu languente per vndas
Exercent. Nunc, rara datur ſi copia ferri,
Vtuntur pelago. Saeuus complectitur hoſtem
Hoſtis, & implicitis gaudent ſubſidere membris, 695
Mergentesque mori. Pugna fuit vnus in illa
Eximius Phoceus animam ſeruare ſub vndis,
Scrutarique fretum ſi quid merſiſſet arenis,
Et nimis adfixos vnci conuellere morſus,
Adductum quoties non ſenſerat ancora funem. 700
Hic vbi compreſſum penitus deduxerat hoſtem,
Victor & incolumis ſummas remeabat in vndas,
Sed ſe per vacuos credit dum ſurgere fluctus,
Puppibus occurrit, tandemque ſub aequore manſit.
Hi ſuper hoſtiles iecerunt brachia remos, 705

Et ratium tenuere fugam. Non perdere letum
Maxima cura fuit, multus ſua vulnera puppi
Adfixit moriens, & roſtris abſtulit ictus.

Stantem ſublimi Tyrrhenum culmine prorae
Lygdamos excuſſa Balearis tortor habenae 710
Glande petens calido fregit caua tempora plumbo.
Sedibus expulſi, poſtquam cruor omnia rupit
Vincula, procurrunt oculi: ſtat lumine rapto
Adtonitus, mortisque illas putat eſſe tenebras.
At poſtquam membris ſenſit conſtare vigorem, 715
„ Vos, ait, o ſocii, ſicut tormenta ſoletis,
Me quoque mittendis rectum componite telis.
Egere quod ſupereſt animae Tyrrhene per omnes
Bellorum caſus. Ingentem militis vſum
Hoc habet ex magna defunctum parte cadauer: 720
Viuentis feriere loco. „ Sic fatus in hoſtem
Caeca tela manu, ſed non tamen irrita mittit.
Excipit haec iuuenis generoſi ſanguinis Argus,
Qua iam non medius deſcendit in ilia venter,
Adiuuitque ſuo procumbens pondere ferrum. 725

Stabat diuerſa victae iam parte carinae
Infelix Argi genitor, (non ille iuuentae

Tempore Phocaicis vlli ceſſurus in armis:
Victum aeuo robur cecidit, feſſusque ſenecta
Exemplum, non miles erat) qui funere viſo, 730
Saepe cadens longae ſenior per tranſtra carinae
Peruenit ad puppim ſpirantesque inuenit artus.
Non lacrimae cecidere genis; non pectora tundit,
Diſtentis toto riguit ſed corpore palmis
Nox ſubit, atque oculos vaſtae obduxere tenebrae.
Et miſerum cernens agnoſcere deſinit Argum. 736
Ille caput labens, & iam languentia colla
Viſo patre leuat: vox fauces nulla ſolutas
Proſequitur: tacito tantum petit oſcula vultu.
Inuitatque patris claudenda ad lumina dextram. 740
Vt torpore ſenex caruit, viresque cruentus
Coepit habere dolor: „ Non perdam tempora, dixit,
A ſaeuis permiſſa deis, iugulumque ſenilem
Confodiam. Veniam miſero concede parenti,
Arge, quod amplexus, extrema quod oſcula fugi. 745
Nondum deſtituit calidus tua vulnera ſanguis,
Semianimusque iaces, & adhuc potes eſſe ſuperſtes. „
Sic fatus, capulum quamuis per viſcera merſi
Polluerat gladii, tamen alta ſub aequora tendit

Praecipiti ſaltu. Letum praecedere nati 750
Feſtinantem animam morti non credidit vni.

Inclinant iam fata ducum: nec iam amplius anceps
Belli caſus erat: Graiae pars maxima claſſis
Mergitur: aſt aliae mutato remige puppes
Victores vexere ſuos: naualia paucae 755
Praecipiti tenuere fuga. Quis in vrbe parentum
Fletus erat! quanti matrum per litora planctus!
Coniux ſaepe ſui, confuſis vultibus vnda,
Credidit ora viri, Romanum amplexa cadauer:
Accenſisque rogis miſeri de corpore trunco 760
Certauere patres. At Brutus in aequore victor,
Primus Caeſareis pelagi decus addidit armis.

M. ANNAEI LVCANI
CIVILIS BELLI
SIVE
PHARSALIAE
LIBER IV.

ARGVMENTVM

Quartus habet casus, quos vidit Iberica vallis,
Quos grauidus variis annus tulit ille procellis.
Inde nouas caedes & monstris aequiparatas,
Pompeianorum scelera inter basia latas.
Quos Caesar fossa spectantes flumina cinxit,
Confectosque siti nudos discedere siuit.
Hinc Opiterginae ratis improba funera nectit,
Quae sibi tota cohors per mutua vulnera fecit.
Post Libycas clades, quas Curio pertulit acer,
Quas sibi cum Varo Iuba rex super intulit Afer.
Quem digno planctu viuax censura Poetae
Persequitur priscae recolens insignia vitae.

At procul extremis terrarum Caesar in oris
Martem saeuus agit non multa caede nocentem,

Maxima ſed fati ducibus momenta daturum.
Iure pari rector caſtris Afranius illis,
Ac Petreius erat: concordia duxit in aequas 5
Imperium commune vices, tutelaque valli
Peruigil alterno paret cuſtodia ſigno.
His praeter Latias acies erat impiger Aſtur,
Vettonesque leues, profugique a gente vetuſta
Gallorum Celtae miſcentes nomen Iberis. 10

Colle tumet modico, lenique excreuit in altum
Pingue ſolum tumulo: ſuper hunc fundata vetuſta
Surgit Ilerda manu: placidis praelabitur vndis
Heſperios inter Sicoris non vltimus amnes,
Saxeus ingenti quem pons amplectitur arcu, 15
Hybernas paſſurus aquas. At proxima rupes
Signa tenet Magni: nec Caeſar colle minore
Caſtra leuat: medius dirimit tentoria gurges.
Explicat hinc tellus campos effuſa patentes,
Vix oculo prendente modum, campoſque coerces, 20
Cinga rapax, vetitus fluctus, & litora curſu
Oceani pepuliſſe tuo: nam gurgite mixto,
Qui praeſtat terris, aufert tibi nomen Iberus.

Prima dies belli ceſſauit Marte cruento,

Spectandasque ducum vires, numerosaque signa 25
Exposuit: piguit sceleris, pudor arma furentum
Continuit, patriaeque, & ruptis legibus vnum
Donauere diem. Prono tum Caesar Olympo
In noctem subita circumdedit agmina fossa,
Dum primae praestant acies, hostemque fefellit, 30
Et prope consertis obduxit castra maniplis.
Luce noua collem subito conscendere cursu,
Qui medius tutam castris dirimebat Ilerdam,
Imperat, huc hostem pariter terrorque, pudorque
Impulit: & rapto tumulum prior agmine cepit. 35
His virtus, ferrumque locum promittit: at illis
Ipse locus. Miles rupes oneratus in altas
Nititur: aduersoque acies in monte supina
Haeret, & in tergum casura, vmbone sequentis
Erigitur. Nulli telum vibrare vacabat, 40
Dum labat, aut fixo firmat vestigia pilo,
Dum scopulos, stirpesque tenent, atque hoste relicto
Caedunt ense viam. Vidit lapsura ruina
Agmina dux, equitemque iubet succedere bello,
Munitumque latus laeuo praeducere gyro. 45
Sic pedes ex facili nulloque vrguente receptus,

Irritus & victor, subducto Marte, pependit.
Hactenus armorum discrimina. Cetera bello
Fata dedit variis incertus motibus aer.
Pigro bruma gelu, siccisque Aquilonibus horrens, 50
Aethere constricto pluuias in nube tenebat.
Vrebant montana niues, camposque iacentes
Non duraturae conspecto sole pruinae:
Atque omnis propior mergenti sidera coelo
Aruerat tellus hiberno dura sereno. 55
Sed postquam calidum vernus Titana recepit
Sidera respiciens delapsae portitor Helles,
Atque iterum, aequatis ad iustae pondera Librae
Temporibus, vicere dies: tunc, sole relicto,
Cynthia quo primum cornu dubitanda refulsit, 60
Exclusit Borean, flammasque accepit in Euro.
Ille suo nubes quascumque inuenit ab axe,
Torsit in occiduum Nabataeis flatibus orbem:
Et quas sentit Arabs, & quas Gangetica tellus
Exhalat nebulas, quidquid concrescere primus 65
Sol patitur, quidquid coeli fuscator Eoi
Intulerat Corus, quidquid defenderat Indos,
Incendere diem nubes oriente remotae;

Nec medio potuere graues incumbere mundo,
Sed nimbos rapuere fuga. Vacat imbribus Arctos, 70
Et Notus; in solam Calpen fluit humidus aer.
Hic vbi iam Zephyri fines, & summus Olympi
Cardo tenet Tethyn: vetitae transcurrere densos
Inuoluere globos, congestumque aeris atri
Vix recipit spatium, quod separat aethere terras. 75
Iamque polo pressae largos densentur in imbres;
Spissataeque ruunt: nec seruant fulmina cursum,
Quamuis crebra micent: moriuntur fulgura nimbis.
Hinc imperfecto complectitur aera gyro
Arcus, vix vlla variatus luce colorem, 80
Oceanumque bibit, raptosque ad nubila fluctus
Pertulit & coelo diffusum reddidit aequor.
Iamque Pyrenaeae quas numquam soluere Titan
Eualuit, fluxere niues, fractoque madescunt
Saxa gelu. Tunc, quae solitis e fontibus exit, 85
Non habet vnda vias: tam largas alueus omnis
A ripis accepit aquas. Iam naufraga campo
Caesaris arma natant, impulsaque gurgite multo
Castra labant: alto restagnant flumina vallo.
Non pecorum raptus faciles, non pabula mersi 90

Vlla ferunt fulci: tectarum errore viarum
Fallitur occultis ſparſus populator in agris.
Iamque comes ſemper magnorum prima malorum
Saeua fames aderat; nulloque obſeſſus ab hoſte
Miles eget, toto cenſu non prodigus emit 95
Exiguam Cererem. Pro lucri pallida tabes!
Non deeſt prolato ieiunus venditor auro.
Iam tumuli collesque latent: iam flumina cuncta
Condidit vna palus, vaſtaque voragine merſit:
Abſorpſit penitus rupes, ac tecta ferarum 100
Detulit, atque ipſas hauſit: ſubitisque frementes
Verticibus contorſit aquas, & reppulit aeſtus
Fortior Oceani. Nec Phoebum ſurgere ſentit
Nox ſubtexta polo; rerum diſcrimina miſcet
Deformis coeli facies, iunctaeque tenebrae. 105
Sic mundi pars ima iacet, qua zona niualis
Perpetuaeque premunt hiemes, non ſidera coelo
Vlla videt, ſterili non quidquam a frigore gignit,
Sed glacie medios ſignorum temperat ignes.
Sic, o ſumme parens mundi, ſic ſorte ſecunda 110
Aequorei rector facias Neptune tridentis:
Et tu perpetuis impendas aera nimbis;

Tu remeare vetes quoscumque inmiſeris aeſtus.
Non habeant amnes decliuem ad litora curſum,
Sed pelagi referantur aquis: concuſſaque tellus 115
Laxet iter fluuiis. Hos campos Rhenus inundet,
Hos Rhodanus: vaſtos obliquent flumina fontes.
Rhiphaeas huc ſolue niues, huc ſtagna, lacusque,
Et pigras, vbicumque iacent, effunde paludes:
Et miſeras bellis ciuilibus eripe terras. 120

Sed paruo Fortuna viri contenta pauore,
Plena redit ſolitoque magis fauere ſecundi,
Et veniam meruere dei. Iam rarior aer,
Et par Phoebus aquis, denſas in vellera nubes
Sparſerat, & noctes ventura luce rubebant: 125
Seruatoque loco rerum, diſceſſit ab aſtris
Humor, & ima petit quidquid pendebat aquarum.
Tollere ſilua comas: ſtagnis emergere colles
Incipiunt, viſoque die dureſcere calles.
Vtque habuit ripas Sicoris, camposque reliquit, 130
Primum cana ſalix madefacto vimine paruam
Texitur in puppim, caeſoque inducta iuuenco
Vectoris patiens tumidum ſuperenatat amnem.
Sic Venetus ſtagnante Pado, fuſoque Britannus

Nauigat Oceano: ſic quum tenet omnia Nilus, 135
Conſeritur bibula Memphitis cymba papyro.
His ratibus tranſiecta manus feſtinat vtrimque
Succiſum curuare nemus; fluuiique feroces
Incrementa timens, non primis robora ripis
Impoſuit: medios pontem diſtendit in agros. 140
Ac ne quid Sicoris repetitis audeat vndis,
Spargitur in ſulcos, & ſciſſo gurgite riuus
Dat poenas maioris aquae. Poſtquam omnia fatis
Caeſaris ire videt, celſam Petreius Ilerdam
Deſerit: & noti diffiſus viribus orbis, 145
Indomitos quaerit populos, & ſemper in arma
Mortis amore feros, & tendit in vltima mundi.

Nudatos Caeſar colles, deſertaque caſtra
Conſpiciens, capere arma iubet: nec quaerere pontem,
Nec vada, ſed duris fluuium ſuperare lacertis. 150
Paretur: rupitque ruens in proelia miles,
Quod fugiens timuiſſet, iter. Mox vda receptis
Membra fouent armis, gelidosque a gurgite curſu
Reſtituunt artus, donec decreſceret vmbra
In medium ſurgente die. Iamque agmina ſumma 155
Carpit eques, dubiique fugae, pugnaeque tenentur.

Adtollunt geminae campo iuga ſaxea rupes
Valle cauae media: tellus hinc ardua celſos
Continuat colles: tutae quos inter opaco
Anfractu latuere viae: quibus hoſte potito 160
Faucibus, emitti terrarum in deuia Martem,
Inque feras gentes Caeſar videt. „ Ite ſine vllo
Ordine, ait, raptumque fuga conuertite bellum,
Et faciem pugnae, vultusque inferte minaces;
Nec liceat pauidis ignaua occumbere morte: 165
Excipiant recto fugientes pectore ferrum. „
Dixit: & ad montes tendentem praeuenit hoſtem.
Illic exiguo paullum diſtantia vallo
Caſtra locant. Poſtquam ſpatio languentia nullo
Mutua conſpicuos habuerunt lumina vultus, 170
Ac fratres, natosque ſuos videre, patresque;
Deprenſum eſt ciuile nefas. Tenuere parumper
Ora metu: tantum nutu, motoque ſalutant
Enſe ſuos. Mox vt ſtimulis maioribus ardens
Rupit amor leges, audet tranſcurrere vallum 175
Miles, in amplexus effuſas tendere palmas.
Hoſpitis ille ciet nomen; vocat ille propinquum:
Admonet hunc ſtudiis conſors puerilibus aetas:

Nec Romanus erat, qui non agnouerat hoſtem.
Arma rigant lacrimis, ſingultibus oſcula rumpunt:
Et quamuis nullo maculatus ſanguine miles, 181
Quae potuit feciſſe, timet. Quid pectora pulſas?
Quid veſane gemis? fletus quid fundis inanes,
Nec te ſponte tua ſceleri parere fateris?
Vsque adeone times, quem tu facis ipſe timendum? 185
Claſſica dent bello; ſaeuos tu neglige cantus:
Signa ferant; ceſſa: iam iam ciuilis Erinnys
Concidet, & Caeſar generum priuatus amabit.
Nunc ades, aeterno complectens omnia nexu,
O rerum, mixtique ſalus, Concordia, mundi, 190
Et ſacer orbis amor: magnum nunc ſaecula noſtra
Venturi diſcrimen habent. Periere latebrae
Tot ſcelerum: populo venia eſt erepta nocenti:
Agnouere ſuos. Pro numine fata ſiniſtro
Exigua requie tantas augentia clades! 195
Pax erat, & miles caſtris permixtus vtrisque
Errabat: duro concordes ceſpite menſas
Inſtituunt, & permixto libamina Baccho
Gramineis fluxere focis: iunctoque cubili
Extrahit inſomnes bellorum fabula noctes: 200

Quo primum ſteterint campo, qua lancea dextra
Exierit. Dum, quae geſſerunt fortia, iactant,
Et dum multa negant, quod ſolum fata petebant,
Eſt miſeris reuocata fides, atque omne futurum
Creuit amore nefas. Nam poſtquam foedera pacis 205
Cognita Petreio, ſeque, & ſua tradita venum
Caſtra videt, famulas ſcelerata ad proelia dextras
Excitat, atque hoſtes turba ſtipatus inermes
Praecipitat caſtris, iunctosque amplexibus enſe
Separat, & multo diſturbat ſanguine pacem. 210
Addidit ira ferox moturas proelia voces:
„ Inmemor o patriae, ſignorum oblite tuorum,
Non potes hoc cauſſae miles praeſtare ſenatus,
Adſertor, victo redeas vt Caeſare; certe
Vt vincare potes. Dum ferrum, incertaque fata, 215
Quique fluat multo non deerit vulnere ſanguis
Ibitis ad dominum? damnataque ſigna feretis?
Vtque habeat famulos nullo diſcrimine Caeſar
Exorandus erit? ducibus quoque vita petenda eſt.
Numquam noſtra ſalus pretium, mercesque nefandae
Proditionis erit: non hoc ciuilia bella, 221
Vt viuamus, agunt. Trahimur ſub nomine pacis.

Non chalybem gentes penitus fugiente metallo
Eruerent, nulli vallarent oppida muri,
Non ſonipes in bella ferox, non iret in aequor 225
Turrigeras claſſis pelago ſparſura carinas,
Si bene libertas vmquam pro pace daretur.
Hoſtes nempe meos ſceleri iurata nefando
Sacramenta tenent: at vobis vilior hoc eſt
Veſtra fides, quod pro cauſſa pugnantibus aequa 230
Et veniam ſperare licet. Pro dira pudoris
Funera! nunc toto fatorum ignarus in orbe
Magne paras acies, mundique extrema tenentes
Sollicitas reges, forſan quum foedere noſtro
Iam tibi ſit promiſſa ſalus. „ Sic fatur, & omnes 235
Concuſſit mentes, ſcelerumque reduxit amorem.
Sic vbi deſuetae ſiluis in carcere clauſo
Manſueuere ferae, & vultus poſuere minaces,
Atque hominem didicere pati: ſi torrida paruus
Venit in ora cruor, redeunt rabiesque furorque, 240
Admonitaeque tument guſtato ſanguine fauces:
Feruet, & a trepido vix abſtinet ira magiſtro.
Itur in omne nefas: & quae Fortuna, deorum
Inuidia, caeca bellorum in nocte tuliſſet,

Fecit monſtra fides: inter menſasque, torosque, 245
Quae modo complexu fouerunt pectora, caedunt.
Et quamuis ferrum primo ſtrinxere gementes,
Vt dextrae iuſti gladius diſſuaſor adhaeſit,
Dum feriunt, odere ſuos, animosque labantes
Confirmant ictu. Feruent iam caſtra tumultu, 250
(Et ſcelerum turba: rapiuntur colla parentum.)
Ac velut occultum pereat ſcelus, omnia monſtra
In faciem poſuere ducum: iuuat eſſe nocentes.

Tu Caeſar, quamuis ſpoliatus milite multo
Agnoſcis ſuperos: neque enim tibi maior in aruis 255
Emathiis fortuna fuit, nec Phocidos vndis
Maſſiliae, Phario nec tantum eſt aequore geſtum.
Hoc ſiquidem ſolo ciuilis crimine belli
Dux cauſſae melioris eris. Polluta nefanda
Agmina caede duces iunctis committere caſtris 260
Non audent, altaeque ad moenia rurſus Ilerdae
Intendere fugam. Campos eques obuius omnes
Abſtulit, & ſiccis incluſit collibus hoſtem.
Tunc inopes vndae praerupta cingere foſſa
Caeſar auet, nec caſtra pati contingere ripas, 265
Aut circum largos curuari brachia fontes.

Vt leti videre viam, conuerſus in iram
Praecipitem timor eſt. Miles non vtile clauſis
Auxilium mactauit equos: tandemque coactus
Spe poſita damnare fugam, caſurus in hoſtes 270
Fertur. Vt effuſo Caeſar decurrere paſſu
Vidit, & ad certam deuotos tendere mortem:
„ Tela tene iam miles, ait, ferrumque ruenti
Subtrahe: non vllo conſtet mihi vulnere bellum:
Vincitur haud gratis, iugulo qui prouocat hoſtem. 275
En! ſibi vilis adeſt inuiſa luce iuuentus,
Iam damno peritura meo. Non ſentiet ictus,
Incumbet gladiis, gaudebit ſanguine fuſo.
Deſerat hic feruor mentes, cadat impetus amens,
Perdant velle mori. „ Sic deflagrare minaces 280
Incaſſum, vetito & paſſus langueſcere bello,
Subſtituit merſo dum nox ſua lumina Phoebo.
Inde vbi nulla data eſt miſcendae copia mortis,
Paullatim fugit ira ferox, menteſque tepeſcunt.
Saucia maiores animos vt pectora geſtant 285
Dum dolor eſt, ictusque recens, & mobile neruis
Conamen calidus praebet cruor, oſſaque nondum
Adduxere cutem: ſi conſcius enſis adacti

Stat victor, tenuitque manus. Tunc frigidus artus
Adligat atque animum subducto robore torpor, 290
Postquam sicca rigens adstrinxit vulnera sanguis.
Iamque inopes vndae, primum tellure refossa,
Occultos latices, abstrusaque flumina quaerunt:
Nec solum rastris, durisque ligonibus arua,
Sed gladiis fodere suis: puteusque cauati 295
Montis ad irrigui premitur fastigia campi.
Non se tam penitus, tam longe luce relicta
Merserit Asturii scrutator pallidus auri.
Non tamen aut tectis sonuerunt cursibus amnes,
Aut micuere noui, percusso pumice, fontes: 300
Antra nec exiguo stillant sudantia rore,
Aut impulsa leui turbatur glarea vena.
Tunc exhausta super multo sudore iuuentus
Extrahitur, duris silicum lassata medullis.
Quoque minus siccos possent tolerare vapores, 305
Quaesitae fecistis aquae. Nec languida fessi
Corpora sustentant epulis, mensasque perosi
Auxilium fecere famem. Si mollius aruum
Prodidit humorem, pingues manus vtraque glebas
Exprimit ora super. Nigro si turbida limo 310

Colluuies inmota iacet, cadit omnis in hauftus
Certatim obfcoenos miles: moriensque recepit,
Quas nollet victurus, aquas: rituque ferarum
Diftentas ficcant pecudes, & lacte negato,
Sordidus exhaufto forbetur ab vbere fanguis. 315
Tunc herbas, frondesque terunt, & rore madentes
Deftringunt ramos: & fi quos palmite crudo,
Arboris aut tenera fuccos preffere medulla.

O fortunati, fugiens quos barbarus hoftis
Fontibus inmixto ftrauit per rura veneno. 320
Hos licet in fluuios faniem, tabemque ferarum,
Pallida Dictaeis, Caefar, nafcentia faxis
Infundas aconita palam, Romana iuuentus
Non decepta bibet. Torrentur vifcera flamma,
Oraque ficca rigent fquamofis afpera linguis. 325
Iam marcent venae, nulloque humore rigatus
Aeris alternos anguftat pulmo meatus,
Recifoque nocent fufpiria dura palato.
Pandunt ora tamen, nocturnumque aera captant.
Exfpectant imbres, quorum modo cuncta natabant 330
Impulfu, & ficcis vultus in nubibus haerent.
Quoque magis miferos vndae ieiunia foluant,

Non ſuper arentem Meroen, Cancrique ſub axe,
Qua nudi Garamantes arant, ſedere: ſed inter
Stagnantem Sicorim, & rapidum deprenſus Iberum
Spectant vicinos ſitiens exercitus amnes. 336

Iam domiti ceſſere duces: pacisque petendae
Auctor dămnatis ſupplex Afranius armis,
Semianimes in caſtra trahens hoſtilia turmas,
Victoris ſtetit ante pedes. Seruata precanti 340
Maieſtas, non fracta malis, interque priorem
Fortunam, caſusque nouos, gerit omnia victi,
Sed ducis, & veniam ſecuro pectore poſcit.

„ Si me degeneri ſtrauiſſent fata ſub hoſte,
Non deerat fortis rapiendo dextera leto: 345
At nunc cauſſa mihi eſt orandae ſola ſalutis,
Dignum donanda, Caeſar, te credere vita.
Non partis ſtudiis agimur, nec ſumſimus arma
Conſiliis inimica tuis. Nos denique bellum
Inuenit ciuile duces: cauſſaeque priori, 350
Dum potuit, ſeruata fides. Nil fata moramur:
Tradimus Heſperias gentes, aperimus Eoas,
Securumque orbis patimur poſt terga relicti.
Nec cruor effuſus campis tibi bella peregit,

Nec ferrum, laſſaeque manus. Hoc hoſtibus vnum, 355
Quod vincas, ignoſce tuis. Nec magna petuntur.
Otia des feſſis, vitam patiaris, inermem
Degere, quam tribuis: campis proſtrata iacere
Agmina noſtra putes: neque enim felicibus armis
Miſceri damnata decet, partemque triumphi 360
Captos ferre tui: turba haec ſua fata peregit.
Hoc petimus, victos ne tecum vincere cogas.

Dixerat. At facilis Caeſar, vultuque ſerenus
Flectitur, atque vſum belli, poenasque remittit.
Vt primum iuſtae placuerunt foedera pacis, 365
Non cuſtoditos decurrit miles ad amnes;
Incumbunt ripis, permiſſaque flumina turbant.
Continuus multis ſubitarum tractus aquarum
Aera non paſſus vacuis diſcurrere venis,
Artauit, clauſitque animam: nec feruida peſtis 370
Cedit adhuc: ſed morbus egens iam gurgite plenis
Viſceribus ſibi poſcit aquas. Mox robora neruis,
Et vires rediere viris. O prodiga rerum
Luxuries, numquam paruo contenta paratu,
Et quaeſitorum pelago terraque ciborum 375
Ambitioſa fames, & lautae gloria menſae,

Diſcite, quam paruo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat. Non erigit aegros
Nobilis ignoto diffuſus conſule Bacchus:
Non auro, murrhaque bibunt: ſed gurgite puro 380
Vita redit. Satis eſt populis fluuiusque Ceresque.
Heu miſeri, qui bella gerunt. Tunc arma relinquens
Victori miles ſpoliato pectore tutus,
Innocuusque ſuas curarum liber in vrbes
Spargitur. O quantum donata pace potitos! 385
Excuſſis vmquam ferrum libraſſe lacertis
Poenituit, toleraſſe ſitim, fruſtraque rogaſſe
Proſpera bella deos. Nempe vſis Marte ſecundo
Tot dubiae reſtant acies, tot in orbe labores:
Vt numquam fortuna labet ſucceſſibus anceps, 390
Vincendum toties: terras fundendus in omnes
Eſt cruor, & Caeſar per tot ſua fata ſequendus.
Felix, qui potuit mundi nutante ruina,
Quo iaceat iam ſcire loco. Non proelia feſſos
Vlla vocant, certos non rumpunt claſſica ſomnos. 395
Iam coniux, natique rudes, & ſordida tecta,
Et non deductos recipit ſua terra colonos.
Hoc quoque ſecuris oneris fortuna remiſit,

Sollicitus menti quod abeſt fauor: ille ſalutis
Eſt auctor, dux ille fuit. Sic proelia ſoli 400
Felices nullo ſpectant ciuilia voto.

Non eadem belli totum fortuna per orbem
Conſtitit: in partes aliquid ſed Caeſaris auſa eſt,
Qua maris Hadriaci longas ferit vnda Salonas,
Et tepidum in molles Zephyros excurrit Iadar. 405
Illic bellaci confiſus gente Curictum,
Quos alit Hadriaco tellus circumflua ponto,
Clauditur extrema reſidens Antonius ora,
Cautus ab incurſu belli, ſi ſola recedat,
Expugnat quae tuta, fames. Non pabula tellus 410
Paſcendis ſubmittit equis, non proferit vllam
Flaua Ceres ſegetem: ſpoliabat gramine campum
Miles, & adtonſo miſeris iam dentibus aruo
Caſtrorum ſiccas de ceſpite vulſerat herbas.
Vt primum aduerſae ſocios in litore terrae 415
Et Baſilum videre ducem: noua furta per aequor
Exquiſita fugae. Neque enim de more carinas
Extendunt, puppesque leuant, ſed firma gerendis
Molibus inſolito contexunt robora ductu.
Namque ratem vacuae ſuſtentant vndique cupae, 420

Quarum porrectis series constricta catenis
Ordinibus geminis obliquas excipit alnos.
Nec gerit expositum telis in fronte patenti
Remigium: sed, quod trabibus circumdedit aequor,
Hoc ferit, ac taciti praebet miracula cursus, 425
Quod nec vela ferat, nec apertas verberet vndas.
Tunc freta seruantur, dum se declinibus vndis
Aestus agat, refluoque mari nudentur arenae.
Iamque relabenti crescebant litora ponto;
Missa ratis prono defertur lapsa profundo, 430
Et geminae comites. Cunctas super ardua turris
Eminet, & tremulis tabulata minantia pinnis.
Noluit Illyricae custos Octauius orae
Confestim tentare ratem, celeresque carinas
Continuit, cursu crescat dum praeda secundo: 435
Et temere ingressos repetendum inuitat ad aequor
Pace maris. Sic dum pauidos formidine ceruos
Claudat odoratae metuentes aera pinnae:
Aut dum dispositis adtollat retia varis
Venator, tenet ora leuis clamosa Molossi, 440
Spartanos, Cretasque ligat: nec creditur vllae
Silua cani, nisi qui presso vestigia rostro

Colligit, & praeda nescit latrare reperta,
Contentus tremulo monstrasse cubilia loro.
Nec mora. Complentur moles, auideque petitis 445
Insula deseritur ratibus: quo tempore primas
Impedit ad noctem iam lux extrema tenebras.
At Pompeianus fraudes innectere ponto
Antiqua parat arte Cilix, passusque vacare
Summa freti, medio suspendit vincula ponto, 450
Et laxas fluitare sinit religatque catenas
Rupis ab Illyricae scopulis. Nec prima, neque illa,
Quae sequitur, tardata ratis: sed tertia moles
Haesit, & ad cautes adducto fune secuta est.
Impendent caua saxa mari: ruituraque semper 455
Stat (mirum) moles: & siluis aequor inumbrat.
Huc fractas Aquilone rates, submersaque pontus
Corpora saepe tulit, caecisque abscondit in antris,
Restituit raptus tectum mare: quumque cauernae
Euomuere fretum, contorti verticis vndae 460
Tauromenitanam vincunt feruore Charybdim.
Hic Opiterginis moles onerata colonis
Constitit: hanc omni puppes statione solutae
Circumeunt: alii rupes, ac litora complent.

Vulteius tacitas ſenſit ſub gurgite fraudes, 465
Dux erat ille ratis, fruſtra qui vincula ferro
Rumpere conatus, poſcit ſpe proelia nulla,
Incertus qua terga daret, qua pectora bello.
Hoc tamen in caſu, quantum deprenſa valebat,
Effecit virtus: inter tot millia captae 470
Circumfuſa rati, & plenam vix inde cohortem,
Pugna fuit, non longa quidem. Nam condidit vmbra
Nox lucem dubiam, pacemque habuere tenebrae.

Tunc ſic adtonitam, venturaque fata pauentem
Rexit magnanima Vulteius voce cohortem: 475
,, Libera non vltra parua quam nocte iuuentus,
Conſulite extremis anguſto in tempore rebus.
Vita breuis nulli ſupereſt, qui tempus in illa
Quaerendae ſibi mortis habet: nec gloria leti
Inferior, iuuenes, admoto occurrere fato. 480
Omnibus incerto venturae tempore vitae,
Par animi laus eſt, & quos ſperaueris annos
Perdere, & extremae momentum abrumpere lucis,
Arceſſas dum fata manu. Non cogitur vllus
Velle mori. Fuga nulla patet: ſtant vndique noſtris
Intenti iugulis ciues. Decernite letum, 486

Et metus omnis abeſt: cupias quodcumque neceſſe eſt,
Non tamen in caeca bellorum nube cadendum eſt,
Vt, quum permixtis acies ſua tela tenebris
Inuoluunt, conferta iacent quum corpora campo, 490
In medium mors omnis abit, perit obruta virtus.
Nos in conſpicua ſociis, hoſtique carina
Conſtituere dei. Praebebunt aequora teſtes,
Praebebunt terrae, ſummis dabit inſula ſaxis:
Spectabunt geminae diuerſo e litore partes. 495
Neſcio quod noſtris magnum & memorabile fatis
Exemplum, Fortuna, paras. Quaecumque per aeuum
Exhibuit monumenta fides, ſeruataque ferro
Militiae pietas, tranſibit noſtra iuuentus.
Namque ſuis pro te gladiis incumbere, Caeſar, 500
Eſſe parum ſcimus: ſed non maiora ſuperſunt
Obſeſſis, tanti quae pignora demus amoris.
Abſcidit noſtrae multum Fors inuida laudi,
Quod non cum ſenibus capti natisque tenemur.
Indomitos ſciat eſſe viros, timeatque furentes, 505
Et morti faciles animos, & gaudeat hoſtis
Non plures haeſiſſe rates. Tentare parabunt
Foederibus, turpique volent corrumpere vita.

O vtinam, quo plus habeat mors vnica famae,
Promittant veniam, iubeant ſperare ſalutem: 510
Ne nos, quum calido fodiemus viſcera ferro,
Deſperaſſe putent. Magna virtute merendum eſt,
Caeſar vt, amiſſis, inter tot millia, paucis,
Hoc damnum, clademque vocet. Dent fata recurſum,
Emittantque licet, vitare inſtantia nolim. 515
Proieci vitam, comites, totusque futurae
Mortis agor ſtimulis: furor eſt. Agnoſcere ſolis
Permiſſum, quos iam tangit vicinia fati,
Victurosque dei celant, vt viuere durent,
Felix eſſe mori. „ Sic cunctas extulit ardor 520
Nobilium mentes iuuenum: quum ſidera coeli,
Ante ducis voces, oculis humentibus omnes
Adſpicerent, flexoque Vrſae temone pauerent:
Idem, quum fortes animos praecepta ſubiſſent,
Optauere diem. Nec ſegnis vergere ponto 525
Tunc erat aſtra polus: nam ſol Ledaea tenebat
Sidera, vicino quum lux altiſſima Cancro eſt.
Nox tum Theſſalicas vrguebat parua ſagittas.

Detegit orta dies ſtantes in rupibus Iſtros,
Pugnacesque mari Graia cum claſſe Liburnos. 530

Tentauere prius ſuſpenſo vincere bello
Foederibus, fieret captis ſi dulcior ipſa
Mortis vita mora. Stabat deuota iuuentus,
Damnata iam luce ferox, ſecuraque pugnae
Promiſſo ſibi fine manu: nullique tumultus 535
Excuſſere viris mentes ad ſumma paratas:
Innumerasque ſimul pauci terraque marique
Suſtinuere manus: tanta eſt fiducia morti.
Vtque ſatis bello viſum eſt fluxiſſe cruoris,
Verſus ab hoſte furor: primus dux ipſe carinae 540
Vulteius iugulo poſcens ſibi fata retecto,
„ Ecquis, ait, iuuenum, cuius ſit dextra cruore
Digna meo, certaque fide per vulnera noſtra
Teſtetur ſe velle mori? „ nec plura locuto
Viſcera non vnus iamdudum tranſigit enſis. 545
Collaudat cunctos: ſed eum, cui vulnera prima
Debebat, grato moriens interficit ictu.
Concurrunt alii, totumque in partibus vnis
Bellorum fecere nefas. Sic ſemine Cadmi
Emicuit Dircaea cohors, ceciditque ſuorum 550
Vulneribus, dirum Thebanis fratribus omen.
Phaſidos & campis inſomni dente creati

Terrigenae, missa magicis e cantibus ira,
Cognato tantos complerunt sanguine sulcos:
Ipsaque, inexpertis primum quod fecerat herbis, 555
Expauit Medea nefas. Sic mutua passi
Fata cadunt iuuenes: nimiumque in morte virorum
Mors virtutis habet: pariter sternuntque, caduntque
Vulnere letali: nec quemquam dextra fefellit,
Quum feriat moriente manu. Nec vulnus adactis 560
Debetur gladiis: percussum est pectore ferrum,
Et iugulis pressere manum. Quum forte cruenta
Fratribus incurrant fratres, natusque parenti;
Haud trepidante tamen toto cum pondere dextra
Exegere enses. Pietas ferientibus vna, 565
Non repetisse, fuit. Iam latis viscera lapsa
Semianimes traxere foris, multumque cruoris
Infudere mari. Despectam cernere lucem,
Victoresque suos vultu spectare superbo,
Et mortem sentire iuuat. Iam strage cruenta 570
Conspicitur cumulata ratis: bustisque remittunt
Corpora victores, ducibus mirantibus, vlli
Esse ducem tanti. Nullam maiore locuta est
Ore ratem totum discurrens fama per orbem.

Non tamen ignauae post haec exempla virorum 575
Percipient gentes, quam sit non ardua virtus
Seruitium fugisse manu. Sed regna timentur
Ob ferrum, & saeuis libertas vritur armis:
Ignoratque datos, ne quisquam seruiat, enses.
Mors vtinam pauidos vitae subducere nolles, 580
Sed virtus te sola daret! Non segnior illo
Marte fuit, qui tunc Libycis exarsit in aruis.
Namque rates audax Lilybaeo litore soluit
Curio: nec forti velis Aquilone recepto
Inter semirutas magnae Carthaginis arces,
Et Clupeam, tenuit stationis litora notae:
Primaque castra locat cano procul aequore, qua
Bagrada lentus agit siccae sulcator arenae.
Inde petit tumulos, exesasque vndique rupes,
Antaei quae regna vocat non vana vetustas. 590
Nominis antiqui cupientem noscere caussas,
Cognita per multos docuit rudis incola partes.
„ Nondum post genitos Tellus effeta gigantas,
Terribilem Libycis partum concepit in antris.
Nec tam iusta fuit terrarum gloria Typhon, 595
Aut Tityos, Briareusque ferox: coeloque pepercit,

Quod non Phlegraeis Antaeum ſuſtulit aruis.
Hoc quoque tam vaſtas cumulauit munere vires
Terra ſui foetus, quod, quum tetigere parentem,
Iam defecta vigent renouato robore membra. 600
Haec illi ſpelunca domus: latuiſſe ſub alta
Rupe ferunt, epulas raptos habuiſſe leones.
Ad ſomnos non terga ferae praebere cubile
Adſuerunt, non ſilua torum: viresque reſumit
In nuda tellure iacens. Periere coloni 605
Aruorum Libyes: pereunt, quos adpulit aequor,
Auxilioque diu virtus non vſa cadendi,
Terrae ſpernit opes: inuictus robore cunctis,
Quamuis ſtaret, erat. Tandem vulgata cruenti
Fama mali, terras monſtris aequorque leuantem, 610
Magnanimum Alciden Libycas exciuit in oras.
Ille Cleonei proiecit terga leonis,
Antaeus Libyci. Perfudit membra liquore
Hoſpes, Olympiacae ſeruato more palaeſtrae.
Ille parum fidens pedibus contingere matrem, 615
Auxilium membris calidas infundit arenas.
Conſeruere manus, & multo brachia nexu.
Colla diu grauibus fruſtra tentata lacertis:

Inmotumque caput fixa cum fronte tenentur.
Miranturque habuisse parem. Nec viribus vti 620
Alcides primo voluit certamine totis,
Exhausitque virum: quod creber anhelitus illi
Prodidit, & fesso gelidus de corpore sudor.
Tunc ceruix lassata quati: tunc pectore pectus
Vrgueri: tunc obliqua percussa labare 625
Crura manu. Iam terga viri cedentia victor
Adligat, & medium, compressis ilibus, artat:
Inguinaque insertis pedibus distendit, & omnem
Explicuit per membra virum. Rapit arida tellus
Sudorem: calido complentur sanguine venae. 630
Intumuere tori, totosque induruit artus,
Herculeosque nouo laxauit corpore nodos.
Constitit Alcides stupefactus robore tanto:
Nec sic Inachiis, quamuis rudis esset, in vndis
Defectam timuit reparatis anguibus hydram. 635
Conflixere pares, telluris viribus ille,
Ille suis. Numquam saeuae sperare nouercae
Plus licuit. Videt exhaustos sudoribus artus
Ceruicemque viri, siccam quum ferret Olympum,
Vtque iterum fessis iniecit brachia membris, 640

Non exſpectatis Antaeus viribus hoſtis,
Sponte cadit, maiorque, accepto robore, ſurgit.
Quisquis ineſt terris, in feſſos ſpiritus artus
Egeritur; telluſque viro luctante laborat.
Vt tandem auxilium tactae prodeſſe parentis 645
Alcides ſenſit: „ ſtandum eſt tibi, dixit, & vltra
Non credere ſolo, ſternique vetabere terrae.
Haerebis preſſis intra mea pectora membris:
Huc Antaee cades. „ Sic fatus, ſuſtulit alte
Nitentem in terras iuuenem. Morientis in artus 650
Non potuit nati Tellus permittere vires.
Alcides medium tenuit: iam pectora pigro
Stricta gelu: terrisque diu non credidit hoſtem.
Hinc aeui veteris cuſtos famoſa vetuſtas,
Miratrixque ſui ſignauit nomine terras. 655
Sed maiora dedit cognomina collibus iſtis,
Poenum qui Latiis reuocauit ab arcibus hoſtem,
Scipio. Nam ſedes Libyca tellure potito
Haec fuit. En, veteris cernis veſtigia valli.
Romana hos tenuit primum victoria campos. „ 660
Curio laetatus, tamquam fortuna locorum
Bella gerat, ſeruetque ducum ſibi fata priorum,

Felici non fausta loco tentoria ponens,
Indulsit castris, & collibus abstulit omen,
Sollicitatque feros non aequis viribus hostes. 665
Omnis Romanis quae cesserat Africa signis,
Tunc Vari sub iure fuit: qui robore quamquam
Confisus Latio, regis tamen vndique vires
Exciuit Libyae gentis, extremaque mundi
Signa suum comitata Iubam. Non fusior vlli 670
Terra fuit domino: qua sunt longissima regni,
Cardine ab occiduo vicinus Gadibus Atlas
Terminat: a medio, confinis Syrtibus Hammon.
At qua lata iacent, vasti plaga feruida mundi
Distinet Oceanum, zonaeque exusta calentis 675
Sufficiunt spatio. Populi tot castra sequuntur:
Autololes, Numidaeque vagi, semperque paratus
Inculto Gaetulus equo: tum concolor Indo
Maurus, inops Nasamon, mixti Garamante perusto
Marmaridae volucres, aequaturusque sagittas 680
Medorum, tremulum quum torsit missile, Mazax:
Et gens, quae nudo residens Massylia dorso
Ora leui flectit frenorum nescia virga:
Et solitus vacuis errare mapalibus Afer

Venator, ferrique simul fiducia non est, 685
Vestibus iratos laxis operire leones.

Nec solum studiis ciuilibus arma parabat,
Priuatae sed bella dabat Iuba concitus irae.
Hunc quoque, quo superos humanaque polluit anno,
Lege tribunicia solio depellere auorum 690
Curio tentarat, Libyamque auferre tyranno,
Dum regnum te Roma facit. Memor ille doloris
Hoc bellum sceptri fructum putat esse retenti.
Hac igitur tristis trepidat iam Curio fama,
Et quod Caesareis numquam deuota iuuentus 695
Illa nimis castris, nec Rheni miles in vndis
Exploratus erat, Corfini captus in arce,
Infidusque nouis ducibus, dubiusque priori,
Fas vtrumque putat. Sed postquam languida segni
Cernit cuncta metu, nocturnaque munia valli 700
Desolata fuga, trepida sic mente profatur:

„Audendo magnus tegitur timor: arma capessam
Ipse prior: campum miles descendat in aequum,
Dum meus est: variam semper dant otia mentem.
Eripe consilium pugna: quum dira voluntas 705
Ense subit presso, galeae texere pudorem,

Quis conferre duces meminit? quis pendere caussas?
Qua stetit, inde fauet: veluti fatalis arenae
Muneribus non ira vetus concurrere cogit
Productos: odere pares. „ Sic fatus, apertis 710
Instruxit campis acies: quem blanda futuris
Deceptura malis belli fortuna recepit.
Nam pepulit Varum campo, nudataque foeda
Terga fuga, donec vetuerunt castra, cecidit.
Tristia sed postquam superati proelia Vari 715
Sunt audita Iubae: laetus, quod gloria belli
Sit rebus seruata suis, rapit agmina furtim,
Obscuratque suam per iussa silentia famam;
Hoc solum metuens incautus ab hoste timeri.
Mittitur, exigua qui proelia prima lacessat, 720
Eliciatque manu, Numidis a rege secundus,
Vt sibi commissi simulator Sabura belli.
Ipse caua regni vires in valle retentat:
Aspidas vt Pharias cauda sollertior hostis
Ludit, & iratas incerta prouocat vmbra: 725
Obliquusque caput vanas serpentis in auras
Effusae tuto comprendit guttura morsu
Letiferam citra saniem: tunc irrita pestis

Exprimitur, faucesque fluunt pereunte veneno.
Fraudibus euentum dederat fortuna: feroxque 730
Non exploratis occulti viribus hoſtis,
Curio nocturnum caſtris erumpere cogit,
Ignotisque equitem late diſcurrere campis.
Ipſe ſub aurorae primos excedere motus
Signa iubet caſtris, multum, früſtraque rogatus 735
Vt Libycas metuat fraudes, infectaque ſemper
Punica bella dolis. Leti fortuna propinqui
Tradiderat fatis iuuenem: bellumque trahebat
Auctorem ciuile ſuum. Super ardua ducit
Saxa, ſuper cautes, abrupto limite, ſigna. 740
Quum procul e ſummis conſpecti collibus hoſtes
Fraude ſua ceſſere parum, dum colle relicto
Effuſam patulis aciem committeret aruis,
Ille fugam credens, ſimulatae neſcius artis,
Vt victor, medios aciem deiecit in agros. 745
Tunc primum patuere doli, Numidaeque fugaces
Vndique completis clauſerunt montibus agmen.
Obſtupuit dux ipſe ſimul, periturаque turba.
Non timidi petiere fugam, non proelia fortes:
Quippe vbi non ſonipes motus clangore tubarum 750

Saxa quatit pulſu, rigidos vexantia frenos
Ora terens, ſpargitque iubas, & ſubrigit aures,
Incertoque pedum pugnat non ſtare tumultu.
Feſſa iacet ceruix. Fumant ſudoribus artus
Oraque proiecta ſqualent arentia lingua: 755
Pectora rauca gemunt, quae creber anhelitus vrguet:
Et defecta grauis longe trahit ilia pulſus:
Siccaque ſanguineis dureſcit ſpuma lupatis.
Iamque gradum neque verberibus, ſtimulisque coacti,
Nec, quamuis crebris iuſſi calcaribus, addunt. 760
Vulneribus coguntur equi. Nec profuit vlli
Cornipedis rupiſſe moras: neque enim impetus illis
Incurſusque fuit: tantum profertur ad hoſtes,
Et ſpatium iaculis oblato vulnere donat.
At vagus Afer equos vt primum emiſit in agmen: 765
Tunc campi tremuere ſono: terraque ſoluta,
Quantus Biſtonio torquetur turbine puluis,
Aera nube ſua texit, traxitque tenebras.
Vt vero in pedites fatum miſerabile belli
Incubuit: nullo dubii diſcrimine Martis 770
Ancipites ſteterunt caſus, ſed tempora pugnae
Mors tenuit. Neque enim licuit procurrere contra,

Et miscere manus. Sic vndique septa iuuentus
Comminus obliquis, & rectis eminus hastis
Obruitur: non vulneribus, nec sanguine, solum 775
Telorum nimbo peritura, ac pondere ferri.
Ergo acies tantae paruum spissantur in orbem:
Ac, si quis medium metuens correpsit in agmen,
Vix impune suos inter conuertitur enses.
Denseturque globus, quantum pede prima relato 780
Constrinxit gyros acies. Non arma mouendi
Iam locus est pressis: stipataque membra teruntur,
Frangitur armatum colliso pectore pectus.
Non tam laeta tulit victor spectacula Maurus,
Quam fortuna dabat: fluuios non ille cruoris, 785
Membrorumque videt lapsum, & ferientia terram
Corpora: compressum turba stetit omne cadauer.

Excitet inuisas dirae Carthaginis vmbras
Inferiis fortuna nouis: ferat ista cruentus
Hannibal, & Poeni tam dira piacula manes. 790
Romanam, superi, Libyca tellure ruinam
Pompeio prodesse nefas, votisque senatus.
Africa nos potius vincat sibi. Curio fusas
Vt vidit campis acies, & cernere tantas

Permisit clades compressus sanguine puluis, 795
Non tulit adflictis animam producere rebus,
Aut spectare fugam: ceciditque in strage suorum
Impiger ad letum, & fortis virtute coacta.

Quid nunc rostra tibi prosunt turbata, forumque,
Vnde tribunicia plebeius signifer arce 800
Arma dabas populis, quid prodita iura senatus,
Et gener, atque socer bello concurrere iussi?
Ante iaces, quam dira duces Pharsalia confert,
Spectandumque tibi bellum ciuile negatum est.
Has vrbi miserae vestro de sanguine poenas 805
Nempe datis: luitis iugulo sic arma potentes.
Felix Roma quidem, ciuesque habitura beatos,
Si libertatis superis tam cura placeret,
Quam vindicta placet. Libycas, en! nobile corpus
Pascit aues, nullo contectus Curio busto. 810
At tibi nos (quando non proderit ista silere
A quibus omne aeui senium sua fama repellet,)
Digna damus, iuuenis, meritae praeconia vitae.
Haud alium tanta ciuem tulit indole Roma,
Aut cui plus leges deberent recta sequenti. 815
Perdita tunc vrbi nocuerunt saecula, postquam

Ambitus, & luxus, & opum metuenda facultas
Transuerſo mentem dubiam torrente tulerunt,
Momentumque fuit mutatus Curio rerum,
Gallorum captus ſpoliis, & Caeſaris auro. 820
Ius licet in iugulos noſtros ſibi fecerit enſe
Sulla potens, Mariusque ferox, & Cinna cruentus,
Caeſareaeque domus ſeries: cui tanta poteſtas
Conceſſa eſt? emere omnes, hic vendidit vrbem.

M. ANNAEI LVCANI
CIVILIS BELLI
SIVE
PHARSALIAE
LIBER V.

ARGVMENTVM

Quintus in Epiro memorat decreta Senatus,
Pompeioque datum regimen ſummamque ducatus.
Hinc ſteriles curae decepti ſortibus Appi,
In latere Euboico ſperantis anarchia regni.
Caeſaris in reditu, poſtquam domuiſſet Hiberum,
Milite pertaeſo paene obruta culmina rerum.
Hinc prope collatis magni cum Caeſare caſtris,
Spem fore damnatis reparandi foedera bellis.
Inde procelloſi tentanda pericula ponti,
Iam deſperantem reuocatum ad litus eundi.
Magnum collatis in proelia Caeſaris armis,
Coniugii pondus Lesbi celaſſe latebris.

Sic alterna duces bellorum vulnera paſſos
In Macetum terras, miſcens aduerſa ſecundis,

Seruauit fortuna pares. Iam ſparſerat Aemo
Bruma niues, gelidoque cadens Atlantis Olympo:
Inſtabatque dies, qui dat noua nomina faſtis, 5
Quique colit primus ducentem tempora Ianum.
Dum tamen emeriti remanet pars vltima iuris,
Conſul vterque vagos belli per munia Patres
Elicit Epiron. Peregrina ac ſordida ſedes
Romanos cepit proceres: ſecretaque rerum 10
Hoſpes in externis audiuit curia tectis.
Nam quis caſtra vocet ſtrictas tot iure ſecures,
Tot faſces? docuit populos venerabilis ordo
Non Magni partes, ſed Magnum in partibus eſſe.
Vt primum moeſtum tenuere ſilentia coetum, 15
Lentulus excelſa ſublimis ſede profatur:
„ Indole ſi dignum Latia, ſi ſanguine priſco
Robur ineſt animis, non qua tellure coacti,
Quamque procul tectis captae ſedeamus ab vrbis
Cernite:, ſed veſtrae faciem cognoſcite turbae: 20
Cunctaque iuſſuri primum hoc decernite Patres,
Quod regnis, populisque liquet, nos eſſe ſenatum.
Nam, vel Hyperboreae plauſtrum glaciale ſub vrſae,
Vel plaga qua torrens, clauſusque vaporibus axis

Nec patitur noctes, nec iniquos creſcere ſoles, 25
Si fortuna ferat, rerum nos ſumma ſequetur,
Imperiumque comes. Tarpeia ſede peruſta
Gallorum facibus, Veiosque habitante Camillo,
Illic Roma fuit. Non vmquam perdidit ordo
Mutato ſua iura ſolo. Moerentia tecta 30
Caeſar habet, vacuasque domos, legesque ſilentes,
Clauſaque iuſtitio triſti fora. Curia ſolos
Illa vidit Patres, plena quos vrbe fugauit.
Ordine de tanto quisquis non exſulat, hic eſt.
Ignaros ſcelerum, longaque in pace quietos 35
Bellorum primus ſparſit furor: omnia rurſus
Membra loco redeunt. Totis, en! viribus orbis
Heſperien penſant ſuperi: iacet hoſtis in vndis
Obrutus Illyricis: Libyes ſqualentibus aruis
Curio Caeſarei cecidit pars magna ſenatus. 40
Tollite ſigna duces: fatorum impellite curſum:
Spem veſtram praeſtate deis: fortunaque tantos
Det vobis animos, quantos fugientibus hoſtem
Cauſſa dabat. Noſtrum exhauſto ius clauditur anno:
Vos, quorum finem non eſt ſenſura poteſtas, 45
Conſulite in medium Patres, Magnumque iubete

Digitized by Google

Esse ducem. „ Laeto nomen clamore senatus
Excipit: & Magno fatum patriaeque suumque
Imposuit. Tunc in reges, populosque merentes
Sparsus honos, pelagique potens Phoebeia donis 50
Exornata Rhodos, gelidique inculta iuuentus
Taygeti: famae veteris laudantur Athenae:
Massiliaeque suae donatur libera Phocis.
Tunc Sadalen, fortemque Cotyn, fidumque per arma
Deiotarum, & gelidae dominum Rhascypolin orae 55
Collaudant: Libyenque iubent auctore senatu
Sceptrifero parere Iubae. Pro tristia fata!
Et tibi non fidae gentis dignissime regno,
Fortunae, Ptolemaee, pudor, crimenque deorum,
Cingere Pellaeo pressos diademate crines 60
Permissum. Saeuum in populos puer accipit ensem:
Atque vtinam in populos! donata est regia Lagi;
Accessit Magni iugulus: regnumque sorori
Ereptum est, soceroque nefas. Iam turba soluto
Arma petit coetu, quae quum populique ducesque 65
Casibus incertis, & caeca sorte pararent,
Solus in ancipites metuit descendere Martis
Appius euentus; finemque expromere rerum

Sollicitat ſuperos, multosque obducta per annos
Delphica fatidici reſerat penetralia Phoebi. 70

Heſperio tantum, quantum ſubmotus Eoo
Cardine, Parnaſos gemino petit aethera colle,
Mons Phoebo, Bromioque ſacer: cui numine mixto
Delphica Thebanae referunt trieterica Bacchae.
Hoc ſolum fluctu terras mergente cacumen 75
Emicuit, pontoque fuit diſcrimen, & aſtris.
Tu quoque vix ſummam ſeductus ab aequore rupem
Extuleras, vnoque iugo Parnaſe latebas.
Vltor ibi expulſae, premeret quum viſcera partus,
Matris, adhuc rudibus Paean Pythona ſagittis 80
Explicuit, quum regna Themis, tripodasque teneret.
Vt vidit Paean vaſtos telluris hiatus
Diuinam ſpirare fidem, ventosque loquaces
Exhalare ſolum, ſacris ſe condidit antris,
Incubuitque adyto, vates ibi factus, Apollo. 85

Quis latet hic ſuperum? quod numen ab aethere preſſum
Dignatur caecas incluſum habitare cauernas?
Quis terram coeli patitur deus, omnia curſus
Aeterni ſecreta tenens, mundoque futuri

Confcius, ac populis fefe proferre paratus, 90
Contactusque ferens hominis, magnusque, potensque,
Siue canit fatum, feu quod iubet ille canendo
Fit fatum? Forfan terris inferta regendis,
Aere libratum vacuo quae fuftinet orbem,
Totius pars magna Iouis, Cirrhaea per antra 95
Exit, & aetherio trahitur connexa Tonanti.
Hoc vbi virgineo conceptum eft pectore numen,
Humanam feriens animam fonat, oraque vates
Soluit, ceu Siculus flammis vrguentibus Aetnen
Vndat apex: Campana fremens ceu faxa vaporat 100
Conditus Inarimes aeterna mole Typhoeus.

Hoc tamen expofitum cunctis, nullique negatum
Numen, ab humani folum fe labe furoris
Vindicat. Haud illic tacito mala vota fufurro
Concipiunt. Nam fixa canens, mutandaque nulli 105
Mortales optare vetat: iuftisque benignus
Saepe dedit fedem notas mutantibus vrbes,
Vt Tyriis: dedit ille minas impellere belli,
Vt Salaminiacum meminit mare: fuftulit iras
Telluris fterilis, monftrato fine: refoluit 110
Aera tabificum. Non vllo faecula dono

Noſtra carent maiore deum, quam Delphica ſedes
Quod ſiluit, poſtquam reges timuere futura,
Ac ſuperos vetuere loqui. Nec voce negata
Cirrhaeae moerent vates, templique fruuntur 115
Iuſtitio. Nam ſi qua deus ſub pectora venit,
Numinis aut poena eſt mors inmatura recepti,
Aut pretium: quippe ſtimulis fluctuque furoris
Compages humana labat, pulſusque deorum
Concutiunt fragiles animas. Sic tempore longo 120
Non motos tripodas, vaſtaeque ſilentia rupis
Appius Heſperii ſcrutator ad vltima fati
Sollicitat. Iuſſus ſedes laxare verendas
Antiſtes, pauidamque deis inmittere vatem,
Caſtalios circum latices, nemorumque receſſus 125
Phemonoen errore vagam, curisque vacantem
Corripuit, cogitque fores irrumpere templi.
Limine terrifico metuens conſiſtere Phoebas,
Abſterrere ducem noſcendi ardore futura
Caſſa fraude parat. „ Quid ſpes, ait, improba veri
Te Romane trahit? muto Parnaſos hiatu 131
Conticuit, preſſitque deum: ſeu ſpiritus iſtas
Deſtituit fauces, mundique in deuia verſum

Duxit iter: ſeu barbarica quum lampade Python
Arſit, in inmenſas cineres abiere cauernas, 135
Et Phoebi tenuere viam: ſeu ſponte deorum
Cirrha ſilet, fatique ſat eſt arcana futuri
Carmina longaeuae vobis commiſſa Sibyllae:
Seu Paean ſolitus templis arcere nocentes,
Ora quibus ſoluat noſtro non inuenit aeuo. „ 140
Virginei patuere doli, fecitque negatis
Numinibus, metus ipſe fidem. Tum torta priores
Stringit vitta comas, crinesque in terga ſolutos
Candida Phocaica complectitur infula lauro.
Haerentem, dubiamque premens in templa ſacerdos
Impulit. Illa pauens adyti penetrale remoti 146
Fatidicum, prima templorum in parte reſiſtit:
Atque deum ſimulans, ſub pectore ficta quieto
Verba refert, nullo confuſae murmure vocis
Inſtinctam ſacro mentem teſtata furore, 150
Haud aeque laeſura ducem, cui falſa canebat,
Quam tripodas, Phoebique fidem. Non rupta trementi
Verba ſono, nec vox antri complere capacis
Sufficiens ſpatium, nulloque horrore comarum
Excuſſae laurus, inmotaque culmina templi, 155

Securumque nemus, veritam ſe credere Phoebo
Prodiderant. Senſit tripodas ceſſare, furensque
Appius: „ Et nobis meritas dabis impia poenas,
Et ſuperis, quos fingis, ait, niſi mergeris antris,
Deque orbis trepidi tanto conſulta tumultu 160
Deſinis ipſa loqui. „ Tandem conterrita virgo
Confugit ad tripodas, vaſtisque abducta cauernis
Haeſit, & inſueto concepit pectore numen,
Quod non exhauſtae per tot iam ſaecula rupis
Spiritus ingeſſit vati: tandemque potitus 165
Pectore Cirrhaeo, non vmquam plenior artus
Phoebados irrupit Paean: mentemque priorem
Expulit, atque hominem toto ſibi cedere iuſſit
Pectore. Bacchatur demens aliena per antrum
Colla ferens, vittasque dei, Phoebeaque ſerta 170
Erectis diſcuſſa comis, per inania templi
Ancipiti ceruice rotat, ſpargitque vaganti
Obſtantes tripodas, magnoque exaeſtuat igni,
Iratum te, Phoebe, ferens: nec verbere ſolo
Vteris, ac ſtimulis; flammas in viſcera mergis. 175
Accipit & frenos: nec tantum prodere vati,
Quantum ſcire, licet. Venit aetas omnis in vnam

Congeriem: miserumque premunt tot saecula pectus.
Tanta patet rerum series, atque omne futurum
Nititur in lucem: vocemque petentia fata 180
Luctantur: non prima dies, non vltima mundi,
Non modus Oceani, numerus non deerat arenae.
Qualis in Euboico vates Cumana recessu,
Indignata suum multis seruire furorem
Gentibus, ex tanta fatorum strage superba 185
Excerpsit Romana manu: sic plena laborat
Phemonoe Phoebo, dum te consultor operti
Castalia tellure dei vix inuenit, Appi,
Inter fata diu quaerens tam magna latentem.
Spumea tum primum rabies vesana per ora 190
Effluit, & gemitus, & anhelo clara meatu
Murmura: tunc moestus vastis vlulatus in antris,
Extremaeque sonant, domita iam virgine, voces.
„ Effugis ingentes, tanti discriminis expers,
„ Bellorum Romane minas: solusque quietem 195
„ Euboici vasta lateris conualle tenebis. „
Cetera subpressit, faucesque obstruxit Apollo.
Custodes tripodes fatorum, arcanaque mundi,
Tuque potens veri Paean, nullumque futuri

A ſuperis celate diem, ſuprema ruentis 200
Imperii, caeſosque duces, & funera regum,
Et tot in Heſperio collapſas ſanguine gentes
Cur aperire times? an nondum numina tantum
Decreuere nefas? & adhuc dubitantibus aſtris
Pompeii damnare caput, tot fata tenentur? 205
Vindicis an gladii facinus, poenasque furoris,
Regnaque ad vltores iterum redeuntia Brutos,
Vt peragat fortuna, taces? tunc pectore vatis
Impactae ceſſere fores, excuſſaque templis
Proſiluit: perſtat rabies, nec cuncta locutae 210
Quem non emiſit, ſupereſt deus. Ille feroces
Torquet adhuc oculos, totoque vagantia coelo
Lumina, nunc vultu pauido, nunc torua minaci:
Stat numquam facies: rubor igneus inficit ora,
Liuentesque genas: nec, qui ſolet eſſe timenti, 215
Terribilis ſed pallor ineſt: nec feſſa quieſcunt
Corda; ſed vt tumidus Boreae poſt flamina pontus
Rauca gemit; ſic muta leuant ſuſpiria vatem.
Dumque a luce ſacra, qua vidit fata, refertur
Ad vulgare iubar, mediae venere tenebrae. 220
Inmiſit Stygiam Paean in viſcera Lethen,

Quae raperet ſecreta deum. Tum pectore verum
Fugit & ad Phoebi tripodas rediere futura:
Vixque refecta cadit. Nec te vicinia leti
Territat ambiguis fruſtratum ſortibus, Appi: 225
Iure ſed incerto mundi, ſubſidere regnum
Chalcidos Euboicae vana ſpe rapte parabas.
Heu demens, nullum belli ſentire fragorem,
Tot mundi caruiſſe malis, praeſtare deorum
Excepta quis morte poteſt! ſecreta tenebis 230
Litoris Euboici memorando condite buſto,
Qua maris anguſtat fauces ſaxoſa Caryſtos,
Et tumidis infeſta colit qua numina Rhamnus,
Artatus rapido feruet qua gurgite pontus,
Euripusque trahit, curſum mutantibus vndis, 235
Chalcidicas puppes ad iniquam claſſibus Aulin.

Interea domitis Caeſar remeabat Iberis,
Victrices aquilas alium laturus in orbem:
Quum prope fatorum tantos per proſpera curſus
Auertere dei. Nullo nam Marte ſubactus 240
Intra caſtrorum timuit tentoria ductor,
Perdere ſucceſſus ſcelerum: quum paene fideles
Per tot bella manus ſatiatae ſanguine tandem

Deſtituere ducem: moeſto ſeu claſſica paullum
Intermiſſa ſono, clauſusque, & frigidus enſis, 245
Expulerant belli furias: ſeu praemia miles
Dum maiora petit, damnat cauſſamque, ducemque,
Et ſcelere imbutos etiam nunc venditat enſes.
Haud magis expertus diſcrimine Caeſar in vllo eſt,
Quam non ex ſtabili, tremulo ſed culmine cuncta 250
Deſpiceret, ſtaretque ſuper titubantia fultus:
Tot raptis truncus manibus, gladioque relictus
Paene ſuo, qui tot gentes in bella trahebat,
Scit non eſſe ducis ſtrictos, ſed militis, enſes.
Non pauidum iam murmur erat, nec pectore tecto 255
Ira latens: nam quae dubias conſtringere mentes
Cauſſa ſolet, dum quisque pauet, quibus ipſe timori eſt,
Seque putat ſolum regnorum iniuſta grauari,
Haud retinet. Quippe ipſa metus exſoluerat audax
Turba ſuos. Quidquid multis peccatur, inultum eſt.
Effudere minas: „ Liceat diſcedere Caeſar 261
A ſcelerum rabie. Quaeris terraque marique
His ferrum iugulis, animasque effundere viles
Quolibet hoſte paras: partem tibi Gallia noſtri
Eripuit: partem duris Hiſpania bellis: 265

Pars iacet Hesperia: totoque exercitus orbe
Te vincente perit. Terris fudisse cruorem
Quid iuuat Arctois, Rheno, Rhodanoque subactis?
Tot mihi pro bellis bellum ciuile dedisti.
Cepimus expulso patriae quum tecta senatu, 270
Quos hominum, vel quos licuit spoliare deorum?
Imus in omne nefas, manibus, ferroque nocentes,
Paupertate pii. Finis quis quaeritur armis?
Quid satis est, si Roma parum? iam respice canos,
Inualidasque manus, & inanes cerne lacertos. 275
Vsus abit vitae, bellis consumsimus aeuum:
Ad mortem dimitte senes. En! improba vota:
Non duro liceat morientia cespite membra
Ponere, non anima glebam fugiente ferire,
Atque oculos morti clausuram quaerere dextram, 280
Coniugis illabi lacrimis, vnique paratum
Scire rogum. Liceat morbis finire senectam.
Sit praeter gladios aliquod sub Caesare fatum.
Quid, velut ignaros ad quae portenta paremur,
Spe trahis? vsque adeo ciuilibus armis 285
Nescimus cuius sceleris sit maxima merces?
Nil actum est bellis, si nondum comperit istas

Omnia poſſe manus. Nec fas, nec vincula iuris
Hoc audere vetant. Rheni mihi Caeſar in vndis
Dux erat, hic ſocius. Facinus quos inquinat, aequat.
Adde, quod ingrato meritorum iudice virtus 291
Noſtra perit. Quidquid gerimus, fortuna vocatur.
Nos fatum ſciat eſſe ſuum. Licet omne deorum
Obſequium ſperes, irato milite, Caeſar,
Pax erit. „ Haec fatus, totis diſcurrere caſtris 295
Coeperat, infeſtoque ducem depoſcere vultu.

Sic eat, o ſuperi, quando pietasque, fidesque
Deſtituunt, moresque malos ſperare relictum eſt;
Finem ciuili faciat diſcordia bello.
Quem non ille ducem potuit terrere tumultus! 300
Fata ſed in praeceps ſolitus dimittere Caeſar,
Fortunamque ſuam per ſumma pericula gaudens
Exercere, venit: nec, dum deſaeuiat ira,
Exſpectat: medios properat tentare furores.
Non illis vrbem, ſpoliandaque templa negaſſet, 305
Tarpeiamque Iouis ſedem, matresque ſenatus,
Paſſurasque infanda nurus. Vult omnia certe
A ſe ſaeua peti, vult praemia Martis amari:
Militis indomiti tantum mens ſana timetur.

Non pudet, heu Caesar, soli tibi bella placere 310
Iam manibus damnata tuis? hos ante pigebit
Sanguinis? his ferri graue ius erit? ipse per omne
Fasque nefasque rues? lassare, & disce sine armis
Posse pati: liceat scelerum sibi ponere finem.
Saeue quid insequeris? quid iam nolentibus instas?
Bellum te ciuile fugit. Stetit aggere fultus 316
Cespitis, intrepidus vultum, meruitque timeri
Non metuens: atque haec ira dictante profatur:

,, Qui modo in absentem vultu, dextraque furebas
Miles, habes nudum, promtumque ad vulnera pectus.
Hic fuge, si belli finis placet, ense relicto. 321
Detegit imbelles animas nil fortiter ausa
Seditio, tantumque fugam meditata iuuentus,
Ac ducis inuicti rebus lassata secundis.
Vadite, meque meis ad bella relinquite fatis: 325
Inuenient haec arma manus, vobisque repulsis
Tot reddet Fortuna viros, quot tela vacabunt.
An ne fugam Magni tanta cum classe sequentur
Hesperiae gentes, nobis victoria turbam
Non dabit, impulsi tantum quae praemia belli 330
Auferat, & vestri rapta mercede laboris,

Lauriferos nullo comitetur vulnere currus?
Vos defecta senes, exhaustaque sanguine turba
Cernetis nostros iam plebs Romana triumphos.
Caesaris an cursus vestrae sentire putatis 335
Damnum posse fugae? veluti, si cuncta minentur
Flumina, quos miscent pelago, subducere fontes,
Non magis ablatis vmquam descenderet aequor,
Quam nunc crescit, aquis: an vos momenta putatis
Vlla dedisse mihi? numquam sic cura deorum 340
Se premet, vt vestrae morti, vestraeque saluti
Fata vacent. Procerum motus haec cuncta sequuntur:
Humanum paucis viuit genus. Orbis Iberi
Horror, & Arctoi, nostro sub numine miles,
Pompeio certe fugeres duce. Fortis in armis 345
Caesareis Labienus erat: nunc transfuga vilis
Cum duce praelato terras, atque aequora lustrat.
Nec melior mihi vestra fides, si bella nec hoste,
Nec duce me geritis, quisquis mea signa relinquens
Non Pompeianis tradit sua partibus arma, 350
Hic numquam vult esse meus. Sunt ista profecto
Curae castra deis, qui me committere tantis,
Non nisi mutato voluerunt milite, bellis.

Heu, quantum Fortuna humeris iam pondere feſſis
Amolitur onus! ſperantes omnia dextras 355
Exarmare datur, quibus hic non ſufficit orbis.
Iam certe mihi bella geram: diſcedite caſtris,
Tradite noſtra viris ignaui ſigna, Quirites.
At paucos: quibus haec rabies auctoribus arſit,
Non Caeſar, ſed poena tenet. Procumbite terrae:
Infidumque caput, feriendaque tendite colla. 361
Et tu, quo ſolo ſtabunt iam robore caſtra,
Tiro rudis, ſpecta poenas, & diſce ferire,
Diſce mori. „ Tremuit ſaeua ſub voce minantis
Vulgus iners: vnumque caput, tam magna iuuentus
Priuatum factura timet: velut enſibus ipſis 366
Imperet, inuito moturus milite ferrum.
Ipſe pauet, ne tela ſibi dextraeque negentur
Ad ſcelus hoc Caeſar: vincit patientia ſaeui
Spem ducis, & iugulos, non tantum praeſtitit enſes.
Nil magis, adſuetas ſceleri quam perdere mentes, 371
Atque perire timet. Tam diro foederis ictu
Parta quies, poenaque redit placata iuuentus.

Brundiſium decimis iubet hanc adtingere caſtris,
Et cunctas reuocare rates, quas auius Hydrus, 375

Antiquusque Taras, ſecretaque litora Leucae,
Quas recipit Salapina palus, & ſubdita Sipus
Montibus: Auſoniam torquens qua frugifer oram,
Delmatiō Boreae, Calabroque obnoxius Auſtro
Appulus Hadriacas exit Garganus in vndas. 380

Ipſe petit trepidam tutus ſine milite Romam
Iam doctam ſeruire togae: populoque precanti
Scilicet indulgens, ſummo dictator honori
Contigit, & laetos fecit ſe conſule faſtus.
Namque omnes voces, per quas iam tempore tanto 385
Mentimur dominis, haec primum reperit aetas,
Qua ſibi ne ferri ius vllum Caeſar abeſſet,
Auſonias gladiis voluit miſcere ſecures.
Addidit & faſces aquilis, & nomen inane
Imperii rapiens, ſignauit tempora digna 390
Moeſta nota. Nam quo melius Pharſalius annus
Conſule notus erit? fingit ſollemnia campus,
Et non admiſſae dirimit ſuffragia plebis,
Decantatque tribus, & vana verſat in vrna.
Nec coelum ſeruaſſe licet: tonat augure ſurdo, 395
Et laetae iurantur aues, bubone ſiniſtro.
Inde perit primum quondam veneranda poteſtas

Iuris inops: careat tantum ne nomine tempus,
Menstruus in fastus distinguit saecula consul.
Nec non Iliacae numen quod praesidet Albae, 400
Haud meritum Latio sollemnia sacra subacto,
Vidit flammifera confectas nocte Latinas.

Inde rapit cursus, &, quae piger Appulus arua
Deseruit rastris, & inerti tradidit herbae,
Ocior & coeli flammis, & tigride foeta 405
Transcurrit: curuique tenens Minoia tecta
Brundisii, clausas ventis brumalibus vndas
Inuenit, & pauidas hyberno sidere classes.
Turpe duci visum, rapiendi tempora belli
In segnes exisse moras, portuque teneri, 410
Quum pateat tutum vel non felicibus aequor.
Expertes animos pelagi sic robore complet:
„ Fortius hiberni flatus, coelumque fretumque
Quum cepere, tenent, quam quos incumbere certos
Perfida nubiferi vetat inconstantia veris. 415
Nec maris anfractus, lustrandaque litora nobis,
Sed recti fluctus, soloque Aquilone secandi.
Hic vtinam summi curuet carchesia mali,
Incumbatque furens, & Graia ad moenia perflet,

Ne Pompeiani Phaeacum e litore toto 420
Languida iactatis comprendant carbasa remis:
Rumpite, quae retinent felices vincula proras.
Iamdudum nubes, & saeuas perdimus vndas. „

Sidera prima poli Phoebo labente sub vndas
Exierant, & luna suas iam fecerat vmbras: 425
Quum pariter soluere rates, tortosque rudentes
Laxauere sinus: & flexo nauita cornu
Obliquat laeuo pede carbasa, summaque pandens
Suppara velorum perituras colligit auras.
Vt primum leuior propellere lintea ventus 430
Incipit, exiguumque tument, mox reddita malo
In mediam cecidere ratem: terraque relicta
Non valet ipsa sequi puppes, quae vexerat aura.
Aequora lenta iacent: alto torpore ligatae
Pigrius inmotis haesere paludibus vndae, 435
Sic stat iners Scythicas adstringens Bosporos vndas
Quum, glacie retinente, fretum non impulit Ister,
Inmensumque gelu tegitur mare: comprimit vnda,
Deprendit quascumque rates: nec peruia velis
Aequora frangit eques, fluctuque latente sonantem 440
Orbita migrantis scindit Maeotida Bessi.

Saeua quies pelagi, moeſtoque ignaua profundo
Stagna iacentis aquae: veluti deſerta rigente
Aequora natura ceſſant, pontusque vetuſtas
Oblitus ſeruare vices, non commeat aeſtu, 445
Non horrore tremit, non ſolis imagine vibrat.
Caſibus innumeris fixae patuere carinae.
Illinc infeſtae claſſes & inertia tonſis
Aequora moturae, grauis hinc languore profundi
Obſeſſis ventura fames. Noua vota timori 450
Sunt inuenta nouo, fluctus nimiasque precari
Ventorum vires, dum ſe torpentibus vnda
Excutiat ſtagnis, & ſit mare. Nubila nusquam,
Vndarumque minae: coelo languente fretoque,
Naufrágii ſpes omnis abit. Sed nocte fugata 455
Laeſum nube dies iubar extulit, imaque ſenſim
Concuſſit pelagi, mouitque Ceraunia nautis.
Inde rapi coepere rates, atque aequora claſſem
Curua ſequi, quae iam vento fluctuque ſecundo
Lapſa Palaeſtinas vncis confixit arenas. 460

Prima duces iunctis vidit conſiſtere caſtris
Tellus, quam volucer Genuſus, quam mollior Apſus
Circumeunt ripis. Apſo geſtare carinas

Cauſſa palus, leni quam fallens egerit vnda.
At Genuſum nunc ſole niues, nunc imbre ſolutae 465
Praecipitant: neuter longo ſe gurgite laſſat,
Sed minimum terrae, vicino litore, norunt.
Hoc fortuna loco tantae duo nomina famae
Compoſuit: miſerique fuit ſpes irrita mundi,
Poſſe duces parua campi ſtatione diremtos 470
Admotum damnare nefas. Nam cernere vultus,
Et voces audire datur: multosque per annos
Dilectus tibi, Magne, ſocer, poſt pignora tanta
Sanguinis, infauſtam ſobolis mortemque nepotum,
Te niſi Niliaca propius non vidit arena. 475

Caeſaris adtonitam miſcenda ad proelia mentem
Ferre moras ſcelerum partes iuſſere relictae.
Ductor erat cunctis audax Antonius armis,
Iam tum ciuili meditatus Leucada bello.
Illum ſaepe minis Caeſar, precibusque morantem 480
Euocat: „O mundo tantorum cauſſa laborum,
Quid ſuperos, & fata tenes? ſunt cetera curſu
Acta meo, ſummam rapti per proſpera belli
Te poſcit Fortuna manum. Num rupta vadoſis
Syrtibus incerto Libye nos diuidit aeſtu? 485

Numquid inexperto tua credimus arma profundo,
Inque nouos traheris casus? ignaue, venire
Te Caesar, non ire, iubet. Prior ipse per hostes
Percussi medias alieni iuris arenas.
Tu mea castra times? pereuntia tempora fati 490
Conqueror: in ventos impendo vota, fretumque.
Ne retine dubium cupientes ire per aequor:
Si bene nota mihi est, ad Caesaris arma iuuentus
Naufragio venisse volet. Iam voce doloris
Vtendum est: non ex aequo diuisimus orbem. 495
Epiron Caesarque tenet, totusque senatus:
Ausoniam tu solus habes. His terque, quaterque
Vocibus excitum postquam cessare videbat,
Dum se deesse deis, ac non sibi numina, credit,
Sponte per incautas audet tentare tenebras, 500
Quod iussi timuere, fretum: temeraria prono
Expertus cessisse deo: fluctusque verendos
Classibus, exigua sperat superare carina.

Soluerat armorum fessas nox languida curas:
Parta quies miseris, in quorum pectora somno 505
Dat vires fortuna minor: iam castra silebant:
Tertia iam vigiles commouerat hora secundos,

Caesar sollicito per vasta silentia gressu
Vix famulis audenda parat: cunctisque relictis,
Sola placet Fortuna comes. Tentoria postquam 510
Egressus, vigilum somno cedentia membra
Transsiluit, questus tacite quod fallere posset;
Litora curua legit, primisque inuenit in vndis
Rupibus exesis haerentem fune carinam.
Rectorem, dominumque ratis secura tenebat 515
Haud procul inde domus, non vllo robore fulta,
Sed sterili iunco, cannaque intexta palustri,
Et latus inuersa nudum munita phaselo.
Haec Caesar bis terque manu quassantia tectum
Limina commouit: molli quum surgit Amyclas, 520
Quem dabat alga, toro. „ Quisnam mea naufra-
gus, inquit,
Tecta petit? aut quem nostrae Fortuna coegit
Auxilium sperare casae? „ sic fatus, ab alto
Aggere, iam tepidae sublato fune fauillae,
Scintillam tenuem commotos pauit in ignes: 525
Securus belli: praedam ciuilibus armis
Scit non esse casas. O vitae tuta facultas
Pauperis, angustique laris! o munera nondum

Intellecta deum! quibus hoc contingere templis,
Aut potuit muris, nullo trepidare tumultu 530
Caesarea pulsante manu? tum poste reclusa,
Dux ait: ,, Exspecta votis maiora modestis,
Spesque tuas laxa, iuuenis: si iussa secutus
Me vehis Hesperiam, non vltra cuncta carinae
Debebis, manibusue inopem duxisse senectam. 535
Ne cessa praebere deo tua fata volenti
Angustos opibus subitis implere Penates. ,,
Sic fatur. quamquam plebeio tectus amictu,
Indocilis priuata loqui. Tum pauper Amyclas:
,, Multa quidem prohibent nocturno credere ponto.
Nam sol non rutilas deduxit in aequora nubes, 541
Concordesque tulit radios: Noton altera Phoebi,
Altera pars Borean diducta luce vocabat.
Orbe quoque exhaustus medio, languensque recessit,
Spectantes oculos infirmo lumine passus. 545
Lunaque non gracili surrexit lucida cornu,
Aut orbis medii puros exesa recessus:
Nec duxit recto tenuata cacumina cornu,
Ventorumque notam rubuit: tum lurida pallens
Ora tulit, vultu sub nubem tristis itura. 550

Sed mihi nec motus nemorum, nec litoris ictus,
Nec placet incertus, qui prouocat aequora, Delphin.
Aut siccum quod mergus amat: quodque ausa volare
Ardea sublimis pennae confisa natanti:
Quodque caput spargens vndis, velut occupet imbrem, 555
Instabili gressu metitur litora cornix.
Sed si magnarum poscunt discrimina rerum,
Haud dubitem praebere manus: vel litora tangam
Iussa, vel hoc potius pelagus, flatusque negabunt.,,
Haec fatur, soluensque ratem dat carbasa ventis: 560
Ad quorum motus non solum lapsa per altum
Aera dispersos traxere cadentia sulcos
Sidera: sed summis etiam quae fixa tenentur
Astra polis, sunt visa quati. Niger inficit horror
Terga maris: longo per multa volumina tractu 565
Aestuat vnda minax, flatusque incerta futuri:
Turbida testantur conceptos aequora ventos.
Tunc rector trepidae fatur ratis: ,, Adspice saeuum
Quanta paret pelagus: Zephyros intendat, an Euros,
Incertum est: puppim dubius ferit vndique pontus,
Nubibus, & coelo Notus est: si murmura ponti 571

Consulimus, Cori verrent mare. Gurgite tanto,
Nec ratis Hesperias tanget, nec naufragus oras.
Desperare viam, & vetitos conuertere cursus
Sola salus. Liceat vexata litora puppe 575
Prendere, ne longe nimium sit proxima tellus.,,
Fisus cuncta sibi cessura pericula Caesar,
,, Sperne minas, inquit, pelagi, ventoque furenti
Trade sinus. Italiam si coelo auctore recusas,
Me pete. Sola tibi caussa est, ac iusta timoris, 580
Vectorem non nosse tuum, quem numina numquam
Destituunt, de quo male tunc Fortuna meretur,
Quum post vota venit. Medias perrumpe procellas
Tutela secure mea. Coeli iste fretique,
Non puppis nostrae labor est: hanc Caesare pressam
A fluctu defendet onus. Nec longa furori 586
Ventorum saeuo dabitur mora: proderit vndis
Ista ratis. Ne flecte manus: fuge proxima velis
Litora: tum Calabro portu te crede potitum,
Quum iam non poterit puppi, nostraeque saluti 590
Altera terra dari. Quid tanta strage paretur
Ignoras? quaerit pelagi, coelique tumultu
Quod praestet Fortuna mihi. ,, Non plura locuto

Auulſit laceros, percuſſa puppe, rudentes
Turbo rapax, fragilemque ſuper volitantia malum 595
Vela tulit: ſonuit victis compagibus alnus.
Inde ruunt toto concita pericula mundo.
Primus ab Oceano caput exeris Atlanteo,
Core, mouens aeſtus: iam te tollente furebat
Pontus, & in ſcopulos totas erexerat iras. 600
Occurrit gelidus Boreas, pelagusque retundit:
Et dubium pendet, vento cui concidat, aequor.
Sed Scythici vicit rabies Aquilonis, & vndas
Torſit, & abſtruſas penitus vada fecit arenas.
Nec perfert pontum Boreas ad ſaxa, ſuumque 605
In fluctus Cori frangit mare: motaque poſſunt
Aequora ſubductis etiam concurrere ventis.
Non Euri ceſſaſſe minas: non imbribus atrum
Aeolii iacuiſſe Noton ſub carcere ſaxi
Crediderim: cunctos ſolita de parte ruentes 610
Defendiſſe ſuas violento turbine terras,
Sic pelagus manſiſſe loco. Nec parua procellis
Aequora rapta ferunt: Aegeas tranſit in vndas
Tyrrhenum: ſonat Ionio vagus Hadria ponto.
A, quoties fruſtra pulſatos aequore montes 615

Obruit illa dies! quam celſa cacumina peſſum
Tellus victa dedit! non illo litore ſurgunt
Tam validi fluctus, alioque ex orbe voluti
A magno venere mari, mundumque coercens
Monſtriferos agit vnda ſinus. Sic rector Olympi 620
Cuſpide fraterna laſſatum in ſaecula fulmen
Adiuuit, regnoque acceſſit terra ſecundo,
Quum mare conuoluit gentes, quum litora Tethys
Noluit vlla pati, coelo contenta teneri.
Nunc quoque tanta maris moles creuiſſet in aſtra, 625
Ni ſuperum rector preſſiſſet nubibus vndas.
Non coeli nox illa fuit: latet obſitus aer
Infernae ſqualore domus, nimbisque grauatus
Deprimitur fluctusque in nubibus accipit imbrem.
Lux etiam metuenda perit, nec fulgura currunt 630
Clara, ſed obſcurum nimboſus diſſilit aer.
Tunc ſuperum conuexa tremunt, atque arduus axis
Inſonuit, motaque poli compage laborant.
Extimuit natura chaos: rupiſſe videntur
Concordes elementa moras, rurſusque redire 635
Nox manes mixtura deis. Spes vna ſalutis,
Quod tanta mundi nondum periere ruina.

Quantus Leucadio placidus de vertice pontus
Despicitur; tantum nautae videre trementes
Fluctibus e summis praeceps mare: quumque tumentes 640
Rursus hiant vndae, vix eminet aequore malus.
Nubila tanguntur velis, & terra carina.
Nam pelagus, qua parte sedet, non celat arenas:
Exhaustum in cumulos, omnisque in fluctibus vnda est.
Artis opem vicere metus: nescitque magister 645
Quam frangat, cui cedat aquae. Discordia ponti
Succurrit miseris, fluctusque euertere puppim
Non valet in fluctus: victum latus vnda repellens
Erigit, atque omni surgit ratis ardua vento.
Non humilem Sasona vadis, non litora curuae 650
Thessaliae saxosa pauent, oraeque malignos
Ambraciae portus: scopulosa Ceraunia nautae
Summa timent. Credit iam digna pericula Caesar
Fatis esse suis. „ Tantusne euertere, dixit,
Me superis labor est: parua quem puppe sedentem
Tam magno petiere mari? si gloria leti 656
Est pelago donata mei, bellisque negamur;
Intrepidus, quamcumque datis mihi numina, mortem

Accipiam. Licet ingentes abruperit actus
Festinata dies fatis; sat magna peregi. 660
Arctoas domui gentes: inimica subegi
Arma metu: vidit Magnum mihi Roma secundum.
Iussa plebe tuli fasces per bella negatos.
Nulla meis aberit titulis Romana potestas,
Nec sciet hoc quisquam, nisi tu, quae sola meorum 665
Conscia votorum es, me, quamuis plenus honorum,
Et dictator eam Stygias, & consul ad vmbras,
Priuatum, Fortuna, mori. Mihi funere nullo
Est opus, o superi: lacerum retinete cadauer
Fluctibus in mediis: desint mihi busta, rogusque, 670
Dum metuar semper, terraque exspecter ab omni. ,,
Haec fatum decimus, dictu mirabile, fluctus
Inualida cum puppe leuat; nec rursus ab alto
Aggere deiecit pelagi, sed pertulit vnda,
Scruposisque angusta vacant vbi litora saxis, 675
Imposuit terrae. Pariter tot regna, tot vrbes
Fortunamque suam, tacta tellure, recepit.

Sed non tam remeans Caesar iam luce propinqua,
Quam tacita sua castra fuga, comitesque fefellit.
Circumfusa duci fleuit, gemituque suorum, 680

Et non ingratis inceſſit turba querelis.
„ Quo te dure tulit virtus temeraria Caeſar?
Aut quae nos viles animas in fata relinquens,
Inuitis ſpargenda dabas tua membra procellis?
Quum tot in hac anima populorum vita, ſalusque 685
Pendeat, & tantus caput hoc ſibi fecerit orbis,
Saeuitia eſt voluiſſe mori. Nullusne tuorum
Emeruit comitum, fatis non poſſe ſuperſtes
Eſſe tuis? quum te raperet mare, corpora ſegnis 689
Noſtra ſopor tenuit. Pudet, heu! tibi cauſſa petendae
Haec fuit Heſperiae, viſum eſt quod mittere quemquam
Tam ſaeuo crudele mari. Sors vltima rerum
In dubios caſus, & prona pericula mortis
Praecipitare ſolet. Mundi iam ſumma tenentem
Permiſiſſe mari! tantum quid numina laſſas? 695
Sufficit ad belli ſummam fauor iſte, laborque
Fortunae, quod te noſtris impegit arenis?
Hinc vſus placuere deum, non rector vt orbis,
Nec dominus rerum, ſed felix naufragus eſſes?„
Talia iactantes, diſcuſſa nocte, ſerenus 700
Oppreſſit cum ſole dies, feſſumque tumentes

Compoſuit pelagus, ventis patientibus, vndas.
Nec non Heſperii laſſatum fluctibus aequor
Vt videre duces, purumque inſurgere coelo
Fracturum pelagus Borean, ſoluere carinas, 705
Quas ventus, ductaeque pari moderamine dextrae
Permixtas habuere diu: latumque per aequor,
Vt terreſtre, coit, conſertis puppibus, agmen.
Sed nox ſaeua modum venti, velique tenorem
Eripuit nautis, excuſſitque ordine puppes. 710
Strymona ſic gelidum, bruma pellente, relinquunt
Poturae te, Nile, grues, primoque volatu
Effingunt varias, caſu monſtrante, figuras.
Mox vbi percuſſit tenſas Notus altior alas:
Confuſos temere inmixtae glomerantur in orbes, 715
Et turbata perit diſperſis littera pennis.
Quum primum redeunte die violentior aer
Puppibus incubuit, Phoebeo concitus ortu,
Praetereunt fruſtra tentati litora Liſſi,
Nymphaeumque tenent, nudas Aquilonibus vndas 720
Succedens Boreae iam portum fecerat Auſter.
Vndique collatis in robur Caeſaris armis,
Summa videns duri Magnus diſcrimina Martis

Iam castris instare suis: seponere tutum
Coniugii decreuit onus, Lesboque remotam 725
Te procul a saeui strepitu Cornelia belli
Occulere. Heu quantum mentes dominatur in aequas
Iusta Venus! dubium, trepidumque in proelia, Magne,
Te quoque fecit amor: quod nolles stare sub ictu
Fortunae, quo mundus erat, Romanaque fata, 730
Coniux sola fuit. Mentem iam verba parata
Destituunt, blandaeque iuuat ventura trahentem
Indulgere morae, & tempus subducere fatis.
Nocte sub extrema, pulso torpore quietis,
Dum fouet amplexu grauidum Cornelia curis 735
Pectus, & auersi petit oscula grata mariti:
Humentes mirata genas, percussaque caeco
Vulnere, non audet flentem deprendere Magnum.
Ille gemens: „Non nunc, vita mihi dulcior, inquit,
Quum taedet vitae, laeto sed tempore, coniux, 740
Venit moesta dies, & quam minimumque, parumque,
Distulimus: iam totus adest in proelia Caesar.
Cedendum est bellis: quorum tibi tuta latebra
Lesbos erit, desiste preces tentare: negaui

Iam mihi: non longos a me patiere recessus. 745
Praecipites aderunt casus: properante ruina,
Summa cadunt. Satis est audisse pericula Magni.
Meque tuus decepit amor, ciuilia bella
Si spectare potes. Nam me iam, Marte parato,
Securos cepisse pudet cum coniuge somnos, 750
Eque tuo, miserum quatiunt quum classica mundum,
Surrexisse sinu. Vereor ciuilibus armis
Pompeium nullo tristem committere damno.
Tutior interea populis, & tutior omni
Rege, late, positamque procul fortuna mariti 755
Non tota te mole premat. Si numina nostras
Impulerint acies, maneat pars optima Magni;
Sitque mihi, si fata premunt, victorque cruentus,
Quo fugisse velim. „ Vix tantum infirma dolorem
Cepit, & adtonito cesserunt pectore sensus. 760
Tandem vix moestas potuit proferre querelas:
„ Nil mihi de fatis thalami, superisque relictum est,
Magne, queri: nostros non rumpit funus amores,
Nec diri fax summa rogi: sed sorte frequenti,
Plebeiaque nimis careo dimissa marito, 765

Hoſtis ad aduentum rumpamus foedera taedae:
Placemus ſocerum. Sic eſt tibi cognita, Magne,
Noſtra fides? credisne aliquid mihi tutius eſſe,
Quam tibi? non olim caſu pendemus ab vno?
Fulminibus me ſaeue iubes, tantaeque ruinae 770
Abſentem praeſtare caput? ſecura videtur
Sors tibi, quum facias etiam nunc vota, periſſe?
Vt nolim ſeruire malis, ſed morte parata,
Te ſequar ad manes; feriat dum moeſta remotas
Fama procul terras, viuam tibi nempe ſuperſtes. 775
Adde, quod adſueſcis fatis, tantumque dolorem
Crudelis me ferre doces. Ignoſce fatenti:
Poſſe pati, timeo. Quod ſi ſunt vota, deisque
Audior, euentus rerum ſciet vltima coniux.
Sollicitam rupes, iam te victore, tenebunt, 780
Et puppim, quae fata feret tam laeta, timebo.
Nec ſoluent audita metus mihi proſpera belli,
Quum vacuis proiecta locis a Caeſare poſſim
Vel fugiente capi. Noteſcent litora clari
Nominis exſilio, poſitaque ibi coniuge Magni, 785
Quis Mitylenaeas poterit neſcire latebras?

Hoc precor extremum, ſi nil tibi victa relinquunt
Tutius arma fuga, quum te commiſeris vndis,
Quolibet infauſtam potius deflecte carinam:
Litoribus quaerere meis. „ Sic fata, relictis 790
Exſiluit ſtratis amens, tormentaque nulla
Vult differre mora. Non moeſti pectora Magni
Suſtinet amplexu dulci, non colla tenere:
Extremusque perit tam longi fructus amoris:
Praecipitantque ſuos luctus (neuterque recedens 795
Suſtinuit dixiſſe, vale) vitamque per omnem
Nulla fuit tam moeſta dies. Nam cetera damna
Durata iam mente malis, firmaque tulerunt.
Labitur infelix, manibusque excepta ſuorum
Fertur ad aequoreas, ac ſe proſternit, arenas, 800
Litora & ipſa tenet, tandemque illata carinae eſt.
Non ſic infelix patriam, portusque reliquit
Heſperios, ſaeui premerent quum Caeſaris arma.
Fida comes Magni vadit duce ſola relicto,
Pompeiumque fugit. Quae nox ſibi proxima venit,
Inſomnis. Viduo tum primum frigida lecto, 806
Atque inſueta quies vni, nudumque marito

Non haerente latus. Somno quam ſaepe grauata
Deceptis vacuum manibus complexa cubile eſt,
Atque oblita fugae quaeſiuit nocte maritum! 810
Nam, flamma quamuis tacitas vrguente medullas,
Non iuuat in toto corpus iactare cubili:
Seruatur pars illa tori. Caruiſſe timebat
Pompeio: ſed non ſuperi tam laeta parabant.
Inſtabat, miſerae Magnum quae redderet hora. 815

M. ANNAEI LVCANI
CIVILIS BELLI
SIVE
PHARSALIAE
LIBER VI.

ARGVMENTVM

Sextus coniunctis hostes prope sistere castris
Edocet, & longis septos a Caesare claustris.
Hinc lue, siue fame confectos narrat vtrosque,
Proelia miscendi pertaesos immemoresque.
Hinc Pompeianos septis erumpere nisos,
Vnius virtute viri in sua terga recisos.
Caesar in angusto fortunam passus amaram,
Transit in Emathiam fatis ad bella paratam.
Illo Pompeius agitatus turbine mentis,
Castra sibi statuit magicae prope moenia gentis,
Quarum responsis inhians secordia Sexti
Infera monstra videns valuit nil prendere certi.

Postquam castra duces, pugnae iam mente propinqui,
Imposuere iugis, admotaque comminus arma,

Parque ſuum videre dei, capere omnia Caeſar
Moenia Graiorum ſpernit, Martemque ſecundum
Iam niſi de genero fatis debere recuſat. 5
Funeſtam mundo votis petit omnibus horam,
In caſum quae cuncta ferat. Placet alea fati
Alterutrum merſura caput. Ter collibus omnes
Explicuit turmas, & ſigna minantia pugnam,
Teſtatus Latiae numquam ſe deeſſe ruinae. 10
Vt videt ad nullos exciri poſſe tumultus
In pugnam generum, clauſo ſed fidere vallo,
Signa mouet, tectusque via dumoſa per arua
Durrhachii praeceps rapiendas tendit ad arces.
Hoc iter aequoreo praecepit limite Magnus, 15
Quemque vocat collem Taulantius incola Petram,
Inſedit caſtris, Ephyreaque moenia ſeruat,
Defendens tutam vel ſolis turribus vrbem.
Non opus hanc veterum, nec moles ſtructa tuetur,
Humanusque labor, facilis, licet ardua tollat, 20
Cedere vel bellis, vel cuncta mouentibus annis.
Sed munimen habet nullo quaſſabile ferro,
Naturam, ſedemque loci. Nam clauſa profundo
Vndique, & illiſum ſcopulis reuomentibus aequor,

Exiguo debet, quod non eſt inſula, colli. 25
Terribiles ratibus ſuſtentant moenia cautes,
Ioniumque furens rabido quum tollitur Auſtro,
Templa, domusque quatit, ſpumatque in culmina pontus.

Hic auidam belli rapuit ſpes improba mentem
Caeſaris, vt vaſtis diffuſum collibus hoſtem 30
Cingeret ignarum, ducto procul aggere valli.
Metatur terras oculis: nec ceſpite tantum
Contentus fragili ſubitos adtollere muros,
Ingentes cautes, auulſaque ſaxa metallis,
Graiorumque domus, direptaque moenia transfert. 35
Exſtruitur, quod non aries impellere ſaeuus,
Quod non vlla queat violenti machina belli.
Franguntur montes, planumque per ardua Caeſar
Ducit opus: pandit foſſas, turritaque ſummis
Diſponit caſtella iugis, magnoque receſſu 40
Amplexus fines, ſaltus, nemoroſaque tesqua,
Et ſiluas, vaſtasque feras indagine claudit.
Non deſunt campi, non deſunt pabula Magno,
Caſtraque Caeſareo circumdatus aggere mutat.
Flumina tot curſus illic exorta fatigant, 45

Illic mersa suos: operumque vt summa reuisat,
Defessus Caesar mediis intermanet agris.
Nunc vetus Iliacos adtollat fabula muros,
Adscribatque deis: fragili circumdata testa
Moenia mirentur refugi Babylonia Parthi. 50
En! quantum Tigris, quantum celer ambit Orontes,
Assyriis quantum populis telluris Eoae
Sufficit in regnum, subitum, bellique tumultu
Raptum clausit opus. Tanti periere labores.
Tot potuere manus adiungere Seston Abydo, 55
Ingestoque solo Phryxeum elidere pontum,
Aut Pelopis latis Ephyren abrumpere regnis,
Et ratibus longae flexus donare Maleae,
Aut aliquem mundi, quamuis natura negasset,
In melius mutare locum. Coit area belli: 60
Hic alitur sanguis terras fluxurus in omnes,
Hic & Thessaliae clades, Libyaeque tenentur.
Aestuat angusta rabies ciuilis arena.

Prima quidem surgens operum structura fefellit
Pompeium: veluti mediae qui tutus in aruis 65
Sicaniae rapidum nescit latrare Pelorum:
Aut vaga quum Tethys, Rutupinaque litora feruent,

Vnda Caledonios fallit turbata Britannos.
Vt primum vasto septas videt aggere terras:
Ipse quoque a tuta deducens agmina petra 70
Diuersis spargit tumulis, vt Caesaris arma
Laxet, & effuso claudentem milite tendat.
Ac tantum septi vallo sibi vindicat agri,
Parua Mycenaeae quantum sacrata Dianae
Distat ab excelsa nemoralis Aricia Roma: 75
Quoque modo Romae praelapsus moenia Thybris
In mare descendit, si nusquam torqueat amnem.
Classica nulla sonant, iniussaque tela vagantur:
Et fit saepe nefas, iaculum tentante lacerto.
Maior cura duces miscendis abstrahit armis. 80
Pompeium exhaustae praebenda ad gramina terrae,
Quae currens adtriuit eques, gradibusque citatis
Vngula frondentem decussit cornea campum.
Belliger adtonsis sonipes diffusus in aruis,
Aduectos quum plena ferant praesepia culmos, 85
Ore nouas poscens moribundus labitur herbas,
Et tremulo medios abrumpit poplite gyros.
Corpora dum soluit tabes, & digerit artus,
Traxit iners coelum fluuidae contagia pestis

Obſcuram in nubem. Tali ſpiramine Neſis 90
Erigit eliſum nebuloſis aera ſaxis,
Antraque letiferi rabiem Typhonis anhelant.
Inde labant populi, coeloque paratior vnda
Omne pati virus durauit viſcera coeno.
Iam riget atra cutis, diſtentaque lumina rumpit: 95
Igneaque in vultus, & ſacro feruida morbo
Peſtis abit, feſſumque caput ſe ferre recuſat.
Iam magis atque magis praeceps agit omnia fatum:
Nec medii dirimunt morbi vitamque, necemque,
Sed languor cum morte venit: turbaque cadentum
Aucta lues, dum mixta iacent incondita viuis 101
Corpora. Nam miſeros vltra tentoria ciues
Spargere funus erat. Tamen hos minuere labores
A tergo pelagus, pulſusque Aquilonibus aer,
Litoraque, & plenae peregrina meſſe carinae. 105
At liber terrae ſpatioſis collibus hoſtis
Aere non pigro, nec inertibus angitur vndis:
Sed patitur ſaeuam, veluti circumdatus arta
Obſidione, famem. Nondum durantibus altam
In ſegetem culmis, cernit miſerabile vulgus 110
In pecudum cecidiſſe cibos, & carpere dumos,

Et morſu ſpoliare nemus, letumque minantes
Vellere ab ignotis dubias radicibus herbas.
Quae mollire queunt flamma, quae frangere ſaxo,
Quaeque per abraſas vtero demittere fauces, 115
Plurimaque humanis ante hoc incognita menſis
Diripiens miles, ſaturum tamen obſidet hoſtem.
Vt primum libuit ruptis euadere clauſtris
Pompeio, cunctasque ſibi permittere terras:
Non obſcura petit latebroſae tempora noctis, 120
Et raptum furto, ſoceri ceſſantibus armis,
Dedignatur iter: laxis exire ruinis
Quaerit, & impulſu turres confringere valli,
Perque omnes gladios, & qua via caede paranda eſt.
Opportuna tamen valli pars viſa propinqui, 125
Qua Minuci caſtella vacant, & confraga denſis
Arboribus dumeta tegunt. Huc puluere nullo
Proditus agmen agit, ſubitusque ad moenia venit.
Tot ſimul e campis Latiae fulſere volucres:
Tot cecinere tubae. Ne quid victoria ferro 130
Deberet, pauor adtonitos confecerat hoſtes.
Quod ſolum valuit virtus, iacuere peremti,
Debuerant quo ſtare loco: qui vulnera ferrent

Iam deerant, & nimbus agens tot tela peribat.
Tum piceos voluunt inmissae lampades ignes: 135
Tum quassae nutant turres, lapsumque minantur:
Roboris impacti crebros vomit agger ad ictus.
Iam Pompeianae celsi super ardua valli
Exierant Aquilae: iam mundi iura patebant.
Quem non mille simul turmis, nec Caesare toto 140
Auferret Fortuna locum, victoribus vnus
Eripuit, vetuitque capi: seque arma tenente,
Ac nondum strato, Magnum vicisse negauit.
Scaeua viro nomen: castrorum in plebe merebat
Ante feras Rhodani gentes: ibi sanguine multo 145
Promotus Latiam longo gerit ordine vitem.
Pronus ad omne nefas, & qui nesciret, in armis
Quam magnum virtus crimen ciuilibus esset.
Hic vbi quaerentes socios iam Marte relicto
Tuta fugae cernit: ,, Quo vos pauor, inquit, adegit
Impius; & cunctis ignotus Caesaris armis? 151
(O famuli turpes, seruum pecus, absque cruore)
Terga datis morti? cumulo vos deesse virorum
Non pudet & bustis, interque cadauera quaeri?
Non ira saltem iuuenes, pietate remota, 155

Stabitis? e cunctis, per quos erumperet hostis,
Nos sumus electi. Non paruo sanguine Magno
Ista dies ierit. Peterem felicior vmbras
Caesaris in vultu. Testem hunc Fortuna negauit:
Pompeio laudante, cadam. Confringite tela 160
Pectoris incursu, iugulisque retundite ferrum.
Iam longinqua petet puluis, sonitusque ruinae,
Securasque fragor concussit Caesaris aures.
Vincimus o socii; veniet, qui vindicet arces,
Dum morimur. „ Mouit tantum vox illa furorem,
Quantum non primo succendunt classica cornu: 166
Mirantesque virum, atque auidi spectare, sequuntur
Scituri iuuenes, numero deprensa, locoque,
An plus quam mortem virtus daret. Ille ruenti
Aggere consistit, primumque cadauera plenis 170
Turribus euoluit, subeuntesque obruit hostes
Corporibus: totaeque viro dant tela ruinae:
Roboraque, & moles hosti seque ipse minatur.
Nunc sude, nunc duro contraria pectora conto
Detrudit muris, & valli summa tenentes 175
Amputat ense manus: caput obterit, ossaque saxo,
Ac male defensum fragili compage cerebrum

Dissipat: alterius flamma crinesque, genasque
Succendit, stridunt oculis ardentibus ignes.
Vt primum cumulo crescente cadauera murum 180
Admouere solo: non segnior extulit illum
Saltus, & in medias iecit super arma cateruas,
Quam per summa rapit celerem venabula pardum.
Tunc densos inter cuneos compressus, & omni
Vallatus bello vincit, quem respicit, hostem. 185
Iamque hebes, & crasso non asper sanguine mucro
(Percussum Scaeuae frangit, non vulnerat, hostem.)
Perdidit ensis opus, frangit sine vulnere membra.
Illum tota premit moles, illum omnia tela:
Nulla fuit non certa manus, non lancea felix, 190
Parque nouum Fortuna videt concurrere, bellum,
Atque virum. Fortis crebris sonat ictibus vmbo,
Et galeae fragmenta cauae compressa perurunt
Tempora: nec quidquam nudis vitalibus obstat
Iam, praeter stantes in summis ossibus hastas. 195

Quid nunc, vesani, iaculis, leuibusque sagittis
Perditis haesuros numquam vitalibus ictus?
Hunc aut tortilibus vibrata phalarica neruis
Obruat, aut vasti muralia pondera saxi:

Hunc aries ferro, balliſtaque limine portae 200
Promoueat. Stat non fragilis pro Caeſare murus,
Pompeiumque tenet. Iam pectora non tegit armis,
Ac veritus credi clipeo, laeuaque vacaſſe,
Aut culpa vixiſſe ſua, tot vulnera belli
Solus obit, denſamque ferens in pectore ſiluam, 205
Iam gradibus feſſis, in quem cadat, eligit hoſtem.
(Par pelagi monſtris. Libycae ſic bellua terrae,)
Sic Libycus denſis elephas oppreſſus ab armis.
Omne repercuſſum ſqualenti miſſile tergo
Frangit, & haerentes mota cute diſcutit haſtas: 210
Viſcera tuta latent penitus, citraque cruorem
Confixae ſtant tela ferae: tot facta ſagittis,
Tot iaculis, vnam non explent vulnera mortem.
Dictaea procul ecce manu Gortynis arundo
Tenditur in Scaeuam, quae voto certior omni 215
In caput, atque oculi laeuum deſcendit in orbem.
Ille moras ferri, neruorum & vincula rumpit,
Adfixam vellens oculo pendente ſagittam
Intrepidus, telumque ſuo cum lumine calcat.
Pannonis haud aliter poſt ictum ſaeuior vrſa, 220
Quum iaculum parua Libys amentauit habena,

Se rotat in vulnus: telumque irata receptum
Impetit, & secum fugientem circumit hastam.
Perdiderat vultum rabies: stetit imbre cruento
Informis faciem: laetus fragor aethera pulsat 225
Victorum: maiora viris e sanguine paruo
Gaudia non faceret conspectum in Caesare vulnus.
Ille tegens alta suppressum mente furorem
Mitis, & a vultu penitus virtute remota,
„ Parcite, ait, ciues: procul hinc auertite bellum.
Collatura meae nil iam sunt vulnera morti: 231
Non eget ingestis, sed vulsis pectore telis.
Tollite, & in Magni viuentem ponite castris:
Hoc vestro praestate duci: sit Scaeua relicti
Caesaris exemplum potius, quam mortis honestae. „
Credidit infelix simulatis vocibus Aulus, 236
Nec vidit recto gladium mucrone prementem:
Membraque captiui pariter laturus, & arma,
Fulmineum mediis excepit faucibus ensem.
Incaluit virtus: atque vna caede refectus 240
„ Soluat, ait, poenas, Scaeuam quicumque subactum
Sperauit: pacem gladio si quaerit ab isto
Magnus, adorato submittat Caesare signa.

An ſimilem veſtri, ſegnemque ad fata putatis?
Pompeii vobis minor eſt, cauſſaeque ſenatus, 245
Quam mihi mortis amor. „ Simul haec effatur, & altus
Caeſareas puluis teſtatur adeſſe cohortes.
Dedecus hic belli Magno, crimenque remiſit,
Ne ſolum totae fugerent te, Scaeua, cateruae.
Subducto qui Marte ruis: nam ſanguine fuſo 250
Vires pugna dabat. Labentem turba ſuorum
Excipit, atque humeris defectum imponere gaudet:
Ac veluti incluſum perfoſſo in pectore numen,
Et viuam magnae ſpeciem virtutis adorant:
Telaque confixis certant euellere membris, 255
Exornantque deos, ac nudum pectora Martem
Armis, Scaeua, tuis. Felix hoc nomine famae
Si tibi durus Iber, aut ſi tibi terga dediſſent
Cantaber exiguis, aut longis Teutonus armis.
Non tu bellorum ſpoliis ornare Tonantis 260
Templa potes, non tu laetis vlulare triumphis.
Infelix, quanta dominum virtute paraſti!

Nec magis hac Magnus caſtrorum parte repulſus
Intra clauſtra piger, dilato Marte, quieuit,

Quam mare lassatur, quum se tollentibus Euris 265
Frangentem fluctus scopulum ferit, aut latus alti
Montis adest, seramque sibi parat vnda ruinam.
Hinc vicina petens placido castella profundo
Incursu gemini Martis rapit: armaque late
Spargit, & effuso laxat tentoria campo: 270
Mutandaeque iuuat permissa licentia terrae.
Sic pleno Padus ore tumens super aggere tutas
Excurrit ripas, & totos concutit agros:
Succubuit si qua tellus, cumulumque furentem
Vndarum non passa, ruit: tunc flumine toto 275
Transit, & ignotos aperit sibi gurgite campos.
Illos terra fugit dominos: his rura colonis
Accedunt, donante Pado. Vix proelia Caesar
Senserat, elatus specula quae prodidit ignis.
Inuenit impulsos presso iam puluere muros: 280
Frigidaque vt veteris deprendit signa ruinae;
Accendit pax ipsa loci, mouitque furorem
Pompeiana quies, &, victo Caesare, somnus.
Ire vel in clades properat, dum gaudia turbet.
Torquato ruit inde minax: qui Caesaris arma 285
Segnius haud vidit, quam malo nauta tremente

Omnia Circeae ſubducit vela procellae.
Agminaque interius muro breuiore recepit,
Denſius vt parua diſponeret arma corona.
Tranſierat primi Caeſar munimina valli, 290
Quum ſuper e totis inmiſit collibus agmen,
Effuditque acies obſeptum Magnus in hoſtem.
Non ſic Aetnaeis habitans in vallibus horret
Enceladum, ſpirante Noto, quum tota cauernas
Egerit, & torrens in campos defluit Aetna: 295
Caeſaris vt miles glomerato puluere victus
Ante aciem, caeci trepidus ſub nube timoris
Hoſtibus occurrit fugiens, inque ipſa pauendo
Fata ruit. Totus mitti ciuilibus armis
Vsque vel in pacem potuit cruor: ipſe furentes 300
Dux tenuit gladios. Felix ac libera, legum
Roma fores, iurisque tui, viciſſet in illo
Si tibi Sulla loco. Dolet heu, ſemperque dolebit,
Quod ſcelerum, Caeſar, prodeſt tibi ſumma tuorum
Cum genero pugnaſſe pio. Pro, triſtia fata! 305
Non Vticae Libye clades, Hiſpania Mundae
Fleſſet, & infando pollutus ſanguine Nilus
Nobilius Phario geſtaſſet rege cadauer:

Nec Iuba Marmaricas nudus pressisset arenas,
Poenorumque vmbras placasset sanguine fuso 310
Scipio: nec sancto caruisset vita Catone.
Vltimus esse dies potuit tibi, Roma, malorum:
Exire e mediis potuit Pharsalia fatis.

Deserit aduerso possessam numine sedem
Caesar, & Emathias lacero petit agmine terras. 315
Arma secuturum soceri, quacumque fugasset,
Tentauere suo comites deuertere Magnum
Hortatu: patrias sedes, atque hoste carentem
Ausoniam peteret. „ Numquam me Caesaris, inquit,
Exemplo reddam patriae, numquamque videbit 320
Me nisi dimisso redeuntem milite Roma.
Hesperien potui, motu surgente, tenere,
Si vellem patriis aciem committere templis,
Ac medio pugnare foro. Dum bella relegem,
Extremum Scythici transcendam frigoris orbem, 325
Ardentesque plagas. Victor tibi, Roma, quietem
Eripiam, qui, ne premerent te proelia, fugi?
A potius, bello ne quid patiaris in isto,
Te Caesar putet esse suam. „ Sic fatus, in ortus
Phoebeos conuertit iter, terraeque secutus 330

Deuia, qua vaſtos aperit Candauia ſaltus,
Contigit Emathiam, bello quam fata parabant.
Theſſaliam, qua parte diem brumalibus horis
Adtollit Titan, rupes Oſſaea coercet.
Quum per ſumma poli Phoebum trahit altior aeſtas,
Pelion opponit radiis naſcentibus vmbras. 336
At medios ignes coeli, rapidique Leonis
Solſtitiale caput nemoroſus ſubmouet Othrys.
Excipit auerſos Zephyros & Iapyga Pindus,
Et maturato praecidit veſpere lucem. 340
Nec metuens imi Borean habitator Olympi
Lucentem totis ignorat noctibus Arcton.
Hos inter montes media qui valle premuntur,
Perpetuis quondam latuere paludibus agri:
Flumina dum retinent campi, nec peruia Tempe 345
Dant aditus pelagi: ſtagnumque implentibus vnum
Creſcere curſus erat. Poſtquam diſceſſit Olympo
Herculea grauis Oſſa manu, ſubitaeque ruinam
Senſit aquae Nereus: melius manſura ſub vndis,
Emathis aequorei regnum Pharſalos Achillis 350
Eminet, &, prima Rhoeteia litora pinu
Quae tetigit, Phylace, Pteleonque, & Dotion ira

Flebile Pieridum; Trachin, pretioque nefandae
Lampados Herculeis fortis Melibaea pharetris:
Atque olim Lariſſa potens: vbi nobile quondam 355
Nunc ſuper Argos arant: veteres vbi fabula Thebas
Monſtrat Echionias: vbi quondam Pentheos exſul
Colla, caputque ferens ſupremo tradidit igni,
Queſta, quod hoc ſolum nato rapuiſſet Agaue.
Ergo abrupta palus multos diſceſſit in amnes. 360
Purus in occaſus, parui ſed gurgitis, Aeas
Ionio fluit inde mari: nec fortior vndis
Labitur aueċtae pater Iſidis, & tuus, Oeneu,
Pene gener craſſis oblimat Echinadas vndis:
Et Meleagream maculatus ſanguine Neſſi 365
Euenos Calydona ſecat. Ferit amne citato
Maliacas Spercheos aquas: & flumine puro
Irrigat Amphryſos famulantis paſcua Phoebi.
Quique nec humentes nebulas, nec rore madentem
Aera, nec tenues ventos ſuſpirat Anauros. 370
Et quisquis pelago per ſe non cognitus amnis
Peneo donauit aquas. It gurgite rapto
Apidanos: numquamque celer, niſi mixtus, Enipeus,
Accipit Aſopos curſus, Phoenixque, Melasque.

Solus in alterius nomen quum venerit vndae, 375
Defendit Titarefos aquas, lapfusque fuperne
Gurgite Penei pro ficcis vtitur aruis.
Hunc fama eft Stygiis manare paludibus amnem,
Et capitis memorem, fluuii contagia vilis
Nolle pati, fuperumque fibi feruare timorem. 380
Vt primum emiffis patuerunt amnibus arua,
Pinguis Boebicio difceffit vomere fulcus:
Mox Lelegum dextra preffum defcendit aratrum.
Aeolidae, Dolopesque folum rupere coloni,
Et Magnetes equis, Minyae gens cognita remis. 385
Illic femiferos Ixionidas Centauros
Foeta Pelethroniis nubes effudit in antris.
Afpera te Pholoes frangentem, Monyche, faxa,
Teque fub Oetaeo torquentem vertice vulfas
Rhoete ferox, quas vix Boreas euerteret, ornos: 390
Hofpes & Alcidae magni Phole: teque per amnem
Improbe Lernaeas vector paffure fagittas:
Teque fenex Chiron, gelido qui fidere fulgens
Impetis Aemonio maiorem Scorpion arcu.
Hac tellure feri micuerunt femina Martis. 395
Primus ab aequorea percuffis cufpide faxis

Theſſalicus ſonipes bellis feralibus omen
Exſiluit; primus chalybem, frenosque momordit,
Spumauitque nouis Lapithae domitoris habenis.
Prima fretum ſcindens Pagăſaeo litore pinus 400
Terrenum ignotas hominem proiecit in vndas.
Primus Theſſalicae rector telluris Itonos
In formam calidae percuſſit pondera maſſae,
Fudit & argentum flammis, aurumque moneta
Fregit, & inmenſis coxit fornacibus aera. 405
Illic, quod populos ſcelerata impegit in arma,
Diuitias numerare datum eſt. Hinc maxima ſerpens
Deſcendit Python, Cyrrhaeaque fluxit in arua:
Vnde & Theſſalicae veniunt ad Pythia laurus.
Impius hinc prolem ſuperis inmiſit Aloeus, 410
Inſeruit celſis prope ſe quum Pelion aſtris,
Sideribusque vias incumbens abſtulit Oſſa.

Hac vbi damnata fatis tellure locarunt
Caſtra duces; cunctos belli praeſaga futuri
Mens agitat, ſummique grauem diſcriminis horam
Aduentare palam eſt, propius iam fata moueri 416
Degeneres trepidant animi, peioraque verſant.
Ad dubios pauci, praeſumto robore, caſus

Spemque metumque ferunt. Turbae ſed mixtus inerti
Sextus erat, Magno proles indigna parente, 420
Qui mox Scyllaeis exſul graſſatus in vndis,
Polluit aequoreos Siculus pirata triumphos.
Qui ſtimulante metu fati praenoſcere curſus,
Impatiensque morae, venturisque omnibus aeger;
Non tripodas Deli, non Pythia conſulit antra, 425
Nec quaeſiſſe libet, primis quid frugibus altrix
Aere Iouis Dodona ſonet, quis noſcere fibra
Fata queat, quis prodat aûes, quis fulgura coeli
Seruet & Aſſyria ſcrutetur ſidera cura,
Aut ſi quid tacitum, ſed fas, erat. Ille ſupernis 430
Deteſtanda deis ſaeuorum arcana magorum
Nouerat, & triſtes ſacris feralibus aras,
Vmbrarum, Ditisque fidem: miſeroque liquebat,
Scire parum ſuperos. Vanum, ſaeuumque furorem
Adiuuat ipſe locus, vicinaque moenia caſtris 435
Haemonidum, ficti quas nulla licentia monſtri
Tranſierit, quarum, quidquid non creditur, ars eſt.
Theſſala quin etiam tellus herbasque nocentes
Rupibus ingenuit, ſenſuraque ſaxa canentes
Arcanum ferale Magos. Ibi plurima ſurgunt 440

Vim factura deis. Et terris hofpita Colchis
Legit in Haemoniis, quas non aduexerat herbas.
Impia tot populis, tot furdas gentibus aures
Coelicolum dirae conuertunt carmina gentis.
Vna per aethereos exit vox illa receffus, 445
Verbaque ad inuitum perfert cogentia numen,
Quod non cura poli, coelique volubilis vmquam
Aduocat. Infandum tetigit quum fidera murmur,
Tum Babilon Perfea licet, fecretaque Memphis
Omne vetuftorum foluat penetrale Magorum: 450
Abducit fuperos alienis Theffalis aris.
Carmine Theffalidum dura in praecordia fluxit
Non fatis addictus amor: flammisque feueri
Illicitis arfere fenes. Nec noxia tantum
Pocula proficiunt: aut quum turgentia fucco 455
Frontis amaturae fubducunt pignora fetae.
Mens haufti nulla fanie polluta veneni
Excantata perit. Quos non concordia mixti
Adligat vlla tori, blandaeque potentia formae,
Traxerunt torti magica vertigine fili. 460
Ceffauere vices rerum: dilataque longa
Haefit nocte dies: legi non paruit aether.

Torpuit & praeceps audito carmine mundus:
Axibus & rapidis impulſos Iuppiter vrguens
Miratur non ire polos. Nunc omnia complent 465
Imbribus, & calido praeducunt nubila Phoebo:
Et tonat ignaro coelum Ioue. Vocibus isdem
Humentes late nebulas, nimbosque ſolutis
Excuſſere comis. Ventis ceſſantibus, aequor
Intumuit: rurſus vetitum ſentire procellas 470
Conticuit, turbante Noto: puppimque ferentes
In ventum tumuere ſinus. De rupe pependit
Abſciſſa fixus torrens: amnisque cucurrit
Non qua pronus erat. Nilum non extulit aeſtas:
Maeander direxit aquas: Rhodanumque morantem
Praecipitauit Arar: ſubmiſſo vertice montes 476
Explicuere iugum. Nubes ſuſpexit Olympus.
Solibus & nullis Scythiae, quum bruma rigeret,
Dimaduere niues. Impulſam ſidere Tethyn
Repulit Haemonium, defenſo litore, carmen. 480
Terra quoque inmoti concuſſit ponderis axes,
Et medium vergens titubauit niſus in orbem.
Tantae molis onus percuſſum voce receſſit,
Proſpectumque dedit circumlabentis Olympi.

Omne potens animal leti, genitumque nocere, 485
Et pauet Haemonias, & mortibus inſtruit artes.
Has auidae tigres, & nobilis ira leonum
Ore fouent blando: gelidos his explicat orbes,
Inque pruinoſo coluber diſtenditur aruo.
Viperei coeunt, abrupto corpore, nodi: 490
Humanoque cadit ſerpens adflata veneno.

Quis labor hic ſuperis, cantus herbasque ſequendi,
Spernendique timor! cuius commercia pacti
Obſtrictos habuere deos?. parere neceſſe eſt,
An iuuat? ignota tantum pietate merentur, 495
An tacitis potuere minis? hoc iuris in omnes
Eſt illis ſuperos, an habent haec carmina certum
Imperioſa deum, qui mundum cogere, quidquid
Cogitur ipſe, poteſt? illic & ſidera primum
Praecipiti deducta polo: Phoebeque ſerena 500
Non aliter, diris verborum obſeſſa venenis,
Palluit, & nigris, terrenisque ignibus arſit,
Quam ſi fraterna prohiberet imagine tellus,
Inſereretque ſuas flammis coeleſtibus vmbras,
Et patitur tantos cantu deprenſa labores 505
Donec ſubpoſitas propior deſpumet in herbas.

Hos ſcelerum ritus, haec dirae carmina gentis
Effera damnarat nimiae pietatis Erichtho,
Inque nouos ritus pollutam duxerat artem.
Illi namque nefas vrbis ſubmittere tecto 510
Aut laribus ferale caput: deſertaque buſta
Incolit, & tumulos expulſis obtinet vmbris,
Grata deis erebi. Coetus audire ſilentum,
Noſſe domos Stygias, arcanaque Ditis operti
Non ſuperi, non vita vetat. Tenet ora profanae 515
Foeda ſitu macies, coeloque ignota ſereno
Terribilis Stygio facies pallore grauatur,
Impexis onerata comis. Si nimbus, & atrae
Sidera ſubducunt nubes, tunc Theſſala nudis
Egreditur buſtis, nocturnaque flamina captat. 520
Semina foecundae ſegetis calcata peruſſit,
Et non letiferas ſpirando perdidit auras.
Nec ſuperos orat, nec cantu ſupplice numen
Auxiliare vocat, nec fibras illa litantes
Nouit: funereas aris imponere flammas 525
Gaudet, & accenſo rapuit quae tura ſepulcro.
Omne nefas ſuperi prima iam voce precantis
Concedunt, carmenque timent audire ſecundum.

Viuentes animas, & adhuc ſua membra regentes,
Infodit buſto: fatis debentibus annos 530
Mors inuita ſubit: peruerſa funera pompa
Rettulit a tumulis: fugere cadauera lectum.
Fumantes iuuenum cineres, ardentiaque oſſa
E mediis rapit illa rogis, ipſamque, parentes
Quam tenuere, facem: nigroque vndantia fumo 535
Feralis fragmenta tori, veſteſque fluentes
Colligit in cineres, & olentes membra fauillas.
Aſt vbi ſeruantur ſaxis, quibus intimus humor
Ducitur, & tracta dureſcunt tabe medullae
Corpora; tunc omnes auide deſaeuit in artus, 540
Inmerſitque manus oculis, gaudetque gelatos
Effodiſſe orbes, & ſiccae pallida rodit
Excrementa manus: laqueum, nodoſque nocentes
Ore ſuo rupit: pendentia corpora carpſit,
Abraſitque cruces: percuſſaque viſcera nimbis 545
Vulſit, & incoctas admiſſo ſole medullas.
Inſertum manibus chalybem, nigramque per artus
Stillantis tabi ſaniem, viruſque coactum
Suſtulit, & neruo morſus retinente pependit.
Et quodcumque iacet nuda tellure cadauer, 550

Ante feras, volucresque ſedet: nec carpere membra
Vult ferro manibusque ſuis, morſusque luporum
Exſpectat, ſiccis raptura e faucibus artus.
(Nec ceſſant a caede manus, ſi ſanguine viuo
Eſt opus, erumpat iugulo qui primus aperto.) 555
Nec refugit caedes, viuum ſi ſacra cruorem,
Extaque funereae poſcunt trepidantia menſae:
Vulnere ſic ventris, non, qua natura vocabat,
Extrahitur partus, calidis ponendus in aris.
Et quoties ſaeuis opus eſt, ac fortibus vmbris, 560
Ipſa facit manes: hominum mors omnis in vſu eſt.
Illa genae florem primaeuo corpore vulſit,
Illa comam laeua morienti abſcidit ephebo.
Saepe etiam caris cognato in funere dira
Theſſalis incubuit membris: atque oſcula figens, 565
Truncauitque caput, compreſſaque dentibus ora
Laxauit: ſiccoque haerentem gutture linguam
Praemordens, gelidis infudit murmura labris,
Arcanumque nefas Stygias mandauit ad vmbras.
Hanc vt fama loci Pompeio prodidit: alta 570
Nocte poli, Titan medium quo tempore ducit
Sub noſtra tellure diem: deſerta per arua

Carpit iter. Fidi ſcelerum, ſuetique miniſtri
Effractos circum tumulos, ac buſta vagati
Conſpexere procul praerupta in caute ſedentem, 575
Qua iuga deuexus Pharſalia porrigit Aemus.
Illa magis, magicisque deis incognita verba
Tentabat, carmenque nouos fingebat in vſus.
Namque timens, ne Mars alium vagus iret in orbem,
Emathis & tellus tam multa caede careret; 580
Pollutos cantu, dirisque venefica ſuccis
Conſperſos, vetuit transmittere bella Philippos,
Tot mortes habitura ſuas, vſuraque mundi
Sanguine: caeſorum truncare cadauera regum
Sperat, & Heſperiae cineres auertere gentis, 585
Oſſaque nobilium, tantosque adquirere manes.
Hic ardor, ſolusque labor, quid corpore Magni
Proiecto rapiat, quos Caeſaris inuolet artus.
Quam prior adfatur Pompeii ignaua propago.
„ O decus Haemonidum, populis quae pandere fata,
Quaeque ſuo ventura potes deuertere curſu, 591
Te precor, vt certum liceat mihi noſcere finem,
Quem belli fortuna parat. Non vltima turbae
Pars ego Romanae, Magni clariſſima proles,

Vel dominus rerum, vel tanti funeris heres. 595
Mens dubiis percussa labat, rursusque parata est
Certos ferre metus. Hoc casibus eripe iuris,
Ne subiti, caecique ruant: vel numina torque,
Vel tu parce deis, & manibus exprime verum.
Elysias resera sedes, ipsamque vocatam, 600
Quos petat e nobis, Mortem mihi coge fateri.
Non humilis labor est: dignum, quod quaerere cures,
Vel tibi, quo tanti praeponderet alea fati. „
Impia vulgatae laetatur nomine famae
Thessalis, & contra: „ Si fata minora moueres, 605
Pronum erat, o iuuenis, quos velles, inquit, in actus,
Inuitos praebere deos. Conceditur arti,
Vnam quum radiis presserunt sidera mortem,
Inseruisse moras: &, quamuis fecerit omnis
Stella senem, medios herbis abrumpimus annos. 610
At simul a prima descendit origine mundi
Caussarum series, atque omnia fata laborant
Si quidquam mutare velis, vnoque sub ictu
Stat mortale genus: tunc, Thessala turba fatemur,
Plus fortuna potest. Sed si praenoscere casus 615
Contentus, facilesque aditus, multique patebunt

Ad verum: tellus nobis, aetherque, chaosque,
Aequoraque, & campi, Rhodopeaque ſaxa loquentur,
Sed pronum, quum tanta nouae ſit copia mortis,
Emathiis vnum campis adtollere corpus, 620
Vt modo defuncti, tepidique cadaueris ora
Plena voce ſonent: nec, membris ſole peruſtis,
Auribus incertum feralis ſtrideat vmbra. „
Dixerat: & noctis geminatis arte tenebris,
Moeſtum tecta caput ſqualenti nube, pererrat 625
Corpora caeſorum, tumulis proiecta negatis.
Continuo fugere lupi, fugere reuulſis
Vnguibus impaſtae volucres, dum Theſſala vatem
Eligit, & gelidas leto ſcrutata medullas
Pulmonis rigidi ſtantes ſine vulnere fibras 630
Inuenit, & vocem defuncto in corpore quaerit.
Fata peremtorum pendent iam multa virorum,
Quem ſuperis reuocaſſe velit. Si tollere totas
Tentaſſet campis acies, & reddere bello,
Ceſſiſſent leges erebi: monſtroque potenti 635
Extractus Stygio populus pugnaſſet Auerno.
Electum tandem traiecto gutture corpus
Ducit, & inſerto laqueis feralibus vnco,

Per ſcopulos miſerum trahitur, per ſaxa cadauer
Victurum: montisque caui, quem triſtis Erichtho 640
Damnarat ſacris, alta ſub rupe locatur.

Haud procul a Ditis caecis depreſſa cauernis
In praeceps ſubſedit humus: quam pallida pronis
Vrguet ſilua comis, & nullo vertice coelum
Suſpiciens, Phoebo non peruia taxus opacat. 645
Marcentes intus tenebrae, ſqualensque ſub antris
Longa nocte ſitus; numquam, niſi carmine factum,
Lumen habet. Non Taenareis ſic faucibus aer
Sedit iners, moeſtum mundi confine latentis,
Ac noſtri: quo non metuant emittere manes 650
Tartarei reges. Nam quamuis Theſſala vates
Vim faciat fatis, dubium eſt, quod traxerit illuc
Adſpiciat Stygias, an quod deſcenderit, vmbras.
Diſcolor, & vario furialis cultus amictu
Induitur, vultusque aperitur, crine remoto, 655
Et coma vipereis ſubſtringitur horrida ſertis.
Vt pauidos iuuenis comites, ipſumque trementem
Conſpicit, exanimi defixum lumina vultu:
„ Ponite, ait, trepida conceptos mente timores:
Iam noua, iam vera reddetur vita figura. 660

Vt quamuis pauidi poſſint audire loquentem.
Si vero Stygiosque lacus, ripamque ſonantem,
Ignibus oſtendam, ſi me preſente videri
Eumenides poſſent villoſaque colla colubris
Cerberos excutiens, & vincti terga Gigantes; 665
Quis timor ignaui metuentes cernere manes? „

Pectora tunc primum feruenti ſanguine ſupplet
Vulneribus laxata nouis: taboque medullas
Abluit: & virus large lunare miniſtrat.
Huc quidquid fetu genuit natura ſiniſtro 670
Miſcetur. Non ſpuma canum, quibus vnda timori eſt,
Viſcera non lyncis, non dirae nodus hyaenae
Defuit, & cerui paſti ſerpente medullae:
Non puppim retinens, Euro tendente rudentes,
In mediis echeneis aquis, oculique draconum, 675
Quaeque ſonant feta tepefacta ſub alite ſaxa:
Non Arabum volucer ſerpens, innataque rubris
Aequoribus cuſtos pretioſae vipera conchae:
Aut viuentis adhuc Libyci membrana ceraſtae,
Aut cinis Eoa poſiti Phoenicis in ara. 680
Quo poſtquam viles, nec habentes nomina peſtes
Contulit: infando ſaturatas carmine frondes,

Et, quibus os dirum nascentibus inspuit herbis,
Addidit, & quidquid mundo dedit ipsa veneni:
Tunc vox Lethaeos cunctis pollentior herbis 685
Excantare deos, confundit murmura primum
Dissona, & humanae multum discordia linguae.
Latratus habet illa canum, gemitumque luporum:
Quod trepidus bubo, quod strix nocturna queruntur,
Quod strident vlulantque ferae, quod sibilat anguis.
Exprimit & planctus illisae cautibus vndae; 691
Siluarumque sonum, fractaeque tonitrua nubis.
Tot rerum vox vna fuit. Mox cetera cantu
Explicat Haemonio, penetratque in Tartara lingua.
„ Eumenides, Stygiumque nefas, Poenaeque nocentum: 695
Et Chaos innumeros auidum consumere mundos:
Et rector terrae, quem longa in saecula torquet
Mors dilata deum: Styx, &, quos nulla meretur
Thessalis Elysios: coelum, matremque perosa
Persephone, nostraeque Hecates pars vltima, per quam
Manibus & mihi sunt tacitae commercia linguae: 701
Ianitor & sedis laxae, qui viscera saeuo
Spargis nostra cani: repetitaque fila sorores

Tracturae: tuque o flagrantis portitor vndae
Iam lassate senex ad me redeuntibus vmbris: 705
Exaudite preces, si vos fatis ore nefando,
Pollutoque voco, si numquam haec carmina fibris
Humanis ieiuna cano, si pectora plena
Saepe dedi, & laui calido profecta cerebro:
Si quis, qui vestris caput, extaque lancibus infans 710
Imposuit, victurus erat, pareta precanti.
Non in Tartareo latitantem poscimus antro,
Adsuetamque diu tenebris, modo luce fugata
Descendentem animam: primo pallentis hiatu
Haeret adhuc Orci. Licet has exaudiat herbas 715
Ad manes ventura semel. Ducis omina nato
Pompeiana canat nostri modo militis vmbra,
Si bene de vobis ciuilia bella merentur.

Haec vbi fata caput, spumantiaque ora leuauit,
Adspicit adstantem proiecti corporis vmbram, 720
Exanimos artus, inuisaque claustra timentem
Carceris antiqui. Pauet ire in pectus apertum,
Visceraque, & ruptas letali vulnere fibras.
A, miser! extremum cui mortis munus inique
Eripitur, non posse mori. Miratur Erichtho 725

Has fatis licuiſſe moras, irataque morti
Verberat inmotum viuo ſerpente cadauer:
Perque cauas terrae, quas egit carmine, rimas
Manibus illatrat, regnique ſilentia rupit.
,,Tiſiphone, vocisque meae ſecura Megaera, 730
Non agitis ſaeuis erebi per inane flagellis
Infelicem animam? iam vos ego nomine vero
Eliciam, Stygiasque canes in luce ſuperna
Deſtituam: per buſta ſequar, per funera, cunctis
Expellam tumulis, abigam vos omnibus vrnis. 735
Teque deis, ad quos alio procedere vultu
Ficta ſoles, Hecate, pallenti tabida forma,
Oſtendam, faciemque Erebi mutare vetabo.
Eloquar inmenſo terrae ſub pondere quae te
Contineant, Hennaea, dapes, quo foedere moeſtum
Regem noctis ames, quae te contagia paſſam 741
Noluerit reuocare parens. Tibi, peſſime mundi
Arbiter, inmittam ruptis Titana cauernis,
Et ſubita feriere die. Paretis? an ille
Compellandus erit, quo numquam terra vocato 745
Non concuſſa tremit, qui Gorgona cernit apertam,
Verberibusque ſuis trepidam caſtigat Erinnyn,

Indeſpecta tenet vobis qui Tartara; cuius
Vos eſtis, ſuperi; Stygias qui peierat vndas?,,
Protinus adſtrictus caluit cruor, atraque fouit 750
Vulnera, & in venas extremaque membra cucurrit.
Percuſſae gelido trepidant ſub pectore fibrae:
Et noua deſuetis ſubrepens vita medullis,
Miſcetur morti. Tunc omnis palpitat artus:
Tenduntur nerui: nec ſe tellure cadauer 755
Paullatim per membra leuat, terraque repulſum eſt,
Erectumque ſemel. Diſtento lumina rictu
Nudantur. Nondum facies viuentis in illo,
Iam morientis erat. Remanent pallorque rigorque;
Et ſtupet illatus mundo. Sed murmure nullo 760
Ora adſtricta ſonant. Vox illi, linguaque tantum
Reſponſura datur. ,, Dic, inquit Theſſala, magna,
Quod iubeo, mercede mihi: nam vera locutum
Inmunem toto mundi praeſtabimus aeuo
Artibus Haemoniis: tali tua membra ſepulcro, 765
Talibus exuram Stygio cum carmine ſiluis,
Vt nullos cantata Magos exaudiat vmbra.
Sit tanti vixiſſe iterum: nec verba, nec herbae
Audebunt longae ſomnum tibi rumpere Lethes,

A me morte data. Tripodas, vatesque deorum 770
Sors obſcura decet, certus diſcedat, ab vmbris
Quisquis vera petit, duraeque oracula mortis
Fortis adit. Ne parce, precor. Da nomina rebus,
Da loca, da vocem qua mecum fata loquantur. „
Addidit & carmen, quo, quidquid conſulit, vmbram
Scire dedit. Moeſtum, fletu manante, cadauer: 776
„ Triſtia non equidem Parcarum ſtamina, dixit,
Adſpexi, tacitae reuocatus ab aggere ripae:
Quod tamen e cunctis mihi noſcere contigit vmbris,
Effera Romanos agitat diſcordia manes, 780
Impiaque infernam rapuerunt arma quietem.
Elyſias alii ſedes, ac Tartara moeſta
Diuerſi liquere duces: quid fata pararent,
Hi fecere palam. Triſtis felicibus vmbris
Vultus erat. Decios vidi, natumque, patremque, 785
Luſtrales bellis animas, flentemque Camillum,
Et Curios; Sullam de te, Fortuna, querentem.
Deplorat Libycis perituram Scipio terris
Infauſtam ſobolem. Maior Carthaginis hoſtis,
Non ſeruituri moeret Cato fata nepotis. 790
Solum te conſul depulſis prime tyrannis

Brute pias inter gaudentem vidimus vmbras.
Abruptis Catilina minax, ſpretisque catenis
Exſultat, Mariique truces, nudique Cethegi.
Vidi ego laetantes popularia nomina Druſos; 795
Legibus inmodicos, auſosque ingentia Gracchos.
Aeternis chalybum nodis, & carcere Ditis
Conſtrictas plauſere manus, camposque piorum
Poſcit turba nocens. Regni poſſeſſor inertis
Pallentes aperit ſedes, abruptaque ſaxa 800
Aſperat, & durum vinclis adamanta, paratque
Poenam victori. Refer haec ſolatia tecum,
O iuuenis, placido manes patremque, domumque
Exſpectare ſinu, regnique in parte ſerena
Pompeiis ſeruare locum. Nec gloria paruae 805
Sollicitet vitae: veniet, quae miſceat omnes
Hora duces. Properate mori, magnoque ſuperbi
Quamuis e paruis animo diſcedite buſtis,
Et Romanorum manes calcate deorum.
Quem tumulum Nili, quem Thybridis adluat vnda,
Quaeritur, & ducibus tantum de funere pugna eſt. 811
Tu fatum ne quaere tuum cognoſcere: Parcae,
Me reticente, dabunt: tibi certior omnia vates

Ipſe canet Siculis genitor Pompeius in oris:
Ille quoque incertus, quo te vocet, vnde repellat, 815
Quas iubeat vitare plagas, quae ſidera mundi.
Europam miſeri, Libyenque, Aſiamque timete:
Diſtribuet tumulos veſtris Fortuna triumphis.
O miſeranda domus, toto nil orbe videbis
Tutius Emathia. „ Sic poſtquam fata peregit; 820
Stat vultu moeſtus tacito, mortemque repoſcit.
Carminibus magicis opus eſt, herbisque, cadauer
Vt cadat, & nequeunt animam ſibi reddere fata,
Conſumto iam iure ſemel. Tum robore multo
Exſtruit illa rogum: venit defunctus ad ignes: 825
Accenſa iuuenem poſitum ſtrue liquit Erichtho,
Tandem paſſa mori: Sextoque ad caſtra parentis
It comes: & coelo lucis ducente colorem,
Dum ferrent tutos intra tentoria greſſus,
Iuſſa, tenere diem denſas nox praeſtitit vmbras. 830

M. ANNAEI LVCANI
CIVILIS BELLI
SIVE
PHARSALIAE
LIBER VII.

ARGVMENTVM

Septimus exponit fallentia ſomnia Magnum,
Romani theatri falſo ſibi dantia plauſum.
Inde gemit totas depoſcere bella cohortes,
In propriasque rapi fataliter agmina mortes.
Ac dum permiſſis celerant in proelia frenis
Viſa ſuper trepidos totis miracula habenis.
Diſpoſitas acies, ignaro Caeſare, campis,
Hunc quoque calcatis ſua mox rapere agmina caſtris.
Inde geri bellum miſerabile luctificumque
Vnde premit Romam regnum, fuga, ſeruitiumque.
Aufugit hinc Magnus dum ſanguine cuncta natare
Cernit, & in populis Romam patribusque perire.

Segnior Oceano, quam lex aeterna vocabat,
Luctificus Titan numquam magis aethera contra

Egit equos, currumque, polo rapiente, retorſit:
Defectusque pati voluit, raptaeque labores
Lucis: & adtraxit nubes, non pabula flammis, 5
Sed ne Theſſalio purus luceret in orbe.

At nox felicis Magno pars vltima vitae
Sollicitos vana decepit imagine ſomnos.
Nam Pompeiani viſus ſibi ſede theatri
Innumeram effigiem Romanae cernere plebis, 10
Adtollique ſuum laetis ad ſidera nomen
Vocibus, & plauſu cuneos certare ſonantes.
Qualis erat populi facies, clamorque fauentum,
Olim quum iuuenis, primique aetate triumphi
Poſt domitas gentes, torrens quas ambit Iberus, 15
Et quaecumque fuga Sertorius impulit arma,
Veſpere pacato, pura venerabilis aeque
Quam currus ornante toga, plaudente ſenatu,
Sedit adhuc Romanus eques. Seu fine bonorum
Anxia venturis ad tempora laeta refugit: 20
Siue per ambages ſolitas contraria viſis
Vaticinata quies, magni tulit omina planctus:
Seu vetito patrias vltra tibi cernere ſedes,
Sic Romam Fortuna dedit. Ne rumpite ſomnos,

Caſtrorum vigiles, nullas tuba verberet aures. 25
Craſtina dira quies, & imagine moeſta diurna
Vndique funeſtas acies feret, vndique bellum.
Vnde pares ſomnos populis, noctemque beatam?
O felix, ſi te vel ſic tua Roma videret.
Donaſſent vtinam ſuperi patriaeque, tibique 30
Vnum, Magne, diem, quo fati certus vterque
Extremum tanti fructum raperetis amoris.
Tu velut Auſonia vadis moriturus in vrbe:
Illa rati ſemper de te ſibi conſcia voti
Hoc ſcelus haud vmquam fatis debere putauit, 35
Sic ſe dilecti tumulum quoque perdere Magni.
Te mixto fleſſet luctu, iuuenisque, ſenexque,
Iniuſſusque puer: laceraſſet, crine ſoluto,
Pectora femineum, ceu Bruti funere, vulgus.
Nunc quoque, tela licet paueant victoris iniqui, 40
Nuntiet ipſe licet Caeſar tua funera, flebunt:
Sed dum tura ferunt, dum laurea ſerta Tonanti.
O miſeri, quorum gemitus edere dolorem,
Qui te non pleno pariter planxere theatro!
Vicerat aſtra iubar, cum mixto murmure turba 45
Caſtrorum fremuit, fatisque trahentibus orbem,

Signa petunt pugnae. Miſeri pars maxima vulgi
Non totum viſura diem tentoria circum
Ipſa ducis queritur, magnoque accenſa tumultu
Mortis vicinae properantes admouet horas. 50
Dira ſubit rabies: ſua quisque, ac publica fata
Praecipitare cupit: ſegnis, pauidusque vocatur,
Ac nimium patiens ſoceri Pompeius, & orbis
Indulgens regno, qui tot ſimul vndique gentes
Iuris habere ſui vellet, pacemque timeret. 55
Nec non & reges, populique queruntur Eoi
Bella trahi, patriaque procul tellure teneri.
Hoc placet, o ſuperi, vobis quum vertere cuncta
Propoſitum, noſtris erroribus addere crimen.
Cladibus irruimus, nocituraque poſcimus arma: 60
Iam Pompeianis votum eſt Pharſalia caſtris.
Cunctorum voces Romani maximus auctor
Tullius eloquii, cuius ſub iure togaque
Pacificas ſaeuus tremuit Catilina ſecures,
Pertulit, iratus bellis, quum roſtra forumque 65
Optaret, paſſus tam longa ſilentia miles.
Addidit inualidae robur facundia cauſſae.
„Hoc pro tot meritis ſolum te, Magne, precatur,

Vti ſe Fortuna velis: proceresque tuorum
Caſtrorum, regesque tui cum ſupplice mundo 70
Adfuſi, vinci ſocerum patiare rogamus.
Humani generis tam longo tempore bellum
Caeſar erit? merito, Pompeium vincere lente,
Gentibus indignum eſt a tranſcurrente ſubactis.
Quo tibi feruor abit? aut quo fiducia fati? 75
De ſuperis, ingrate, times? cauſſamque ſenatus
Credere dis dubitas? ipſae tua ſigna reuellent,
Proſilientque acies. Pudeat viciſſe coactum.
Si duce te iuſſo, ſi nobis bella geruntur,
Sit iuris, quocumque velint concurrere campo. 80
Quid mundi gladios a ſanguine Caeſaris arces?
Vibrant tela manus: vix ſigna morantia quisquam
Exſpectat: propera, ne te tua claſſica linquant.
Scire ſenatus auet, miles te, Magne, ſequatur,
An comes. „ Ingemuit rector, ſenſitque deorum 85
Eſſe dolos, & fata ſuae contraria menti.
„ Si placet hoc, inquit, cunctis, ſi milite Magno,
Non duce tempus eget, nil vltra fata morabor.
Inuoluat populos vna Fortuna ruina,
Sitque hominum magnae lux iſta nouiſſima parti. 90

Digitized by Google

Teſtor, Roma, tamen: Magnum, quo cuncta perirent,
Accepiſſe diem. Potuit tibi vulnere nullo
Stare labor belli: potui ſine caede ſubactum,
Captiuumque ducem Romanae tradere paci.
Quis furor, o caeci, ſcelerum? ciuilia bella 95
Geſturi metuunt, ne non cum ſanguine vincant?
Abſtulimus terras, excluſimus aequore toto,
Ad praematuras ſegetum ieiuna rapinas
Agmina compulimus, votumque effecimus hoſti,
Vt mallet ſterni gladiis, mortemque ſuorum 100
Permiſcere meis. Belli pars magna peracta eſt
His, quibus effectum eſt, pugnam ne tiro pauerет:
Si modo virtutis ſtimulis, iraeque calore
Signa petunt. Multos in ſumma pericula miſit
Venturi timor ipſe mali. Fortiſſimus ille eſt, 105
Qui promptus metuenda pati, ſi comminus inſtent,
Et differre poteſt. Placet haec tam proſpera rerum
Tradere Fortunae? gladio permittere mundi
Diſcrimen? pugnare ducem, quam vincere, malunt.
Res mihi Romanas dederas, Fortuna, regendas: 110
Accipe maiores, & caeco in Marte tuere.
Pompeii nec crimen erit, nec gloria bellum.

Vincis apud ſuperos votis me, Caeſar, iniquis:
Pugnatur. Quantum ſceleris, quantumque malorum
In populos lux iſta feret! quot regna iacebunt! 115
Sanguine Romano quam turbidus ibit Enipeus!
Prima velim caput hoc funeſti lancea belli,
Si ſine momento rerum, partisque ruina
Caſurum eſt, feriat: neque enim victoria Magno
Laetior. Aut populis inuiſum, hac clade peracta, 120
Aut hodie Pompeius erit miſerabile nomen.
Omne malum victi, quod ſors ferat vltima rerum,
Omne nefas victoris erit.,, Sic fatur, & arma
Permittit populis, frenosque furentibus ira
Laxat: & vt victus violento nauita Coro 125
Dat regimen ventis, ignauumque arte relicta
Puppis onus trahitur. Trepido confuſa tumultu
Caſtra fremunt, animique truces ſua pectora pulſant
Ictibus incertis. Multorum pallor in ore
Et mors ventura eſt, faciesque ſimillima fato. 130
Aduenisse diem, qui fatum rebus in aeuum
Conderet humanis, & quaeri, Roma quid eſſet,
Illo Marte, palam eſt. Sua quisque pericula neſcit,
Adtonitus maiore metu. Quis litora ponto

Obruta, quis summis cernens in montibus aequor,
Aetheraque in terras, deiecto sole, cadentem, 136
Tot rerum finem, timeat sibi? non vacat vllos
Pro se ferre metus: vrbi, Magnoque timetur.
Nec gladiis habuere fidem, nisi cautibus asper
Exarsit mucro. Tunc omnis lancea saxo 140
Erigitur: tendunt neruis melioribus arcus:
Cura fuit lectis pharetras implere sagittis.
Auget eques stimulos, frenorumque artat habenas.
Si liceat superis hominum conferre labores,
Non aliter, Phlegra rabidos tollente Gigantas, 145
Martius incaluit Siculis incudibus ensis:
Et rubuit flammis iterum Neptunia cuspis,
Spiculaque extenso Paean Pythone recoxit,
Pallas Gorgoneos diffudit in aegida crines,
Pallenaea Ioui mutauit fulmina Cyclops: 150
Non tamen abstinuit venturos prodere casus
Per varias Fortuna notas. Nam Thessala rura
Quum peterent, totus venientibus obstitit aether:
(Inque oculis hominum fregerunt fulmina nubes:)
Aduersasque faces, inmensoque igne columnas, 155
Et trabibus mixtis auidos siphonas aquarum

Detulit, atque oculos, ingesto fulgure, clausit.
Excussit cristas galeis, capulosque solutis
Profudit gladiis, ereptaque pila liquauit,
Aethereoque nocens fumauit sulfure ferrum. 160
Nec non innumero cooperta examine signa,
Vixque reuulsa solo, maiori pondere pressum
Signiferi mersere caput, rorantia fletu,
Vsque ad Thessaliam Romana, ac publica signa.
Admotus superis discussa fugit ab ara 165
Taurus, & Emathios praeceps se iecit in agros;
Nullaque funestis inuenta est victima sacris,

At tu, quos scelerum superos? quas rite vocasti
Eumenidas Caesar? Stygii quae numina regni,
Infernumque nefas, mersos & nocte furores? 170
Impia tam saeue gesturus bella litasti.
Iam dubium, monstrisne deum, nimione pauore
Crediderint: multis concurrere visus Olympo
Pindus, & abruptis mergi conuallibus Aemus,
Edere nocturnas belli Pharsalia voces, 175
Ire per Ossaeam rapidus Boebeida sanguis:
Inque vicem vultus tenebris mirantur opertos,
Et pallere diem, galeisque incumbere noctem,

Defunctosque patres, & cunctas sanguinis vmbras
Ante oculos volitare suos. Sed mentibus vnum 180
Hoc solamen erat, voti quod turba nefandi
Conscia, quae patrum iugulos, quae pectora fratrum
Spirabat, gaudet monstris, mentisque tumultus
Atque omen scelerum subitos putat esse furores.
Quid mirum, populos, quos lux extrema manebat,
Lymphato trepidasse metu? praesaga malorum 186
Si data mens homini est, Tyriis qui Gadibus hospes
Adiacet, Armeniumque bibit Romanus Araxen:
Sub quocumque die, quocumque est sidere mundi,
Moeret, & ignorat caussas, animumque dolentem
Corripit, Emathiis, quid perdat, nescius aruis. 191
Euganeo, si vera fides memorantibus, Augur
Colle sedens, Aponos terris vbi fumifer exit,
Atque Antenorei dispergitur vnda Timaui,
„ Venit summa dies, geritur res maxima, dixit: 195
Impia concurrunt Pompeii & Caesaris arma. „
Seu tonitrus, ac tela Iouis praesaga notauit:
Aethera seu totum discordi obsistere coelo,
Prospexitque polos: seu numen in aethere moestum.
(Solis in obscuro pugnam pallore notauit.) 200

Dissimilem certe cunctis, quos explicat, egit
Thessalicum natura diem: si cuncta perito
Augure mens hominum coeli noua signa notasset,
Spectari toto potuit Pharsalia mundo.
O summos hominum, quorum Fortuna per orbem 205
Signa dedit, quorum fatis coelum omne vacabat!
Haec & apud seras gentes, populosque nepotum,
Siue sua tantum venient in saecula fama,
Siue aliquid magnis nostri quoque cura laboris
Nominibus prodesse potest, quum bella legentur, 210
Spesque metusque simul, perituraque vota mouebunt:
Adtonitique omnes veluti venientia fata,
Non transmissa legent, & adhuc tibi, Magne, faue-
bunt.

Miles vt aduerso Phoebi radiatus ab ictu
Descendens totos perfudit lumine colles, 215
Non temere immissus campis: stetit ordine certo
Infelix acies. Cornus tibi cura sinistri
Lentule, cum prima, quae tum fuit optima bello,
Et quarta legione datur: tibi numine pugnax
Aduerso, Domiti, dextri frons tradita Martis. 220
At medii robur belli fortissima densent

Agmina, quae Cilicum terris deducta tenebat
Scipio, miles in hoc, Libyo dux primus in orbe.
At iuxta fluuios, & ſtagna vndantis Enipei,
Cappadocum montana cohors, & largus habenae 225
Ponticus ibat eques. Sicci ſed plurima campi
Tetrarchae, regesque tenent, magnique tyranni,
Atque omnis Latio quae ſeruit purpura ferro.
Illuc & Libye Numidas, & Creta Cydonas
Miſit: Ituraeis curſus fuit inde ſagittis: 230
Inde truces Galli ſolitum prodiſtis in hoſtem:
Illic pugnaces commouit Iberia cetras.
Eripe victori gentes, & ſanguine mundi
Fuſo, Magne, ſemel, totos conſume triumphos.
Illo forte die Caeſar, ſtatione ſoluta, 235
Ad ſegetum raptus moturus ſigna, repente
Conſpicit in planos hoſtem deſcendere campos,
Oblatumque videt votis ſibi mille petitum
Tempus, in extremos quo mitteret omnia caſus.
Aeger quippe morae, flagransque cupidine regni, 240
Coeperat exiguo tractu ciuilia bella
Vt lentum damnare nefas. Diſcrimina poſtquam
Aduentaſſe ducum, ſupremaque proelia vidit,

Caſuram & fati ſenſit nutare ruinam,
Illa quoque in ferrum rabies promptiſſima paullum
Languit, & caſus audax ſpondere ſecundos 246
Mens ſtetit in dubio, quam nec ſua fata timere,
Nec Magni ſperare ſinunt. Formidine merſa,
Proſilit. Hortando melior fiducia vulgo.
„ O domitor mundi, rerum fortuna mearum, 250
Miles, adeſt toties optatae copia pugnae.
Nil opus eſt votis: iam fatum arceſſite ferro.
In manibus veſtris, quantus ſit Caeſar, habetis.
Haec eſt illa dies, mihi quam Rubiconis ad vndas
Promiſſam memini, cuius ſpe mouimus arma, 255
In quam diſtulimus vetitos remeare triumphos.
Haec eadem eſt, hodie quae pignora, quaeque penates
Reddat, & emerito faciat vos Marte colonos.
Haec, fato quae teſte probet, quis iuſtius arma
Sumſerit: haec acies victum factura nocentem eſt. 260
Si pro me patriam ferro flammisque petiſtis,
Nunc pugnate truces, gladiosque exſoluite culpa.
Nulla manus, belli mutato iudice, pura eſt.
Non mihi res agitur, ſed vos vt libera ſitis
Turba, precor, gentes vt ius habeatis in omnes. 265

Ipſe ego priuatae cupidus me reddere vitae,
Plebeiaque toga modicum componere ciuem:
Omnia dum vobis liceant, nil eſſe recuſo.
Inuidia regnate mea. Nec ſanguine multo
Spem mundi petitis: Graiis dilecta iuuentus 270
Gymnaſiis aderit, ſtudioque ignaua palaeſtrae,
Et vix arma ferens, ac mixtae diſſona turbae
Barbaries; non illa tubas, non agmine moto
Clamorem latura ſuum. Ciuilia paucae
Bella manus facient: pugnae pars magna leuabit 275
His orbem populis, Romanumque obteret hoſtem.
Ite per ignauas gentes, famoſaque regna,
Et primo ferri motu proſternite mundum:
Sitque palam, quas tot duxit Pompeius in vrbem
Curribus, vnius gentes non eſſe triumphi. 280
Armeniosne mouet, Romana potentia cuius
Sit ducis? aut emtum minimo vult ſanguine quisquam
Barbarus, Heſperiis Magnum praeponere rebus?
Romanos odere omnes, dominosque grauantur,
Quos nouere, magis. Sed me Fortuna meorum 285
Commiſit manibus, quorum me Gallia teſtem
Tot fecit bellis. Cuius non militis enſem

Agnoſcam? coelumque tremens quum lancea tranſit,
Dicere non fallar, quo ſit librata lacerto.
Quod ſi ſigna ducem numquam fallentia veſtrum 290
Conſpicio, faciesque truces, oculosque minaces:
Viciſtis. Videor fluuios ſpectare cruoris,
Calcatosque ſimul Reges, ſparſumque ſenatus
Corpus, & inmenſa populos in caede natantes.
Sed mea fata moror, qui vos in tela furentes 295
Vocibus his teneo. Veniam date bella trahenti:
Spe trepido: haud vmquam vidi tam magna daturos,
Tam prope me ſuperos: camporum limite paruo
Abſumus a votis. Ego ſum, cui Marte peracto,
Quae populi, Regesque tenent, donare licebit. 300
Quone poli motu, quo coeli ſidere verſo,
Theſſalicae tantum, ſuperi, permittitis orae?
Aut merces hodie bellorum, aut poena paratur.
Caeſareas ſpectate cruces, ſpectate catenas,
Et caput hoc poſitum roſtris, effuſaque membra, 305
Septorumque nefas, & clauſi proelia campi.
Cum duce Sullano gerimus ciuilia bella.
Veſtri cura mouet. Nam me ſecura manebit
Sors quaeſita manu: fodientem viſcera cernet

Me mea, qui nondum victo respexerit hoste. 310
Di, quorum curas abduxit ab aethere tellus,
Romanusque labor, vincat, quicumque necesse
Non putat in victos saeuum destringere ferrum,
Quique suos ciues, quod signa aduersa tulerunt,
Non credit fecisse nefas. Pompeius in arto 315
Agmina vestra loco, vetita virtute moueri,
Quum tenuit, quanto satiauit sanguine ferrum!
Vos tamen hoc oro iuuenes, ne caedere quisquam
Hosti terga velit: ciuis, qui fugerit, esto.
Sed dum tela micant, non vos pietatis imago 320
Vlla, nec aduersa conspecti fronte parentes
Commoueant: vultus gladio turbate verendos.
Siue quis infesto cognata in pectora ferro
Ibit, seu nullum violabit vulnere pignus,
Ignoti iugulum tamquam scelus imputet hostis. 325
Sternite iam vallum, fossasque implete ruina,
Exeat vt plenis acies non sparsa maniplis.
Parcite ne castris: vallo tendetis in illo,
Vnde acies peritura venit. „ Vix cuncta locuto
Caesare, quemque suum munus trahit, armaque raptim
Sumta Ceresque viris. Capiunt praesagia belli, 331

Calcatisque ruunt castris: stant ordine nullo,
Arte ducis nulla, permittuntque omnia fatis.
Si totidem Magni soceros, totidemque petentes
Vrbis regna suae funesto in Marte locasses, 335
Non tam praecipiti ruerent in proelia cursu.
Vidit vt hostiles in rectum exire cateruas
Pompeius, nullasque moras praetendere bello,
Sed superis placuisse diem: stat corde gelato
Adtonitus: tantoque duci sic arma timere 340
Omen erat. Premit inde metus, totumque per agmen
Sublimi praeuectus equo: „ Quem flagitat, inquit,
Vestra diem virtus, finis ciuilibus armis,
Quem quaesistis, adest. Totas effundite vires;
Extremum ferri superest opus, vnaque gentes 345
Hora trahit. Quisquis patriam, carosque penates,
Qui subolem, ac thalamos, desertaque pignora quaerit,
Ense petat: medio posuit deus omnia campo.
Caussa iubet melior superos sperare secundos:
Ipsi tela regent per viscera Caesaris, ipsi 350
Romanas sancire volent hoc sanguine leges.
Si socero dare regna meo, mundumque pararent,
Praecipitare meam fatis potuere senectam.

Non iratorum populis vrbique deorum eſt
Pompeium ſeruare ducem. Quae vincere poſſunt 355
Omnia contulimus. Subiere pericula clari
Sponte viri, ſacraque antiquus imagine miles.
Si Curios his fata darent, reducesque Camillos
Temporibus, Deciosque caput fatale vouentes,
Hinc ſtarent. Primo gentes oriente coactae, 360
Innumeraeque vrbes, quantas in proelia numquam
Exciuere manus. Toto ſimul vtimur orbe.
Quidquid ſigniferi comprenſum limite coeli
Sub Noton, & Borean hominum ſumus, arma mouemus.
Nonne ſuperfuſis collectum cornibus hoſtem 365
In medium dabimus? paucas victoria dextras
Exigit: at plures tantum clamore cateruae
Bella gerent. Caeſar noſtris non ſufficit armis.
Credite pendentes e ſummis moenibus vrbis
Crinibus effuſis hortari in proelia matres. 370
Credite grandaeuum, vetitumque aetate ſenatum
Arma ſequi, ſacros pedibus proſternere canos:
Atque ipſam domini metuentem occurrere Romam.
Credite, qui nunc eſt populus, populumque futurum

Permixtas adferre preces. Haec libera nasci, 375
Haec vult turba mori. Si quis post pignora tanta
Pompeio locus est, cum prole, & coniuge supplex,
Imperii salua si maiestate liceret,
Voluerer ante pedes. Magnus, nisi vincitis, exsul,
Ludibrium soceri, vester pudor, vltima fata 380
Deprecor, ac turpes extremi cardinis annos,
Ne discam seruire senex. „ Tam moesta secuti
Verba ducis flagrant animi, Romanaque virtus
Erigitur, placuitque mori, ne vera timeret.
Ergo vtrimque pari procurrunt agmina motu 385
Irarum: metus hos regni, spes excitat illos.
Hae facient dextrae, quidquid non expleat aetas
Vlla, nec humanum reparet genus omnibus annis,
Vt vacet a ferro. Gentes Mars iste futuras
Obruet, & populos aeui venientis in orbem 390
Erepto natale feret. Tunc omne Latinum
Fabula nomen erit: Gabios, Veiosque, Coramque
Puluere vix tectae poterunt monstrare ruinae,
Albanosque lares, Laurentinosque penates
Rus vacuum, quod non habitet, nisi nocte coacta, 395
Inuitus, questusque Numam iussisse, senator.

Non aetas haec carpſit edax, monumentaque rerum
Putria deſtituit: crimen ciuile videmus,
Tot vacuas vrbes. Generis quo turba redacta eſt
Humani: toto populi qui naſcimur orbe 400
Nec muros implere viris, nec poſſumus agros.
Vrbs nos vna capit: vincto foſſore coluntur
Heſperiae ſegetes: ſtat tectis putris auitis
In nullos ruitura domus: nulloque frequentem
Ciue ſuo Romam, ſed mundi faece repletam, 405
Cladis eo dedimus, ne tanto in corpore bellum
Iam poſſit ciuile geri: Pharſalia tanti
Cauſſa mali, cedant feralia nomina Cannae,
Et damnata diu Romanis Allia faſtis.
Tempora ſignauit leuiorum Roma malorum: 410
Hunc voluit neſcire diem. Pro triſtia fata!
Aera peſtiferum tractu, morbosque fluentes,
Inſanamque famem, permiſſasque ignibus vrbes,
Moeniaque in praeceps laturos plena tremores
Hi poſſent explere viri, quos vndique traxit 415
In miſeram Fortuna necem, dum munera longi
Explicat eripiens aeui, populosque ducesque,
Conſtituit campis: per quos tibi, Roma, ruenti

Ostendat, quam magna cadas. Quo tardius orbem
Possedit, citius per prospera fata cucurrit. 420
Omne tibi bellum gentes dedit omnibus annis:
Te geminum Titan procedere vidit in axem.
Haud multum terrae spatium restabat Eoae,
Vt tibi nox, tibi tota dies, tibi curreret aether,
Omniaque errantes stellae Romana viderent. 425
Sed retro tua fata tulit par omnibus annis
Emathiae funesta dies. Hac luce cruenta
Effectum, vt Latios non horreat India fasces,
Nec vetitos errare Dahas in moenia ducat,
Sarmatiumque premat succinctus consul aratrum: 430
Quod semper saeuas debet tibi Parthia poenas,
Quod fugiens ciuile nefas, redituraque numquam
Libertas, vltra Tigrin, Rhenumque recessit,
Ac, toties nobis iugulo quaesita, vagatur,
Germanum, Scythiumque bonum, nec respicit vltra
Ausoniam: vellem, populis incognita nostris, 436
Vulturis vt primum laeuo fundata volatu
Romulus infami compleuit moenia luco,
Vsque ad Thessalicas seruisses Roma ruinas.
De Brutis, Fortuna, queror. Quid tempora legum 440

Digitized by Google

Egimus, aut annos a consule nomen habentes?
Felices Arabes, Medique, Eoaque tellus,
Quam sub perpetuis tenuerunt fata Tyrannis.
Ex populis, qui regna ferunt, sors vltima nostra est,
Quos seruire pudet. Sunt nobis nulla profecto 445
Numina: quum caeco rapiantur saecula casu.
Mentimur regnare Iouem. Spectabit ab alto
Aethere Thessalicas, teneat quum fulmina, caedes?
Scilicet ipse petet Pholoen, petet ignibus Oeten,
Inmeritaeque nemus Rhodopes, pinusque Mimantis:
Cassius hoc potius feriet caput? astra Thyestae 451
Intulit, & subitis damnauit noctibus Argos:
Tot similes fratrum gladios, patrumque gerenti
Thessaliae dabit ille diem? mortalia nulli
Sunt curata deo. Cladis tamen huius habemus 455
Vindictam, quantam terris dare numina fas est.
Bella pares superis facient ciuilia diuos:
Fulminibus manes, radiisque ornabit, & astris,
Inque deum templis iurabit Roma per vmbras.
Vt rapido cursu fati suprema morantem 460
Consumsere locum: parua tellure diremti,
Quo sua pila cadant, aut quam sibi fata minentur

Inde manum ſpectant: tempus, quo noſcere poſſunt,
Facturi quae monſtra forent. Videre parentes
Frontibus aduerſis, fraternaque comminus arma, 465
Nec libuit mutare locum: tamen omnia torpor
Pectora conſtrinxit: gelidusque in viſcera ſanguis
Percuſſa pietate coit: totaeque cohortes
Pila parata diu tenſis tenuere lacertis.
Di tibi non mortem, quae cunctis poena paratur, 470
Sed ſenſum poſt fata tuae dent, Craſtine, morti,
Cuius torta manu commiſit lancea bellum,
Primaque Theſſaliam Romano ſanguine tinxit.
O praeceps rabies, quum Caeſar tela teneret,
Inuenta eſt prior vlla manus! tunc ſtridulus aer 475
Eliſus lituis, conceptaque claſſica cornu:
Tunc auſae dare ſigna tubae: tunc aethera tendit,
Extremique fragor conuexa irrupit Olympi:
Vnde procul nubes, qua nulla tonitrua durant.
Excepit reſonis clamorem vallibus Aemus, 480
Peliacisque dedit rurſus geminare cauernis:
Pindus agit fremitus, Pangaeaque ſaxa reſultant,
Oetaeaeque gemunt rupes: vocesque furoris
Expauere ſui tota tellure relatas.

Spargitur innumerum diuerſis miſſile votis 485
Vulnera pars optat, terrae pars figere tela,
Ac puras ſeruare manus. Rapit omnia caſus,
Atque incerta facit, quos vult, Fortuna nocentes.
Sed quota pars cladis iaculis, ferroque volanti
Exacta eſt? odiis ſolus ciuilibus enſis 490
Sufficit, & dextras Romana in viſcera ducit.
Pompeii denſis acies ſtipata cateruis,
Iunxerat in ſeriem nexis vmbonibus arma.
Vixque habitura locum dextras, ac tela mouendi
Conſtiterat, gladiosque ſuos compreſſa timebant. 495
Praecipiti curſu veſanum Caeſaris agmen
In denſos agitur cuneos: perque arma, per hoſtem
Quaerit iter. Qua torta graues lorica catenas
Opponit, tutoque latet ſub tegmine pectus,
Hac quoque peruentum eſt ad viſcera: totque per arma
Extremum eſt, quod quisque ferit. Ciuilia bella 501
Vna acies patitur, gerit altera: frigidus inde
Stat gladius; calet omne nocens a Caeſare ferrum.
Nec Fortuna diu rerum tot pondera vergens.
Abſtulit ingentes fato torrente ruinas. 505

Vt primum toto diduxit cornua campo

Pompeianus eques, bellique per vltima fudit;
Sparſa per extremos leuis armatura maniplos
Inſequitur, ſaeuasque manus inmittit in hoſtem.
Illic quaeque ſuo miſcet gens proelia telo: 510
Romanus cunctis petitur cruor: inde ſagittae;
Inde faces, & ſaxa volant, ſpatioque ſolutae
Aeris, & calido liquefactae pondere glandes.
Tunc & Ituraei, Medique Arabesque, ſoluto
Arcu turba minax, nusquam rexere ſagittas: 515
Sed petitur ſolus, qui campis inminet aer.
Inde cadunt mortes: ſceleris ſed crimine nullo
Externum maculant chalybem; ſtetit omne coactum
Circa pila nefas: ferro ſubtexitur aether,
Noxque ſuper campos telis conſerta pependit. 520
Quum Caeſar metuens, ne frons ſibi prima labaret
Incurſu, tenet obliquas poſt ſigna cohortes:
Inque latus belli, qua ſe vagus hoſtis agebat,
Emittit ſubitum non motis cornibus agmen.
Inmemores pugnae, nulloque pudore timendi 525
Praecipites fecere palam, ciuilia bella
Non bene barbaricis vmquam commiſſa cateruis.
Vt primum ſonipes transfixus pectora ferro

In caput effuſi calcauit membra regentis:
Omnis eques ceſſit campis, glomerataque pubes 530
In ſua conuerſis praeceps ruit agmina frenis.
Perdidit inde modum caedes, ac nulla ſecuta eſt
Pugna: ſed hinc iugulis, hinc ferro bella geruntur.
Nec valet haec acies tantum proſternere, quantum
Inde perire poteſt. Vtinam Pharſalia campis 535
Sufficiat cruor iſte tuis, quem barbara fundunt
Pectora, non alio mutentur ſanguine fontes,
Hic numerus totos tibi veſtiat oſſibus agros:
Aut ſi Romano compleri ſanguine mauis,
Iſtis parce precor: viuant Galataeque, Syrique, 540
Cappadoces, Gallique, extremique orbis Iberi,
Armenii, Cilices: nam poſt ciuilia bella
Hic populus Romanus erit. Semel ortus in omnes
It timor, & fatis datus eſt pro Caeſare curſus.
Ventum erat ad robur Magni, mediasque cateruas,
Quod totos errore vago perfuderat agros: 546
Conſtitit hic bellum, fortunaque Caeſaris haeſit.
Non illic regum auxiliis collecta iuuentus
Bella gerit, ferrumque manus mouere rogatae:
Ille locus fratres habuit, locus ille parentes. 550

Hic furor, hic rabies, hic ſunt tua crimina Caeſar.
Hanc fuge mens belli partem tenebrisque relinque,
Nullaque tantorum diſcat me vate malorum,
Quam multum bellis liceat ciuilibus, aetas.
A potius pereant lacrimae, pereantque querelae. 555
Quidquid in hac acie geſſiſti, Roma, tacebo.
Hic Caeſar, rabies populis, ſtimulusque furorum,
Ne qua parte ſui pereat ſcelus, agmina circum
It vagus, atque animis ignes flagrantibus addit.
Inſpicit & gladios, toti qui ſanguine manent, 560
Qui niteant primo tantum mucrone cruenti,
Quae preſſo tremat enſe manus, quis languida tela,
Quis contenta ferat, quis praeſtet bella iubenti,
Quem pugnare iuuet, quis vultum ciue peremto
Mutet: obit latis proiecta cadauera campis: 565
Vulnera multorum totum fuſura cruorem
Oppoſita premit ipſe manu. Quacumque vagatur
Sanguineum veluti quatiens Bellona flagellum,
Biſtonas aut Mauors agitans, ſi verbere ſaeuo
Palladia ſtimulet turbatos aegide currus. 570
Nox ingens ſcelerum, & caedes oriuntur, & inſtar
Inmenſae vocis gemitus, & pondere lapſi

Pectoris arma ſonant, confractique enſibus enſes.
Ipſe manu ſubicit gladios, ac tela miniſtrat,
Aduerſosque iubet ferro confundere vultus. 575
Promouet ipſe acies: impellit terga ſuorum:
Verbere conuerſae ceſſantes excitat haſtae.
In plebem vetat ire manus, monſtratque ſenatum.
Scit cruor imperii qui ſit, quae viſcera rerum:
Vnde petat Romam, libertas vltima mundi 580
Quo ſteterit ferienda loco. Permixta ſecundo
Ordine nobilitas, venerandaque corpora ferro
Vrguentur: caedunt Lepidos, caeduntque Metellos,
Coruinosque ſimul, Torquataque nomina, regum
Saepe duces, ſummosque hominum te, Magne, remoto.

Illic plebeia contectus caſſide vultus, 586
Ignotusque hoſti, quod ferrum Brute tenebas!
O decus imperii, ſpes o ſuprema ſenatus,
Extremum tanti generis per ſaecula nomen,
Ne rue per medios nimium temerarius hoſtes, 590
Nec tibi fatales admoueris ante Philippos,
Theſſalia periture tua. Nil proficis iſtic
Caeſaris intentus iugulo: nondum adtigit arcem,
Iuris & humani culmen, quo cuncta premuntur

Egressus, meruit fatis tam nobile letum: 595
Viuat, &, vt Bruti prócumbat victima, regnet.
Hic patriae perit omne decus: iacet aggere magno
Patricium campis non mixta plebe cadauer.
Mors tamen emicuit clarorum in strage virorum
Pugnacis Domiti; quem clades fata per omnes 600
Ducebant. Magni nusquam Fortuna sine illo
Succubuit: victus toties a Caesare, salua
Libertate perit: tunc mille in vulnera laetus
Labitur, ac venia gaudet caruisse secunda.
Viderat in crasso versantem sanguine membra 605
Caesar, & increpitans: „ Iam Magni deseris arma,
Successor Domiti, sine te iam bella geruntur. „
Dixerat: ast illi suffecit pectora pulsans
Spiritus in vocem, morientiaque ora resoluit.
„ Non te funesta scelerum mercede potitum, 610
Sed dubium fati Caesar, generoque minorem
Adspiciens, Stygias Magno duce liber ad vmbras
Et securus eo: saeuo te Marte subactum,
Pompeioque graues poenas, nobisque daturum
Quum morior, sperare licet. Non plura locutum 615
Vita fugit, densaeque oculos vertere tenebrae.

Impendiſſe pudet lacrimas in funere mundi
Mortibus innumeris, ac ſingula fata ſequentem
Quaerere, letiferum per cuius viſcera vulnus
Exierit; quis fuſa ſolo vitalia calcet; 620
Ore quis aduerſo demiſſum faucibus enſem
Expulerit moriens anima; quis corruat ictu,
Quis ſteterit, dum membra cadunt: qui pectore tela
Transmittant, aut quos campis adfixerit haſta:
Quis cruor emiſſis perruperit aera venis, 625
Inque hoſtis cadat arma ſui: quis pectora fratris
Caedat, &, vt notum poſſit ſpoliare cadauer,
Abſciſum longe mittat caput: ora parentis
Quis laceret, nimiaque probet ſpectantibus ira 629
Quem iugulat, non eſſe patrem. Mors nulla querela
Digna ſua eſt, nullosque hominum lugere vacamus.
Non iſtas habuit pugnae Pharſalia partes,
Quas aliae clades: illic per fata virorum,
Per populos hic Roma perit: quae militis illic,
Mors hic gentis erat: ſanguis ibi fluxit Achaeus, 635
Ponticus, Aſſyrius: cunctos haerere cruores
Romanus, campisque vetat conſiſtere torrens.
Maius ab hac acie, quam quod ſua ſaecula ferrent,

Vulnus habent populi: plus eſt quam vita ſalusque,
Quod perit: in totum mundi proſternimur aeuum:
Vincitur his gladiis omnis, quae ſeruiet, aetas. 641
Proxima quid ſoboles, aut quid meruere nepotes
In regnum naſci? pauidi num geſſimus arma?
Teximus aut iugulos? alieni poena timoris
In noſtra ceruice ſedet. Poſt proelia natis 645
Si dominum Fortuna dabas, & bella dediſſes.

Iam Magnus tranſiſſe deos, Romanaque fata
Senſerat infelix: tota vix clade coactus
Fortunam damnare ſuam. Stetit aggere campi
Eminus, vnde omnes ſparſas per Theſſala rura 650
Proſpiceret clades, quae bello obſtante latebant.
Tot telis ſua fata peti, tot corpora fuſa,
Ac ſe tam multo pereuntem ſanguine vidit.
Nec, ſicut mos eſt miſeris, trahere omnia ſecum
Merſa iuuat, gentesque ſuae miſcere ruinae: 655
Vt Latiae poſt ſe viuat pars maxima turbae,
Suſtinuit dignos etiam nunc credere votis
Coelicolas, voluitque ſui ſolatia caſus:
„ Parcite, ait, ſuperi cunctas proſternere gentes.
Stante poteſt mundo, Romaque ſuperſtite, Magnus

Esse miser. Si plura iuuant mea vulnera, coniux 661
Est mihi, sunt nati; dedimus tot pignora fatis.
Ciuiline parum est bello, si meque, meosque
Obruet? exiguae clades sumus, orbe remoto?
Omnia quid laceras, quid perdere cuncta laboras? 665
Iam nihil est, Fortuna, meum. Sic fatur: & arma,
Signaque, & adflictas omni iam parte cateruas
Circumit, & reuocat matura in fata ruentes,
Seque negat tanti. Nec deerat robur in enses
Ire duci, iuguloque pati, vel pectore letum: 670
Sed timuit strato miles ne corpore Magni
Non fugeret, supraque ducem procumberet orbis:
Caesaris aut oculis voluit subducere mortem.
Nequidquam. Infelix, socero spectare volenti
Praestandum est vbicumque caput. Sed tu quoque coniux 675
Caussa fugae, vultusque tui: fatisque negatum
Te absente mori. Tunc Magnum concitus aufert
A bello sonipes, non tergo tela pauentem,
Ingentesque animos extrema in fata ferentem.
Non gemitus, non fletus erat, saluaque verendus 680
Maiestate dolor, qualem te, Magne, decebat

Romanis praeſtare malis. Non impare vultu
Adſpicis Emathiam: nec te videre ſuperbum
Proſpera bellorum, nec fractum aduerſa videbunt.
Quamque fuit laeto per tres infida triumphos, 685
Tam miſero Fortuna minor. Iam pondere fati
Depoſito ſecurus abis: nunc tempora laeta
Reſpexiſſe vacat: ſpes numquam implenda receſſit:
Quid fueris, nunc ſcire licet. Fuge proelia dira,
Ac teſtare deos, nullum qui perſtet in armis 690
Iam tibi, Magne, mori: ceu flebilis Africa damnis,
Et ceu Munda nocens, Pharioque a gurgite clades,
Sic & Theſſaliae poſt te pars maxima pugnae.
Non iam Pompeii nomen populare per orbem,
Nec ſtudium belli: ſed par, quod ſemper habemus,
Libertas, & Caeſar erunt: teque inde fugato 696
Oſtendit moriens, ſibi ſe pugnaſſe, ſenatus.

Nonne iuuat pulſum bellis ceſſiſſe, nec iſtud
Proſpectaſſe nefas, ſpumantes caede cateruas?
Reſpice turbatos incurſu ſanguinis amnes, 700
Et ſoceri miſerere tui. Quo pectore Romam
Intrabit campis factus felicior iſtis?
Quidquid in ignotis ſolus regionibus exſul,

Quidquid ſub Phario poſitus patiere tyranno;
Crede deis, longo fatorum crede fauori, 705
Vincere peius erat. Prohibe lamenta ſonare,
Flere veta populos: lacrimas, luctusque remitte.
Tam mala Pompeii, quam proſpera mundus adoret.
Adſpice ſecurus vultu non ſupplice reges:
Adſpice poſſeſſas vrbes, donataque regna, 710
Aegypton, Libyenque: & terras elige morti.
Vidit prima tuae teſtis Lariſſa ruinae
Nobile, nec victum fatis caput: omnibus illa
Ciuibus effudit totas per moenia vires
Obuia ceu laeto, praemittunt munera flentes: 715
Pandunt templa, domos: ſocios ſe cladibus optant.
Scilicet inmenſo ſupereſt ex nomine multum,
Teque minor ſolo: cunctas impellere gentes
Rurſus in arma potes, rurſusque in fata redire.
Sed, „quid opus victo populis, aut vrbibus? inquit:
Victori praeſtate fidem.„ Tu Caeſar in alto 721
Caedis adhuc cumulo patriae per viſcera vadis:
At tibi iam populos donat gener. Auehit inde
Pompeium ſonipes: gemitus, lacrimaeque ſequuntur:
Plurimaque in ſaeuos populi conuicia diuos. 725

Nunc tibi vera fides quaesiti, Magne, fauoris
Contigit, ac fructus. Felix se nescit amari.

Caesar vt Hesperio vidit satis arua natare
Sanguine, parcendum ferro, manibusque suorum
Iam ratus, vt viles animas, perituraque frustra 730
Agmina permisit vitae. Sed castra fugatos
Ne reuocent, pellatque quies nocturna pauorem;
Protinus hostili statuit succedere vallo,
Dum Fortuna calet, dum conficit omnia terror,
Non veritus graue ne fessis, ac Marte subactis 735
Hoc foret imperium. Non magno hortamine miles
In praedam ducendus erat: „ Victoria nobis
Plena viri, dixit: superest pro sanguine merces,
Quam monstrare meum est: neque enim donare vocabo,
Quod sibi quisque dabit. Cunctis en plena metallis 740
Castra patent: raptum Hesperiis ex gentibus aurum
Hic iacet, Eoasque premunt tentoria gazas.
Tot regum Fortuna simul, Magnique coacta
Exspectat dominos: propera praecedere miles
Quos sequeris: quascumque tuas Pharsalia fecit, 745
A victis rapiantur opes. „ Sic milite iusso,

Impulit amentes, aurique cupidine caecos
Ire ſuper gladios, ſupraque cadauera patrum,
Et caeſos calcare duces. Quae foſſa, quis agger
Suſtineat belli pretium, ſcelerumque patentes? 750
Scire ruunt, quanta fuerint mercede nocentes.
Inuenere quidem ſpoliato plurima mundo
Bellorum in ſumtus congeſtae pondera maſſae:
Sed non impleuit cupientes omnia mentes.
Quidquid fodit Iber, quidquid Tagus exſpuit auri, 755
Quodque legit diues ſummis Arimaſpus arenis
Vt rapiant, paruo ſcelus hoc veniſſe putabunt.
Quum ſibi Tarpeias victor deſponderit arces,
Quum ſpe Romanae promiſerit omnia praedae:
Decipitur, quod caſtra rapit. Capit impia plebes 760
Ceſpite patricio ſomnos: ſtratumque cubile
Regibus infandus miles premit: inque parentum,
Inque toris fratrum poſuerunt membra nocentes:
Quos agitat veſana quies, ſomnique furentes
Theſſaliam miſeris verſant in pectore pugnam. 765
Inuigilat cunctis ſaeuum ſcelus, armaque tota
Mente agitant. Capuloque manus abſente mouentur.
Ingemuiſſe putes campos, terramque nocentem

Inſpiraſſe animas, infectumque aera totum
Manibus, & Stygia ſuperam formidine noctem. 770
Exigit a miſeris triſtes victoria poenas,
Sibilaque & flammas infert ſopor: vmbra peremti
Ciuis adeſt: ſua quemque premit terroris imago.
Ille ſenum vultus, iuuenum videt ille figuram:
Hunc agitant totis fraterna cadauera ſomnis: 775
Pectore in hoc pater eſt: omnes in Caeſare manes.
Haud alios Scythica nondum purgatus in ara
Eumenidum vidit vultus Pelopeus Oreſtes:
Nec magis adtonitos animi ſenſere tumultus,
Quum fureret, Pentheus; aut quum deſiſſet, Agaue.
Hunc omnes gladii, quos aut Pharſalia vidit, 781
Aut vltrix viſura dies, ſtringente ſenatu,
Illa nocte premunt: hunc infera monſtra flagellant.
Et quantum miſero poenae mens conſcia donat,
Quod Styga, quod manes, ingeſtaque Tartara ſomnis
Pompeio viuente videt! Tamen omnia paſſo 786
Poſtquam clara dies Pharſalia damna retexit,
Nulla loci facies reuocat feralibus aruis
Haerentes oculos. Cernit propulſa cruore
Flumina, & excelſos cumulis aequantia colles 790

Corpora, ſidentes in tabem ſpectat aceruos,
Et Magni numerat populos: epulisque paratur
Ille locus, vultus ex quo faciesque iacentum
Agnoſcat. Iuuat Emathiam non cernere terram
Et luſtrare oculis campos ſub clade latentes: 795
Fortunam, ſuperosque ſuos in ſanguine cernit.
Ac ne laeta furens ſcelerum ſpectacula perdat,
Inuidet igne rogi miſeris, coeloque nocenti
Ingerit Emathiam. Non illum Poenus humator
Conſulis, & Libya ſuccenſae lampade Cannae 800
Compellunt, hominum ritus vt ſeruet in hoſte:
Sed meminit nondum ſaturata caedibus ira,
Ciues eſſe ſuos. Petimus non ſingula buſta,
Diſcretosque rogos: vnum da gentibus ignem:
Non interpoſitis vrantur corpora flammis. 805
Aut generi ſi poena iuuat, nemus exſtrue Pindi:
Erige congeſtas Oetaeo robore ſiluas,
Theſſaliam videat Pompeius ab aequore flammam.
Nil agis hac ira: tabesne cadauera ſoluat,
An rogus, haud refert: placido natura receptat 810
Cuncta ſinu, finemque ſui ſibi corpora debent.
Hos, Caeſar, populos ſi nunc non vſſerit ignis,

Vret cum terris, vret cum gurgite ponti.
Communis mundo ſupereſt rogus, oſſibus aſtra
Mixturus. Quocumque tuam Fortuna vocabit, 815
Hae quoque eunt animae. Non altius ibis in auras,
Non meliore loco Stygia ſub nocte iacebis.
Libera Fortunae mors eſt: capit omnia tellus
Quae genuit: coelo tegitur, quod non habet vrnam.
Tu, cui dant poenas inhumato funere gentes, 820
Quid fugis hanc cladem? quid olentes deſeris agros?
Has trahe Caeſar aquas: hoc, ſi potes, vtere coelo.
Sed tibi tabentes populi Pharſalia rura
Eripiunt, camposque tenent victore fugato.
Non ſolum Haemonii funeſta ad pabula belli 825
Biſtonii venere lupi, tabemque cruentae
Caedis odorati Pholoen liquere leones.
Tunc vrſae latebras, obſcoeni tecta, domusque
Deſeruere canes, quidquid nare ſagaci
Aera non ſanum, motumque cadauere ſentit. 830
Iamque diu volucres ciuilia caſtra ſecutae
Conueniunt. Vos, quae Nilo mutare ſoletis
Threicias hyemes, ad mollem ſerius auſtrum
Iſtis aues. Numquam tanto ſe vulture coelum

Induit, aut plures presserunt aera pinnae. 835
Omne nemus misit volucres, omnisque cruenta
Alite sanguineis stillauit roribus arbor.
Saepe super vultus victoris, & impia signa
Aut cruor, aut alto defluxit ab aethere tabes,
Membraque deiecit iam lassis vnguibus ales. 840
Sic quoque non omnis populus peruenit ad ossa,
Inque feras discerptus abit: non intima curant
Viscera, nec totas auide sorbere medullas:
Degustant artus. Latiae pars maxima turbae
Fastidita iacet; quam sol, nimbique, diesque 845
Longior Emathiis resolutam miscuit aruis.

Thessalia infelix quo tanto crimine tellus
Laesisti superos, vt te tot mortibus vnam,
Tot scelerum fatis premerent? quod sufficit aeuum,
Inmemor vt donet belli tibi damna vetustas? 850
Quae seges infecta surget non decolor herba?
Quo non Romanos violabis vomere manes?
Ante nouae venient acies, scelerique secundo
Praestabis nondum siccos hoc sanguine campos.
Omnia maiorum vertamus busta licebit, 855
Et stantes tumulos, & qui radice vetusta

Effudere ſuas, victis compagibus, vrnas:
Plus cinerum Haemoniae ſulcis telluris aratur,
Pluraque ruricolis feriuntur dentibus oſſa.
Nullus ab Emathio religaſſet litore funem 860
Nauita, nec terram quisquam mouiſſet arator,
Romani buſtum populi: fugerentque coloni
Vmbrarum campos, gregibus dumeta carerent:
Nullusque auderet pecori permittere paſtor
Vellere ſurgentem de noſtris oſſibus herbam; 865
Ac, velut impatiens hominum, vel ſolis iniqui
Limite, vel glacie, nuda atque ignota iaceres,
Si non prima nefas belli, ſed ſola tuliſſes.
O ſuperi, liceat terras odiſſe nocentes.
Quid totum premitis, quid totum abſoluitis orbem?
Heſperiae clades, & flebilis vnda Pachyni, 871
Et Mutina, & Leucas puros fecere Philippos.

M. ANNAEI LVCANI
CIVILIS BELLI
SIVE
PHARSALIAE
LIBER VIII.

ARGVMENTVM

Continet Octauus rate Lesbi litora nactum,
Coniugis exanimae refouentem pectora Magnum.
Tum circumfusas abeuntem flere cateruas,
Bella quoque in partes deposcere Caesarianas.
Inde recollectos dum consulit ille sodales,
Quaerit & in Parthos fugiendi flectere calles,
Murmure cunctorum coeptum damnare coactus,
Tendit in Aegyptum fatis vrgentibus actus.
Rex puer a prauis monitoribus expauefactus
Ad scelus infandum ruit ilicet inreuocatus.
Regni patronum capitis discrimine plectit,
Victorique nefas, quasi munus, reddere gestit.

Iam super Herculeas fauces, nemorosaque Tempe,
Haemoniae deserta petens dispendia siluae,

Cornipedem exhauſtum curſu, ſtimulisque negantem
Magnus agens, incerta fugae veſtigia turbat,
Implicitasque errore vias. Pauet ille fragorem 5
Motorum ventis nemorum, comitumque ſuorum,
Qui poſt terga redit; trepidum, laterique timentem
Exanimat. Quamuis ſummo de culmine lapſus,
Nondum vile ſui pretium ſcit ſanguinis eſſe,
Seque memor fati tantae mercedis habere 10
Credit adhuc iugulum, quantum pro Caeſaris ipſe
Auulſa ceruice daret. Deſerta ſequentem
Non patitur tutis fatum celare latebris
Clara viri facies. Multi Pharſalia caſtra
Quum peterent, nondum fama prodente ruinas, 15
Occurſum ſtupuere ducis, vertigine rerum
Adtoniti: cladisque ſuae vix ipſe fidelis
Auctor erat. Grauis eſt Magno, quicumque malorum
Teſtis adeſt. Cunctis ignotus gentibus eſſe
Mallet, & obſcuro tutus tranſire per vrbes 20
Nomine: ſed longi poenas Fortuna fauoris
Exigit a miſero, quae tanto pondere famae
Res premit aduerſas, fatisque prioribus vrguet.
Nunc feſtinatos nimium ſibi ſentit honores,

Actaque lauriferae damnat Sullana iuuentae. 25
Nunc & Corycias classes, & Pontica signa
Deiectum meminisse piget. Sic longius aeuum
Destruit ingentes animos, & vita superstes
Imperio. Nisi summa dies cum fine bonorum
Adfuit, & celeri praeuertit tristia leto, 30
Dedecori est Fortuna prior. Quisquamne secundis
Tradere se fatis audet, nisi morte parata?
Litora contigerat, per quae Peneius amnis
Emathia iam clade rubens exibat in aequor.
Inde ratis trepidum ventis, ac fluctibus impar, 35
Flumineis vix tuta vadis euexit in altum:
Cuius adhuc remis quatitur Corcyra, sinusque
Leucadii. Cilicum dominus, terraeque Liburnae,
Exiguam vector pauidus correpsit in alnum.
Conscia curarum secreta in litora Lesbi 40
Flectere vela iubes, qua tunc tellure latebas
Moestior, in mediis quam si, Cornelia, campis
Emathiae stares. Tristes praesagia curas
Exagitant: trepida quatitur formidine somnus:
Thessaliam nox omnis habet: tenebrisque remotis
Rupis in abruptae scopulos, extremaque curris 46

Litora profpiciens fluctus: nutantia longe
Semper prima vides venientis vela carinae,
Quaerere nec quidquam de fato coniugis audes.
En ratis, ad veftros quae tendit carbafa portus 50
Quid ferat ignoras: & nunc tibi fumma pauoris,
Nuntius armorum triftis, rumorque finifter.
Victus adeft coniux. Quid perdis tempora luctus?
Quum poffis iam flere, times. Tunc puppe propinqua
Profiluit, crimenque deum crudele notauit, 55
Deformem pallore ducem, vultusque prementem
Canitie, atque atro fqualentes puluere veftes.
Obuia nox miferae coelum, lucemque tenebris
Abftulit, atque animam claufit dolor: omnia neruis
Membra relicta labant: riguerunt corda, diuque 60
Spe mortis decepta iacet. Iam fune ligato
Litoribus, luftrat vacuas Pompeius arenas.
Quem poftquam famulae propius videre fideles,
Non vltra gemitus tacitos inceffere fatum
Permifere fibi, fruftraque adtollere terra 65
Semianimem conantur heram: quam pectore Magnus
Ambit, & adftrictos refouet complexibus artus.
Coeperat in fummum reuocato fanguine corpus

Pompeii ſentire manus, moeſtamque mariti
Poſſe pati faciem: prohibet ſuccumbere fatis 70
Magnus, & inmodicos caſtigat voce dolores.
„ Nobile cur robur Fortunae vulnere primo,
Femina, tantorum titulis inſignis auorum
Frangis? Habes aditum manſurae in ſaecula famae,
Laudis in hoc ſexu, non legum iura, neque arma, 75
Vnica materia eſt coniux miſer. Erige mentem,
Et tua cum fatis pietas decertet, & ipſum,
Quod ſum victus, ama: nunc ſum tibi gloria maior,
A me quod faſces, & quod pia turba ſenatus,
Tantaque diſceſſit regum manus: incipe Magnum 80
Sola ſequi. Deformis, adhuc viuente marito,
Summus, & augeri vetitus dolor: vltima debet
Eſſe fides, lugere virum. Tu nulla tuliſti
Bello damna meo. Viuit poſt proelia Magnus,
Sed Fortuna perit: quod defles, illud amaſti. „ 85
Vocibus his correpta viri, vix aegra leuauit
Membra ſolo, talis gemitu rumpente querelas:
„ O vtinam in thalamos inuiſi Caeſaris iſſem
Infelix coniux, & nulli laeta marito!
Bis nocui mundo: me pronuba ducit Erinnys, 90

Crassorumque vmbrae, deuotaque manibus illis
Assyrios in castra tuli ciuilia casus:
Praecipitesque dedi populos, cunctosque fugaui
A caussa meliore deos. O maxime coniux,
O thalamis indigne meis, hoc iuris habebat 95
In tantum Fortuna caput! cur impia nupsi,
Si miserum factura fui? nunc accipe poenas,
Sed quas sponte luam. Quo sit tibi mollius aequor,
Certa fides regum, totusque paratior orbis,
Sparge mari comitem. Mallem felicibus armis 100
Dependisse caput: nunc clades denique lustra
Magne tuas. Vbicumque iaces ciuilibus armis
Nostros vlta toros, ades huc, atque exige poenas,
Iulia crudelis, placataque pellice caesa,
Magno parce tuo.,, Sic fata, iterumque refusa 105
Coniugis in gremium, cunctorum lumina soluit
In lacrimas. Duri flectuntur pectora Magni,
Siccaque Thessaliae confudit lumina Lesbos.

Tunc Mitylenaeum pleno iam litore vulgus
Adfatur Magnum: ,, Si maxima gloria nobis 110
Semper erit tanti pignus seruasse mariti,
Tu quoque deuotos sacro tibi foedere muros,

Oramus, ſociosque lares dignare vel vna
Nocte tua: fac Magne locum, quem cuncta reuiſant
Saecula; quem veniens hoſpes Romanus adoret. 115
Nulla tibi ſubeunda magis ſunt moenia victo.
Omnia victoris poſſunt ſperare fauorem:
Haec iam crimen habent. Quid, quod iacet inſula
ponto,
Caeſar eget ratibus? Procerum pars magna coibit
Certa loci. Noto reparandum eſt litore fatum. 120
Accipe templorum cultus, aurumque deorum:
Accipe, ſi terris, ſi puppibus iſta iuuentus
Aptior eſt: tota, quantum valet, vtere Lesbo.
(Accipe: ne Caeſar rapiat, tu victus habeto.)
Hoc ſolum crimen meritae bene detrahe terrae, 125
Ne noſtram videare fidem felixque ſecutus,
Et damnaſſe miſer. „ Tali pietate virorum
Laetus, in aduerſis, & mundi nomine gaudens,
Eſſe fidem: „Nullo toto mihi, dixit, in orbe
Gratius eſſe ſolum, non vobis pignore paruo 130
Oſtendi. Tenuit noſtros hac obſide Lesbos
Adfectus: hic ſacra domus, carique penates,
Hic mihi Roma fuit. Non vlla in litora puppim

Ante dedi fugiens, faeui quum Caefaris iram
Iam fcirem meritam, feruata coniuge, Lesbon, 135
Non veritus tantam veniae committere vobis
Materiem. Sed iam fatis eft feciffe nocentes:
Fata mihi totum mea funt agitanda per orbem.
Heu nimium felix aeterno nomine Lesbos! 139
Siue doces populos, Regesque admittere Magnum,
Seu praeftas mihi fola fidem. Nam quaerere certum eft
Fas quibus in terris, vbi fit fcelus. Accipe numen,
Si quod adhuc mecum es, votorum extrema meorum.
Da fimiles Lesbo populos, qui Marte fubactum
Non intrare fuos, infefto Caefare, portus, 145
Non exire vetent. „ Dixit, moeftamque carinae
Impofuit comitem. Cunctos mutare putares
Tellurem, patriumque folum: fic litore toto
Plangitur, infeftae tenduntur in aethera dextrae:
Pompeiumque minus, cuius Fortuna dolorem 150
Mouerat, aft illam, quam toto tempore belli
Vt ciuem videre fuam, difcedere cernens
Ingemuit populus: quam vix fi caftra mariti
Victoris peteret, ficcis dimittere matres
Iam poterant oculis: tanto deuinxit amore 155

Hos pudor, hos probitas, caſtique modeſtia vultus,
Quod ſubmiſſa nimis, nulli grauis hoſpita turbae,
Stantis adhuc fati vixit quaſi coniuge victo.
Iam pelago medios Titan demiſſus ad ignes,
Nec quibus abſcondit, nec ſi quibus exerit orbem, 160
Totus erat: vigiles Pompeii pectore curae
Nunc ſocias adeunt Romani foederis vrbes,
Et varias regum mentes, nunc inuia mundi
Arua ſuper nimios ſoles, Auſtrumque iacentes.
Saepe labor moeſtus curarum, odiumque futuri 165
Proiecit feſſos incerti pectoris aeſtus,
Rectoremque ratis de cunctis conſulit aſtris:
Vnde notet terras; quae ſit menſura ſecandi
Aequoris in coelo; Syriam quo ſidere ſeruet:
Aut quotus in plauſtro Libyen bene dirigat ignis. 170
Doctus ad haec fatur taciti ſeruator Olympi:
„ Signifero quaecumque fluunt labentia coelo
Numquam ſtante polo, miſeros fallentia nautas
Sidera non ſequimur: ſed qui non mergitur vndis
Axis inocciduus, gemina clariſſimus Arcto, 175
Ille regit puppes. Hic quum mihi ſemper in altum
Surget, & inſtabit ſummus minor Vrſa ceruchis;

Bosporon, & Scythiae curuantem litora pontum
Spectamus. Quidquid descendet ab arbore summa
Arctophylax, propiorque mari Cynosura feretur 180
In Syriae portus tendit ratis. Inde Canopos
Excipit Australi coelo contenta vagari,
Stella timens Borean: illa quoque pergo sinistra,
Trans Pharon, in medio tanget ratis aequore Syrtin.
Sed quo vela dari, quo nunc pede carbasa tendi 185
Nostra iubes?,, dubio contra cui pectore Magnus,
,, Hoc solum toto, respondit, in aequore serua,
Vt sit ab Emathiis semper tibi longius oris
Puppis, & Hesperien pelago, coeloque relinquas:
Cetera da ventis. Comitem, pignusque recepi 190
Depositum: tunc certus eram, quae litora vellem;
Nunc portum Fortuna dabit.,, Sic fatur: at ille
Iusto vela modo pendentia cornibus aequis
Torsit & in laeuum puppim dedit, vtque secaret,
Quas Samiae cautes, & quas Chios asperat, vndas, 195
Hos dedit in proram, tenet hos in puppe rudentes.
Aequora senserunt motus, aliterque secante
Iam pelagus rostro, nec idem spectante carina,
Mutauere sonum. Non sic moderator equorum,

Dexteriore rota laeuum quum circumit axem, 200
Cogit inoffenſae currus accedere metae.
Oſtendit terras Titan, & ſidera texit.
Sparſus ab Emathia fugit quicumque procella,
Adſequitur Magnum: primusque ab litore Lesbi
Occurrit natus, procerum mox turba fidelis. 205
Nam neque deiecto fatis, acieque fugato
Abſtulerat Magno reges Fortuna miniſtros.
Terrarum dominos, & ſceptra Eoa tenentes
Exſul habet comites. Iubet ire in deuia mundi
Deiotarum, qui ſparſa ducis veſtigia legit. 210
„Quando, ait, Emathiis amiſſus cladibus orbis
Qua Romanus erat, ſupereſt, fidiſſime regum,
Eoam tentare fidem, populosque bibentes
Euphraten, & adhuc ſecurum a Caeſare Tigrin.
Nec pigeat Magno quaerentem fata remotas 215
Medorum penetrare domus, Scythiosque receſſus,
Et totum mutare diem, vocesque ſuperbo
Arſacidae perferre meas: Si foedera nobis
Priſca manent, mihi per Latium iurata Tonantem,
Per veſtros adſtricta magos, implete pharetras, 220
Armeniosque arcus Geticis intendite neruis:

Si vos, o Parthi, peterem quum Caſpia clauſtra,
Et ſequerer duros aeterni Martis Alanos,
Paſſus Achaemeniis late diſcurrere campis,
In tutam trepidos numquam Babylona coegi: 225
Arua ſuper Cyri, Chaldaeique vltima regni,
Qua rapidus Ganges, & qua Nyſaeus Hydaſpes
Accedunt pelago, Phoebi ſurgentis ab igne
Iam propior, quam Perſis, eram: tamen omnia vincens
Suſtinui noſtris vos tantum deeſſe triumphis: 230
Solusque e numero regum telluris Eoae,
Ex aequo me Parthus adit. Nec munere Magni
Stant ſemel Arſacidae. Quis enim poſt vulnera cladis
Aſſyriae iuſtas Latii compeſcuit iras?
Tot meritis obſtricta meis, nunc Parthia ruptis 235
Excedat clauſtris vetitam per ſaecula ripam,
Zeugmaque Pellaeum. Pompeio vincite Parthi;
Vinci Roma volet. „ Regem parere iubenti
Ardua non piguit, poſitisque inſignibus aulae
Egreditur famuli raptos indutus amictus. 240
In dubiis tutum eſt inopem ſimulare tyranno.
Quantum igitur mundi dominis ſecurius aeuum
Verus pauper agit! dimiſſo in litora rege,

Ipſe per Icariae ſcopulos, Epheſonque relinquens,
Et placidi Colophona maris, ſpumantia paruae 245
Radix ſaxa Sami: ſpirat de litore Coo
Aura fluens: Gnidon inde fugit, claramque relinquit
Sole Rhodon, magnosque ſinus Telmeſſidos vndae
Compenſat medio pelago. Pamphylia puppi
Occurrit tellus: nec ſe committere muris 250
Auſus adhuc vllis, te primum, parua Phaſeli,
Magnus adit. Nam te metui vetat incola rarus,
Exhauſtaeque domus populis; maiorque carinae
Quam tua turba fuit. Tendens hinc carbaſa rurſus
Iam Taurum, Tauroque videt Dipſunta cadentem. 255
Crederet hoc Magnus, pacem quum praeſtitit vndis
Et ſibi conſultum? Cilicum per litora tutus
Parua puppe fugit: ſequitur pars magna ſenatus
Ad profugum collecta ducem: paruisque Syedris,
Qua portu mittitque rates recipitque Selinus, 260
In Procerum coetu tandem moeſta ora reſoluit
Vocibus his Magnus: „Comites bellique, fugaeque,
Atque inſtar patriae, quamuis in litore nudo,
In Cilicum terra, nullis circumdatus armis
Conſultem, rebusque nouis exordia quaeram, 265

Ingentes praestate animos: non omnis in aruis
Emathiis cecidi, nec sic mea fata premuntur,
Vt nequeam releuare caput, cladesque receptas
Excutere. An Libyae Marium potuere ruinae
Erigere in fasces, plenis & reddere fastis: 270
Me pulsum leuiore manu Fortuna tenebit?
Mille meae Graio voluuntur in aequore puppes,
Mille duces: sparsit potius Pharsalia nostras,
Quam subuertit opes. Sed me vel sola tueri
Fama potest rerum, toto quas gessimus orbe, 275
Et nomen, quod mundus amat. Vos pendite regna
Viribus, atque fide, Libyen, Parthosque, Pharonque,
Quaenam Romanis deceat succurrere rebus.
Ast ego curarum, vobis, arcana mearum
Expromam, mentisque meae quo pondera vergant.
Aetas Niliaci nobis suspecta tyranni est: 281
Ardua quippe fides robustos exigit annos.
Hinc anceps dubii terret sollertia Mauri:
Namque memor generis Carthaginis impia proles
Inminet Hesperiae, multusque in pectore vano est 285
Hannibal, obliquo maculat qui sanguine regnum,
Et Numidas contingit auos: iam supplice Varo

Intumuit, viditque loco Romana ſecundo.
Quare agite, Eoum, comites, properemus in orbem.
Diuidit Euphrates ingentem gurgite mundum, 290
Caſpiaque inmenſos ſeducunt clauſtra receſſus,
Et polus Aſſyrias alter noſteſque, dıesque
Vertit, & abruptum eſt noſtro mare diſcolor vnda,
Oceanusque ſuus. Regnandi ſola voluptas.
Celſior in campis ſonipes, & fortior arcus; 295
Nec puer aut ſenior letales tendere neruos
Segnis, & a nulla mors eſt incerta ſagitta.
Primi Pellaeas arcu fregere ſariſſas,
Baſtraque Medorum ſedem, murisque ſuperbam
Aſſyrias Babylona domus. Nec pila timentur 300
Noſtra nimis Parthis, audentque in bella venire,
Experti Scythicas, Craſſo pereunte, pháretras,
Spicula nec ſolo ſpargunt fidentia ferro;
Stridula ſed multo ſaturantur tela veneno.
Vulnera parua nocent,fatumque in ſanguine ſummoeſt.
O vtinam non tanta mihi fiducia ſaeuis 306
Eſſet in Arſacidis! fatis nimis aemula noſtris
Fata mouent Medos, multumque in gente deorum eſt.
Effundam populos alia tellure reuulſos,

Excitosque suis inmittam sedibus ortus. 310
Quod si nos Eoa fides, & Barbara fallunt
Foedera; vulgati supra commercia mundi
Naufragium Fortuna ferat. Non regna precabor,
Quae feci; sed magna feram solatia mortis
Orbe iacens alio, nihil haec in membra cruente, 315
Nil socerum fecisse pie. Sed cuncta reuoluens
Vitae fata meae, semper venerabilis illa
Orbis parte fui: quantus Maeotida supra!
Quantus apud Tanain toto conspectus in ortu!
Quas magis in terras nostrum felicibus actis 320
Nomen abit, aut vnde redit maiore triumpho?
Roma, faue coeptis: quid enim tibi laetius vmquam
Praestiterint superi, quam, si ciuilia Partho
Milite bella geras, tantam consumere gentem,
Et nostris miscere malis; Quum Caesaris arma 325
Concurrent Medis, aut me Fortuna necesse est
Vindicet, aut Crassos. „ Sic fatus, murmure sentit
Consilium damnasse viros: quos Lentulus omnes
Virtutis stimulis, & nobilitate dolendi
Praecessit, dignasque tulit modo consule voces: 330
„ Siccine Thessaliae mentem fregere ruinae?

Vna dies mundi damnauit fata? ſecundum
Emathiam lis tanta datur? iacet omne cruenti
Vulneris auxilium? ſolos tibi, Magne, reliquit
Parthorum Fortuna pedes? quid transfuga mundi 335
Terrarum totos tractus, coelumque peroſus
Auerſosque polos, alienaque ſidera quaeris,
Chaldaeos culture focos & barbara ſacra
Parthorum famulus? quid cauſſa obtenditur armis
Libertatis amor? miſerum quid decipis orbem, 340
Si ſeruire potes? te, quem Romana regentem
Horruit auditu, quem captes ducere reges
Vidit ab Hyrcanis, Indoque ab litore, ſiluis,
Deiectum fatis, humilem fractumque videbit,
Extolletque animos Latium veſanus in orbem, 345
Se ſimul, & Romam, Pompeio ſupplice, menſus?
Nil animis, fatisque tuis effabere dignum:
Exiget ignorans Latiae commercia linguae,
Vt lacrimis ſe, Magne, roges. Patimurne pudoris
Hoc vulnus, clades vt Parthia vindicet ante 350
Heſperias, quam Roma ſuas? ciuilibus armis
Elegit te nempe ducem. Quid vulnera noſtra
In Scythios ſpargis populos, cladesque latentes?

Quid Parthos tranſire doces? ſolatia tanti
Perdit Roma mali, nullos admittere reges, 355
Sed ciui ſeruire ſuo. Iuuat ire per orbem
Ducentem ſaeuas Romana in moenia gentes,
Signaque ab Euphrate cum Craſſis capta ſequentem?
Qui ſolus regum, fato celante fauorem,
Defuit Emathiae, nunc tantas ille laceſſet 360
Auditi victoris opes, aut iungere fata
Tecum, Magne, volet? non haec fiducia genti eſt.
Omnis in Arctois populus quicumque pruinis
Naſcitur, indomitus bellis, & mortis amator.
Quidquid ad Eoos tractus, mundique teporem 365
Labitur, emollit gentes clementia coeli.
Illic & laxas veſtes, & fluxa virorum
Velamenta vides. Parthus per Media rura,
Sarmaticos inter campos, effuſaque plano
Tigridis arua ſolo nullo ſuperabilis hoſti eſt 370
Libertate fugae: ſed non, vbi terra tumebit,
Aſpera conſcendit montis iuga; nec per opacas
Bella gerit tenebras incerto debilis arcu,
Nec frangit nando violenti verticis amnem,
Nec tota in pugna perfuſus ſanguine membra 375

Google

Exigit aeſtiuum calido ſub puluere ſolem.
Non aries illis, non vlla eſt machina belli:
Haud foſſas implere valent: Parthoque ſequente
Murus erit, quodcumque poteſt obſtare ſagittae.
Pugna leuis, bellumque fugax, turmaeque vagantes,
Et melior ceſſiſſe loco, quam pellere, miles. 381
Illita tela dolis, nec Martem comminus vmquam
Auſa pati virtus, ſed longe tendere neruos,
Et, quo ferre velint, permittere vulnera ventis.
Enſis habet vires, & gens quaecumque virorum eſt
Bella gerit gladiis, nam Medos proelia prima 386
Exarmant, vacuaeque iubent remeare pharetrae.
Nulla manus illis, fiducia tota veneni eſt.
Credis, Magne, viros, quos in diſcrimina belli
Cum ferro miſiſſe parum eſt? tentare pudendum 390
Auxilium tanti eſt, toto diuiſus vt orbe
A terra moriare tua? tibi barbara tellus
Incumbat, te parua tegant, ac vilia buſta,
Inuidioſa tamen, Craſſo quaerente ſepulcrum?
Sed tua ſors leuior, quoniam mors vltima poena, 395
Nec metuenda viris. At non Cornelia letum
Infando ſub rege timet. Num barbara vobis

Eſt ignota Venus, quae ritu caeca ferarum
Polluit innumeris leges, & foedera tedae
Coniugibus, thalamique patent ſecreta nefandi. 400
Inter mille nurus epulis veſana, meroque
Regia non vllos exceptos legibus horret
Concubitus: tot femineis complexibus vnum
Non laſſat nox tota marem. Iacuere ſorores
In regum thalamis, ſacrataque pignora matres. 405
Damnat apud gentes ſceleris non ſponte peracti
Oedipodionidas infelix fabula Thebas:
Parthorum dominus quoties ſic ſanguine mixto
Naſcitur Arſacides? cui fas implere parentem,
Quid rear eſſe nefas? proles tam clara Metelli 410
Stabit barbarico coniux milleſima lecto.
Quamquam non vlli plus regia, Magne, vacabit
Saeuitia ſtimulata Venus, titulisque virorum.
Nam quo plura iuuent Parthum portenta, fuiſſe
Hanc ſciet & Craſſi: ceu pridem debita fatis 415
Aſſyriis, trahitur cladis captiua vetuſtae.
Haereat Eoae vulnus miſerabile ſortis;
Non ſolum auxilium funeſto ab rege petiſſe,
Sed geſſiſſe prius bellum ciuile pudebit.

Nam quod apud populos crimen ſocerique, tuumque
Maius erit, quam quod vobis miſcentibus arma, 421
Craſſorum vindicta perit? incurrere cuncti
Debuerant in Bactra duces, & ne qua vacarent
Arma, vel Arctoum Dacis, Rhenique cateruis
Imperii nudare latus, dum perfida Suſa 425
In tumulos prolapſa virum, Babylonque iacerent.
Aſſyriae paci finem, Fortuna, precamur:
Et, ſi Theſſaliae bellum ciuile peractum eſt,
Ad Parthos, qui vicit, eat. Gens vnica mundi eſt,
De qua Caeſareis poſſim gaudere triumphis. 430
Non tibi, quum gelidum primum tranſibis Araxen,
Vmbra ſenis moeſti Scythicis confixa ſagittis
Ingeret has voces? Tu, quem poſt funera noſtra
Vltorem cinerum nudae ſperauimus vmbrae,
Ad foedus, pacemque venis? tum plurima cladis 435
Occurrent monumenta tibi: quae moenia trunci,
Luſtrarunt ceruice duces, vbi nomina tanta
Obruit Euphrates, & noſtra cadauera Tigris
Detulit in terras, ac reddidit. Ire per iſta
Si potes, in media ſocerum quoque, Magne, ſedentem
Theſſalia placare potes. Quin reſpicis orbem 441

Romanum? si regna times proiecta sub Austro,
Infidumque Iubam, petimus Pharon, aruaque Lagi.
Syrtibus hinc Libycis tuta est Aegyptos: at inde
Gurgite septeno rapidus mare submouet amnis: 445
Terra suis contenta bonis, non indiga mercis,
Aut Iouis: in solo tanta est fiducia Nilo.
Sceptra puer Ptolemaeus habet tibi debita, Magne,
Tutelae commissa tuae. Quis nominis vmbram
Horreat? innocua est aetas: ne iura fidemque, 450
Respectumque deum veteris speraueris aulae.
Nil pudet adsuetos sceptris: mitissima sors est
Regnorum sub rege nouo. ,, Non plura locutus
Impulit huc animos. Quantum spes vltima rerum
Libertatis habes! victa est sententia Magni. 455

Tunc Cilicum liquere solum, Cyproque citatas
Inmisere rates, nullas cui praetulit aras
Vnde diua memor Paphiae, si numina nasci
Credimus, aut quemquam fas est coepisse deorum.
Haec vbi deseruit Pompeius litora, totos 460
Emensus Cypri scopulos, quibus exit in Austrum,
Inde maris vasti transuerso nititur aestu:
Nec tenuit gratam nocturno lumine Pharon,

Infimaque Aegypti pugnaci litora velo
Vix tetigit, qua diuidui pars maxima Nili 465
In vada decurrit Pelufia feptimus amnis.
Tempus erat, quo Libra pares examinat horas
Non vna plus aequa die, noctique rependit
Lux minor hybernae verni folatia damni.
Comperit vt regem Cafio fe monte tenere, 470
Flectit iter: nec Phoebus adhuc, nec carbafa languent.
Iam rapido fpeculator eques per litora curfu
Hofpitis aduentu pauidam compleuerat aulam.
Confiliis vix tempus erat: tamen omnia monftra
Pellaeae coiere domus: quos inter Achoreus 475
Iam placidus fenio, fractisque modeftior annis,
(Hunc genuit cuftos Nili crefcentis in arua
Memphis vana facris; illo cultore deorum
Luftra fuae Phoebes non vnus vixerat Apis)
Confilii vox prima fuit, meritumque, fidemque, 480
Sacraque defuncti iactauit pignora patris.
Sed melior fuadere malis, & nôffe tyrannos,
Aufus Pompeium leto damnare Pothinus:

„ Ius, & fas multos faciunt, Ptolemaee, nocentes.
Dat poenas laudata fides, quum fuftinet, inquit, 485

Quos Fortuna premit. Fatis accede, deisque,
Et cole felices, miseros fuge. Sidera terrae
Vt distant, vt flamma mari, sic vtile recto.
Sceptrorum vis tota perit, si pendere iusta
Incipit: euertitque arces respectus honesti. 490
Libertas scelerum est, quae regna inuisa tuetur,
Sublatusque modus gladiis. Facere omnia saeue
Non impune licet, nisi quum facis. Exeat aula,
Qui volet esse pius. Virtus, & summa potestas
Non coeunt: semper metuet, quem saeua pudebunt.
Non impune tuos Magnus contemserit annos; 496
Qui te nec victos arcere ab litore nostro
Posse putat. Neu te sceptris priuauerit hospes,
Pignora sunt propiora tibi: Nilonque, Pharonque,
Si regnare piget, damnatae redde sorori. 500
Aegypton certe Latiis tueamur ab armis.
Quidquid non fuerit Magni, dum bella geruntur,
Nec victoris erit. Toto iam pulsus ab orbe,
Postquam nulla manet rerum fiducia, quaerit
Cum qua gente cadat: rapitur ciuilibus vmbris. 505
Nec soceri tantum arma fugit: fugit ora senatus,
Cuius Thessalias saturat pars magna volucres.

Et metuit gentes, quas vno ſanguine mixtas
Deſeruit: regesque timet, quorum omnia merſit:
Theſſaliaeque reus, nulla tellure receptus, 510
Sollicitat noſtrum, quem nondum prodidit, orbem.
Iuſtior in Magnum nobis, Ptolemaee, querelae
Cauſſa data eſt. Quid ſepoſitam, ſemperque quietam
Crimine bellorum maculas Pharon, aruaque noſtra
Victori ſuſpecta facis? cur ſola cadenti 515
Haec placuit tellus, in quam Pharſalia fata
Conferres, poenasque tuas? iam crimen habemus
Purgandum gladio, quod nobis ſceptra ſenatus
Te ſuadente dedit. Votis tua fouimus arma.
Hoc ferrum, quod fata iubent proferre, paraui 520
Non tibi, ſed victo. Feriam tua viſcera, Magne:
Malueram ſoceri: rapimur, quo cuncta feruntur.
Tene mihi dubitas an ſit violare neceſſe,
Quum liceat? noſtri quae te fiducia regni
Huc agit infelix? populum non cernis inermem, 525
Aruaque vix refugo fodientem mollia Nilo?
Metiri ſua regna decet viresque fateri.
Tu Ptolemaee potes Magni fulcire ruinam,
Sub qua Roma iacet? buſtum, cineresque mouere

Theſſalios audes, bellumque in regna vocare? 530
Ante aciem Emathiam nullís acceſſimus armis:
Pompeii nunc caſtra placent, quae deſerit orbis?
Nunc victoris opes, & cognita fata laceſſis?
Aduerſis non deeſſe decet, ſed laeta ſecutos.
Nulla fides vmquam miſeros elegit amicos. „ 535

Adſenſere omnes ſceleri. Laetatur honore
Rex puer inſueto, quod iam ſibi tanta iubere
Permittant famuli. Sceleri dilectus Achillas.
Perfida qua tellus Caſiis excurrit arenis,
Et vada teſtantur iunctas Aegyptia Syrtes, 540
Exiguam ſociis monſtri, gladiisque carinam
Inſtruit. O ſuperi, Nilusne, & barbara Memphis,
Et Peluſiaci tam mollis turba Canopi
Hos animos! ſic fata premunt ciuilia mundum!
Sic Romana iacent! vllusne in cladibus iſtis 545
Eſt locus Aegypto, Phariusque admittitur enſis?
Hanc certe ſeruate fidem ciuilia bella:
Cognatas praeſtate manus, externaque monſtra
Pellite, ſi meruit tam claro nomine Magnus
Caeſaris eſſe nefas. Tanti Ptolemaee ruinam 550
Nominis haud metuis? coeloque tonante, profanas

Inseruisse manus impure, ac semiuir audes?
Non domitor mundi, nec ter Capitolia curru
Inuectus, regumque potens, vindexque senatus,
Victorisque gener; Phario satis esse tyranno 555
Quod poterat, Romanus erat. Quid viscera nostra
Scrutaris gladio? nescis, puer improbe, nescis
Quo tua sit Fortuna loco: iam iure sine vllo
Nili sceptra tenes: cecidit ciuilibus armis
Qui tibi regna dedit. Iam vento vela negarat 560
Magnus, & auxilio remorum infanda petebat
Litora: quem contra non longa vecta biremi
Adpulerat scelerata manus: Magnoque patere
Fingens regna Phari, celsae de puppe carinae
In paruam iubet ire ratem, litusque malignum 565
Incusat, bimaremque vadis frangentibus aestum,
Qui vetet externas terris aduertere classes.
Quod nisi fatorum leges, intentaque iussu
Ordinis aeterni miserae vicinia mortis
Damnatum leto traherent ad litora Magnum; 570
Non vlli comitum sceleris praesagia deerant.
Quippe fides si pura foret, si regia Magno
Sceptrorum auctori vera pietate pateret;

Venturum tota Pharium cum claſſe tyrannum.
Sed cedit fatis, ſociosque relinquere iuſſus 575
Obſequitur, letumque iuuat praeferre timori.
Ibat in hoſtilem praeceps Cornelia puppim,
Hoc magis impatiens egreſſo deeſſe marito,
Quod metuit clades. „ Remane temeraria coniux,
Et tu nate precor, longeque e litore caſus 580
Exſpectate meos; & in hac ceruice tyranni
Explorate fidem, „ dixit. Sed dura vetanti
Tendebat geminas amens Cornelia palmas:
„ Quo ſine me crudelis abis? iterumne relinquor
Theſſalicis ſubmota malis? numquam omine laeto 585
Diſtrahimur miſeri. Poteras non flectere puppim,
Quum fugeres alto, latebrisque relinquere Lesbi,
Omnibus a terris ſi nos arcere parabas?
An tantum in fluctus placeo comes?„ Haec vbi fruſtra
Effudit, prima pendet tamen anxia puppe: 590
Adtonitoque metu nec quoquam auertere viſus,
Nec Magnum ſpectare poteſt. Stetit anxia claſſis
Ad ducis euentum, metuens non arma, nefasque;
Sed ne ſubmiſſis precibus Pompeius adoret
Sceptra ſua donata manu. Tranſire parantem 595

Romanus Pharia miles de puppe falutat
Septimius: qui, pro fuperum pudor, arma fatelles
Regia geftabat pofito deformia pilo:
Inmanis, violentus, atrox, nullaque ferarum
Mitior in caedes. Quis non, Fortuna, putaffet 600
Parcere te populis, quod bello haec dextra vacaret,
Theffaliaque procul tam noxia tela fugaffes?
Difponis gladios, ne quo non fiat in orbe,
Heu, facinus ciuile tibi. Victoribus ipfis
Dedecus, & numquam fuperum caritura pudore 605
Fabula; Romanus regi fic paruit enfis,
Pellaeusque puer gladio tibi colla recidit,
Magne, tuo. Qua pofteritas in faecula mittet
Septimium fama! fcelus hoc quo nomine dicent,
Qui Bruti dixere nefas? iam venerat horae 610
Terminus extremae, Phariamque ablatus in alnum
Perdiderat iam iura fui, quum ftringere ferrum
Regia monftra parant. Vt vidit comminus enfes,
Inuoluit vultus: atque indignatus apertum
Fortunae praeftare caput, tunc lumina preffit, 615
Continuitque animam, ne quas effundere voces
Vellet, & aeternam fletu corrumpere famam.

At poſtquam mucrone latus funeſtus Achillas
Perfodit, nullo gemitu conſenſit ad ictum,
Deſpexitque nefas, ſeruatque immobile corpus, 620
Seque probat moriens, atque haec in pectore voluit;
„ Saecula Romanos numquam tacitura labores
Adtendunt, aeuumque ſequens ſpeculatur ab omni
Orbe ratem, Phariamque fidem. Nunc conſule famae.
Fata tibi longae fluxerunt proſpera vitae: 625
Ignorant populi, ſi non in morte probaris,
An ſcieris aduerſa pati. Ne cede pudori,
Auctoremque dole fati. Quacumque feriris,
Crede manum ſoceri. Spargant, lacerentque licebit,
Sum tamen, o ſuperi, felix, nullique poteſtas 630
Hoc auferre deo. Mutantur proſpera vita:
Non fit morte miſer. Videt hanc Cornelia caedem,
Pompeiusque meus. Tantum patientius oro
Claude dolor gemitus: natus, coniuxque peremtum
Si mirantur, amant. „ Talis cuſtodia Magno 635
Mentis erat: ius hoc animi morientis habebat.

At non tam patiens Cornelia cernere ſaeuum
Quam perferre nefas, miſerandis aethera complet
Vocibus: „ O coniux, ego te ſcelerata peremi:

Letiferae tibi cauſſa morae fuit auia Lesbos, 640
Et prior in Nili peruenit litora Caeſar.
Nam cui ius alii ſceleris? ſed quisquis in iſtud
A ſuperis inmiſſe caput, vel Caeſaris irae,
Vel tibi proſpiciens, neſcis crudelis, vbi ipſa
Viſcera ſint Magni: properas, atque ingeris ictus, 645
Qua votum eſt victo. Poenas non morte minores
Pendat, & ante meum videat caput. Haud ego culpa
Libera bellorum, matrum quae ſola per vndas,
Et per caſtra comes, nullis abſterrita fatis,
Victum, quod reges etiam timuere, recepi. 650
Hoc merui coniux in tuta puppe relinqui?
Perfide parcebas? te fata extrema petente
Vita digna fui? moriar, nec munere regis.
Aut mihi praecipitem nautae permittite ſaltum,
Aut laqueum collo tortosque aptare rudentes: 655
Aut aliquis Magno dignus comes exigat enſem.
Pompeio praeſtare poteſt, quod Caeſaris armis
Imputet. O ſaeui, properantem in fata tenetis?
Viuis adhuc coniux, & iam Cornelia non eſt
Iuris, Magne, ſui. Prohibent arceſſere mortem: 660
Seruor victori. „ Sic fata, interque ſuorum

Lapſa manus, rapitur, trepida fugiente carina.
At Magni quum terga ſonent, & pectora ferro,
Permanſiſſe decus ſacrae venerabile formae,
Iratamque deis faciem, nihil vltima mortis 665
Ex habitu, vultuque viri mutaſſe, fatentur
Qui lacerum videre caput. Nam ſaeuus in ipſo
Septimius ſceleris maius ſcelus inuenit actu:
Ac retegit ſacros, ſciſſo velamine, vultus
Semianimis Magni, ſpirantiaque occupat ora, 670
Collaque in obliquo poſuit languentia tranſtro.
Tunc neruos, venasque ſecat, nodoſaque frangit
Oſſa diu: nondum artis erat caput enſe rotare.
At poſtquam trunco ceruix abſciſſa receſſit,
Vindicat hoc Pharius dextra geſtare ſatelles. 675
Degener, atque operae miles Romane ſecundae,
Pompeii ſacrum diro caput enſe recidis,
Vt non ipſe feras? pro ſummi fata pudoris!
Impius vt Magnum noſſet puer, illa verenda
Regibus hirta coma, & generoſa fronte decora 680
Caeſaries compreſſa manu eſt; Pharioque veruto,
Dum viuunt vultus, atque os in murmura pulſant
Singultus animae, dum lumina nuda rigeſcunt,

Suffixum caput eſt, quo numquam bella iubente
Pax fuit: hoc reges, campumque, & roſtra mouebat:
Hac facie Fortuna tibi Romana placebas. 686
Nec ſatis infando fuit hoc vidiſſe tyranno:
Vult ſceleri ſupereſſe fidem. Tunc arte nefanda
Submota eſt capiti tabes: raptoque cerebro
Adſiccata cutis, putriſque effluxit ab alto 690
Humor, & infuſo facies ſolidata veneno eſt.
Vltima Lageae ſtirpis, perituraque proles,
Degener, inceſtae ſceptris ceſſure ſorori,
Quum tibi ſacrato Macedon ſeruetur in antro,
Et regum cineres exſtructo monte quieſcant, 695
Quum Ptolemaeorum manes ſeriemque pudendam
Pyramides claudant, indignaque Mauſolea:
Litora Pompeium feriunt, truncuſque vadoſis
Huc, illuc iactatur aquis. Adeone moleſta
Totum cura fuit ſocero ſeruare cadauer? 700
Hac Fortuna fide Magni tam proſpera fata
Protulit: hac illum ſummo de culmine rerum
Morte petit, cladeſque omnes exegit in vno
Saeua die, quibus inmunes tot praeſtitit annos:
Pompeiuſque fuit, qui numquam mixta videret 705

Laeta malis: felix nullo turbante deorum,
Et nullo parcente miser. Semel impulit illum
Dilata Fortuna manu. Pulſatur arenis,
Carpitur in ſcopulis, hauſto per vulnera fluctu
Ludibrium pelagi. nullaque manente figura, 710
Vna nota eſt Magno capitis iactura reuulſi.

Ante tamen Pharias victor quam tangat arenas,
Pompeio furtim tumulum Fortuna parauit,
Ne iaceat nullo, vel ne meliore ſepulcro.
E latebris pauidus decurrit ad aequora Cordus, 715
Quaeſtor ab Idalio Cinyraeae litore Cypri
Infauſtus Magni fuerat comes. Ille per vmbras
Auſus ferre gradum, victum pietate timorem
Compulit, vt mediis quaeſitum corpus in vndis
Duceret ad terram, traheretque ad litora Magnum. 720
Lucis moeſta parum per denſas Cynthia nubes
Praebebat; cano ſed diſcolor aequore truncus
Conſpicitur. Tenet ille ducem complexibus artis,
Eripiente mari: nunc victus pondere tanto
Exſpectat fluctus, pelagoque iuuante cadauer 725
Impellit. Poſtquam ſicco iam litore ſedit,
Incubuit Magno, lacrimasque effudit in omne

Vulnus, & ad ſuperos, obſcuraque ſidera fatur:
„ Non pretioſa petit cumulato ture ſepulcra
Pompeius, Fortuna, tuus: non pinguis ad aſtra 730
Vt ferat e membris Eoos fumus odores,
Vt Romana ſuum geſtent pia colla parentem,
Praeferat vt veteres feralis pompa triumphos,
Vt reſonent triſti cantu fora, totus vt ignes
Proiectis moerens exercitus ambiat armis. 735
Da vilem Magno plebeii funeris arcam,
Quae lacerum corpus ſiccos effundat in ignes.
Robora non deſint miſero, nec ſordidus uſtor.
Sit ſatis, o ſuperi, quod non Cornelia fuſo
Crine iacet, ſubicique facem complexa maritum 740
Imperat, extremo ſed abeſt a munere buſti
Infelix coniux, neque adhuc ab litore longe eſt. „
Sic fatus, paruos iuuenis procul adſpicit ignes,
Corpus vile ſuis, nullo cuſtode cremantes.
Inde rapit flammas, ſemiuſtaque robora membris 745
Subducens: „ Quaecumque es, ait, neglecta, nec vlli
Cara tuo, ſed Pompeio felicior vmbra,
Quod iam compoſitum violat manus hoſpita buſtum,
Da veniam; ſi quid ſenſus poſt fata relictum,

Cedis & ipſa rogo, paterisque haec damna ſepulcri,
Teque pudet, ſparſis Pompeii manibus, vri. „ 751
Sic fatus, plenusque ſinus ardente fauilla
Peruolat ad truncum; qui fluctu paene relatus
Litore pendebat. Summas dimouit arenas,
Et collecta procul lacerae fragmenta carinae 755
Exigua poſuit trepidus ſcrobe. Nobile corpus
Robora nulla premunt, nulla ſtrue membra recumbunt:
Admotus Magnum, non ſubditus, accipit ignis.
Ille ſedens iuxta flammas: „ O maxime, dixit,
Ductor, & Heſperii maieſtas nominis vna, 760
Si tibi iactatu pelagi, ſi funere nullo
Triſtior iſte rogus; manes, animamque potentem
Officiis auerte meis: iniuria fati
Hoc fas eſſe iubet; ponti ne belua quidquam
Ne fera, ne volucres, ne ſaeui Caeſaris ira 765
Audeat: exiguam, quantum potes, accipe flammam
Romana ſuccenſe manu. Fortuna recurſus
Si det in Heſperiam, non hac in ſede quieſcent
Tam ſacri cineres: ſed te Cornelia, Magne,
Accipiet, noſtraque manu transfundet in vrnam. 770

Interea paruo ſignemus litora ſaxo,
Vt nota ſit buſto; ſi quis placare peremtum
Forte volet, plenos & reddere mortis honores;
Inueniat trunci cineres, & norit arenas,
Ad quas, Magne, tuum referas caput. Haec vbi fatus,
Excitat inualidas admoto fomite flammas. 776
Carpitur, & lentum deſtillat Magnus in ignem,
Tabe fouens buſtum. Sed iam percuſſerat aſtra
Aurora praemiſſa dies: ille, ordine rupto
Funeris, adtonitus latebras in litore quaerit. 780
Quam metuis demens iſto pro crimine poenam,
Quo te fama loquax omnes accepit in annos?
Condita laudabit Magni ſocer impius oſſa:
I modo ſecurus veniae, faſſusque ſepulcrum
Poſce caput. Cogit pietas imponere finem 785
Officio. Semiuſta rapit, reſolutaque nondum
Oſſa ſatis, neruis, & inuſtis plena medullis
Aequorea reſtinguit aqua, congeſtaque in vnum
Parua clauſit humo. Tum ne leuis aura retectos
Auferret cineres, ſaxo compreſſit arenam: 790
Nautaque ne buſtum religato fune moueret,
Inſcripſit ſacrum ſemiuſto ſtipite nomen;

HIC SITVS EST MAGNVS. Placet hoc, Fortuna, sepulcrum
Dicere Pompeii, quo condi maluit illum,
Quam terra caruisse socer? temeraria dextra 795
Cur obicis Magno tumulum, manesque vagantes
Includis? situs est, qua terra extrema refusum
Tendit in Oceanum. Romanum nomen, & omne
Imperium Magno tumuli est modus. Obrue saxa
Crimine plena deum. Si tota est Herculis Oete, 800
Et iuga tota vacant Bromio Nyseia; quare
Vnus in Aegypto Magni lapis? omnia Lagi
Arua tenere potest. Si nullo cespite nomen
Haeserit, erremus populi, cinerumque tuorum,
Magne, metu nullas Nili calcemus arenas. 805
Quod si tam sacro dignaris nomine saxum;
Adde actus tantos, monumentaque maxima rerum:
Adde truces Lepidi motus, Alpinaque bella,
Armaque Sertori, reuocato consule, victa,
Et currus, quos egit eques: commercia tuta 810
Gentibus, & pauidos Cilicas maris. Adde subactam
Barbariem, gentesque vagas, & quidquid in Euro
Regnorum, Boreaque iacet. Dic semper ab armis

Ciuilem repetiſſe togam: ter curribus actis
Contentum multos patriae donaſſe triumphos. 815
Quis capit haec tumulus? ſurgit miſerabile buſtum
Non vllis plenum titulis, non ordine tanto
Factorum: ſolitumque legi ſuper alta deorum
Culmina, & exſtructos ſpoliis hoſtilibus arcus,
Haud procul eſt ima Pompeii nomen arena, 820
Depreſſum tumulo, quod non legat aduena rectus,
Quod niſi monſtratum Romanus tranſeat hoſpes.

Noxia ciuili tellus Aegyptia fato,
Haud equidem inmerito Cumanae carmine Vatis
Cautum, ne Nili Peluſia tangeret ora 825
Heſperius miles, ripasque aeſtate tumentes.
Quid tibi ſaeua precer tanto pro crimine tellus?
Vertat aquas Nilus, quo naſcitur orbe, retentus,
Et ſteriles egeant hibernis imbribus agri,
Totaque in Aethiopum putres ſoluaris arenas. 830
Nos in templa tuam Romana accepimus Iſin,
Semideosque canes, & ſiſtra iubentia luctus,
Et quem tu plangens hominem teſtaris Oſirin:
Tu noſtros, Aegypte, tenes in puluere Manes.
Tu quoque, quum ſaeuo dederis iam templa tyranno,

Nondum Pompeii cineres, o Roma, petisti: 836
Exsul adhuc iacet vmbra ducis. Si saecula prima
Victoris timuere minas; nunc excipe saltem
Ossa tui Magni, si nondum subruta fluctu
Inuisa tellure sedent. Quis busta timebit? 840
Quis sacris dignam mouisse verebitur vmbram?
Imperet hoc nobis vtinam scelus, & velit vti
Nostro Roma sinu: satis o nimiumque beatus,
Si mihi contingat manes transferre reuulsos
Ausoniam, si tale ducis violare sepulcrum. 845
Forsitan aut sulco sterili quum poscere finem
A superis, aut Roma volet feralibus Austris,
Ignibus aut nimiis, aut terrae tecta mouenti:
Consilio, iussuque deum transibis in vrbem,
Magne, tuam, summusque feret tua busta sacerdos.
Nunc quis ad exustam Cancro torrente Syenen 851
Ibit, & imbrifera siccas sub Pliade Thebas
Spectator Nili: quis rubri stagna profundi,
Aut Arabum portus mercis mutator Eoae,
Magne, petet, quem non tumuli venerabile saxum,
Et cinis in summis forsan turbatus arenis 856
Aduertet, manesque tuos placáre iuuabit,

Et Cafio praeferre Ioui? nil ifta nocebunt
Famae bufta tuae. Templis, auroque fepultus
Vilior vmbra fores: nunc eft pro numine fummo, 860
Hoc tumulo Fortuna iacens. Auguftius aris
Victoris Libyo pulfatur in aequore faxum.
Tarpeiis qui faepe deis fua tura negarunt,
Inclufum Thufco venerantur cefpite fulmen.
Proderit hoc olim, quod non manfura futuris 865
Ardua marmoreo furrexit pondere moles.
Pulueris exigui fparget non longa vetuftas
Congeriem, buftumque cadet, mortisque peribunt
Argumenta tuae. Veniet felicior aetas,
Qua fit nulla fides faxum monftrantibus illud: 870
Atque erit Aegyptos populis fortaffe nepotum
Tam mendax Magni tumulo, quam Creta Tonantis.

M. ANNAEI LVCANI
CIVILIS BELLI
SIVE
PHARSALIAE
LIBER IX.

ARGVMENTVM

Nonus habet Sextum redeuntem a caede parentis,
Narrat & occurſum fugientis bella Catonis.
Mille carinarum fugientes claſſe vehuntur,
Et tamen in cuncta victorem parte verentur.
Quos Cato pertaeſos ſermonibus artificatis
Accipit & ducit per mille pericula mortis.
Hinc etenim Syrtes, hinc vaſta vaporibus arua,
Hinc ſitis, hinc puluis, hinc obſtant dira venena.
Interea Caeſar Pompeii terga ſecutus
Nauigat vsque Pharon, vbi magnus litore motus,
Quaeſitique caput dextra monſtrante laniſtae
Effuſis lacrimis docet hoc ſe ferre moleſte.

At non in Pharia manes iacuere fauilla,
Nec cinis exiguus tantam compeſcuit vmbram:

Profiluit bufto, femiuftaque membra relinquens,
Degeneremque rogum, fequitur conuexa Tonantis,
Qua niger aftriferis conneċtitur axibus aer: 5
Quodque patet terras inter, lunaeque meatus
(Semidei manes habitant, quos ignea virtus
Innocuos vitae patientes aetheris imi
Fecit) & aeternos animam collegit in orbes.
Non illuc auro pofiti, nec ture fepulti 10
Perueniunt. Illic poftquam fe lumine vero
Impleuit, ftellasque vagas miratur, & aftra
Fixa polis, vidit quanta fub noċte iaceret
Noftra dies, rifitque fui ludibria trunci.
Hinc fuper Emathiae campos, & figna cruenti 15
Caefaris, ac fparfas volitauit in aequore claffes;
Et fcelerum vindex in fanċto peċtore Bruti
Sedit, & inuiċti pofuit fe mente Catonis.
Ille vbi pendebant cafus, dubiumque manebat,
Quem mundi dominum facerent ciuilia bella, 20
Oderat & Magnum, quamuis comes iffet in arma
Aufpiciis raptus patriae, duċtuque fenatus:
At poft Theffalias clades iam peċtore toto
Pompeianus erat. Patriam tutore carentem

Excepit, populi trepidantia membra refouit, 25
Ignauis manibus proiectos reddidit enses:
Nec regnum cupiens gessit ciuilia bella,
Nec seruire timens. Nil caussa fecit in armis
Ipse sua: totae post Magni funera partes
Libertatis erant: quas ne per litora fusas 30
Colligeret rapido victoria Caesaris actu,
Corcyrae secreta petit, ac mille carinis
Abstulit Emathiae secum fragmenta ruinae.
Quis ratibus tantis fugientia crederet ire
Agmina? quis pelagus victas artasse carinas? 35
Dorida tunc Malean, & apertam Taenaron vmbris,
Inde Cythera petit: Boreaque vrguente carinas
Creta fugit: Dictaea legit, cedentibus vndis,
Litora. Tunc ausum classi praecludere portus
Impulit, ac saeuas meritum Phycunta rapinas 40
Sparsit: & hinc placidis alto delabitur auris
In litus, Palinure, tuum: neque enim aequore tantum
Ausonio monumenta tenes, portusque quietos
Testaris Libyes Phrygio placuisse marito.
Quum procul ex alto tendentes vela carinae 45
Ancipites tenuere animos, sociosne malorum,

An veherent hoſtes: praeceps facit omne tremendum
Victor, & in nulla non creditur eſſe carina.
Aſt illae puppes luctus, planctusque ferebant,
Et mala vel duri lacrimas motura Catonis. 50

Nam poſtquam fruſtra precibus Cornelia nautas
Priuignique fugam tenuit, ne forte repulſus
Litoribus Phariis remearet in aequora truncus,
Oſtenditque rogum non iuſti flamma ſepulcri:
„ Ergo indigna fui, dixit, Fortuna, marito 55
Accendiſſe rogum, gelidosque effuſa per artus
Incubuiſſe viro, laceros exurere crines?
Membraque diſperſi pelago componere Magni?
Vulneribus cunctis largos infundere fletus?
Oſſibus & tepida veſtes implere fauilla? 60
Quidquid ab exſtincto licuiſſet tollere buſto,
In templis ſparſura deum. Sine funeris vllo
Ardet honore rogus: manus hoc Aegyptia forſan
Obtulit officium graue manibus. O bene nudi
Craſſorum cineres! Pompeio contigit ignis 65
Inuidia maiore deum. Similisne malorum
Sors mihi ſemper erit? numquam dare iuſta licebit
Coniugibus: numquam plenas plangemus ad vrnas?

Quid porro tumulis opus eſt, aut vlla requiris
Inſtrumenta dolor? non toto pectore portas 70
Impia Pompeium? non imis haeret imago
Viſceribus? quaerat cineres victura ſuperſtes.
Nunc tamen hinc longe qui fulget luce maligna
Ignis, adhuc aliquid, Phario de litore ſurgens
Oſtendit mihi, Magne, tui. Iam flamma reſedit, 75
Pompeiumque ferens vaneſcit ſolis ad ortus
Fumus, & inuiſi tendunt mihi carbaſa venti.
Hac mihi non tellus Pompeio ſi qua triumphos
Victa dedit, non alta terens Capitolia currus
Gratior: elapſus felix de pectore Magnus; 80
Hunc volumus, quem Nilus habet, terraeque nocenti
Non haerere queror: crimen commendat arenas.
(Linquere, ſi qua fides, Peluſia litora nolo.)
Tu pete bellorum caſus, & ſigna per orbem,
Sexte, paterna moue: namque haec mandata reliquit
Pompeius vobis in noſtra condita cura: 86
Me quum fatalis leto damnauerit hora,
Excipite, o nati, bellum ciuile, nec vmquam,
Dum terris aliquis noſtra de ſtirpe manebit,
Caeſaribus regnare vacet. Vel ſceptra, vel vrbes 90

Libertate ſua validas impellite fama
Nominis: has vobis partes, haec arma relinquo.
Inueniet claſſes quisquis Pompeius in vndas
Venerit: & noſter nullis non gentibus heres
Bella dabit: tantum indomitos, memoresque paterni
Iuris habere animos. Vni parere decebit, 96
Si faciet partes pro libertate, Catoni.
Exſolui tibi, Magne, fidem, mandata peregi.
Inſidiae valuere tuae, deceptaque vixi,
Ne mihi commiſſas auferrem perfida voces. 100
Iam nunc te per inane chaos, per tartara, coniux,
Si ſunt vlla, ſequar: quam longo tradita leto
Incertum eſt: poenas animae viuacis ab ipſa
Ante feram. Cernens potuit tua vulnera, Magne,
Non fugere in mortem: planctu contuſa peribit, 105
Effluet in lacrimas; numquam veniemus ad enſes,
Aut laqueos, aut praecipites per inania iactus.
Turpe mori poſt te ſolo non poſſe dolore.„
Sic vbi fata, caput ferali obduxit amictu,
Decreuitque pati tenebras, puppisque cauernis 110
Delituit: ſaeuumque arte complexa dolorem
Perfruitur lacrimis, & amat pro coniuge luctum.

Illam non fluctus, ſtridensque rudentibus Eurus
Mouit, & exſurgens ad ſumma pericula clamor:
Votaque ſollicitis faciens contraria nautis, 115
Compoſita in mortem iacuit, fauitque procellis.

Prima ratem Cypros ſpumantibus accipit vndis:
Inde tenens pelagus, ſed iam moderatior, Eurus
In Libycas egit ſedes, & caſtra Catonis.
Triſtis, vt in multo mens eſt praeſaga timore, 120
Adſpexit patrios comites e litore Magnus,
Et fratrem: medias praeceps quum fertur ad vndas.
„ Dic vbi ſit, germane, parens: ſtat ſumma, caputque
Orbis, an occidimus? Romanaque Magnus ad vmbras
Abſtulit? „ haec fatur: quem contra talia frater. 125
„ O felix, quem Fors alias diſperſit in oras,
Quique nefas audis: oculos, germane, nocentes
Spectato genitore fero. Non Caeſaris armis
Occubuit, dignoque perit auctore ruinae,
Rege ſub impuro Nilotica rura tenente, 130
Hoſpitii fretus ſuperis, & munere tanto
In proauos, cecidit donati victima regni.
Vidi ego magnanimi lacerantes pectora patris:
Nec credens Pharium tantum potuiſſe tyrannum,

Litore Niliaco socerum iam ſtare putaui. 135
Sed me nec ſanguis, nec tantum vulnera noſtri
Adfecere ſenis, quantum geſtata per vrbem
Ora ducis, quae transfixo deformia pilo
Vidimus: haec, fama eſt, oculis victoris iniqui
Seruari; ſcelerisque fidem quaeſiſſe tyrannum. 140
Nam corpus Phariaenae canes, auidaeque volucres
Diſtulerint, an furtiuus, quem vidimus, ignis
Soluerit, ignoro. Quaecumque iniuria fati
Abſtulit hos artus, ſuperis haec crimina dono:
Seruata de parte queror.,, Quum talia Magnus 145
Audiſſet: non in gemitus, lacrimasque dolorem
Effudit; iuſtaque furens pietate profatur:
,, Praecipitate rates e ſicco litore nautae;
Claſſis in aduerſos erumpat remige ventos:
Ite duces mecum: numquam ciuilibus armis 150
Tanta fuit merces, inhumatos condere manes,
Sanguine ſemiuiri Magnum ſatiare tyranni.
Non ego Pellaeas arces, adytisque retectum
Corpus Alexandri pigra Mareotide mergam:
Non mihi Pyramidum tumulis euulſus Amaſis, 155
Atque alii reges Nilo torrente natabunt;

Omnia dent poenas nudo tibi, Magne, fepulcra:
Euoluam bufto numen iam gentibus Ifin,
Et tectum lino fpargam per vulgus Ofirin,
Et facer in Magni cineres mactabitur Apis, 160
Suppofitisque deis vram caput. Has mihi poenas
Terra dabit: linquam vacuos cultoribus agros,
Nec, Nilus cui crefcat, erit: folusque tenebis
Aegypton, populis, genitor, fuperisque fugatis. „
Dixerat, & faeuas claffem rapiebat in vndas. 165
Sed Cato laudatam iuuenis compefcuit iram.

Interea totis audito funere Magni
Litoribus fonuit percuffus planctibus aether:
Exemploque carens, & nulli cognitus aeuo
Luctus erat, mortem populos deflere potentis. 170
Sed magis, vt vifa eft lacrimis exhaufta, folutas
In vultus effufa comas, Cornelia puppi
Egrediens, rurfus geminato verbere plangunt.
Vt primum in fociae peruenit litora terrae,
Collegit veftes, miferique infignia Magni, 175
Armaque, & impreffas auro, quas gefferat olim,
Exuuias, pictasque togas, velamina fummo
Ter confpecta Ioui, funeftoque intulit igni.

Ille fuit miferae Magni cinis. Accipit omnis
Exemplum pietas, & toto litore bufta 180
Surgunt Theffalicis reddentia manibus ignem.
Sic, vbi depaftis fubmittere gramina campis,
Et renouare parans hibernas Apulus herbas,
Igne fouet terras, fimul & Garganus, & arua
Vulturis, & calidi lucent buceta Matini. 185

Non tamen ad Magni peruenit gratius vmbras,
Omne quod in fuperos audet conuicia vulgus,
Pompeiumque deis obicit, quam pauca Catonis
Verba, fed a pleno venientia pectore veri.
„ Ciuis obit, inquit, multum maioribus impar 190
Noffe modum iuris, fed in hoc tamen vtilis aeuo,
Cui non nulla fuit iufti reuerentia, falua
Libertate potens, & folus plebe parata
Priuatus feruire fibi, rectorque fenatus,
Sed regnantis, erat. Nil belli iure popofcit: 195
Quaeque dari voluit, voluit fibi poffe negari.
Inmodicas poffedit opes: fed plura retentis
Intulit: inuafit ferrum, fed ponere norat.
Praetulit arma togae: fed pacem armatus amauit.
Iuuit fumta ducem, iuuit dimiffa poteftas. 200

Caſta domus, luxuque carens, corruptaque numquam
Fortuna domini. Clarum, & venerabile nomen
Gentibus, & multum noſtrae quod proderat vrbi.
Olim vera fides, Sulla Marioque receptis,
Libertatis obit: Pompeio rebus ademto 205
Nunc & ficta perit. Non iam regnare pudebit:
Nec color imperii, nec frons erit vlla ſenatus.
O felix, cui ſumma dies fuit obuia victo,
Et cui quaerendos Pharium ſcelus obtulit enſes:
Forſitan in ſoceri potuiſſes viuere regno. 210
Scire mori, ſors prima viris, ſed proxima cogi.
Et mihi, ſi fatis aliena in iura venimus,
Da talem, Fortuna, Iubam: non deprecor hoſti
Seruari, dum me ſeruet ceruice reciſa. „

Vocibus his maior, quam ſi Romana ſonarent 215
Roſtra ducis laudes, generoſam venit ad vmbram
Mortis honos. Fremit interea diſcordia vulgi
Caſtrorum, bellique piget poſt funera Magni:
Quum Tarcondimotus linquendi ſigna Catonis
Suſtulit; hunc rapta fugientem claſſe ſecutus 220
Litus in extremum, tali Cato voce notauit:
„ O numquam pacate Cilix: iterumne rapinas

Vadis in aequoreas? Magnum Fortuna remouit:
Iam pelago pirata redis. ,, Tunc respicit omnes
In coetu, motuque viros: quorum vnus, aperta
Mente fugae, tali compellat voce regentem: 226
,, Nos Cato, da veniam, Pompeii duxit in arma,
Non belli ciuilis amor, partesque fauori
Fecimus. Ille iacet, paci quem praetulit orbis,
Caussaque nostra perit: patrios permitte penates, 230
Desertamque domum, dulcesque reuisere natos.
Nam quis erit finis si nec Pharsalia, pugnae,
Nec Pompeius erit? perierunt tempora vitae,
Mors eat in tutum: iustas sibi nostra senectus
Prospiciat flammas. Bellum ciuile sepulcra 235
Vix ducibus praestare potest. Non barbara victos
Regna manent: non Armenium mihi saeua minatur,
Aut Scythium Fortuna iugum: sub iura togati
Ciuis eo. Quisquis Magno yiuente secundus,
Hic mihi primus erit: sacris praestabitur vmbris 240
Summus honor: dominum, clades quem cogit, habebo:
Nullum, Magne, ducem. Te solum in bella secutus,
Post te, fata sequor: neque enim sperare secunda

Fas mihi, nec liceat. Fortuna cuncta tenentur
Caesaris: Emathium sparsit victoria ferrum. 245
Clausa fides miseris, & toto solus in orbe est,
Qui velit, ac possit victis praestare salutem.
Pompeio, scelus est bellum ciuile, peremto,
Quo fuerat viuente, fides. Si publica iura,
Si semper patriam sequeris Cato, signa petamus 250
Romanus quae consul habet. „ Sic ille profatus
Insiluit puppim, iuuenum comitante tumultu.
Actum Romanis fuerat de rebus, & omnis
Indiga seruitii feruebat litore plebes.

Erupere ducis sacro de pectore voces: 255
„ Ergo pari voto gessisti bella iuuentus
Tu quoque pro dominis, & Pompeiana fuisti,
Non Romana manus? quod non in regna laboras,
Quod tibi, non ducibus viuis, morerisque, quod orbem
Adquiris nulli, quod iam tibi vincere tutum est, 260
Bella fugis, quaerisque iugum ceruice vacante,
Et nescis sine rege pati. Nunc caussa pericli
Digna viris. Potuit vestro Pompeius abuti
Sanguine: nunc patriae iugulos ensemque negatis,
Quum prope libertas. Vnum Fortuna reliquit 265

Iam tribus e dominis. Pudeat: plus regia Nili
Contulit in leges, & Parthi militis arcus.
Ite, o degeneres, Ptolemaei munus, & arma
Spernite. Quis veſtras vlla putet eſſe nocentes
Caede manus? credet faciles ſibi terga dediſſe, 270
Credet ab Emathiis primos fugiſſe Philippis.
Vadite ſecuri: meruiſtis iudice vitam
Caeſare, non armis, non obſidione ſubacti.
O famuli turpes, domini poſt fata prioris
Itis ad heredem. Cur non maiora mereri, 275
Quam vitam, veniamque libet? rapiatur in vndas
Infelix Magni coniux, prolesque Metelli:
Ducite Pompeios: Ptolemaei vincite munus.
Noſtra quoque inuiſo quisquis feret ora tyranno,
Non parua mercede dabit. Sciet iſta iuuentus 280
Ceruicis pretio bene ſe mea ſigna ſecutam.
Quin agite, & magna meritum cum caede parate:
Ignauum ſcelus eſt tantum fuga. „ Dixit, & omnes
Haud aliter medio reuocauit ab aequore puppes,
Quam ſimul effetas linquunt examina ceras, 285
Atque oblita faui non miſcent nexibus alas,
Sed ſibi quaeque volat, nec iam deguſtat amarum

Desidiosa thymum: Phrygii sonus increpet aeris,
Adtonitae posuere fugam, studiumque laboris
Floriferi repetunt, & sparsi mellis amorem: 290
Gaudet in Hyblaeo securus gramine pastor
Diuitias seruasse casae: sic voce Catonis
Inculcata viris iusti patientia Martis.

Iamque actu belli non doctas ferre quietem
Constituit mentes, serieque agitare laborum. 295
Primum litoreis miles lassatur arenis.
Proximus in muros, & moenia Cyrenarum
Est labor: exclusus nulla se vindicat ira:
Poenaque de victis sola est, vicisse, Catoni.
Inde peti placuit Libyci contermina Mauris 300
Regna Iubae, sed iter mediis natura vetabat
Syrtibus: hanc audax sperat sibi cedere virtus.
Syrtes vel primam mundo natura figuram
Quum daret in dubio terrae pelagique reliquit.
(Nam neque subsedit penitus, quo stagna profundi
Acciperet, nec se defendit ab aequore tellus; 306
Ambigua sed lege loci iacet inuia sedes:
Aequora fracta vadis, abruptaque terra profundo,
Et post multa sonant proiecti litora fluctus.

Sic male deſeruit, nulloſque exegit in vſus 310
Hanc partem natura ſui.) Vel plenior alto
Olim Syrtis erat, pelago penitusque natabat:
Sed rapidus Titan ponto ſua lumina paſcens,
Aequora ſubduxit zonae vicina peruſtae:
Et nunc pontus adhuc Phoebo ſiccante repugnat. 315
Mox vbi damnoſum radios admouerit aeuum,
Tellus Syrtis erit: nam iam breuis vnda ſuperne
Innatat, & late periturum deficit aequor.

Vt primum remis actum mare propulit omne
Claſſis onus, denſis fremuit niger imbribus Auſter 320
In ſua regna furens: tentatum claſſibus aequor
Turbine defendit, longeque a Syrtibus vndas
Egit, & illato confregit litore pontum.
Tum quorum recto deprendit carbaſa malo
Eripuit nautis, fruſtraque rudentibus auſis 325
Vela negare Noto ſpatium vicere carinae,
Atque vltra proram tumuit ſinus. Omnia ſi quis
Prouidus antennae ſuffixit lintea ſummae,
Vincitur, & nudis auertitur armamentis,
Sors melior claſſi, quae fluctibus incidit altis, 330
Et certo iactata mari. Quaecumque leuatae

Arboribus caesis flatum effudere prementem:
Abstulit has liber ventis contraria voluens
Aestus, & obnixum victor detrusit in Austrum.
Has vada destituunt, atque interrupta profundo 335
Terra ferit puppes: dubioque obnoxia fato
Pars sedet vna ratis, pars altera pendet in vndis.
Tunc magis impactum breuibus mare, terraque saeuit
Obuia consurgens: quamuis elisus ab Austro,
Saepe tamen cumulos fluctus non vincit arenae. 340
Eminet in pelagi tergo procul omnibus aruis,
Inuiolatus aquae, sicci iam pulueris agger,
Stant miseri nautae, terraeque haerente carina
Litora nulla vident. Sic partem intercipit aequor:
Pars ratium maior regimen, clauumque secuta est,
Tuta fugae nautasque loci sortita peritos, 346
Torpentem Tritonos adit illaesa paludem.
Hanc, vt fama, deus, quem toto litore pontus
Audit ventosa perflantem murmura concha,
Hanc & Pallas amat, patrio quae vertice nata 350
Terrarum primam Libyen (nam proxima coelo est,
Vt probat ipse calor) tetigit, stagnique quieta
Vultus vidit aqua, posuitque in margine plantas,

Et ſe dilecta Tritonida dixit ab vnda.
Quam iuxta Lethon tacitus praelabitur amnis, 355
Infernis, vt fama, trahens obliuia venis:
Atque inſopiti quondam tutela draconis,
Heſperidum pauper ſpoliatus frondibus hortus.
Inuidus annoſo famam qui derogat aeuo,
Qui vates ad vera vocat. Fuit aurea ſilua, 360
Diuitiisque graues, & fuluo germine rami:
Virgineusque chorus nitidi cuſtodia luci,
Et numquam ſomno damnatus lumina ſerpens,
Robora complexus rutilo curuata metallo.
Abſtulit arboribus pretium, nemorique laborem 365
Alcides: paſſusque inopes ſine pondere ramos
Retulit Argolico fulgentia poma tyranno.
His igitur depulſa locis, eiectaque claſſis
Syrtibus, haud vltra Garamantidas adtigit vndas:
Sed duce Pompeio Libyes melioris in oris 370
Manſit. At impatiens virtus haerere Catonis
Audet in ignotas agmen committere gentes,
Armorum fidens, & terra cingere Syrtin.
Haec eadem ſuadebat hiems, quae clauſerat aequor,
Et ſpes imber erat, nimios metuentibus ignes: 375

Vt neque ſole viam, duro nec frigore ſaeuam,
Inde polo Libyes, hinc bruma temperet annus:
Atque ingreſſurus ſteriles, ſic fatur, arenas.

„ O quibus vna ſalus placuit mea caſtra ſecutis
Indomita ceruice mori, componite mentes 380
Ad magnum virtutis opus ſummosque labores.
Vadimus in campos ſteriles, exuſtaque mundi,
Qua nimius Titan, & rarae in fontibus vndae,
Siccaque letiferis ſqualent ſerpentibus arua.
Durum iter ad leges, patriaeque ruentes amorem 385
Per mediam Libyen veniant, atque inuia tentent,
Si quibus in nullo poſitum eſt euadere voto,
Si quibus ire ſat eſt. Neque enim mihi fallere quemquam
Eſt animus, tectoque metu perducere vulgus.
Hi mihi ſint comites, quos ipſa pericula ducent, 390
Qui, me teſte, pati vel quae triſtiſſima, pulchrum,
Romanumque putant. At qui ſponſore ſalutis
Miles eget, capiturque animae dulcedine, vadat
Ad dominum meliore via. Dum primus arenas
Ingrediar, primusque gradus in puluere ponam. 395
Me calor aethereus feriat, mihi plena venenis

Occurrat ſerpens; fatoque pericula veſtra
Praetentate meo: ſitiat, quicumque bibentem
Viderit: aut vmbras nemorum quicumque petentem,
Aeſtuet: aut equitem peditum praecedere turmas, 400
Deficiat; ſi quo fuerit diſcrimine notum
Dux, an miles eam. Serpens, ſitis, ardor, arenae,
Dulcia virtuti: Gaudet patientia duris.
Laetius eſt, quoties magno ſibi conſtat, honeſtum.
Sola poteſt Libve turba praeſtare malorum, 405
Vt deceat fugiſſe viros.,, Sic ille calentes
Incendit virtute animos, & amore laborum,
Irreducemque viam deſerto limite carpit:
Et ſacrum paruo nomen clauſura ſepulcro
Inuaſit Libye ſecuri fata Catonis. 410

Tertia pars rerum Libye, ſi credere famae
Cuncta velis: at ſi ventos coelumque ſequaris,
Pars erit Europae. Neque enim plus litora Nili,
Quam Scythicus Tanais primis ab Gadibus abſunt:
Vnde Europa fugit Libyen, & litora flexu 415
Oceano fecere locum: ſed maior in vnam
Orbis abit Aſiam. Nam quum communiter iſtae
Effundant Zephyrum, Boreae latus illa ſiniſtrum

Contingens, dextrumque Noti, descendit in ortus,
Eurum sola tenens. Libyae quod fertile terrae est, 420
Vergit in occasus: sed & haec non fontibus vllis
Soluitur: Arctoos raris Aquilonibus imbres
Accipit, & nostris reficit sua rura serenis.
In nullas vitiatur opes; non aere, neque auro
Excoquitur, nullo glebarum crimine, pura, 425
Et penitus terra est. Tantum Maurusia genti
Robora diuitiae, quarum non nouerat vsum:
Sed citri contenta comis viuebat, & vmbra.
In nemus ignotum nostrae venere secures,
Extremoque epulas, mensasque petimus ab orbe,
At quaecumque vagam Syrtin complectitur ora 431
Sub nimio proiecta die, vicina perusti
Aetheris, exurit messes, & puluere Bacchum
Enecat, & nulla putris radice tenetur.
Temperies vitalis abest: & nulla sub illa 435
Cura Iouis terra est: Natura deside torpet
Orbis, & inmotis annum non sentit arenis.
Hoc tam segne solum raras tamen exserit herbas,
Quas Nasamon gens dura legit, qui proxima ponto
Nudus rura tenet, quem mundi barbara damnis 440

Syrtis alit. Nam litoreis populator arenis
Inminet, & nulla portus tangente carina,
Nouit opes. Sic cum toto commercia mundo
Naufragiis Nafamones habent. Hac ire Catonem
Dura iubet virtus. Illic fecura iuuentus 445
Ventorum, nullasque timens tellure procellas,
Aequoreos eft paffa metus. Nam litore ficco,
Quam pelago, Syrtis violentius accipit Auftrum.
Et terrae magis ille nocens. Non montibus ortum
Aduerfis frangit Libye, fcopulisque repulfum 450
Diffipat, & liquidas e turbine foluit in auras:
Nec ruit in filuas, annofaque robora torquens
Laffatur: patet omne folum, liberque meatu
Aeoliam rabiem totis exercet habenis:
Et non imbriferam contorto puluere nubem 455
In flexum violentus agit: pars plurima terrae
Tollitur, & numquam refoluto vertice pendet.
Regna vidit pauper Nafamon errantia vento,
Difcuffasque domus: volitantque a culmine raptae
Detecto Garamante cafae. Non altius ignis 460
Rapta vehit: quantumque licet confurgere fumo,
Et violare diem, tantus tenet aera puluis.

Tum quoque Romanum ſolito violentior agmen
Adgreditur, nullusque poteſt conſiſtere miles,
Inſtabilis raptis etiam, quas calcat arenas. 465
Concuteret terras, orbemque ab ſedè moueret,
Si ſolida Libye compage, & pondere duro
Clauderet exeſis Auſtrum ſcopuloſa cauernis:
Sed quia mobilibus facilis turbatur arenis,
Nusquam luctando ſtabilis manet: imaque tellus 470
Stat, quia ſumma fugit. Galeas, & ſcuta virorum,
Pilaque contorſit violento ſpiritus actu,
Intentusque tulit magni per inania coeli.
Illud in externa forſan longeque remota
Prodigium tellure fuit: delapſaque coelo 475
Arma timent gentes, hominumque erepta lacertis
A ſuperis demiſſa putant. Sic illa profecto
Sacrifico cecidere Numae, quae laeta iuuentus
Patricia ceruice mouent: ſpoliauerat Auſter
Aut Boreas populos ancilia noſtra ferentes. 480
Sic orbem torquente Noto Romana iuuentus
Procubuit, metuensque rapi, conſtrinxit amictus,
Inſeruitque manus terrae: nec pondere ſolo,
Sed niſu iacuit, vix ſic inmobilis Auſtro:

Qui ſuper ingentes cumulos inuoluit arenae, 485
Atque operit tellure viros. Vix tollere miles
Membra valet, multo congeſtu pulueris haerens.
Adligat & ſtantes adfuſae magnus arenae
Agger, & inmoti terra ſurgente tenentur.
Saxa tulit penitus diſcuſſis proruta muris, 490
Effuditque procul miranda ſorte malorum:
Qui nullas videre domos, videre ruinas.
Iamque iter omne latet: nec ſunt diſcrimina terrae
Vlla, niſi aetheriae medio velut aequore flammae.
Sideribus nouere viam: nec ſidera tota 495
Oſtendit Libyae finitor circulus orae,
Multaque deuexo terrarum margine celat.

Vtque calor ſoluit, quem torſerat aera ventus,
Incenſusque dies, manant ſudoribus artus:
Arent ora ſiti: conſpecta eſt parua maligna 500
Vnda procul vena: quam vix e puluere miles
Corripiens, patulum galeae confudit in orbem,
Porrexitque duci. Squalebant puluere fauces
Cunctorum: minimumque tenens dux ipſe liquoris
Inuidioſus erat. „Mene, inquit, degener vnum 505
Miles in hac turba vacuum virtute putaſti?

Vsque adeo mollis, primisque caloribus impar
Sum visus? quantum poena tu dignior ista,
Qui, populo sitiente, bibas! sic concitus ira
Excussit galeam suffecitque omnibus vnda, 510
Ventum erat ad templum, Libycis quod gentibus vnum
Inculti Garamantes habent: stat sortifer illic
Iuppiter, vt memorant, sed non aut fulmina vibrans,
Aut similis nostro, tortis sed cornibus Hammon.
Non illi Libyae posuerunt ditia gentes 515
Templa: nec Eois splendent donaria gemmis.
Quamuis Aethiopum populis, Arabumque beatis
Gentibus, atque Indis vnus sit Iuppiter Hammon,
Pauper adhuc deus est, nullis violata per aeuum
Diuitiis delubra tenens: morumque priorum 520
Numen Romano templum defendit ab auro.
Esse locis superos testatur silua per omnem
Sola virens Libyen. Nam quidquid puluere sicco
Separat ardentem tepida Berenicida Lepti,
Ignorat frondes: solus nemus abstulit Hammon. 525
Siluarum fons caussa loco, qui putria terrae
Adligat, & domitas vnda connectit arenas.

Sic quoque nil obstat Phoebo, quum cardine summo
Stat librata dies: truncum vix protegit arbor:
Tam breuis in medium radiis compellitur vmbra. 530
Deprensum est hunc esse locum, qua circulus alti
Solstitii medium signorum percutit orbem.
Non obliqua meant, nec Tauro Scorpios exit
Rectior, aut Aries donat sua tempora Librae,
Aut Astraea iubet lentos descendere Pisces. 535
Par Geminis Chiron, & idem quod Carcinos ardens
Humidus Aegoceros: nec plus Leo tollitur Vrna.
At tibi, quaecumque es Libyo gens igne diremta,
In Noton vmbra cadit, quae nobis exit ad Arcton.
Et segnis Cynosura subit: tu sicca profundo 540
Mergi plaustra putas, nullumque in vertice semper
Sidus habes immune mari, procul axis vterque est,
Et fuga signorum medio rapit omnia coelo.

Stabant ante fores populi, quos miserat Eos,
Cornigerique Iouis monitu noua fata petebant: 545
Sed Latio cessere duci: comitesque Catonem
Orant, exploret Libyum memorata per orbem
Numina, de fama tam longi iudicet aeui.
Maximus hortator scrutandi voce deorum

Euentus Labienus erat. „Fors obtulit, inquit, 550
Et Fortuna viae, tam magni numinis ora,
Consiliumque dei: tanto duce possumus vti
Per Syrtes, bellique ratos cognoscere casus.
Nam cui crediderim superos arcana daturos,
Dicturosque magis, quam sancto vera Catoni? 555
Certe vita tibi semper directa supernas
Ad leges, sequerisque deum. Datur, ecce! loquendi
Cum Ioue libertas: inquire in fata nefandi
Caesaris, & patriae venturos excute mores:
Iure suo populis vti, legumque licebit, 560
An bellum ciuile perit. Tua pectora sacra
Voce reple: durae saltim virtutis amator
Quaere quid est virtus, & posce exemplar honesti."
Ille deo plenus, tacita quem mente gerebat,
Effudit dignas adytis e pectore voces. 565
„Quid quaeri Labiene iubes? an liber in armis
Occubuisse velim potius, quam regna videre?
An sit vita nihil, & longa? an differat aetas?
An noceat vis nulla bono? Fortunaque perdat
Opposita virtute minas? laudandaque velle 570
Sit satis, & numquam successu crescat honestum?

Scimus, & haec nobis non altius inferit Hammon.
Haeremus cuncti superis, temploque tacente,
Nil facimus non sponte dei: nec vocibus vllis
Numen eget: dixitque semel nascentibus auctor 575
Quidquid scire licet: steriles nec legit arenas,
Vt caneret paucis, mersitque hoc puluere verum.
Estne dei sedes, nisi terra, & pontus; & aer,
Et coelum, & virtus? superos quid quaerimus vltra?
Iuppiter est quodcumque vides, quodcumque moueris.
Sortilegis egeant dubii, semperque futuris 581
Casibus ancipites: me non oracula certum,
Sed mors certa facit: pauido, fortique cadendum est.
Hoc satis est dixisse Iouem. ,, Sic ille profatur:
Seruataque fide templi discedit ab aris, 585
Non exploratum populis Hammona relinquens.

Ipse manu sua pila gerit, praecedit anheli
Militis ora pedes: monstrat tolerare labores,
Non iubet: & nulla vehitur ceruice supinus,
Carpentoque sedens. Somni parcissimus ipse est, 590
Vltimus haustor aquae. Quum tandem fonte reperto
Indiga conatur laticis potare iuuentus,
Stat, dum lixa bibat. Si veris magna paratur

Fama bonis, & si successu nuda remoto
Inspicitur virtus, quidquid laudamus in vllo 595
Maiorum, Fortuna fuit. Quis Marte secundo,
Quis tantum meruit populorum sanguine nomen?
Hunc ego per Syrtes, Libyesque extrema triumphum
Ducere maluerim, quam ter Capitolia curru
Scandere Pompeii, quam frangere colla Iugurthae.
Ecce parens verus patriae, dignissimus aris 601
Roma tuis; per quem numquam iurare pudebit,
Et quem, si steteris vmquam ceruice soluta,
Tunc olim factura deum. Iam spissior ignis,
Et plaga, quam nullam superi mortalibus vltra 605
A medio fecere die, calcatur, & vnda
Rarior: inuentus mediis fons vnus arenis
Largus aquae: sed quem serpentum turba tenebat
Vix capiente loco. Stabant in margine siccae
Aspides, in mediis sitiebant Dipsades vndis. 610
Ductor, vt adspexit perituros fonte relicto,
Adloquitur: „ Vana specie conterrite leti
Ne dubita miles tutos haurire liquores:
Noxia serpentum est admixto sanguine pestis:
Morsu virus habent, & fatum in dente minantur. 615

Pocula morte carent. „ Dixit, dubiumque venenum
Haufit: & in tota Libyae fons vnus arena
Ille fuit, de quo primus fibi pofceret vndas.
 Cur Libycus tantis exfudet peftibus aer
Fertilis in mortes, aut quid fecreta nocenti 620
Mifcuerit natura folo, non cura, laborque
Nofter fcire valet: nifi quod vulgata per orbem
Fabula pro vera decepit faecula cauffa.
Finibus extremis Libyes, vbi feruida tellus
Accipit Oceanum demiffo fole calentem, 625
Squalebant late Phorcynidos arua Medufae,
Non nemorum protecta coma, non mollia fulco,
Sed dominae vultu confpectis afpera faxis.
Hoc primum natura nocens in corpore faeuas
Eduxit peftes: illis e faucibus angues 630
Stridula vibratis fuderunt fibila linguis,
Femineae qui more comae per terga foluti,
Ipfa flagellabant gaudentis colla Medufae.
Surgunt aduerfa fubrectae fronte colubrae,
Vipereumque fluit depexo crine venenum. 635
Hoc habet infelix, cunctis impune, Medufa,
Quod fpectare licet. Nam rictus, oraque monftri

Quis timuit? quem, qui recto se lumine vidit,
Passa Medusa mori est? rapuit dubitantia fata
Praeuertitque metus: anima periere retenta 640
Membra, nec emissae riguere sub ossibus vmbrae.
Eumenidum crines solos mouere furores:
Cerberos Orpheo leniuit sibila cantu:
Amphitryoniades vidit, quum vinceret, Hydram;
Hoc monstrum timuit genitor, numenque secundum
Phorcus aquis, Cetoque parens, ipsaeque sorores 646
Gorgones: hoc potuit coelo pelagoque minari
Torporem insolitum, mundoque obducere terram:
E coelo volucres subito quum pondere lapsae:
In scopulis haesere ferae: vicina colentes 650
Aethiopum totae riguerunt marmore gentes.
Nullum animal visus patiens, ipsique retrorsum
Effusi faciem vitabant Gorgonos angues.
Illa sub Hesperiis stantem Titana columnis
In cautes Atlanta dedit: coeloque timente 655
Olim Phlegraeos stantes serpente gigantas,
Erexit montes, bellumque inmané deorum
Pallados e medio confecit pectore Gorgon.
Quo postquam partu Danaes, & diuite nimbo

Ortum Parrhaſiae vexerunt Perſea pinnae 660
Arcados auctoris citharae, liquidaeque palaeſtrae,
Et ſubitus praepes Cyllenida ſuſtulit Harpen,
Harpen alterius monſtri iam caede rubentem,
(Ab Ioue dilectae fuſo cuſtode iuuencae:)
Auxilium volucri Pallas tulit innuba fratri, 665
Pacta caput monſtri: terraeque in fine Libyſſa
Perſea Phoebeos conuerti iuſſit ad ortus,
Gorgonos auerſo ſulcantem regna volatu:
Et clipeum laeuae fuluo dedit aere nitentem,
In quo ſaxificam iuſſit ſpectare Meduſam. 670
Quam ſopor aeternam tracturus morte quietem
Obruit haud totam. Vigilat pars magna comarum,
Defenduntque caput praetenti crinibus hydri:
Pars iacet in medios vultus, oculique tenebras.
Ipſa regit trepidum Pallas, dextraque tremente 675
Perſeos auerſi Cyllenida dirigit Harpen,
Lata colubriferi rumpens confinia colli.
Quos habuit vultus lunati vulnere ferri
Caeſa caput Gorgon! quanto ſpiraſſe veneno
Ore reor! quantumque oculos effundere mortis! 680
Nec Pallas ſpectare poteſt: vultusque gelaſſent

Perseos auersi, si non Tritonia densos
Sparsisset crines, texissetque ora colubris.
Aliger in coelum rapta sic Gorgone fugit.
Ille quidem pensabat iter, propiusque secabat 685
Aera, si medias Europae scinderet vrbes;
Pallas frugiferas iussit non laedere terras,
Et parci populis. Quis enim non praepete tanto
Aethera respiceret? Zephyro conuertitur ales,
Itque super Libyen, quae nullo consita cultu, 690
Sideribus, Phoeboque vacat: premit orbita solis,
Exuritque solum: nec terra celsior vlla
Nox cadit in coelum, lunaeque meatibus obstat,
Si flexus oblita vagi per recta cucurrit
Signa, nec in Borean, aut in Noton effugit vmbram.
Illa tamen sterilis tellus, fecundaque nulli 696
Arua bono, virus stillantis tabe Medusae
Concipiunt, dirosque fero de sanguine rores,
Quos calor adiuuit, putrique incoxit arenae.
Hic, quae prima caput mouit de puluere tabes, 700
Aspida somniferam tumida ceruice leuauit.
Plenior huic sanguis, & crassi gutta veneni
Decidit: in nulla plus est serpente coactum.

Ipſa caloris egens gelidum non tranſit in orbem
Sponte ſua, Niloque tenus metitur arenas. 705
Sed quis erit lucri nobis pudor? inde petuntur
Huc Libycae mortes, & fecimus Aſpida mercem.
At non ſtare ſuum miſeris paſſura cruorem,
Squamiferos ingens Haemorrhois explicat orbes:
Natus & ambiguae coleret qui Syrtidos arua 710
Cherſydros, tractique via fumante Chelydri:
Et ſemper recto lapſurus limite Cenchris:
Pluribus ille notis variatam pingitur aluum,
Quam paruis tinctus maculis Thebanus Ophites:
Concolor exuſtis, atque indiſcretus arenis 715
Ammodytes: ſpinaque vagi torquente Ceraſtae:
Et Scytale ſparſis etiam nunc ſola pruinis
Exuuias poſitura ſuas: & torrida Dipſas:
Et grauis in geminum ſurgens caput Amphisbaena:
Et Natrix violator aquae, Iaculique volucres, 720
Et contentus iter cauda ſulcare Parias,
Oraque diſtendens auidus ſpumantia Preſter:
Oſſaque diſſoluens cum corpore tabificus Seps.
Sibilaque effundens cunctas terrentia peſtes,
Ante venena nocens, late ſibi ſubmouet omne 725

Vulgus, & in vacua regnat Basiliscus arena.
Vos quoque, qui cunctis innoxia nomina terris
Serpitis, aurato nitidi fulgore Dracones,
Pestiferos ardens facit Africa, ducitis altum
Aera cum pinnis, armentaque tota secuti 730
Rumpitis ingentes amplexi verbere tauros.
Nec tutus spatio est Elephas: datis omnia leto:
Nec vobis opus est ad noxia fata veneno.
Has inter pestes duro Cato milite siccum
Emetitur iter, tot tristia fata suorum, 735
Insolitasque videns paruo cum vulnere mortes.
Signiferum iuuenem Tyrrheni sanguinis Aulum
Torta caput retro Dipsas calcata momordit.
Vix dolor, aut sensus dentis fuit: ipsaque leti
Fons caret inuidia: nec quidquam plaga minatur. 740
Ecce subit virus tacitum, carpitque medullas
Ignis edax, calidaque incendit viscera tabe.
Ebibit humorem circum vitalia fusum
Pestis, & in sicco linguam torrere palato
Coepit, defessos iret qui sudor in artus 745
Non fuit, atque oculos lacrimarum vena refugit.
Non decus imperii, moesti non iura Catonis

Ardentem tenuere virum, quin ſpargere ſigna
Auderet, totisque furens exquireret agris,
Quas poſcebat aquas ſitiens in corde venenum. 750
Ille vel in Tanain miſſus, Rhodanumque, Padumque
Arderet, Nilonque bibens per rura vagantem.
Acceſſit morti Libye, fatique minorem
Famam Dipſas habet terris adiuta peruſtis.
Scrutatur venas penitus ſqualentis arenae: 755
Nunc redit ad Syrtes, & fluctus accipit ore:
Aequoreusque placet, ſed non & ſufficit, humor.
Nec ſentit fatique genus, mortemque veneni:
Sed putat eſſe ſitim: ferroque aperire tumentes
Suſtinuit venas, atque os implere cruore. 760
Iuſſit ſigna rapi propere Cato: diſcere nulli
Permiſſum eſt hoc poſſe ſitim. Sed triſtior illa
Mors erat ante oculos: miſerique in crure Sabelli
Seps ſtetit exiguus, fixo quem dente tenacem
Auulſitque manu, piloque adfixit arenis. 765
Parua modo ſerpens; ſed qua non vlla cruentae
Tantum mortis habet. Nam plagae proxima circum
Fugit rupta cutis, pallentiaque oſſa retexit.
Iamque ſinu laxo nudum eſt ſine corpore vulnus,

Membra natant ſanie: ſurae fluxere: ſine vllo 770
Tegmine poples erat: femorum quoque muſculus omnis
Liquitur, & nigra diſtillant inguina tabe.
Diſſiluit ſtringens vterum membrana, ruuntque
Viſcera: nec, quantum toto de corpore debet,
Effluit in terras: ſaeuum ſed membra venenum 775
Decoquit, in minimum mox contrahit omnia virus
Vincula neruorum, & laterum textura, cauumque
Pectus, & abſtruſum fibris vitalibus, omne
Quidquid homo eſt, aperit peſtis. Natura profana
Morte patet: manant humeri, fortesque lacerti: 780
Colla, caputque fluunt. Calido non ocius Auſtro
Nix reſoluta cadit, nec ſolem cera ſequetur.
Parua loquor, corpus ſanie ſtillaſſe peruſtum:
Hoc & flamma poteſt. Sed quis rogus abſtulit oſſa?
Haec quoque diſcedunt, putrisque ſecuta medullas
Nulla manere ſinunt rapidi veſtigia fati. 786
Cyniphias inter peſtes tibi palma nocendi eſt:
Eripiunt omnes animam, tu ſola cadauer.
Ecce ſubit facies leto diuerſa fluenti.
Naſidium Marſi cultorem torridus agri 790

Percuſſit Preſter. Illi rubor igneus ora
Succendit, tenditque cutem, pereunte figura,
Miſcens cuncta tumor toto iam corpore maior:
Humanumque egreſſa modum ſuper omnia membra
Efflatur ſanies: late pollente veneno, 795
Ipſe latet penitus congeſto corpore merſus:
Nec lorica tenet diſtenti corporis auctum.
Spumeus accenſo non ſic exſultat aheno
Vndarum cumulus: nec tantos carbaſa Coro
Curuauere ſinus. Tumidos non iam capit artus 800
Informis globus, & confuſo pondere truncus,
Intactum volucrum roſtris, epulasque daturum
Haud impune feris, non auſi tradere buſto,
Nondum ſtante modo, creſcens fugere cadauer.
Sed maiora parant Libycae ſpectacula peſtes. 805
Impreſſit dentes Haemorrhois aſpera Tullo
Magnanimo iuueni, miratorique Catonis.
Vtque ſolet pariter totis ſe effundere ſignis
Corycii preſſura croci: ſic omnia membra
Emiſere ſimul rutilum pro ſanguine virus. 810
Sanguis erant lacrimae: quaecumque foramina nouit
Humor, ab his largus manat cruor: ora redundant,

Et patulae nares: ſudor rubet: omnia plenis
Membra fluunt venis: totum eſt pro vulnere corpus.
At tibi, Leue miſer, fixus praecordia preſſit 815
Niliaca ſerpente cruor: nulloque dolore
Teſtatus morſus ſubita caligine mortem
Accipis, & Stygias ſomno deſcendis ad vmbras.
Non tam veloci corrumpunt pocula leto,
Stipite quae diro virgas mentita Sabinas 820
Toxica fatilegi carpunt matura Sabaei.

Ecce procul ſaeuus ſterilis ſe robore trunci
Torſit, & inmiſit (Iaculum vocat Africa) ſerpens:
Perque caput Paulli transactaque tempora fugit.
Nil ibi virus agit: rapuit cum vulnere fatum. 825
Deprenſum eſt, quae funda rotat, quam lenta volarent,
Quam ſegnis Scythiae ſtrideret arundinis aer.

Quid prodeſt miſeri Baſiliſcus cuſpide Murri
Transactus? velox currit per tela venenum,
Inuaditque manum: quam protinus ille retecto 830
Enſe ferit, totoque ſemel demittit ab armo:
Exemplarque ſui ſpectans miſerabile leti
Stat tutus, pereunte manu. Quis fata putaret
Scorpion, aut vires maturae mortis habere?

Ille minax nodis, & recto verbere saeuus, 835
Teste tulit coelo victi decus Orionis.
Quis calcare tuas metuat Solpuga latebras?
Et tibi dant Stygiae ius in sua fila sorores,

Sic nec clara dies, nec nox dabat atra quietem:
Suspecta est miseris in qua tellure iacebant. 840
Nam neque congestae struxere cubilia frondes,
Nec culmis creuere tori: sed corpora fatis
Expositi voluuntur humo, calidoque vapore
Adliciunt gelidas nocturno frigore pestes:
Innocuosque diu rictus torpente veneno 845
Inter membra fouent: nec, quae mensura viarum,
Quisue modus norant, coelo duce: saepe querentes,
„Reddite di, clamant, miseris, quae fugimus, arma:
Reddite Thessaliam. Patimur cur segnia fata
In gladios iurata manus? pro Caesare pugnant 850
Dipsades, & peragunt ciuilia bella Cerastae.
Ire libet qua zona rubens atque axis inustus
Solis equis: iuuat aetheriis adscribere caussis
Quod peream, coeloque mori. Nil Africa de te,
Nec de te, natura, queror: tot monstra ferentem, 855
Gentibus ablatum dederas serpentibus orbem:

Impatiensque ſolum Cereris, cultore negato
Damnaſti, atque homines voluiſti deeſſe veneno.
In loca ſerpentum nos venimus: accipe poenas,
Tu quisquis ſuperum commercia noſtra peroſus, 860
Hinc torrente plaga, dubiis hinc Syrtibus orbem
Abrumpens, medio poſuiſti limite mortes.
Per ſecreta tui bellum ciuile receſſus
Vadit; & arcani miles tibi conſcius orbis
Clauſtra petit mundi. Forſan maiora ſuperſunt 865
Ingreſſis. Coeunt ignes ſtridentibus vndis,
Et premitur natura poli. Sed longius iſthinc
Nulla iacet tellus, quam fama cognita nobis
Triſtia regna Iubae, quaeremus forſitan iſtas
Serpentum terras? habet hoc ſolatia coelum: 870
Viuit adhuc aliquid. Patriae non arua requiro,
Europamque, alios ſoles, Aſiamque videntem:
Qua te parte poli, qua te tellure reliqui
Africa. Cyrenis etiam nunc bruma rigebat.
Exiguane via legem conuertimus anni? 875
Imus in aduerſos axes: euoluimur orbe:
Terga damus ferienda Noto. Nunc forſitan ipſa eſt
Sub pedibus iam Roma meis. Solatia fatis

Haec petimus: veniant hoſtes, Caeſarque ſequatur
Qua fugimus.,, Sic dura ſuos patientia queſtus 880
Exonerat: cogit tantos tolerare labores
Summa ducis virtus, qui nuda fuſus arena
Excubat, atque omni Fortunam prouocat hora.
Omnibus vnus adeſt fatis: quocumque vocatur
Aduolat, atque ingens meritum, maiusque ſalute 885
Contulit in letum vires: puduitque gementem
Illo teſte mori. Quod ius habuiſſet in ipſum
Vlla lues? caſus alieno in pectore vincit,
Spectatorque docet magnos nil poſſe dolores.
Vix miſeris ſerum tantis laſſata periclis 890
Auxilium Fortuna dedit. Gens vnica terras
Incolit a ſaeuo ſerpentum innoxia morſu,
Marmaridae Pſylli: par lingua potentibus herbis:
Ipſe cruor tutus, nullumque admittere virus,
Vel cantu ceſſante, poteſt. Natura locorum 895
Iuſſit vt inmunes mixti ſerpentibus eſſent.
Profuit in mediis ſedem poſuiſſe venenis.
Pax illa cum morte data eſt. Fiducia tanta eſt
Sanguinis: in terras paruus quum decidit infans,
Ne qua ſit externae Veneris mixtura timentes, 900

Letifera dubios explorant aſpide partus.
Vtque Iouis volucer, calido quum protulit oue
Implumes natos, ſolis conuertit ad ortus:
Qui potuere pati radios, & lumine recto
Suſtinuere diem coeli, ſeruantur in vſus, 905
Qui Phoebo ceſſere, iacent: ſic pignora gentis
Pſyllus habet, ſi quis tactos non horruit angues,
Si quis donatis luſit ſerpentibus infans.
Nec ſolum contenta ſua gens illa ſalute,
Excubat hoſpitibus, contraque nocentia monſtra 910
Pſyllus adeſt populis. Qui tunc Romana ſecutus
Signa, ſimul iuſſit ſtatui tentoria ductor,
Primum quas valli ſpatium comprendit arenas
Expurgat cantu, verbisque fugantibus angues.
Vltima caſtrorum medicatus circumit ignis. 915
Hic ebulum ſtridit, peregrinaque galbana ſudant,
Et tamarix non laeta comas, Eoaque coſtos,
Et panacea potens, & Theſſala centaurea:
Peucedanonque ſonat flammis, Erycinaque thapſos,
Et larices fumoque grauem ſerpentibus vrunt 920
Abrotanum, & longe naſcentis cornua cerui.
Sic nox tuta viris. At ſi quis peſte diurna

Fata trahit, magicae tunc ſunt miracula gentis,
Pſyllorumque ingens & rapti pugna veneni.
Nam primum tacta deſignat membra ſaliua, 925
Quae cohibet virus, retinetque in vulnere peſtes.
Plurima tum voluit ſpumanti carmina lingua
Murmure continuo, nec dat ſuſpiria curſus
Vulneris, aut minimum patiuntur fata tacere.
Saepe quidem peſtis nigris inſerta medullis 930
Excantata fugit: ſed ſi quod tardius audit
Virus, & elicitum, iuſſumque exire repugnat;
Tunc ſuperincumbens pallentia vulnera lambit,
Ore venena trahens, exſiccat dentibus artus,
Extractamque tenens gelido de corpore mortem 935
Exſpuit: & cuius morſus ſuperauerit anguis,
Iam promtum Pſyllis vel guſtu noſſe veneni.
Hoc igitur leuior tandem Romana iuuentus
Auxilio, late ſqualentibus errat in aruis.
Bis poſitis Phoebe flammis, bis luce recepta 940
Vidit areniuagum ſurgens fugiensque Catonem.

Iamque illis magis, atque magis dureſcere puluis
Coepit, & in terram Libye ſpiſſata redire.
Iamque procul rarae nemorum ſe tollere frondes:

Surgere congesto non culta mapalia culmo. 945
Quanta dedit miseris melioris gaudia terrae,
Quum primum saeuos contra videre leones?
Proxima Leptis erat, cuius statione quietam
Exegere hiemem nimbis flammisque carentem.

Caesar vt Emathia satiatus clade recessit, 950
Cetera curarum proiecit pondera, soli
Intentus genero: cuius vestigia frustra
Terris sparsa legens, fama duce tendit in vndas,
Threiciasque legit fauces, & amore notatum
Aequor, & Eroas lacrimoso litore turres, 955
Qua pelago nomen Nepheleias abstulit Helle.
Non Asiam breuioris aquae disterminat vsquam
Fluctus ab Europa, quamuis Byzantion arto
Pontus, & ostriferam dirimat Chalcedona cursu,
Euxinumque ferens paruo ruat ore Propontis. 960
Sigeasque petit famae mirator arenas,
Et Simoentis aquas, & Graio nobile busto
Rhoetion, & multum debentes vatibus vmbras.
Circumit exustae nomen venerabile Troiae,
Magnaque Phoebei quaerit vestigia muri. 965
Iam siluae steriles, & putres robore trunci

Aſſaraci preſſere domus, & templa deorum
Iam laſſa radice tenent: ac tota teguntur
Pergama dumetis: etiam periere ruinae.
Adſpicit Heſiones ſcopulos, ſiluaque latentes 970
Anchiſae thalamos; quo iudex ſederit antro:
Vnde puer raptus coelo: quo vertice Nais
Luſerit Oenone: nullum eſt ſine nomine ſaxum.
Inſcius in ſicco ſerpentem puluere riuum
Tranſierat, qui Xanthus erat: ſecurus in alto 975
Gramine ponebat greſſus; Phryx incola manes
Hectoreos calcare vetat. Diſcuſſa iacebant
Saxa, nec vllius faciem ſeruantia ſacri;
Herceas, monſtrator ait, non reſpicis aras?
O ſacer, & magnus vatum labor, omnia fato 980
Eripis, & populis donas mortalibus aeuum.
Inuidia ſacrae, Caeſar, ne tangere famae:
Nam, ſi quid Latiis fas eſt promittere Muſis,
Quantum Smyrnaei durabunt vatis honores,
Venturi me, teque legent: Pharſalia noſtra 985
Viuet, & a nullo tenebris damnabimur aeuo.

Vt ducis impleuit viſus veneranda vetuſtas,
Erexit ſubitas congeſtu ceſpitis aras,

Votaque turicremos non irrita fudit in ignes.
„ Di cinerum, Phrygias colitis quicumque ruinas,
Aeneaeque mei, quos nunc Lauinia sedes 991
Seruat & Alba lares, & quorum lucet in aris
Ignis adhuc Phrygius, nullique adspecta virorum
Pallas, in abstruso pignus memorabile templo,
Gentis Iuleae vestris clarissimus aris 995
Dat pia tura nepos, & vos in sede priore
Rite vocat: date felices in cetera cursus:
Restituam populos. Grata vice moenia reddent
Ausonidae Phrygibus Romanaque Pergama surgent. „
Sic fatus, repetit classes, & tota secundis 1000
Vela dedit Coris, auidusque vrguente procella
Iliacas pensare moras, Asiamque potentem
Praeuehitur, pelagoque Rhodon spumante relinquit.
Septima nox Zephyro numquam laxante rudentes
Ostendit Phariis Aegyptia litora flammis. 1005
Sed prius orta dies nocturnam lampada texit,
Quam tutas intraret aquas. Ibi plena tumultus
Litora, & incerto turbatas murmure voces
Accipit: ac dubiis veritus se credere regnis
Abstinuit tellure rates. Sed dira satelles 1010

Regis dona ferens, medium prouectus in aequor,
Colla gerit Magni, Phario velamine tecta,
Ac prius infanda commendat crimina voce.

„ Terrarum domitor, Romanae maxime gentis,
Et, quod adhuc nefcis, genero fecure peremto; 1015
Rex tibi Pellaeus belli pelagique labores
Donat, &, Emathiis quod folum defuit armis,
Exhibet: abfenti bellum ciuile peractum eft.
Theffalias quaerens Magnus reparare ruinas,
Enfe iacet noftro: tanto te pignore Caefar 1020
Emimus: hoc tecum percuffum eft fanguine foedus.
Accipe regna Phari nullo quaefita cruore:
Accipe Niliaci ius gurgitis; accipe, quidquid
Pro Magni ceruice dares; dignumque clientem
Caftris crede tuis, cui tantum fata licere 1025
In generum voluere tuum. Nec vile putaris
Hoc meritum, facili nobis quod caede paratum eft.
Hofpes auitus erat: depulfo fceptra parente
Reddiderat. Quid plura feram? tu nomina tanto
Inuenies operi, vel famam confule mundi. 1030
Si fcelus eft, plus te nobis debere fateris,
Quod fcelus hoc non ipfe facis. „ Sic fatus, opertum

Detexit, tenuitque caput. Iam languida morte
Effigies habitum noti mutauerat oris.
Non primo Caesar damnauit munera visu, 1035
Auertitque oculos: vultus, dum crederet, haesit:
Vtque fidem vidit sceleris, tutumque putauit
Iam bonus esse socer; lacrimas non sponte cadentes
Effudit, gemitusque expressit pectore laeto,
Non aliter manifesta putans abscondere mentis 1040
Gaudia, quam lacrimis. Meritumque inmane tyranni
Destruit, & generi mauult lugere reuulsum,
Quam debere caput. Qui duro membra senatus
Calcarat vultu, qui sicco lumine campos
Viderat Emathios, vni tibi Magne negare 1045
Non audet gemitus. O sors durissima fati!
Huccine tu Caesar scelerato Marte petisti,
Qui tibi flendus erat? non mixti foedera tangunt
Te generis, nec nata iubet moerere, neposque.
Credis apud populos Pompeii nomen amantes 1050
Hoc castris prodesse tuis. Fortasse tyranni
Angeris inuidia, captique in viscera Magni
Hoc alii licuisse doles, quererisque perisse
Vindictam belli, raptumque ex iure superbi

Victoris generum. Quisquis te flere coegit, 1055
Impetus, a vera longe pietate recessit.
Scilicet hoc animo terras, atque aequora lustras,
Necubi suppressus pereat gener. O bene rapta
Arbitrio mors ista tuo! quam magna remisit
Crimina Romano tristis Fortuna pudori, 1060
Quod te non passa est misereri, perfide, Magni
Viuentis! nec non his fallere vocibus audet,
Adquiritque fidem simulati fronte doloris.

,, Aufer ab adspectu nostro funesta, satelles,
Regis dona tui: peius de Caesare vestrum, 1065
Quam de Pompeio meruit scelus, vnica belli
Praemia ciuilis, victis donare salutem
Perdidimus. Quod si Phario germana tyranno
Non inuisa foret, potuissem reddere regi,
Quod meruit, fratrique tuum pro munere tali 1070
Misissem, Cleopatra, caput. Secreta quid arma
Mouit, & inseruit nostro sua tela labori?
Ergo in Thessalicis Pellaeo fecimus aruis
Ius gladio? vestris quaesita licentia regnis?
Non tuleram Magnum mecum Romana regentem:
Te Ptolemaee feram? frustra ciuilibus armis 1075

Miſcuimus gentes. Si qua eſt hoc orbe poteſtas
Altera, quam Caeſar: ſi tellus vlla duorum eſt.
Vertiſſem Latias ab veſtro litore proras:
Famae cura vetat, ne non damnaſſe cruentam, 1080
Sed videar timuiſſe Pharon. Nec fallere vos me
Credite victorem: nobis quoque tale paratum
Litoris hoſpitium: ne ſic mea colla gerantur,
Theſſaliae Fortuna facit. Maiore profecto,
Quam metui poterat, diſcrimine geſſimus arma: 1085
Exſilium, generique minas, Romamque timebam:
Poena fugae Ptolemaeus erat. Sed parcimus annis,
Donamusque nefas. Sciat hac pro caede tyrannus
Nil venia plus poſſe dari. Vos condite buſto
Tanti colla ducis: ſed non, vt crimina ſolum 1090
Veſtra tegat tellus; iuſto date tura ſepulcro,
Et placate caput, cineresque in litore fuſos
Colligite, atque vnam ſparſis date manibus vrnam.
Sentiat aduentum ſoceri, vocesque querentis
Audiat vmbra pias. Dum nobis omnia praefert, 1095
Dum vitam Phario mauult debere clienti,
Laeta dies rapta eſt populis: concordia mundo
Noſtra perit: caruere deis mea vota ſecundis,

Vt te complexus, positis felicibus armis,
Adfectus abs te veteres, vitamque rogarem, 1100
Magne, tuam: dignaque satis mercede laborum
Contentus, par esse tibi, tunc pace fideli
Fecissem, vt victus posses ignoscere diuis,
Fecisses vt Roma mihi. „ Nec talia fatus
Inuenit fletus comitem, nec turba querenti 1105
Credidit: abscondunt gemitus, & pectora laeta
Fronte tegunt, hilaresque nefas spectare cruentum
(O bona libertas) Caesar quum lugeat, audent.

M. ANNAEI LVCANI
CIVILIS BELLI
SIVE
PHARSALIAE
LIBER X.

ARGVMENTVM

Enarrat decimus quod Caeſar moenibus vrbis
Exceptus ſaeuoque agitatis murmure turbis
Senſerit, haud ſibi iam Magni conducere mortem,
Sed ſibi, ni caueat, parilem ſuccedere ſortem.
Inde ſimultates Cleopatrae cum Ptolomaeo
Pacat, & hinc luxu diſcumbit immoderato.
Inde ſacerdotem fretum ratione ſenili
Orat, vt exponat fluuii primordia Nili.
Tum ſibi, ceu genero, mortem conſciſcere niſum
Cum ſceleris ſocio multat ceruice Pothinum.
Hinc imperfecta moriens ratione poeta
Deſerit in medio fuerant quae ſubſtituenda.

Vt primum terras Pompeii colla ſecutus
Adtigit, & diras calcauit Caeſar arenas:

Pugnauit Fortuna ducis, fatumque nocentis
Aegypti, regum Lagi Romana ſub arma
Iret; an eriperet mundo Memphiticus enſis 5
Victoris, victique caput. Tua profuit vmbra,
Magne, tui ſocerum rapuere a ſanguine manes:
Ne populus poſt te Nilum Romanus amaret.
Inde Paraetoniam fertur ſecurus in vrbem,
Pignore tam ſaeui ſceleris ſua ſigna ſecutam: 10
Sed fremitu vulgi faſces, & iura querentis
Inferri Romana ſuis, diſcordia ſenſit
Pectora, & ancipites animos, Magnumque periſſe
Non ſibi. Tum vultu ſemper celante pauores,
Intrepidus ſuperum ſedes, & templa vetuſti 15
Numinis, antiquas Macetum teſtantia vires,
Circumit: & nulla captus dulcedine rerum,
Non auro, cultuque deum, non moenibus vrbis,
Effoſſum tumulis cupide deſcendit in antrum.
Illic Pellaei proles veſana Philippi 20
Felix praedo iacet: terrarum vindice fato
Raptus: ſacratis totum ſpargenda per orbem
Membra viri poſuere adytis: Fortuna pepercit
Manibus, & regni durauit ad vltima fatum.

Nam ſibi libertas vmquam ſi redderet orbem, 25
Ludibrio ſeruatus erat, non vtile mundo
Editus exemplum, terras tot poſſe ſub vno
Eſſe viro. Macetum fines, latebrasque ſuorum
Deſeruit, victasque patri deſpexit Athenas:
Perque Aſiae populos fatis vrguentibus actus 30
Humana cum ſtrage ruit, gladiumque per omnes
Exegit gentes: ignotos miſcuit amnes,
Perſarum Euphraten, Indorum ſanguine Gangen:
Terrarum fatale malum, fulmenque, quod omnes
Percuteret pariter populos, & ſidus iniquum 35
Gentibus. Oceano claſſes inferre parabat
Exteriore mari. Non illi flamma, nec vndae,
Nec ſterilis Libye, nec Syrtibus obſtitit Hammon.
Iſſet in occaſus, mundi deuexa ſecutus,
Ambiſſetque polos, Nilonque ab fonte bibiſſet: 40
Occurrit ſuprema dies, naturaque ſolum
Hunc potuit finem veſano ponere regi:
Qui ſecum inuidia, qua totum ceperat orbem,
Abſtulit imperium; nulloque herede relicto,
Totius fati lacerandas praebuit vrbes. 45
Sed cecidit Babylone ſua, Parthoque verendus.

Pro pudor! Eoi propius timuere sarissas,
Quam nunc pila timent populi. Licet vsque sub Arcton
Regnemus, Zephyrique domus, terrasque premamus
Flagrantis post terga Noti: cedemus in ortu 50
Arsacidum domino. Non felix Parthia Crassis
Exiguae secura fuit prouincia Pellae.
Iam Pelusiaco veniens a gurgite Nili
Rex puer, imbellis populi sedauerat iras,
Obside quo pacis Pellaea tutus in aula 55
Caesar erat: quum se parua Cleopatra biremi,
Corrupto custode Phari laxare catenas,
Intulit Emathiis ignaro Caesare tectis;
Dedecus Aegypti, Latio feralis Erinnys,
Romano non casta malo. Quantum impulit Argos, 60
Iliacasque domus facie Spartana nocenti,
Hesperios auxit tantum Cleopatra furores.
Terruit illa suo, si fas, Capitolia sistro,
Et Romana petit imbelli signa Canopo,
Caesare captiuo Pharios ductura triumphos: 65
Leucadioque fuit dubius sub gurgite casus,
An mundum ne nostra quidem matrona teneret.
Hoc animi nox illa dabat, quae prima cubili

Miſcuit inceſtam ducibus Ptolemaida noſtris.
Quis tibi veſani veniam non donet amoris, 70
Antoni? durum quum Caeſaris hauſerit ignis
Pectus, & in media rabie, medioque furore,
Et Pompeianis habitata manibus aula,
Sanguine Theſſaliae cladis perfuſus adulter
Admiſit Venerem curis, & miſcuit armis 75
Illicitosque toros, & non ex coniuge partus?
Pro pudor! oblitus Magni, tibi Iulia fratres
Obſcena de matre dedit: partesque fugatas
Paſſus in extremis Libyes coaleſcere regnis,
Tempora Niliaco turpis dependit amori, 80
Dum donare Pharon, dum non ſibi vincere mauult.
Quem formae confiſa ſuae Cleopatra ſine vllis
Triſtis adit lacrimis, ſimulatum comta dolorem
Qua decuit, laceros veluti diſperſa capillos,
Et ſic orſa loqui: ,, Si qua eſt, o maxime Caeſar, 85
Nobilitas, Pharii proles clariſſima Lagi,
Exſul in aeternum ſceptris depulſa paternis,
Si tua reſtituat veteri me dextera fato,
Complector regina pedes. Tu gentibus aequum
Sidus ades noſtris. Non vrbes prima tenebo 90

Femina Niliacas: nullo discrimine sexus
Reginam scit ferre Pharos. Lege summa peremti
Verba patris, qui iura mihi communia regni,
Et thalamos cum fratre dedit. Puer ille sororem,
Sit modo liber, amat: sed habet sub iure Pothini 95
Adfectus, ensesque suos. Nil ipsa paterni
Iuris, nil repeto: culpa, tantoque pudore
Solue domum: remoue funesta satellitis arma,
Et regem regnare iube. Quantosne tumores
Mente gerit famulus, Magni ceruice reuulsa! 100
Iam tibi (sed procul hoc auertant fata) minatur.
Sat fuit indignum, Caesar, mundoque tibique,
Pompeium facinus meritumque fuisse Pothini. „

Nequidquam duras tentasset Caesaris aures:
Vultus adest precibus, faciesque incesta perorat. 105
Exigit infandam, corrupto iudice, noctem.
Pax vbi parta duci, donisque ingentibus emta est;
Excepere epulae tantarum gaudia rerum:
Explicuitque suos magno Cleopatra tumultu
Nondum translatos Romana in saecula luxus. 110
Ipse locus templi, quod vix corruptior aetas
Exstruit, instar erat: laqueataque tecta ferebant

Diuitias, craſſumque trabes abſconderat aurum.
Nec ſummis cruſtata domus, ſectisque nitebat
Marmoribus: ſtabatque ſibi non ſegnis Achates, 115
Purpureusque lapis, totaque effuſus in aula
Calcabatur Onyx; Hebenus Meroetica vaſtos
Non operit poſtes, ſed ſtat pro robore vili
Auxilium, non forma domus. Ebur atria veſtit,
Et ſubfixa manu foribus teſtudinis Indae 120
Terga ſedent, crebro maculas diſtincta Smaragdo.
Fulcit gemma toros, & Iaſpide fulua ſupellex:
Strata micant: Tyrio quorum pars maxima fuco
Cocta diu, virus non vno duxit aheno;
Pars auro plumata nitet; pars ignea cocco, 125
Vt mos eſt Phariis miſcendi licia telis.
Tum famulae numerus turbae, populusque miniſter,
Diſcolor hos ſanguis, alios diſtinxerat aetas.
Haec Libycos, pars tam flauos gerit altera crines,
Vt nullis Caeſar Rheni ſe dicat in aruis 130
Tam rutilas vidiſſe comas. Pars ſanguinis vſti
Torta caput, refugosque gerens a fronte capillos.
Nec non infelix ferro mollita iuuentus,
Atque exſecta virum. Stat contra fortior aetas,

Vix vlla fuſcante tamen lanugine malas. 135

Diſcubuere illic reges, maiorque poteſtas
Caeſar: & inmodice formam fucata nocentem.
Nec ſceptris contenta ſuis, nec fratre marito,
Plena maris rubri ſpoliis, colloque, comisque
Diuitias Cleopatra gerit, cultuque laborat. 140
Candida Sidonio perlucent pectora filo,
Quod Nilotis acus percuſſum pectine Serum
Soluit, & extenſo laxauit ſtamina velo.
Dentibus hic niueis, ſectos Atlantide ſilua
Impoſuere orbes; quales ad Caeſaris ora 145
Nec capto venere Iuba. Pro! caecus, & amens
Ambitione furor, ciuilia bella gerenti
Diuitias aperire ſuas, incendere mentem
Hoſpitis armati. Non ſit licet ille nefando
Marte paratus opes mundi quaeſiſſe ruina: 150
Pone duces priſcos, & nomina pauperis aeui
Fabricios, Curiosque graues: hic ille recumbat
Sordidus Hetruſcis abductus Conſul aratris,
Optabit patriae talem duxiſſe triumphum.
Infudere epulas auro, quod terra, quod aer, 155
Quod pelagus, Nilusque dedit, quod luxus inani

Ambitione furens toto quaesiuit in orbe,
Non mandante fame: multas volucresque ferasque
Aegypti posuere deos: manibusque ministrat
Niliacas crystallus aquas: gemmaeque capaces 160
Excepere merum, sed non Mareotidos vuae,
Nobile sed paucis senium cui contulit annis
Indomitum Meroe cogens spumare Falernum.
Accipiunt sertas nardo florente coronas,
Et numquam fugiente rosa: multumque madenti 165
Infudere comae, quod nondum euanuit aura
Cinnamon, externa nec perdidit aera terra.
Aduectumque recens vicinae messis Amomon.
Discit opes Caesar spoliati perdere mundi,
Et gessisse pudet genero cum paupere bellum, 170
Et caussas Phariis Martis cum gentibus optat.

Postquam epulis, Bacchoque modum lassata voluptas
Imposuit, longis Caesar producere noctem
Inchoat adloquiis: summaque in sede iacentem
Linigerum placidis compellat Achorea dictis: 175
,, O sacris deuote senex, quodque arguit aetas,
Non neglecte deis, Phariae primordia gentis,
Terrarum situm, vulgique edissere mores,

Et ritus, formasque deum: quodcumque vetuſtis
Inſculptum eſt adytis profer, noſcique volentes 180
Prode deos. Si Cecropium ſua ſacra Platona
Maiores docuere tui: quis dignior vmquam
Hoc fuit auditu, mundique capacior hoſpes?
Fama quidem generi Pharias me duxit ad vrbes,
Sed tamen & veſtri: media inter proelia ſemper 185
Stellarum, coelique plagis, ſuperisque vacaui,
Nec meus Eudoxi vincetur Faſtibus annus.
Sed quum tanta meo viuat ſub pectore virtus,
Tantus amor veri, nihil eſt quod noſcere malim?
Quam fluuii cauſſas per ſaecula tanta latentes, 190
Ignotumque caput: ſpes ſit mihi certa videndi
Niliacos fontes; bellum ciuile relinquam. „
Finierat, contraque ſacer ſic orſus Achoreus:

„ Fas mihi magnorum Caeſar ſecreta parentum
Prodere, ad hoc aeui populis ignota profanis. 195
Sit pietas aliis, miracula tanta ſilere:
Aſt ego coelicolis gratum reor, ire per omnes
Hoc opus, & ſacras populis noteſcere leges.
Sideribus, quae ſola fugam moderantur Olympi,
Occurruntque polo, diuerſa potentia prima 200

Mundi lege data eſt. Sol tempora diuidit anni,
Mutat nocte dies, radiisque potentibus aſtra
Ire vetat, curſusque vagos ſtatione moratur.
Luna ſuis vicibus Tethyn, terrenaque miſcet.
Frigida Saturno glacies, & zona niualis 205
Ceſſit. Habet ventos, incertaque fulmina Mauors,
Sub Ioue temperies, & numquam turbidus aer.
At fecunda Venus cunctarum ſemina rerum
Poſſidet. Inmenſae Cyllenius arbiter vndae eſt.
Hunc vbi pars coeli tenuit, qua mixta Leonis 210
Sidera ſunt Cancro, rapidos qua Sirius ignes
Exerit, & varii mutator circulus anni
Aegoceron, Cancrumque tenet, cui ſubdita Nili
Ora latent: quae quum dominus percuſſit aquarum
Igne ſuperiecto, tunc Nilus fonte ſoluto 215
Exit, vt Oceanus lunaribus incrementis
Iuſſus adeſt, auctusque ſuos non ante coartat,
Quam nox aeſtiuas a ſole receperit horas.

Vana fides veterum, Nilo, quo creſcat in arua,
Aethiopum prodeſſe niues. Non Arctos in illis 220
Montibus, aut Boreas. Teſtis tibi ſole peruſti
Ipſe color populi, calidique vaporibus Auſtri.

Adde, quod omne caput fluuii, quodcumque soluta
Praecipitat glacies, ingresso vere tumescit
Prima tabe niuis: Nilus neque suscitat vndas 225
Ante Canis radios, nec ripis adligat amnem
Ante parem nocti, Libra sub iudice, Phoebum,
Vnde etiam leges aliarum nescit aquarum:
Nec tumet hybernus, quum longe sole remoto
Officiis caret vnda suis: dare iussus iniquo 230
Temperiem coelo, mediis aestatibus exit,
Sub torrente plaga: neu terras dissipet ignis,
Nilus adest mundo, contraque incensa Leonis
Ora tumet: Cancroque suam torrente Syenen,
Imploratus adest: campos nec liberat vndis, 335
Donec in autumnum declinet Phoebus, & vmbras
Extendat Meroe. Quis caussas reddere possit?
Sic iussit natura parens decurrere Nilum:
Sic opus est mundo. Zephyros quoque vana vetustas
His adscribit aquis, quorum stata tempora flatus, 240
Continuique dies, & in aere longa potestas:
Vel quod ab occiduo pellunt tot nubila coelo
Trans Noton, & fluuio cogunt incumbere nimbos:
Vel quod aquas toties rumpentis litora Nili

Adſiduo feriunt, coguntque reſiſtere fluctu. 245
Ille mora curſus, aduerſique obice ponti
Aeſtuat in campos. Sunt qui ſpiramina terris
Eſſe putant, magnosque cauae compagis hiatus.
Commeat hac tacitis penitus diſcurſibus vnda
Frigore ab Arctoo medium reuocata ſub axem: 250
Quum Phoebus preſſit Meroen, tellusque peruſta
Illuc duxit aquas, trahitur Gangesque, Padusque,
Per tacitum mundi; tunc omnia flumina Nilus
Vno fonte vomens non vno gurgite perfert.
Rumor, ab Oceano, qui terras adligat omnes, 255
Exundante procul violentum erumpere Nilum,
Aequoreosque ſales longo miteſcere tractu.
Nec non Oceano paſci Phoebumque polosque
Credimus: hunc, calidi tetigit quum brachia Cancri,
Sol rapit, atque vndae plus, quam quod digerat aer 260
Tollitur. Hoc noctes referunt, Niloque refundunt.

Aſt ego, ſi tantam ius eſt mihi ſoluere litem,
Quasdam, Caeſar, aquas poſt mundi ſera peracti
Saecula, concuſſis terrarum erumpere venis,
Non id agente deo, quasdam compage ſub ipſa 265
Cum toto coepiſſe reor, quas ille creator,

Atque opifex rerum certo ſub iure coercet.
Quae tibi noſcendi Nilum, Romane, cupido,
Et Phariis, Perſisque fuit, Macetumque tyrannis:
Nullaque non aetas voluit conferre futuris 270
Notitiam: ſed vincit adhuc natura latendi.
Summus Alexander regum, quos Memphis adorat,
Inuidit Nilo, miſitque per vltima terrae
Aethiopum lectos: illos rubicunda peruſti
Zona poli tenuit; Nilum videre calentem 275
Venit ad occaſus, mundique extrema Seſoſtris,
Et Pharios currus regum ceruicibus egit:
Ante tamen veſtros amnes Rhodanumque, Padumque,
Quam Nilum de fonte bibit. Veſanus in ortus
Cambyſes longi populos peruenit ad aeui, 280
Defectusque epulis, & paſtus caede ſuorum,
Ignoto te, Nile, redit. Non fabula mendax
Auſa loqui de fonte tuo eſt, vbicumque videris,
Quaereris: & nulli contingit gloria genti,
Vt Nilo ſit laeta ſuo. Tua flumina prodam, 285
Qua deus vndarum celator, Nile, tuarum
Te mihi noſſe dedit. Medio conſurgis ab axe,
Auſus in ardentem ripas adtollere Cancrum:

In Borean is rectus aquis, mediumque Booten:
Curſus in occaſum flexu torquetur, & ortus, 290
Nunc Arabum populis, Libycis nunc aequus arenis:
Teque vident primi, quaerunt tamen hi quoque, Seres,
Aethiopumque feris alieno gurgite campos:
Et te terrarum neſcit cui debeat orbis.
Arcanum natura caput non prodidit vlli, 295
Nec licuit populis paruum te, Nile, videre,
Amouitque ſinus, & gentes maluit ortus
Mirari, quam noſſe tuos. Conſurgere in ipſis
Ius tibi ſolſtitiis, aliena creſcere bruma,
Atque hiemes adferre tuas: ſolique vagari 300
Conceſſum per vtrosque polos. Hic quaeritur ortus,
Illic finis aquae. Late tibi gurgite rupto
Ambitur nigris Meroe fecunda colonis,
Laeta comis hebeni: quae, quamuis arbore multa
Frondeat, aeſtatem nulla ſibi mitigat vmbra: 305
Linea tam rectum mundi fert illa Leonem.
Inde plagas Phoebi, damnum non paſſus aquarum,
Praeueheris, ſterilisque diu metiris arenas,
Nunc omnes vnum vires collectus in amnem,
Nunc vagus, & ſpargens facilem tibi cedere ripam. 310

Rurſus multifidas reuocat piger alueus vndas,
Qua dirimunt Arabum populis Aegyptia rura
Regni clauſtra Philae. Mox te deſerta ſecantem,
Quae dirimunt noſtro rubri commercia Ponti,
Mollis lapſus agit. Quis te tam lene fluentem 315
Moturum tantas violenti gurgitis iras,
Nile, putet? ſed quum lapſus abrupta viarum
Excepere tuos, & praecipites cataractae,
Ac nusquam vetitis vllas obſiſtere cautes
Indignaris aquis: ſpuma tunc aſtra laceſſis: 320
Cuncta fremunt vadis: ac multo murmure montis
Spumeus inuitis caneſcit fluctibus amnis.
Hinc, Abaton quam noſtra vocat veneranda vetuſtas,
Petra patens, primos ſentit percuſſa tumultus,
Et ſcopuli, placuit fluuii quos dicere venas, 325
Quod manifeſta noui primum dant ſigna tumoris.
Hinc montes natura vagis circumdedit vndis,
Qui Libyae te, Nile, negant: quos inter in alta
It conualle tacens iam moribus vnda receptis.
Prima tibi campos permittit, apertaque Memphis
Rura, modumque vetat creſcendi ponere ripas. „ 331
Sic velut in tuta ſecuri pace trahebant

Noctis iter mediae: sed non vesana Pothini
Mens imbuta semel tam sacra caede, vacabat
A scelerum motu. Magno nihil ille peremto 335
Iam putat esse nefas: habitant sub pectore manes,
Vltricesque deae dant in noua monstra furorem.
Dignatur viles isto quoque sanguine dextras,
Quo Fortuna parat victos perfundere Patres;
Poenaque ciuilis belli, vindicta senatus 340
Paene data est famulo. Procul hoc auertite fata
Crimen, vt haec Bruto ceruix absente secetur.
It scelus in Pharium Romani poena tyranni,
Exemplumque perit. Struit audax irrita fatis,
Nec parat occultae caedem committere fraudi: 345
Inuictumque ducem detecto Marte lacessit.
Tantum animi delicta dabant, vt colla ferire
Caesaris, & socerum iungi tibi, Magne, iuberet:
Atque haec dicta monet famulos perferre fideles
Ad Pompeianae socium sibi caedis Achillam, 350
Quem puer imbellis cunctis praefecerat armis,
Et dederat ferrum, nullo sibi iure retento,
In cunctos, in seque simul. „ Tu mollibus, inquit,
Nunc incumbe toris, & pingues exige somnos:

Inuafit Cleopatra domum. Nec prodita tantum eſt,
Sed donata Pharos. Ceſſas accurrere ſolus 356
Ad dominae thalamos? nubit ſoror impia fratri:
Nam Latio iam nupta duci eſt: interque maritos
Diſcurrens Aegypton habet, Romamque meretur.
Expugnare ſenem potuit Cleopatra venenis: 360
Crede miſer puero: quem nox ſi iunxerit vna,
Et ſemel amplexus inceſto pectore paſſus
Hauſerit obſcoenum titulo pietatis amorem,
Meque, tuumque caput, per ſingula forſitan illi
Oſcula donabit. Crucibus, flammisque luemus 365
Si fuerit formoſa ſoror. Nil vndique reſtat
Auxilii: rex hinc coniux, hinc Caeſar adulter:
Et ſumus, vt fatear, tam ſaeua iudice ſontes.
Quem non ex nobis credit Cleopatra nocentem
A quo caſta fuit? per te, quod fecimus vna, 370
Perdidimusque nefas, perque ictum ſanguine Magni
Foedus, ades: ſubito bellum molire tumultu:
Irrue nocturnus, rumpamus funere taedas,
Crudelemque toris dominam mactemus in ipſis
Cum quocumque viro. Nec nos deterreat auſis 375
Heſperii Fortuna ducis. Quae ſuſtulit illum,

Impoſuitque orbi, communis gloria nobis:
Nos quoque ſublimes Magnus facit. Adſpice litus
Spem noſtri ſceleris: pollutos conſule fluctus,
Quid liceat nobis: tumulumque e puluere paruo 380
Adſpice Pompeii non omnia membra tegentem.
Quem metuis, par huius erat. Non ſanguine clari:
Quid refert? nec opes populorum, ac regna mouemus.
Ad ſcelus ingentis fati ſumus. Adtrahit illos
In noſtras Fortuna manus. En altera venit 385
Victima nobilior. Placemus caede ſecunda
Heſperias gentes. Iugulus mihi Caeſaris hauſtus
Hoc praeſtare poteſt, Pompeii caede nocentes
Vt populus Romanus amet. Quid nomina tanta
Horremus, viresque ducis, quibus ille relictis 390
Miles erit? nox haec peraget ciuilia bella,
Inferiasque dabit populis, & mittet ad vmbras,
Quod debetur adhuc, mundi caput. Ite feroces
Caeſaris in iugulum: praeſtet Lagea iuuentus
Hoc regi, Romana ſibi. Tu parce morari: 395
Plenum epulis, madidumque mero, Venerique paratum
Inuenies: aude: ſuperos tot vota Catonum,

Brutorumque tibi tribuent. „ Non ſegnis Achillas
Suadenti parere nefas. Haud clara mouendis,
Vt mos, ſigna dedit caſtris, nec prodidit arma 400
Vllius clangore tubae: temere omnia ſaeui
Inſtrumenta rapit belli. Pars maxima turbae
Plebis erat Latiae: ſed tanta obliuio mentes
Cepit, in externos corrupto milite mores,
Vt duce ſub famulo, iuſſuque ſatellitis irent, 405
Quos erat indignum Phario parere tyranno.
Nulla fides pietasque viris, qui caſtra ſequuntur;
Venalesque manus: ibi fas, vbi proxima merces:
Aere merent paruo: iugulumque in Caeſaris ire
Non ſibi dant. Pro fas! vbi non ciuilia bella 410
Inuenit imperii fatum miſerabile noſtri?
Theſſaliae ſubducta acies in litore Nili
More furit patrio. Quid te plus, Magne, recepto
Auſa foret Lagea domus? dat ſcilicet omnis
Dextera, quod debet ſuperis: nullique vacare 415
Fas eſt Romano. Latium ſic ſcindere corpus
Dis placitum: non in ſoceri generique fauorem
Diſcedunt populi. Ciuilia bella ſatelles
Mouit, & in partem Romani venit Achillas.

Et ni fata manus a ſanguine Caeſaris arcent, 420
Hae vincunt partes. Aderant maturus vterque:
Et diſtricta epulis ad cunctas aula patebat
Inſidias: poteratque cruor per regia fundi
Pocula Caeſareus, menſaeque incumbere ceruix.
Sed metuunt belli trepidos in nocte tumultus, 425
Ne caedes confuſa, manus permiſſaque fatis
Te, Ptolemaee, trahat. Tanta eſt fiducia ferri.
Non rapuere nefas: ſummi contemta facultas
Eſt operis: viſum famulis reparabile damnum,
Illam mactandi dimittere Caeſaris horam. 430
Seruatur poenas in aperta luce daturus.
Donata eſt nox vna duci, vixitque Pothini
Munere Phoebeos Caeſar dilatus in ortus.

Lucifer a Caſia proſpexit rupe, diemque
Miſit in Aegypton primo quoque ſole calentem: 435
Quum procul e muris acies non ſparſa maniplis,
Nec vaga conſpicitur, ſed iuſtos qualis in hoſtes
Recta fronte venit. Paſſuri comminus arma,
Laturique ruunt. At Caeſar moenibus vrbis
Diffiſus, clauſae foribus ſe protegit aulae, 440
Degeneres paſſus latebras. Nec tota vacabat

Regia compreſſo: minima collegerat arma
Parte domus: tangunt animos iraeque, metusque:
Et timet incurſus, indignaturque timere.
Sic fremit in paruis fera nobilis abdita clauſtris, 445
Et frangit rapidos praemorſo carcere dentes:
Nec ſecus in Siculis fureret tua flamma cauernis,
Obſtrueret ſummam ſi quis tibi Mulciber Aetnen.
Audax Theſſalici nuper qui rupe ſub Aemi,
Heſperiae cunctos proceres, aciemque ſenatus, 450
Pompeiumque ducem, cauſſa ſperare vetante,
Non timuit, fatumque ſibi promiſit iniquum,
Expauit ſeruile nefas, intraque penates
Obruitur telis; quem non violaſſet Alanus,
Non Scytha, non fixo qui ludit in hoſpite Maurus. 455
Hic, cui Romani ſpatium non ſufficit orbis,
Paruaque regna putat Tyriis cum Gadibus Indos,
Ceu puer imbellis, ceu captis femina muris,
Quaerit tuta domus: ſpem vitae in limine clauſo
Ponit, & incerto luſtrat vagus atria curſu: 460
Non ſine rege tamen; quem ducit in omnia ſecum,
Sumturus poenas & grata piacula morti,
Miſſurusque tuum, ſi non ſint tela, neque ignis,

In famulos, Ptolemaee, caput. Sic barbara Colchis
Creditur vltorem metuens regnique, fugaeque, 465
Ense suo fratrisque simul ceruice parata
Exspectasse patrem. Cogunt tamen vltima rerum
Spem pacis tentare ducem: missusque satelles
Regius, vt saeuos absentis voce tyranni
Corriperet famulos, quo bellum auctore mouerent.
Sed neque ius mundi valuit, nec foedera sancta 471
Gentibus: orator regis, pacisque sequester,
Aestimat in numero scelerum ponenda tuorum,
Tot monstris, Aegypte, nocens. Non Thessala tellus,
Vastaque regna Iubae, non Pontus, & impia signa 475
Pharnacis, & gelido circumfluus orbis Ibero
Tantum ausus scelerum, non Syrtis barbara, quantum
Deliciae fecere tuae. Premit vndique bellum,
Inque domum iam tela cadunt, quassantque penates.
Non aries vno moturus limina pulsu, 480
Fracturusque domum; non vlla est machina belli:
Nec flammis mandatur opus: sed caeca iuuentus
Consilii, vastos ambit diuisa penates,
Et nusquam totis incursat viribus agmen.
Fata vetant, murique vicem Fortuna tuetur. 485

Nec non & ratibus tentatur regia, qua ſe
Protulit in medios audaci margine fluctus
Ambitioſa domus. Sed adeſt defenſor vbique
Caeſar, & hos aditu gladiis, hos ignibus arcet:
Obſeſſusque gerit (tanta eſt conſtantia menti) 490
Expugnantis opus. Piceo iubet vnguine tactas
Lampadas inmitti iunctis in bella carinis.
Nec piger ignis erat per ſtuppea vincula, perque
Manantes cera tabulas: & tempore eodem
Tranſtraque nautarum ſummique arſere ceruchi. 495
Iam prope ſemiuſtae merguntur in aequore claſſes,
Iamque hoſtes, & tela natant. Nec puppibus ignis
Incubuit ſolis: ſed quae vicina fuere
Tecta mari longis rapuere vaporibus ignem:
Et cladem fouere Noti, percuſſaque flamma 500
Turbine, non alio motu per tecta cucurrit,
Quam ſolet aetherio lampas diſcurrere ſulco,
Materiaque carens, atque ardens aere ſolo.
Illa lues clauſa paullum reuocauit ab aula
Vrbis in auxilium populos. Nec tempora cladis 505
Perdidit in ſomnos, ſed caeca nocte carinas
Inſiluit Caeſar, ſemper feliciter vſus

Praecipiti curſu bellorum, & tempore rapto.
Tunc clauſtrum pelagi cepit Pharon. Inſula quondam
In medio ſtetit illa mari, ſub tempore vatis 510
Proteos: at nunc eſt Pellaeis proxima muris.
Illa duci geminos bellorum praeſtitit vſus:
Abſtulit excurſus & fauces aequoris hoſti;
Caeſaris auxiliis aditus ac libera ponti
Oſtia permiſit. Nec poenas inde Pothini 515
Diſtulit vlterius: ſed non qua debuit ira,
Non cruce, non flammis, rapuit non dente ferarum,
Heu facinus! ceruix gladio male caeſa pependit:
Magni morte perit. Nec non ſubrepta paratis
A famulo Ganymede dolis peruenit ad hoſtes 520
Caeſaris Arſinoe: quae caſtra carentia rege
Vt proles Lagea tenet, famulumque tyranni
Terribilem iuſto tranſegit Achillea ferro.
Altera, Magne, tuis en! victima mittitur vmbris.
Nec ſatis hoc Fortuna putat. Procul abſit, vt iſta 525
Vindictae ſit ſumma tuae. Non ipſe tyrannus
Sufficit in poenas, non omnis regia Lagi.
Dum patrii veniant in viſcera Caeſaris enſes,
Magnus inultus erit. Sed non auctore furoris

Sublato cecidit rabies: nam rurſus in arma 530
Auſpiciis Ganymedis eunt: ac multa ſecundo
Proelia Marte gerunt. Potuit diſcrimine ſummo
Caeſaris vna dies in famam, & ſaecula mitti.

Molis in exiguae ſpatio ſtipantibus armis,
Dum parat in vacuas Martem transferre carinas 535
Dux Latius, tota ſubiti formidine belli
Cingitur: hinc denſae praetexunt litora claſſes,
Hinc tergo inſultant pedites: via nulla ſaluti,
Non fuga, non virtus: vix ſpes quoque mortis honeſtae.
Non acie fuſa, magnae nec ſtragis aceruo 540
Vincendus tunc Caeſar erat, ſed ſanguine nullo,
Captus ſorte loci: pendet dubiusque timeret,
Optaretne mori; reſpexit in agmine denſo
Scaenam perpetuae meritum iam nomina famae
Ad campos Epidamne tuos; vbi ſolus apertis 445
Obſedit muris calcantem moenia Magnum.

INCERTI AVCTORIS
AD
CALPVRNIVM PISONEM POEMATION
LVCANO VVLGO ADSCRIPTVM

Vnde prius coepti ſurgat mihi carminis ordo,
Quosue canam titulos, dubius feror. Hinc tua, Piſo,
Nobilitas, veterisque citant ſublimia Calpi
Nomina, Romanas inter fulgentia gentes:
Hinc tua me virtus rapit, & miranda per omnes 5
Vita modos: quae, ſi deeſſet tibi forte creato
Nobilitas, eadem pro nobilitate fuiſſet.
Nam quid imaginibus, quid auitis fulta triumphis
Atria, quid pleni numeroſo conſule faſti,
Profuerint, ſi vita labat? perit omnis in illo 10
Nobilitas, cuius laus eſt in origine ſola.
Felix, qui tantis animum natalibus aequas,
Et partem tituli, non ſummam ponis in illis,
Ipſe canendus eris: nam quid memorare neceſſe eſt,

Vt domus a Calpo nomen Calpurnia ducat? 15
Claraque Pisonis tulerit cognomina prima,
Humida callosa quum pinseret hordea dextra?
Nec si cuncta velim, breuiter decurrere possim:
Et prius aetheriae moles circumuaga flammae
Annua bis senis reuocabit mensibus astra, 20
Quam mihi priscorum titulos, operosaque bella
Contigerit memorare: manus sed bellica patrum
Armorumque labor, veteres docuere Quirites,
Atque illos cecinere sui per carmina vates.
Nos quoque pacata Pisonem laude nitentem, 25
Exaequamus auis. Tamen etsi bella quierunt,
Non periit virtus: licet exercere togatae
Munera militiae: licet & sine sanguinis haustu
Mitia legitimo sub iudice bella mouere.
Hinc quoque seruari contingit gloria ciuis, 30
Altaque victrices intexunt limina palmae.
Quin age maiorum iuuenis facunde tuorum,
Scande super titulos, & auitae laudis honores,
Armorumque decus praecede forensibus actis.
Sic etiam magno iam tunc Cicerone vigente 35
Laurea facundis cesserunt arma togatis.

Quaeque patrum claros quondam visura triumphos
Olim turba vias impleuerat agmine denso,
Ardua nunc eadem stipat fora, quum tua moestos
Defensura reos vocem facundia mittit: 40
Seu trepidos ad iura decem citat hasta virorum,
Et firmare iubet centeno iudice caussas:
Seu capitale nefas operosa diluis arte,
Laudibus ipsa tuis resonant fora. Tu quoque Piso
Iudicis adfectum, possessaque pectora ducis 45
Victor, sponte sua sequitur quocumque vocasti:
Flet, si flere iubes: gaudet gaudere coactus:
Et te dante capit iudex, quam non habet, iram.
Sic auriga solet feruentia Thessalus ora
Mobilibus frenis in aperto flectere campo, 50
Qui modo non solum rapido permittit habenas
Quadrupedi, sed calce citat, modo torquet in auras
Flexibiles rictus, & nunc ceruice rotata
Incipit effusos in gyrum carpere cursus.
Quis non adtonitus iudex tua respicit ora? 55
Quis regit ipse suam, nisi per tua pondera, mentem?
Nam tu, siue liber pariter cum grandine nimbos,
Densaque vibrata iaculari fulmina lingua,

Seu iuuat adſtrictas in nodum cogere voces,
Et dare ſubtili viuacia verba catenae, 60
Vim Laertiadae, breuitatem vincis Atridae.
Dulcia ſeu mauis, liquidoque fluentia curſu
Verba, nec incluſo, ſed aperto pingere flore,
Inclyta Neſtorei cedit tibi gratia mellis.
Nec te Piſo tamen populo ſub iudice ſola 65
Mirantur fora; ſed numeroſa laude ſenatus
Excipit, & meritas reddit tibi curia voces.
Quis digne referat, qualis tibi luce ſub illa
Gloria contigerit, qua tu, reticente ſenatu,
Quum tua bis ſenos numeraret purpura faſces, 70
Caeſareum grato ceciniſti pectore numen?
Huc etiam tota concurrit ab vrbe iuuentus
Auditura virum, ſi quando iudice feſſo
Turbida prolatis tacuerunt iurgia rebus:
Tunc etenim leuibus veluti proludit in armis, 75
Compoſitisque ſuas exercet litibus artes.
Quin etiam facilis Romano profluit ore
Graecia, Cecropiaeque ſonat grauis aemulus vndae.
Teſtis Acidalia quae condidit alite muros.
Euboicam referens fecunda Neapolis arcem. 80

Qualis io ſuperi, qualis nitor oris amoenis
Vocibus? hinc ſolido fulgore micantia verba
Impleuere locos: hinc exornata figuris
Aduolat, excuſſo velox ſententia torno.
Magna quidem virtus erat, & ſi ſola fuiſſet, 85
Eloquio ſanctum modo permulcere ſenatum,
Exonerare pios modo, nunc onerare nocentes:
Sed ſuper iſta mouet plenus grauitate ſerena
Vultus, & inſigni praeſtringit imagine viſus.
Talis ineſt habitus, qualem nec dicere moeſtum, 90
Nec fluidum, laeta ſed tetricitate decorum
Poſſumus: ingenitae ſtat nobilitatis in illo
Pulcher honos, & digna ſuis natalibus ora.
Additur huc & iuſta fides, & plena pudoris
Libertas, animusque mala ferrugine purus: 95
Ipſaque poſſeſſo mens eſt opulentior auro.
Quis tua cultorum iuuenis facunde tuorum
Limina pauper adit, quem non animoſa beatum
Excipit, & ſubito iuuat indulgentia cenſu?
Quodque magis dono fuerit pretioſius omni, 100
Diligis ex aequo: nec te Fortuna clientum,
Natalesue mouent: probitas ſpectatur in illis.

Nulla ſuperborum patiuntur dicta iocorum:
Nullius ſubitos adfert iniuria riſus.
Vnus amicitiae ſummos tenor ambit, & imos. 105
Rara domus tenuem non aſpernatur amicum,
Raraque non humilem calcat faſtoſa clientem.
Illic caſta licet mens, & ſine crimine conſtet
Vita, tamen probitas cum paupertate iacebit.
Sed lateri nullus comitem circumdare quaerit, 110
Quem dat purus amor, ſed quem tulit impia merces,
Nec quisquam vero pretium largitur amico,
Quem regat ex aequo, vicibusque regatur ab illo:
Sed miſerum parua ſtipe munerat, vt pudibundos
Exercere ſales inter conuiuia poſſit. 115
Iſta procul labes, procul haec Fortuna refugit
Piſo tuam venerande domum; tu mitis, & acri
Aſperitate carens, poſitoque per omnia faſtu,
Inter vt aequales vnus numeraris amicos:
Obſequiumque doces, & amorem quaeris amando.
Cuncta domus varia cultorum perſonat arte, 121
Cuncta mouet ſtudium: nec enim tibi dura clientum
Turba rudisue placet, miſero quae freta labore
Nil niſi ſummoto nouit praecedere vulgo:

Sed virtus numerosa iuuat. Tu pronus in omne 125
Pectora ducis opus, seu te grauiora vocarunt,
Seu leuiora iuuant. Nec enim facundia semper
Adducta cum fronte placet: nec semper in armis
Bellica turba manet: nec tota classicus horror
Nocte dieque gemit: nec semper Cnossius arcu 130
Destinat, exemto sed laxat cornua neruo.
Et galea miles caput, & latus ense resoluit.
Ipsa vices natura subit, variataque cursus
Ordinat, inuersis & frondibus explicat annum.
Non semper fluidis adopertus nubibus aether 135
Aurea terrificis obcaecat sidera nimbis.
Cessat hiems, madidos & siccat vere capillos:
Ver fugit aestates: aestatum terga lacessit
Pomifer autumnus, nebulis cessurus, & vndis.
Ignea quin etiam superum pater arma recondit. 140
Et Ganymedeae repetens conuiuia mensae,
Pocula sumit ea, qua gessit fulmina, dextra.
Temporibus seruire decet: qui tempora certis
Ponderibus pensauit, eum si bella vocabunt,
Miles erit. si pax, positis toga gestiet armis. 145
Hunc fora pacatum, bellantem castra decebunt.

Felix illa dies, totumque canenda per orbem,
Quae tibi, vitales quum primum traderet auras,
Contulit innumeras intra tua pectora dotes.
Mira ſubeſt grauitas inter fora: mirus, omiſſa 150
Pauliſper grauitate, lepos. Si carmina forte
Nectere ludenti iuuit fluitantia verſu,
Aonium facilis deducit pagina carmen.
Siue chelyn digitis, & eburno verbere pulſas,
Dulcis Apollinea ſequitur teſtudine cantus, 155
Et te credibile eſt Phoebo didiciſſe magiſtro.
Nec pudeat pepuliſſe lyram, quum pace ſerena
Publica ſecuris exſultent otia terris.
Nec pudeat Phoebea chelys, ſi creditur illis
Pulſari manibus, quibus & contenditur arcus. 160
Ipſe fidem mouiſſe ferox narratur Achilles,
Quamuis mille rates Priameius vreret heros,
Et grauis obſtreperet modulatis buccina neruis.
Illo dulce melos Nereius extudit heros
Pollice, terribilis quo Pelias ibat in hoſtem. 165
Arma tuis etiam ſi forte rotare lacertis,
Inque gradum clauſis libuit conſiſtere membris
Et vitare ſimul, ſimul & captare petentem:

Mobilitate pedum celeres ſuper orbibus orbes
Flectis, & obliquis fugientem curſibus vrges. 170
Et nunc viuaci ſcrutaris pectora dextra,
Nunc latus aduerſum nec opino percutis ictu.
Nec tibi mobilitas minor eſt, ſi forte volantem
Aut geminare pilam iuuat, aut reuocare cadentem
Et non ſperato fugientem reddere geſtu. 175
Haeret in haec populus ſpectacula, totaque ludos
Turba repente ſuos iam ſudabunda relinquit.
Te ſi forte iuuat ſtudiorum pondere feſſum,
Non languere tamen, luſusque mouere per artem,
Callidiore modo tabula variatur aperta, 180
Calculus, & vitreo peraguntur milite bella,
Vt niueus nigros, nunc & niger adliget albos.
Sed tibi quis non terga dedit? quis te duce ceſſit
Calculus? aut quis non periturus perdidit hoſtem?
Mille modis acies tua dimicat: ille petentem 185
Dum fugit, ipſe rapit: longo venit ille receſſu,
Qui ſtetit in ſpeculis: hic ſe committere rixae
Audet, & in praedam venientem decipit hoſtem.
Ancipites ſubit ille moras, ſimilisque ligato
Obligat ipſe duos: hic ad maiora mouetur, 190

Vt citus & fracta prorumpat in agmina mandra
Clausaque deiecto populetur moenia vallo.
Interea sectis, quamuis acerrima surgant
Proelia, militibus: plena tamen ipse phalange,
Aut etiam pauco spoliata milite vincis, 195
Et tibi captiua resonat manus vtraque turba.
Sed prius emenso Titan versetur Olympo,
Quam mea tot laudes decurrere carmina possint.
Felix, & longa iuuenis dignissime vita,
Eximiumque tuae gentis decus, accipe nostri 200
Certus, & hoc veri complectere pignus amoris.
Quod si digna tua minus est mea pagina laude,
At voluisse sat est: animum, non carmina iacto.
Tu modo laetus ades, forsan meliora canemus.
Et vires dabit ipse fauor, dabit ipsa feracem 205
Spes animum: dignare tuos aperire Penates.
Hoc solum petimus: nec enim me diuitis auri
Imperiosa fames, & habendi saeua libido
Impulerant, sed laudis amor: iuuat, optime, tecum
Degere, cumque tuis virtutibus omne per aeuum
Carminibus certare meis, sublimior ibo, 211
Si famae mihi pandis iter, si detrahis vmbram.

Abdita quid prodeſt generoſi vena metalli,
Si cultore caret? quid inerti condita portu,
Si ductoris eget, ratis efficit, omnia quamuis 215
Armamenta ferat, teretique fluentia malo
Poſſit, & excuſſo dimittere vela rudente?
Ipſe per Auſonias Aeneia carmina gentes
Qui ſonat, ingenti qui nomine pulſat Olympum,
Moeoniumque ſenem Romano prouocat ore, 220
Forſitan illius nemoris latuiſſet in vmbra,
Quod canit, & ſterili tantum cantaſſet auena,
Ignotus populis, ſi Maecenate careret.
Qui tamen haud vni patefecit limina vati,
Nec ſua Virgilio permiſit numina ſoli, 225
Maecenas Tragico quatientem pulpita caeſtu
Euexit Varium, Maecenas alta Thoantis
Eruit, & populis oſtendit nomina Graiis,
Carmina Romanis etiam reſonantia chordis,
Auſoniamque chelyn gracilis patefecit Horati, 230
O decus, & toto merito venerabilis aeuo
Pierii tutela chori, quo praeſide tuti
Non vmquam vates inopi timuere ſeneċtae.
Quod ſi quis noſtris precibus locus, & mea vota

Si mentem subiere tuam, memorabilis olim 235
Tu mihi Maecenas tereti cantabere versu.
Possumus aeternae nomen committere famae:
Si tamen hoc vlli de se promittere fas est,
Et deus vltor abest: superest animosa voluntas,
Ipsaque nescio quid mens excellentius audet. 240
Tu nanti protende manum: tu, Piso, latentem
Exsere. Nos humilis domus, & sincera parentum,
Sed tenuis Fortuna sua caligine celat.
Possumus impositis caput exonerare tenebris,
Et lucem spectare nouam, si quid modo laetus 245
Adnuis, & nostris subscribis, candide, votis.
Est mihi, crede, meis animus constantior annis;
Quamuis nunc iuuenile decus mihi pingere malas
Coeperit, & nondum vicesima venerit aestas.
Quod si tam validae mihi robur mentis inesset, 250
Et solidus primus impleret spiritus annos,
Auderem voces per carmina nostra referre
Piso tuas: sed fessa labat mihi pondere ceruix,
Et tremefacta cadunt succiso poplite membra.
Sic nec olorinos audet Pandionis ales 255
Parua referre sonos, nec, si velit improba, possit.

Sic & Aedonia ſuperantur voce cicadae,
Stridula quum rapido faciunt conuicia Soli.
Quare age Calliope, poſita grauitate forenſi,
Limina Piſonis mecum pete: plura ſuperſunt, 260
Quae laudare velis inuenta penatibus ipſis.

VARIAE LECTIONES NOTABILIORES

CIVILIS BELLI LIBER I.

Verſus 3. viſcera. funera *MS. male.*

V. 16. aeſtuat horis. oris *MS. & Luctat.*

V. 18. Scythico glacialem. Scythicum glaciali frigore pontum *vulgo.*

V. 26. nulloque — — tenentur. nullaeque *MS. vnus.* tuentur *alius.* tenetur *multi.*

V. 51. iurique tuo. iuriſque tui *vulgati cum Priſciano.*

V. 62. Fert animus. Eſt animus *MS.*

V. 98. Temporis anguſti. Tempus ad Auguſti *Acron Cruquii.*

V. 101. male ſeparat. mare ſeparat *MSS. & edd. omnes.*

V. 115. furentes. furentem *vulgo.*

V. 128. Deis placuit. Deo placuit *Io. Saliſberienſ.*

V. 146. quoque ira. ſpesque & ira *alius*.

V. 170. Laxa. Longa *vulgg*.

V. 178. ſectorque. ſeruusque fauoris *Vir. doct*.

V. 181. in tempora. in tempore *vulgo*.

V. 198. Iuppiter Alba. Iuppiter aula *MSS. duo*.

V. 205. ſigna tulit. ſigna mouet *vulgo*.

V. 224. conſtitit oris. conſtitit aruis *vulgo*.

V. 260. tacet. iacet *vulgo*.

V. 305. validae. valido *vulgo*.

V. 313. Catones. Catonem *MSS. multi*.

V. 335. deſcendere. diſcedere *vulgo*.

V. 341. cum duce. me duce *vulgo*.

V. 363. haec. hic *alii*.

V. 368. ſqualidas Libyes. calidas Libyae *vulgo*.

V. 405. numine. nomine *vulgo*.

V. 429. foedere. ſanguine *vulgo*.

V. 436. Pictones immunes &c. *verſ. quinque ſpurii*.

V. 463. cirrigeros. belligeros, armigeros *alii MSS*.

V. 506. ſaluti. ſalutis *vulgo*.

V. 521. mutantem regna. nutantem *MS*.

V. 547. atra Charybdis. arta *MS*.

V. 579. Miſcentur. Miſceuntur *MSS. duo probati*.

V. 633. in pectora, in viſcera *vulgo*.

V. 644. mouent. regunt *MS*.

V. 681. quid tela, quo tela *MSS*. *vett. melius*.

V. 695. defecta, deſerta *MSS*. *plures*.

CIVILIS BELLI LIBER II.

Verſus 16. orbi, vrbi *vulgo*

V. 24. famularum, famulorum *vulgo*.

V. 26. natantes, minaces *MS*. iacentes *vulgo*.

V. 31. Adflixere. Adfixere *MSS*.

V. 106. Praecepiſſe diem. Praecipitaſſe *vulgo*.

V. 121. diſceſſiſſe. diſcerpſiſſe *MSS*. & *edd. vett*.

V. 133. paterent. pararent *vulgo*.

V. 185. effundit. effodit *vulgo*.

V. 213. Interruptus aquis. aquas *melius*.

V. 225. multumque *MSS*. & *edd. vett*. multoque *vulgo*.

V. 236. ſed nocte. ſub nocte *Scholiaſtes Iuuenal*.

V. 263. in caſum. in caſſum *vulgo*.

V. 284. habes. habe *vulgo*.

V. 382. vitam. curam *MSS*. *quidam male*.

V. 432. Latii. Late *MSS*. *duo* & *ed. vet*.

V. 436. impelleret. repelleret *vulgo.*

V. 483. decurrite. concurrite *MSS. duo.*

V. 553. Valet, en! Valet in *vulgo.*

V. 564. cupis. cupit *Io. Salisberienſis.*

V. 575. cuncta. caſtra *MS.*

V. 587. nusquam. numquam *Macrobius.*

V. 609. conſcendit. concedit *vulgo.*

V. 693. tacitas. quum taciti *vulgo.*

V. 697. pendentes. pandentes *vulgo.*

V. 728. deſtituit. deſciuit *vulgo.*

CIVILIS BELLI LIBER III.

Verſus I. propulit. protulit *aliquot.*

V. 18. iunctae. cunctae *vulgo.*

V. 71. victor. ductor *MSS. quidam.*

V. 85. Pomtinas. Pontinas *vulgg.*

V. 125. ſanguine ſacro. ſang. noſtro *MSS. quidam.*

V. 132. exhauſtae. exuſtae *MS.*

V. 160. auro. aurum *MS.*

V. 165. vltima. victima *MS.*

V. 167. Egeritur. eruitur, erigitur, eripitur *MS.*

V. 207. & rectis. erectis *vulgo.* ereptis *vett. edd.*

V. 244. non cultor. nunc cultor *vulgo.*

V. 260. fungitur. funditur *MSS. vetuſtiſſ.*

V. 325. comitetur. committat *vulgo.*

V, 348. carpere. tangere, corpore *MSS. alii.*

V. 355. gerent. gerant *duo vett. codd.*

V. 404. diris altaribus. ſacris feralibus *vulgo.*

V. 469. verberis actu. ponderis ictu *vulgo.*

V. 471. abſcidit. abſtulit *MSS. peruett.*

V. 484. incenſa. incerta *MSS. vett.*

V. 545. rediere. cecidere *MS.*

V. 550. illuc mare. illo mare *MSS. optimi.*

V. 552. rettulit. reppulit *vulgo.*

V. 561. adpone. oppone *vulgg.*

V. 608. obfert *MSS. vetuſtiſſ.* adfert *reliqui.*

V. 713. deriguit *ex MSS.* diriguit *vulgo.*

V. 711. calido. ſolido *vulgo.*

V. 713. procurrunt. procumbunt *vulgo.*

V. 760. trunco. trunci *MSS. quidam.*

CIVILIS BELLI LIBER IV.

Verſus 2. caede nocentem. caede rubentem *MSS. tres.*

V. 13. placidis. blandis *MS.*

V. 25. numerosaque. numeros atque *MSS. vetust.*

V. 50. horrens. haerens *vulgg.*

V. 65. Exhalat. Exaltat *MS.*

V. 112. impendas. intentas *MSS. aliquot.*

V. 119. effunde. dissolue *MSS. quinque.*

V. 147. Mortis. Martis *vulgo.*

V. 198. fluxere focis. luxere foci *vulgo.*

V. 231. pudoris funera. pudoris foedera *MSS.*

V. 271. passu. campo *MS.*

V. 289. tum frigidus. dum frigidus *MSS. quidam.*

V. 296. fastigia. vestigia *MSS. tres.*

V. 314. distentas. distensas *MS. & ed. princeps.*

V. 329. ora tamen. ora siti *vulgo.*

V. 380. murrhaque. gemmaque *MS.*

V. 406. Curictum. Curitum *plures.*

V. 427. declinibus. decliuibus *vulgo.*

V. 438. pinnae. pennae *vulgo.*

V. 499. transibit. transisset *MSS. vetustiss.*

V. 557. nimiumque. minimumque *vulgo.*

V. 582. exarsit in aruis. exarsit arenis *MS.*

V. 635. Desectam. Defectam *vulgo.*

V. 664. indulsit. inclusit *MSS.*

V. 688. concitus. conſcius *MS.*

V. 740. abrupto limite. obrupto milite *MSS. quat.*

V. 746. fugaces. feroces *MS.*

V. 783. non ille cruoris. non ire cruoris *MS.*

V. 806. Nempe datis. Ferre datis *vulgo.*

V. 830. conteſtus. contentus *MSS. multi.*

CIVILIS BELLI LIBER V.

Verſus 16. excelſa. e celſa *MSS. quindec.*

V. 76. emicuit. eminuit *vulgo.*

V. 112. ſedes. fides *MS.*

V. 155. culmina. limina *MSS. aliquot.*

V. 209. excuſſaque. expulſaque *MSS. & edd. vett. pleraeque.*

V. 255. pectore tecto. pectore toto *MSS. tres.*

V. 360. procumbite terrae. terra *MSS. & edd. omn.*

V. 426. tortosque. totosque *vulgo.*

V. 481. laborum. malorum *vulgo.*

V. 517. intexta. intecta *ed. vet. Louan.*

V. 518. inuerſa. inuerſo *ſcripti ſeptem.*

V. 524. fune. fuſte *MSS. vetuſtiſſ.*

V. 572. verrent. verrunt, voluent, veniunt *alii.*

V. 602. concidat. pareat *edd. Aldinae & Iunt.*

V. 665. Nec fciet. Nefciet *MSS. plures.*

V. 684. Inuitis. Inuifis *MSS. aliquot.*

V. 779. euentus rerum. euentus veftros *MS.* belli *Acron.*

V. 811. tacitas. tectus *MS.*

CIVILIS BELLI LIBER VI.

Verfus 8. ter collibus. tunc collibus *MSS. quinque.*

V. 35. direptaque. dereptaque, diruptaque *alii.*

V. 77. defcendit. defcendat *MSS. tres potiores.*

V. 84. diffufus. defeffus *vulgo.*

V. 91. Erigit elifum. Emittit ftygium *vulgo.*

V. 100. cadentum. peremta *MSS. duo.*

V. 109. durantibus. turgentibus *MSS. aliquot.*

V. 172. durant tela. dum tela *Luctatius.*

V. 181. admouere. aequauere *MSS. aliquot.*

V. 211. citraque. extraque *MSS. aliquot.*

V. 237. prementem. tenentem *vulgo.* trementem *MSS. plures.*

V. 256. nudum pectora. pectore *vulgo.*

V. 273. excurrit. extendit *MSS. peruetr.*

V. 313. exire. exciri *MSS. quidam.*

V. 325. frigoris orbem. axem *Eutyches.*

V. 328. conuertit. conduxit *MSS. quidam optim.*

V. 358. caputque ferens. parens *MSS. ſeptem.*

V. 412. incumbens. incurrens *MSS. permulti.*

V. 432. Nouerat. Mouerat *vulgo.*

V. 505. deprenſa. depreſſa *vulgg. & MSS. multi.*

V. 558. ſic ventris. ſi ventris *MSS. & edd. vett.*

V. 585. auertere. auerrere, auellere, aduertere *varie.*

V. 607. inuitos praebere. inuictos parere *MS.*

V. 609. moras. manus *MS.*

V. 742. parens. Ceres *vulgo.*

V. 810. adluat. abluat *vulgo.*

CIVILIS BELLI LIBER VII.

Verſus 3. currumque. curſumque *multi ſcripti.*

V. 16. fuga. fugax *vulgo.*

V. 67. addidit. ac dedit *ſcripti tres.*

V. 80. quocumque velint. velim *MSS. & edd. plur.*

V. 86. fata. vota *ſcripti tres.*

V. 143. artat. aptat *vulgo.*

V. 200. ſolis. ſolus *MSS. aliquot.*

V. 270. dilecta. delecta *vulgo*. deducta *MS*.

V. 280. gentes. gentis *MSS. aliquot*.

V. 295. in tela. bella *MSS. viginti*.

V. 345. ferri. belli *MSS. quinque*.

V. 351. ſancire. ſanare, ſentire, ſanctire *MSS*.

V. 363. comprenſum. compreſſum *MSS. plures*.

V. 406. in corpore. in tempore *vulgo*.

V. 482. fremitus. gemitus *vulgo*.

V. 530. pubes. nubes *ſcripti quatuor*.

V. 560. manent. madent *MSS. plures*.

V. 579. rerum. legum *vulgo*. regum *MSS. quidam*,

V. 607. Succeſſor. Succenſor, Accenſor *variant*.

V. 623. pectore. pectora *MSS plures*.

V. 667. parte. morte *MSS. meliores ſept*.

V. 761. ſtratumque. vacuumque *vulgo*. caecumque, caeſumque, caſſumque *MSS. var*.

V. 780. deſiſſet. deſciſſet, ſaeuiſſet, dediſſet *MSS. var*,

V. 785. ingeſtaque. infeſtaque *vulgo*.

V. 815. vocabit. locabit *MSS. plures*.

V. 830. cadauere. cadauera *MS. & Luctat*,

V. 843. nec totas. nec tectas *MS*.

V. 851. infecta. infeſta *MSS. tres*.

CIVILIS BELLI LIBER VIII.

Verſus 20. per vrbes. per orbem *vulgo.*

V. 28. Deſtruit. Deferit *MSS. tres.*

V. 101. dependiſſe. deprendiſſe, diſpendiſſe *MSS.*

V. 132. carique. darique *Aldinae & Iunt.*

V. 183. pergo. perge *vulgo.* parte, parce *MSS.*

V. 187. in aequore. ab aequore *MSS. probati.*

V. 195. Samiae. Aſiae, Saſinae, Aſinae *MSS.*

V. 242. Quantum *ex MSS.* Quanto *vulgo.*

V. 265. nouis. meis *plerique MSS. & edd. vett.*

V. 337. Auerſosque. Aduerſosque *vulgo.*

V. 374. verticis. vorticis *MSS. plur.* gurgitis *alius.*

V. 402. horret. audet *edd. Ald. & Iunt.*

V. 405. regum. fratrum *MSS. aliquot.*

V. 426. iacerent. iaceret *plurimi MSS. & edd.*

V. 462. nititur. vertitur *MSS. & edd. fere omnes.*

V. 479. vixerat. vexerat *MSS. & edd. permult.*

V. 494. volet. vult *MSS. plerique, Priſcian. Saliſb.*

V. 534. ſecutos. ſecutis *Membranae vett.*

V. 539. excurrit. exſultat *MSS. Nouemdec.*

V. 567. aduertere. adpellere *MSS. plurimi.*

V. 767. Romana ſuccenſe. ſuccenſa manu *MSS.*

V. 786. ſemiuſta. ſemuſta *vulgo.*

V. 831. accepimus. recepimus *MSS. octodec.*

V. 841. vmbram. vrnam *ſcripti quatuor.*

V. 852. Pliade. Pleiade *vulgo.*

CIVILIS BELLI LIBER IX.

Verſus 28. cauſſa — ſua. cauſſae — ſuae *MSS. quatuordec.*

V. 55. Accendiſſe. Aſcendiſſe *MS.*

V. 99. Inſidiae. Inuidiae *MSS. quidam vett.*

V. 130. rura. regna *MSS. plures.*

V. 138. deformia. ſublimia *vulgo.*

V. 175. geſſerat. fecerat *MSS. quidam.*

V. 244. tenentur. feruntur *duo.*

V. 301. vetabat. negarat, vetarat, natabit *MSS.*

V. 319. actum. ictum, aptum, auctum *MSS.*

V. 338. breuibus. breuius *MSS. & edd. permult.*

V. 455. contorto. cum torto *vulgo.*

V. 474. in externa. in extrema *MSS. & edd. plurim.*

V. 478. laeta. lecta *vulgo.*

V. 512. fortifer. corniger *vulgo.* ſortiger *MSS.*

V. 531. locum. polum *quatuor meliores.*

V. 532. percutit. circumit *MSS. tres.*

V. 576. ſterilis nec legit. ſterilesne elegit *MSS. plur.*

V. 619. exſudet. exundet *vulgo.*

V. 719. ſurgens. vergens *MSS. triginta quinque.*

V. 722. ſpumantia. fumantia, ſpirantia *MSS.*

V. 776. mox. mors *vulgo.*

V. 808. ſignis. ſinis, tignis *MSS. varie.*

V. 818. Stygias. Socias *MSS. ſeptemdec. optim.*

V. 846. inter membra. intra membra *ed. Iunt.*

V. 945. non culta. non viſa, nunc iuſſa *MSS.*

V. 979. Herceas. Hectoreas *edd. vett.*

V. 1029. nomina tanto. numina tanta *MS.*

V. 1052. Angeris. Tangeris *vulgo.*

V. 1071. ſecreta. ſcelerata *codd. tres.*

CIVILIS BELLI LIBER X.

Verſus 8. amaret. haberet *vulgo.*

V. 10. ſecutam. ſecutus *vulgo.*

V. 38. Syrtibus. Syrticus *vulgo.*

V. 57. Laxare. Laxata *MSS. tres & ed. Louan.*

V. 120. ſubfixa. ſuffecta *MSS. plerique.*

V. 164. fertas. ſeptas, feſtas, ſectas *MSS.*

V. 186. ſuperisque. curisque *duo ex melioribus.*

V. 201. anni. aeui *MSS. pleriq. & edd. Aldinae.*

V. 206. fulmina. numina, flumina, flamina *MSS.*

V. 285. laeta. nota *MSS. quinque.*

V. 300. adferre. perferre *edd. principes.*

V. 322. inuitis. inuictis *vulgo.*

V. 324. Petra patens. Terra potens *vulgo.*

V. 328. tacens iam moribus. iacens ſtat molibus *var.*

V. 430. dimittere. permittere *MSS. quinq. & Louan.*

V. 436. e muris. a muris *vulgo.*

V. 454. obruitur. obſtruitur *MS. & ed. Venet.*

V. 477. auſus. auſi *ſcripti ſeptem.*

V. 491. tactas. tinctas *vulgo.*

V. 492. in bella. in vela *MSS.*

V. 507. feliciter. felicibus *ſex meliores.*

V. 513. excurſus. & curſus *aliquot ſcripti.*

V. 533. vna. illa dies *MS.*

CATALOGVS
PRAESTANTIORVM EDITIONVM
M. ANNAEI LVCANI

1469. Romae *curante Io. Andrea Episcopo Alerienſi. fol.*

1475. Venetiis *cum Omniboni Leoniceni comm. fol.*

1477. — — *per Guerinum. fol.*

1483. Parmae. *fol.*

1486. Venetiis. *fol.*

—— Brixiae *per Io. Britannicum.*

1491. Mediolani *cum Io. Britannici comment.*

1493. Venetiis *cum Sulpicii & Omniboni comm. fol.*

1498. — — *fol.*

1502 & 15. *edd. Aldinae.*

1505 & 11. Venetiis. *fol.*

1506 & 14. Pariſiis. *fol.*

1508. Mediolani *ex recognit. G. Vercellani.*

1512. Pariſiis *cum adnotat. Petr. de Ponte.* 8.

1514. Baſileae. *fol.*

1525. Argentorati *ex recenſ. Hyacinthi.*

—— Lipſiae *ſine anni nota.*

1534 & 51. Lugduni *apud Gryphium.* 8.

1537. Venetiis *apud Iac. Iuntam.* 8.

1537. Coloniae *apud Io. Gymnicum.* 8.
——— Parisiis *apud Simonem Colineum.*
1545. — — *apud Robert. Stephanum.* 8.
1547. Lugduni *apud Gryphium min. forma.*
1550. Basileae *apud H. Petri cum Sulpicii & Glareani notis.*
1554. Parisiis *apud R. Stephanum.* 8.
1564 & 77. Antuerpiae *apud Plautin, ex Pulmanni recens.*
1578. Basileae *apud H. Petri cum comment. Hortensii & Sulpicii.*
1584 & 89. Lipsiae *cum Bersmanni scholiis.* 8.
1612. *ex officina Raphelengii cum notis Hug. Grotii.*
1614. Antuerpiae *cum Pulmanni var. lect. & notis Grotii.* 8.
1626. Lugduni Batau. *cum notis Thom. Farnabii.* 8.
1651. Amstelodami *apud Elzeuir. cum notis Grotii.*
1658 & 69. Amstelodami *a Cornelio Schreuelio.*
1658 & 69. Lugduni Batau. *C. Schreuelii.*
1726. Lipsiae *Gottl. Cortii.* 8.
1728. Lugduni Batau. *cura Fr. Oudendorpii.* 4.
1740. Lugduni Batau. *P. Burmanni.* 4.

MA 6 2020453